DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

MÜTAREKE VE İŞGAL DÖNEMİ İZMİR BASINI
(30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)

Doç. Dr. ZEKİ ARIKAN

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

MÜTAREKE VE İŞGAL DÖNEMİ İZMİR BASINI
(30 Ekim 1918 - 8 Eylül 1922)

Doç. Dr. ZEKİ ARIKAN

1989

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ISBN 975-16-0177-0

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Mütareke ve işgal döneminde İzmir'de çıkan gazetelere dayalı olarak yapılan bu çalışmanın amacı, işgal öncesi ve işgal sırasında yerel basının tutumunu ortaya koymaktır. Böyle bir çalışma ilk kez yapılmaktadır. Şimdiye kadar bu alanda yapılan çalışmalarda İzmir basınının oldukça sınırlı olarak kullanıldığını belirtmek gerekir. Nurdoğan Taçalan'ın eseri, mütareke dönemi açısından örnek bir çalışmadır. Çalışmamızın ana malzemesi, rahmetli Ziya Somar'ın "İzmir'in en mübarek insan köşesi" olarak nitelendirdiği İzmir Millî Kütüphanesi'nin loş fakat ferah salonunda toplandı.

İzmir basın tarihiyle ilgili olarak yaptığım küçük bir araştırma sırasında, mütareke ve işgal günlerinde burada çıkan gazetelerdeki haber ve yorumlar ilgimi çekti. Bu gazete koleksiyonlarını bütün olarak başka bir yerde bulmak olanağı da yoktu. Bu yüzden İzmir'in karanlık ve acı dolu günlerinin belgeleri olan bu tozlanmış, yıpranmış, solgun yüzlü gazetelerde bulunan bilgileri derlemenin yerinde olacağını düşündüm. Ne var ki bu gazete koleksiyonlarında önemli boşluklar bulunmaktadır. Artık bu boşlukları olduğu gibi kabul ederek neredeyse bir yazma eser kadar az bulunan dönemin gazetelerindeki belgeleri kurtarmanın yerinde olacağı kanısına vardım. Eksiklerimizin bağışlanacağını umuyorum.

Çalışmalarım sırasında çeşitli yardım ve katkılarını esirgemeyen dostlarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. En başta İzmir Millî Kütüphanesi'nin yönetici ve memurlarını anmak isterim. Hüseyin Türkmenoğlu ve Aydın Öktem'in yardımlarını anmadan geçemeyeceğim. Özellikle Aydın Öktem, babası Haydar Rüştü Öktem'le ilgili pek çok belgeden yararlanmamı sağlamıştır. Çalışma arkadaşlarım Aydoğan Demir, Dr. Sabri Sürgevil, Engin Berber, Mehmet Ali Demirbaş ve Hilal Ortaç'ın sürekli katkılarını özellikle belirtmek isterim. Bu araştırmamın sonuçlanması için bana her zaman destek olan Prof. Dr. Salih Özbaran ve Prof. Dr. Ergün Aybars'a da teşekkür borçluyum.

Bu çalışmanın gün ışığına çıkması için büyük bir çaba gösteren Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığının yardımlarını özellikle belirtmek isterim. Kitabın dizgi ve basımında emeği geçenleri de saygıyla anıyorum.

Bornova, Haziran 1988

Doç. Dr. Zeki Arıkan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GİRİŞ

Yunan işgali sırasında (1919-1922) İzmir'de çıkan Türkçe gazetelerin gerek Millî Mücadele gerekse onun önderi hakkında verdikleri bilgi ve haberlerin değerlendirilmesi bu araştırmamızın çıkış noktası olmuştur. Bu amaçla İzmir Millî Kütüphanesi'nde bulunan söz konusu döneme ilişkin gazeteler taranmış ve bunların verdikleri bilgilerin derlenmesi yoluna gidilmiştir. Amacımız işgal altındaki İzmir'in tarihini yazmak değil; çeşitli olay ve gelişmeler karşısında basının tutumunu ortaya koymaya ve zihniyetini kavramaya çalışmaktır. Çalışmalarımız ilerledikçe işgalden önceki günlerde de basının tutumunun incelenmesinin yerinde olacağı kanısına varılmış ve böylece bu araştırma için, Mondros Mütarekesi'nin başlangıç olarak alınması uygun görülmüştür. Bu durumda, Mondros Mütarekesi'nden İzmir'in kurtuluşuna kadar geçen sürenin basın çerçevesinde incelenmesi, bu çalışmanın ana plânını oluşturmaktadır. Ancak konuya girmeden önce, Mondros'u ve onu izleyen günlerdeki İzmir basınının konumunu topluca gözden geçirmek ve kaynaklarımızın yani gazete koleksiyonlarının bugünkü durumunu belirtmek yerinde olacaktır.

İzmir, XIX. yüzyılın başlarından itibaren önce yabancı sonra da Türkçe basının en önemli merkezlerinden biri olmuştur[1]. Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz koşulları içinde bile İzmir'deki birkaç Türkçe gazete yayınını sürdürmeyi başarabilmişti. Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada, İzmir'de öteden beri yayınlanmakta olan Ahenk, Anadolu, Duygu ve Köylü gazeteleri yerel basının bellibaşlı temsilcileri olarak görülüyordu. Ahenk, 1895 yılından beri çıkmakta idi. Anadolu gazetesi 1327(1911) tarihinden beri, İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir'deki *mürevvic-i efkârı* olan[2] *İttihad* gazetesinin yerini almıştı. Bu bakımdan Anadolu, İttihat ve Terakki'nin en önemli yayın organlarından biri olarak görülmektedir. Anadolu ve Duygu gazeteleri Haydar Rüştü Bey tarafından çıkarılıyordu. Her iki gazetede ülkenin içinde bulunduğu tehlikeyi

[1] İzmir basınının tarihsel gelişimi için bk. Paul Fesch, *Constantinople aux derniers jours d'Abdul Hamid*, Paris, 1907, 29-69; Ziya Somar, *Bir Adamın Bir Şehrin Tarihi. Tevfik Nevzad*, İzmir, 1948; Oğuz Arı, *İzmir'de Kitle Haberleşmesi*, Ankara, 1972; Zeki Arıkan, "Tanzimat ve Meşrutiyet Döneminde İzmir Basını", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, I, 103-111.

[2] Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir, 1955, 41.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bilinçli olarak kavrayan ve Ege'de Türk çıkarlarını savunan yayın organlarının başında geliyordu. Haydar Rüştü ve onun her iki gazetesi sık sık İzmir'de çıkan Rumca gazetelerin ve özellikle İzmir'deki İtilâfçı basının boy hedefi olmaktan kurtulamadılar. Anadolu gazetesi aleyhinde sürekli olarak dava açıldı ve kapatıldı[3]. Nitekim Anadolu, 23 Nisan 1335(1919) tarihli nüshasında "sansüre ibraz etmeden bir fıkra derc ettiğinden" süresiz olarak kapatıldı[4]. Bir süre sonra Anadolu ve Duygu gazetelerinin yeniden yayınlanmasına izin verildi. Fakat işgalden dört gün önce her iki gazete *Tahrik-âmiz neşriyatta bulunduğu* gerekçesiyle yeniden kapatıldı[5]. Haydar Rüştü, işgalden sonra üç ay kadar İzmir'de saklandı. Güçlükle sağlayabildiği bir pasaportla bu şehirden ayrılabildi. Haydar Rüştü, Anadolu gazetesini Kurtuluş Savaşı boyunca Antalya'da çıkarmaya devam etti[6].

Köylü gazetesinin de Anadolu ve Duygu gazeteleri gibi sık sık kapatıldığına tanık oluyoruz. İzmir'in basın ve kültür hayatında önemli bir yer tutan Köylü, "Her gün sabahları çıkar, her şeyden yazar, esnaf köylü işçi kardaşların iyiliğine çalışır ahali dostu Türk gazetesidir" alt başlığını taşıyordu. Gazete, İttihat ve Terakki'nin organı değildi. Ancak Yunan isteklerine karşı ağır bir savaş veriyor, yurt ve ülke çıkarlarını büyük bir cesaretle savunuyordu. Bu gazete de tıpkı Anadolu ve Duygu gazeteleri gibi hem Rumca basının hem de İtilâfçı gazetelerin saldırısına uğramaktan kurtulamamıştır. Gazete sık sık kapatıldı. Nitekim, "21 Şubat 1335 tarihli nüshasında tahdiş-i ezhanı mucip neşriyatta bulunduğundan dolayı idare-i örfiye kararnamesinin altıncı maddesine tevfikan bilâ müddet tatil" olundu[7]. Fakat sonra yeniden yayınlanmasına izin verildi. Gazetenin sahip ve sorumlu müdürü Mehmet Refet, Mondros Mütarekesi'ni izleyen karışık günlerde ülke çıkarlarını daha geniş ölçüde savun-

[3] Mondros mütarekesini izleyen ilk günlerde Anadolu ve Duygu gazeteleri aleyhine "asayişi bozdukları... unsurlar arasına nifak" soktukları gerekçesiyle dava açılmıştı (*Köylü*, 7 Teşrinisani 1334).

[4] *Köylü*, 24 Nisan 1335; Krş. *Müsavat*, 25 Nisan 1335.

[5] İstanbul'da çıkan *Alemdar* gazetesi 15 Mayıs sabahında İzmir'in kanlı işgalinden habersiz olarak Duygu ve Anadolu gazetelerinin "tatil" edildiğini müjdeliyordu(!). Bu gazetelerin kapatılmasını, Vali İzzet'in yaklaşmakta olduğunu sandığı büyük devlet işgalini pürüzsüzce sağlamak niyetine bağlamak mümkündür(Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Ankara, 1983, 265).

[6] Ömer Sami Coşar, *Millî Mücadele Basını*, İstanbul (tarihsiz), 255-261. Haydar Rüştü'nün bu üç aylık anıları; "Yunan İşgalinde İzmir'de Üç Aylık Hayatım", *Anadolu*, 13 Eylül - 27 Teşrinisani 1927.

[7] *Müsavat*, 25 Şubat 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mak ve Avrupa'ya kendimizi tanıtmak amacıyla gazetesini İngilizce ve Fransızca olarak da yayınlamaya karar verdi:

"Şu zor ve karışık günlerde vatan borcumuzu bir kat daha genişletmek ve şimdiye kadar Türk âdetlerine, Türk yüksekliklerine, Türk necabetine yabancı kalmış ve bunun ahlâkımıza düşman dilinden başka bir ağızdan tek bir söz işitmemiş Avrupa'ya kendimizi tanıtmak ve haklarımızı müdafaa etmek üzere *Journal Köylü* adıyla Köylü'yü bir de Fransızca olarak çıkaracağımızı bildirmiştik. Bunun ilk nüshası Fransızca olarak dün çıkarılmıştır"[8].

Köylü gazetesi işgalden sonra tutumunu değiştirmeye başladı. Hatta bu değişikliğin 1919 Nisanında başladığı dikkatimizi çekmektedir. İzmir'de on bir yıldan beri çıkan Türk, işçi, köylü ve esnafının haklarını savunan, dilimizin sadeleşmesi ve özleşmesi yolunda büyük adımlar atan, mütareke boyunca Rum yaygaralarına karşı koyan Mehmet Refet, işgal boyunca da Ege'de Yunan çıkarlarının savunucusu oldu. İzmir'in kurtuluşundan bir süre önce Yunanistan'a kaçtı ve Midilli'ye gitti[9]. Bugün İzmir Millî Kütüphanesi'nde Köylü gazetesinin Mayıs (1919) ayının ilk günlerine kadar gelen bir koleksiyonu bulunmaktadır. İşgal dönemiyle ilgili hiçbir sayısının bulunmaması dikkati çekmektedir.

İzmir'in bu eski gazeteleri yanında yenilerinin de mütareke ile birlikte yayına girdiği görülmektedir. Bunlar arasında Hasan Tahsin Recep[10] tarafından çıkarılan *Hukuk-u Beşer* (Les Droits de l'Homme) gazetesi önemli bir yer de tutmaktadır[11]. Gazetenin alt başlığında *Siyasî, Fennî, İlmî, Edebî, İçtimaî, Ziraî, İktisadî* (Her Gün Çıkar) yazısı okunmakta, başyazarının Hasan Tahsin Recep, sorumlu müdürünün de Doktor Avni Muhittin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca gazetenin altında şu yazı da okunmaktadır: *Hukuk-ı ibadı müdafi, hakikatten ayrılmaz hadim-i beşeriyyet hür müstakil gazetedir. Geniş mefkûrelere sahifeleri açıktır.* Hukuk-ı Beşer'in Millî Kütüphane'de bulunan koleksiyondaki ilk sayı-

[8] *Köylü*, 16 Teşrinisani 1334. *Journal Keuylu Journal Quotidien turc paraissant en Turc en Anglais et en Français.*

[9] Refet, Bakanlar Kurulunun 1.6.1340 tarihli toplantısında, 150'liklerin sonuncusu olarak listeye alınmıştır (Bk. İlhami Soysal, *150'likler*, İstanbul, 1985, 31). 1927 yılında Refet'in eşi, üvey evlâtlığı ve üvey kızının Türkiye'ye dönmesi için İçişleri Bakanlığı tarafından özel izin verilmiş ve ailesi İzmir'e gelerek Karşıyaka'ya yerleşmiştir (*Anadolu*, 30 Ağustos 1927).

[10] Hasan Tahsin için bk. Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul, 1970, 124-142.

[11] Bu ad altında bir gazete daha aynı tarihlerde İstanbul'da yayınlanıyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sı, 15 Teşrinisani 1918 tarihini taşımaktadır. Bu sayının numarası da 5'tir. Bundan anlaşıldığına göre gazete, kasımın ilk günlerinde yayınlanmaya başlamıştır. Hukuk-ı Beşer, 10 Kânûnuevvel 1334 tarih ve 29 numaralı nüshasında "hissiyat-ı İslâmiyeyi rencide" eden yayında bulunduğu gerekçesiyle kapatıldı[12]. Köylü'nün 10 Kânunusani 1335 tarihli sayısından anlaşıldığına göre, "İstirahat köşesine çekilen Hukuk-ı Beşer yerine Sulh ve Selâmet Cemiyeti'nin mürevvic-i efkârı olan Sulh ve Selâmet Gazetesi çıkmaya başladı". Bu gazete de Hukuk-ı Beşer'in basıldığı yerde yani Frenk mahallesinde Bakırcıyan ferhanesinde (no 47-49) basılıyordu. Osmanlı Sulh ve Selâmet Cemiyeti'nin *naşir-i efkârı* olarak çıkan Sulh ve Selâmet'in sorumlu müdürü Doktor Avni Muhittin, başyazarı ise Hasan Tahsin Recep idi. Fakat Hukuk-ı Beşer, 6 Şubat 1919'dan sonra yeniden yayına girdi[13]. Gazete, işgalden birkaç gün önceye kadar çıkmaya devam etti. Koleksiyondaki en son sayısı, 6 Mayıs 1919 tarihini taşımaktadır. Sulh ve Selâmet gazetesi, kendisini Prens Sabahattin Bey'e mensup, Osmanlı Sulh ve Selâmet Cemiyeti'nin yayın organı olarak sunmaktadır[14]. Hatta gazete Prens Sabahattin Beyefendi'nin Sulh ve Selâmet Cemiyeti'nin İzmir merkez heyetinin kurulduğunu, hükûmetten gerekli iznin alındığını, klubün açıldığını, aday kaydına başlandığını yazıyordu[15]. Fakat bu doğru değildi. Yani İzmir'de üye kaydı yapılan derneğin Prens Sabahattin'le ilgisi yoktu[16].

Hasan Tahsin'in gazetesi de tıpkı Köylü, Anadolu ve Duygu gazeteleri gibi tehlikeyi kavrayan yayın organlarının başında geliyordu. Fakat Hasan Tahsin, Anadolu ve Duygu gazetelerine karşı cephe almış olmakla birlikte Hürriyet ve İtilâfçı basınla da işbirliğine girmedi. Nail Moralı[17] bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Selanikli Hasan Tahsin bize yakın olmakla beraber gazetesinde millî hisleri ile diğer bozguncu ve yozgun meslektaşlarından uzak, tehlikeyi gören, savunan yazılarıyla yalnız başına, serazat çalışmayı tercih ediyordu, kanaatindeyim".

Burada kısaca İtilâfçı gazetelerden de söz etmek gerekiyor. Bu gazetelerden biri *Müsavat* idi. Anadolu, 2 Teşrinisani 1918 tarihli sayısında Müsavat gazetesinin yakında çıkarılacağını haber veriyordu. Müsavat, bu haberden bir süre sonra yayına girmiş olmalıdır. Çünkü koleksiyondaki

[12] *Köylü*, 11 Kânunuevvel, 1334.
[13] *Müsavat*, 7 Şubat 1335.
[14] *Sulh ve Selâmet*, 6 Kânunusani 1335.
[15] *Sulh ve Selâmet*, 10 Kânunusani 1335.
[16] Taçalan, *Ege'de*, 139.
[17] *Mütareke'de İzmir Olayları*, Ankara, 1973, 58.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

5 Kânunuevvel 1918 tarihli sayısı, 26 numarayı taşımaktadır. Gazetenin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Mehmet Sadık idi. Alt başlığında, "Sabahları neşr olunur, yevmi siyasî gazete" yazısı bulunmaktadır. Başyazarı İbn Hazım Ferit olan Müsavat'ın imtiyazının daha sonra Mehmet Emin'e geçtiği anlaşılmaktadır. Köylü'nün deyimiyle, "*Hürriyet ve İtilâf'ın kıymetli müttefiki*" olan Müsavat, diğer İtilâfçı yayın organları gibi bütün çalışmalarını İttihatçı düşmanlığı üzerine oturtmuştu. Gazetenin İzmir Millî Kütüphanesi'ndeki koleksiyonunda önemli boşluklar vardır. İşgalden önceki son sayısı 30 Nisan 1919 tarihini taşımaktadır. İşgalden sonraki sayıları 3 Temmuz 1919'da başlamakta, büyük boşluklarla 30 Temmuz 1919'a kadar gelmektedir. Bundan sonra çıkıp çıkmadığı anlaşılamamaktadır.

Hürriyet ve İtilâf'ı destekleyen bir başka gazete de *Islahat* idi. Köylü gazetesi, 5 Teşrinisani 1334 tarihli sayısında Müsavat'la birlikte Islahat'ın da yakında çıkacağını duyuruyordu. Yine Köylü'nün haberine göre, Islahat 10 Kasım 1918 günü yayına girmiş olmalıdır[18]. Fakat gazete bir süre sonra yayına ara verdi. Yazı kurulunu oluşturan ve matbaasını da düzene koyan Islahat herhalde Aralık (1918) ayında[19] tekrar çıkmaya başlamıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi ve başyazarı Sabitzade Emin Süreyya, yazı kurulu müdürü ise Mahmut Tahirülmevlevi idi. Alt başlığında "Her gün neşr olunur müstakilü'l efkâr Türk gazetesidir" yazısı bulunuyordu. Gazete İtilâfçı idi. Avukat Emin Süreyya da zaten Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın İzmir idare heyeti[20] içinde yer alıyordu. Islahat, aşırı bir İttihat ve Terakki düşmanlığı yapmakla kalmadı aynı zamanda özellikle işgalden sonra Yunan çıkarlarının da sürekli bir savunucusu oldu. Emin Süreyya daha mütareke döneminde Yunanlılarla ilişki kurmaya çalışmış ve işgal süresince işbirliğini devam ettirmiştir. Emin Süreyya İttihatçı düşmanlığını, Hürriyet ve İtilâf taraftarlığını ihanete kadar götürmekten çekinmedi. Kurtuluştan hemen sonra yani 9 Eylül 1922 günü cezasını Konak Meydanı'nda asılarak ödedi. Islahat'ın mütareke dönemiyle ilgili birçok sayısı ve işgalden sonra başyazarının görüşlerini yansıtan birkaç önemli sayısı İzmir Millî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bundan sonra büyük bir boşluk görülmekte, 27 Mayıs 1335'ten 28 Mart 1338'e atlamaktadır.

Kozmos başlıklı Rumca gazetede çalışan Mehmet Sırrı'nın buradan ayrılacağı ve *Sada* gazetesini üstüne alarak bu *silâhla vatanî borcunu ye-*

[18] *Köylü*, 11 Teşrinisani 1334.

[19] Krş. *Köylü*, 20 Kânunuevvel 1334.

[20] Hürriyet ve İtilâf Fırkası İzmir şubesi idare heyeti on bir kişiden oluşuyordu. Bunlardan altısı Türk diğerleri gayrimüslimdi (*Müsavat*, 4 Kânunusani 1335).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rine getireceğini Köylü haber vermekteydi[21]. Ancak aynı gazetede bir süre sonra çıkan bir habere göre sorumlu müdürünün hastalığından ötürü Sada'nın yayına ara verdiği ve yeniden çıkacağı anlaşılmaktadır[22]. Fakat bütün bu haberleri ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü tespit edebildiğimize göre *Saday-ı Hak* gazetesi ancak işgalden sonra 24 Mayıs 1919 günü yayına girmiştir. Bu konuda Ahenk'in 25 Mayıs 1335 tarihli sayısında şu haber verilmektedir: "Dün sabahtan itibaren *Saday-ı Hak* ismiyle Sakızlı Mehmet Sırrı Efendi'nin mesul müdürlüğü tahtında bir refikimiz intişara başlamıştır. Yeni refikimizi tebrik ile saha-i intişarda muvaffak olmasını temenni eyleriz". Her gün çıktığı belirtilen gazetenin alt başlığı, "Fikri müstakil, vicdanı hür Türk'e dost olanın dostu Türk gazetedir" yazısına yer veriyordu. Gazetenin işgalin ilk yılına ilişkin sayıları bulunamamıştır. Ancak 1921 yılı Nisan ayından sonraki sayıları vardır. Mehmet Sırrı aynı zamanda Fransızca olarak *Le Levant* gazetesini çıkarıyordu. Halil Zeki'nin sahibi bulunduğu *Şark* gazetesinin ancak 28 Mart 1338 tarihinden sonraki sayıları bugün elimizde bulunmaktadır. Mütareke ve işgal döneminde İzmir'de çıkan gazeteler yalnızca bu saydıklarımız değildir. *İstiklâl* adlı bir gazetenin de yayınlanmakta olduğunu Köylü'nün verdiği bilgilerden öğreniyoruz[23], İzmir Milli Kütüphanesi'nde hiçbir sayısı bulunmayan *Yeni İzmir* gazetesi, 11 Nisan 1919 tarihinde yayına girmiştir[24]. İzmir'in ilk Türkçe gazetelerinden olan, fakat bu sıralarda yayınlanmayan *Hizmet* gazetesinin Hüseyin Rıfat tarafından yeniden çıkarılacağı ve bu gazetenin Prens Sabahattin Bey'in programı doğrultusunda yayın yapacağı belirtiliyorsa da, böyle bir girişimin sonuçlanmadığı anlaşılmaktadır[25].

Yabancı dille çıkan gazetelerden *Independant* ve *La Liberté* gazeteleri Fransızca olarak çıkıyor ve Yunan çıkarları doğrultusunda yayın yapıyorlardı. Nitekim, Vafiyadis'in çıkardığı *La Liberté*, Köylü'nün ifadesiyle: "Fransızca yazılmış olmasından başka Fransızlıkla zerre kadar alâkası bulunmayan sahibi Rum, sermayesi Rum, yazıcıları Rum, halis muhlis bir Yunan gazetesi" idi[26]. Rumca gazetelere gelince: Mütareke ve işgal döneminde İzmir'de birçok Rumca gazete yayınlanmıştır. Bunların başlıcaları *Kozmos, Elefteros Tipos, Amaltiya Taros, Patris, Estiya*

[21] *Köylü*, 3 Teşrinisani 1334.
[22] *Köylü*, 28 Kânunuevvel 1334.
[23] *Köylü*, 1 Kânunusani 1335.
[24] *Köylü*, 12 Nisan 1335.
[25] *Köylü*, 16 Teşrinisani 1334.
[26] *Köylü*, 1 Mart 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

v.b. idi. İzmir'de çıkan Türkçe gazetelerin Rumca gazetelerden sürekli olarak yaptıkları düzenli çeviriler, bizi, Rumca basının niteliği ve tutumu konusunda önemli ölçüde aydınlatmaktadır. Söylemeye gerek yoktur ki, bu Rumca gazeteler, Mütareke'den hemen sonra Türklere karşı büyük bir saldırıya geçmişler, Yunan çıkarlarının savunucusu durumuna gelmişler ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi için yoğun bir propaganda etkinliğine girmişlerdir. Biz, yeri geldikçe bunları belirtmeye çalışacağız.

Hükûmetin gazetelere yine sansür koyacağı haberleri yayılmaya başlamıştı[27]. Anadolu gazetesi, İttihat ve Terakki'nin milleti susturduğu için eleştirildiğini, oysa şimdi böyle bir yola başvurulmasının sakıncalı olduğunu belirtiyordu.

İkinci Tevfik Paşa Hükûmeti zamanında (13 Ocak - 3 Mart 1919) basınla ilgili hükümlerin epeyce eleştirildiği görülmektedir. Bu konuda çıkarılan 5.2.1335 tarihli ve 3467 numaralı kararnameye göre, sıkıyönetim uygulanan yerlerde, süreli ya da süresiz her türlü kitap, risale, evrak ve gazeteler basılmadan önce sansürden geçecekti. Bu görevi yerine getirmek üzere, Kışla içinde bir kurul oluşturulmuş ve bu kurulun 6 Mart'ta göreve başladığı belirtilmiştir. Gazetelerin her gün ikişer nüshasının basılmadan önce, sansür heyetine getirilip gösterilmesi zorunlu idi. Sansür tarafından çıkarılan bir yazının yerine, başka bir yazının konulması yasaktı. Tersine hareket edenlerin Divan-ı Harb'e verilecekleri, İzmir Mevki Kumandanı Kaymakam Arif'in imzasını taşıyan bir resmî tebliğle duyuruldu[28]. Hükûmetin bu kararnamesi İstanbul'da büyük bir tepki doğurdu. 14 Şubat'ta toplanan bir basın kongresi hükûmetle ilişki kurarak kararnamenin değiştirilmesini sağladı[29]. Ancak kararnamenin ilk haliyle İzmir'de uygulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim *Duygu* ve *Anadolu* gazeteleri, sık sık bu kararname uyarınca kapatılıyordu. İşgalden sonra Yunanlılar İzmir'de bir matbuat kalemi kurarak, Türkçe basını denetim altına almaya çalıştılar. Sansür kurulu da çalışmalarını sürdürüyordu. Nitekim işgal boyunca çıkan gazetelerde yer alan birçok haber ve yazıların sansürce çıkarıldığı görülmektedir. Bazen yazının bütünü sansürce çıkarılıyor ve gazetelerin bu sayfaları boş olarak çıkıyordu. Bazen de bir

[27] Anadolu, 3 Kânunuevvel 1334. Aslında 2 Aralık 1918 tarihinde gazetelere yeniden sansür konmuştu. Anadolu'nun bu haberi geç aldığı anlaşılmaktadır (Krş., Akşin, *İstanbul Hükümetleri*, 116).

[28] *Köylü*, 6 Mart 1335 (Kararnamenin tam metni verilmiştir); *Islahat*, 6 Mart 1335.

[29] Akşin, *İstanbul Hükümetleri*, 155.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

makale içinde cümleler ya da sözler çıkarıldığı için, yazı anlaşılmaz bir kılığa, daha doğrusu yamalı bir bohçaya dönüyordu.

Yunanlıların matbuat kalemi aracılığıyla Türkçe gazetelere gönderdikleri resmî bildiriler olduğu gibi yayınlanıyordu. Askerî raporlar, Yunanlıların şu ya da buradaki sözde başarılarını ifade eden duyurular, İstanbul'da ya da Ankara'da çıkan gazetelerde yer alan Yunan zulmünü anlatan haberleri yalanlamaya yönelik "tekzipler" İzmir'deki Türkçe gazetelerde hemen hemen hergün yer alıyordu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, Yunan yönetimi kendi sansürünü kurmakta da gecikmedi. 9 Mayıs 1921 tarihini taşıyan bir askerî beyanname ile[30] Anadolu'da Yunan yönetimi altında bulunan yerlerde yayınlanan bütün gazetelere sansür konuldu. Gazeteciler yayınlanacak gazetelerin müsveddelerini İzmir'deki matbuat kalemine vermek zorunda idiler. Anadolu'nun Yunan işgali altındaki yerlerle, Yunanistan'da çıkan Türkçe gazeteler dışındaki Türkçe yayınların sansür dairesinin izni alınmaksızın buralara sokulması kesinlikle yasaklanıyordu. Bu durumda, işgal altındaki yerlere girmesine izin verilecek yayınlar, özel bir mühürle damgalanacaklardı. Bu buyruğa uymayanlar, İzmir'de bulunan "Fevkalâde Divan-ı Harb" tarafından beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılacaklardı.

İşgal altında yayınlanan Türkçe gazetelerin ağzına kilit vurulurken Balıkesir'de yayınlanıp gizlice İzmir'e sokulan bir başka gazete yurtseverlerin yanık bağrına su serpiyor, bir umut ışığı yakıyordu. Bu gazete *İzmir'e Doğru* başlığını taşıyor ve başlığın hemen altında *Hareket-i Milliye'nin hadim ve mürevvicidir* yazısı okunuyordu. İdarehane adresi olarak Balıkesir'de *Kuva-yı Milliye Karargâhı* verilmişti ki burası Halit Bey Konağı idi. Gazetenin pazar ve çarşamba günleri olmak üzere haftada iki kez yayınlandığı *"Amal-i Milliyeyi müdafaa edecek yazılar"*ın kabul edildiği yine ilk sayfalarda verilen bilgiler arasında yer almaktadır. *İzmir'e Doğru* 16 Kasım 1919'da yayına girmiştir[31]. Bu gazeteyi Esad, Vasıf (Çınar) kardeşlerle Mustafa Necati çıkarıyordu. Gazete Balıkesir'in işgalinden sonra (30 Haziran 1920) artık basılmaz oldu. Bu gazetenin İzmir Millî Kütüphanesi'nde, ancak iki sayısı bulunmaktadır. Onlar da kayıtsızdır. 74 sayı çıkan *İzmir'e Doğru*'nun tam koleksiyonu Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

İşte işgal döneminde İzmir'de çıkan Türkçe gazeteler, böyle bir ortam içinde yayınlarını sürdürdüler.

[30] *Sadayıhak*, 9 Mayıs 1337.

[31] Coşar, *Millî Mücadele Basını*, 22.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİRİNCİ BÖLÜM

Mondros Mütarekesi ve İzmir Basını

Daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan İzzet Paşa kabinesinin ilk uygulamalarından biri, Aydın Valisi Rahmi Bey'i görevden almak oldu[1]. Köylü gazetesi, Rahmi Bey'i ve onun hizmetlerini öven uzun bir yazı kaleme aldı[2]. Gazeteler, mütarekenin imzalanmasının bir an işi olduğunu yazıyorlardı. Hatta Köylü, 27 Ekim 1918 tarihli sayısında, mütarekenin imzalandığı haberini veriyordu[3]. Fakat bu doğru değildi. Nitekim aynı gazete, 1 Kasım günkü sayısında iri puntolarla mütarekenin resmen imza edildiğini duyuruyor, mütarekeyi imzalayan murahhaslarımızın Bandırma yoluyla İstanbul'a gitmek üzere İzmir'e geldikleri haberini veriyordu. Köylü yine ilk sayfada özet olarak *mütareke şeraitini* veriyor ve şunu da ekliyordu: "Hususî haberlere göre mütareke şartları dünkü telgraflarda okunanlardan çok farklı ve gayet hafiftir". Bu iyimser bir yorumdu. Çünkü bırakışma koşulları tam olarak henüz öğrenilememişti. Özet olarak verilen maddeler de asıl mütareke metninden farklıydı ve oldukça hafif gibi görünüyordu. Ancak vilâyetin, mütarekenin imza edildiğini resmî bir bildiriyle duyurduğu zaman Mondros bırakışmasının koşulları tam olarak anlaşılabildi[4].

Her ne olursa olsun dört yıldan beri süren savaşın sona ermesi, başlangıçta bütün ülkede olduğu gibi[5] İzmir basınında da iyi bir hava yaratmıştı: "Dört senedir zavallı vatanımızın üstünde dolaşan ağır ve korkunç harp kasırgası can ve maldan milyonlarca, milyarlarca tahribat ve hasa-

[1] Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri*, 33.

[2] "Rahmi Bey Gidiyor", *Köylü*, 26 Teşrinievvel 1334. "Muhitimizin vicdan-ı içtimaîsi Rahmi Bey'e karşı cidden mütehassistir ve daima müteşekkir ve mütehassis kalacaktır..."

[3] Köylü gazetesinin yazısından (27 Teşrinievvel) mütarekenin Sakız adasında imza edildiği anlamı çıkmaktadır.

[4] Mütarekenin tam metni: *Anadolu*, 4 Teşrinisani 1334.

[5] M.Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, Ankara, 1959, I, 3. "Delegelerimiz, İzmir yoluyla İstanbul'a dönerlerken mütarekenamenin imzalandığı hem de iyi denilebilecek şartlarla imzalandığı haberi bütün Ege bölgesine yıldırım hızıyla yayıldı. Birtakım vatandaşlar felâketli bir harpten kurtuldukları için memnun görünüyorlardı. Ancak mütarekenamenin hükümleri nelerden ibaretti? Hadiseleri takip edebilecek seviyede olanların zihninde bu sual uyanmıştı. Biliyorlardı ki harbi kaybettiğimiz takdirde Osmanlı İmparatorluğu parçalanacaktı...(Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, İstanbul, 1965-1967, I, 95).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rat yaptıktan sonra - Tanrıya çok şükür - evvelisi gün öğle üzeri defoldu gitti''[6]. Fakat ''Harpten beli kırık, boynu bükük olarak çıkıyoruz. Bunu saklamak mümkün değildir''[7]. Savaştan yenik çıktığımızı gören Köylü'ye göre, Arabistan gidiyordu. Büyük bir olasılıkla burası ancak özerk bir yönetime kavuşacaktı. Doğu vilâyetleri bazı *kayıt ve şartlara* bağlanıyordu. Umarız ki vatanın bütünlüğünden büsbütün ayrılmayacaklardı. Buna karşılık Kars, Ardahan, Batum'un bizde bırakılacağı sanılmaktadır. Adana ve çevresinin işgal altına girmesi söz konusu değildir. Boğazların geçici olarak işgali, silâhların depolanarak denetlenmesi ise önemsiz ayrıntılardır. Bulgaristan'a göre pek hafif kalan bu koşullardan ötürü Köylü gazetesi, İngilizlere teşekkür ediyor ve milleti büyük bir tehlikeden kurtaran hükûmetimize de minnettarlık duyduğunu dile getiriyordu[8]. Barışın daha uygun koşullarla yapılacağını umut eden Köylü, yazısını şöyle bağlıyordu: ''Hulâsa şimdiye kadar zihinlerimizi dolduran harp ve politika cereyanlarını bir tarafa bırakmak günleri geldi. Bundan sonra iş ve gücümüz yalnız hükûmetimizi icabat-ı ilim ve adalete göre tensik etmek badehu onun bahş ve temsil edeceği kat'i huzur ve emniyet altında ancak ziraat, sanayi, ticaret, hars, ulum ve fünun ile uğraşmak olacak, olmalıdır''. Buna çaba gösterildiği takdirde çeyrek yüzyılda kalkınmamız mümkün görülmektedir.

Anadolu gazetesinin de benzer bir iyimserlik içinde olduğu görülmektedir. 1 Kasım 1918 tarihli sayısında mütarekenin dün (31 Ekim) saat 12.00'den itibaren başladığını duyuran Anadolu, ateşkesin koşullarında lehimize olmak üzere önemli değişiklikler yapıldığını ve ''daha az zararlı bir hale'' getirildiğini yazıyordu. Mütareke koşullarından olan Arabistan'ın boşaltılması, barış görüşmelerinin sonuna bırakılmış, Kars ve Ardahan'ın da egemenliğimiz altında kalması uygun görülmüştür. Bakü ile Batum, İtilâf devletlerinin emrine bırakılacaktır. Kilikya'nın işgal edileceğinin ise aslı yoktur. Bundan başka memleketimizin hiçbir noktasına yabancı askeri çıkartılmayacak, yalnız Çanakkale Boğazı İngilizler tarafından geçici olarak işgal edilecektir. Vilâyat-ı Sitte'nin (yani Van, Bitlis, Erzurum, Diyarbakır, Mamüratü'l Aziz, Sivas) işgal edileceğinin de aslı yoktur[9]. Öte yandan dört yıldan beri süregelen ''kıtal'' artık sona ermişti. Fakat ''şimdiye kadar mukaddes maksatlarının uğruna kanını akıtan, canını veren, her şeyini feda eden milletimizin mütarekenin akdi

[6] ''Harp Bitti'', *Köylü*, 2 Teşrinisani 1334.
[7] *Göst. yer.*
[8] *Göst. yer.*
[9] ''Şerait-i Mütareke Karşısında'', *Anadolu*, 1 Teşrinisani 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ile vazifesi nihayet bulmuş değildir. Asıl mücahede, didişmek bundan sonra başlayacak, siyasiyat, iktisat ve terakki vadisinde ilerlemek için uğraşmak lâzım gelecektir''[10]. Felâketler, millętler için ders ve uyarıcı olursa mutluluķla sona erer. Bu açıdan bakıldığında yoksulluklar, *musibetler* içinde geçen dört yıllık kanlı dönemin bize çok şey öğrettiği anlaşılır. Hükûmetin denetlenmesi gereği, fikir ve görüşlerde tam bir özgürlük isteği kendini göstermiştir. Hele hele Wilson prensipleri dimağları alt üst etmiş, milliyet ve meşrutiyetin kavranması tamamiyle anlaşılmaya başlanmıştır. Bugünkü durum karşısında kötümser olanların hakkı inkâr edilemez. Fakat düşünülmelidir ki hükûmetler gücünü ulusundan, ulusunun çabalarından alır. Yoksa arazisinin genişliğinden değil. Madem ki Wilson ilkelerini kabul ettik, o halde fedakârlık etmek zorundayız. Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak oluşturulacak özerk eyaletler karşısında bize yeni bir görev düşmektedir. O da Anadolu'yu imar etmek, halkını bilgisizlikten kurtarmak, kısacası bu kutsal yurdun evlâdını kendi vatanının *inkişafı* için çalıştırmaktır. Yoksa sonumuz hüsran olacaktır[11].

Mütarekenin başlangıcında görülen bu olumlu hava giderek yerini umutsuzluğa, karamsarlığa ve kaygıya bıraktı. Aşağıda ayrıca ele alacağımız gibi İzmir'deki Rum vatandaşların başlattıkları taşkınlıklar, Aydın vilâyetinin geleceği konusunda ortaya çıkan çeşitli söylentiler, basında başlayan sert tartışmalar ve mütarekenin uygulanmasında görülen haksızlıklar artık ülkenin nasıl bir uçuruma doğru gittiğini açıkça ortaya koyuyordu. Nitekim ulusun çoğunluğu geleceğin ne olacağını tahmin edemediği için tereddütlü ve kararsızdır. Bu tereddüt ve kararsızlık yeni yeni olayların doğmasına, anlaşılması güç isteklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Her ulusa ''hayalî bir vaad edilmiş toprak vaad eden Wilson prensibi'' sonunda bizde de kamuoyunu endişeye sürüklemeye başladı[12]. Çünkü Musul ve İskenderiye işgal edilmişti. Mütareke hükümlerine aykırı olarak hiçbir yerin işgal edilmeyeceği konusunda güvence verilirken bu işgallerin anlamı nedir?[13] Bu işgallerin, mütareke koşullarına ve verilen sözlere[14] aykırı olduğunu belirten Anadolu, ister istemez Amiral Calthorpe'un lehimize harekete geçmesini istiyordu: ''Bize eski bir dost olduklarını söyleyen ve bizi daima dost görmek isteyen İngilizlerin bu işte de hüsnüniyetle hareket edeceklerini umut eder ve bu gibi

[10] ''Bundan Sonra'', *Anadolu*, 6 Teşrinisani 1334.
[11] *Göst. yer.*
[12] ''Zavallı Türk'', *Anadolu*, 13 Teşrinisani 1334.
[13] ''Musul ve İskenderiye'nin İşgali'', *Anadolu*, 17 Teşrinisani 1334.
[14] ''Amiral Calthorpe'un Teminatı'', *Anadolu*, 16 Teşrinisani 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hallerin tekrarına meydan verilmemesine amiral cenaplarının çare bulacaklarını zannederiz''[15]. Fakat Anadolu'nun, Calthorpe'un verdiği güvenceye bel bağlaması boşuna idi. Çünkü gün geçtikçe işgaller genişliyordu. Anadolu'ya göre, mütareke hükümleri *sarihtir*. Gizli maddeleri yoktur. O halde uzayıp giden yolsuzluklara İtilâf devletlerinin bir son vermesi gerekmektedir. Hatta Anadolu, Musul'un İngilizler tarafından boşaltılmasının gerekli olduğunu belirterek şöyle diyordu: ''Madem ki mütarekenin akdedildiği gün her iki taraf askerleri nerelerde bulunuyorlarsa oralarda kalmak mütarekenin ahkâmındandır, o halde mütarekenin akdinden sonra işgal edilen Musul'un hemen tahliyesi lâzım gelmez mi?''[16]. Mütareke hükümlerinin uygulanmasında keyfî hareket edildiği açıkça görülüyordu. Nitekim ''mütareke mevaddının İstanbul'da tatbiki için kuvvet çıkarılmayacağı ve yalnız zabitlerden mürekkep heyetler bulundurulacağı söylenip dururken taraf taraf kışlaların işgal edilmesi, şuraya buraya kontroller vaz edilmesi bu keyfî hareketlerin en bariz delili değil midir?''[17] Artık Anadolu, bütün bu olup bitenler karşısında duyduğu kaygı ve üzüntüleri saklamaya gerek görmüyordu: ''Ümit ederiz ki hükûmetin teşebbüsü, heyetlerin hüsnüniyeti böyle zamanlarda mecruh kalplerimizi tekrar yaralayacak hareketlerin vukuuna meydan bırakmaz''[18].

Bu arada Osmanlı Devleti'nin niçin savaşa girdiği konusunda tartışmalar da başlamıştı. Rumca gazeteler sözde haktan yana görünerek Osmanlı Devleti'nin savaşa ''ahmakça'' girdiğini, İngiltere ve Fransaya karşı düşmanca davranıp onlara savaşa açmaması gerektiğini savunuyorlardı. Bu eleştirileri yine Anadolu gazetesi göğüslüyordu. Anadolu, savaşa ''ahmakça'' girdiğimiz sözünün asla kabul edilemeyeceğini savunuyordu. Türkiye'nin yansız kalması mümkün değildi. Her iki tarafın tehdit ve saldırılarıyla karşı karşıya bulunuyordu. Türkiye bu savaşa *''fütuhat arzularıyla''* değil, varlığını korumak ve Rus saldırılarını durdurmak için girdi: ''Biz İngiltere ve Fransa'ya değil, İngiltere ve Fransa bize harbi kabul ettirdiler''[19]. Anadolu'ya göre, ''İngiltere ve Fransa'ya düşman olmayacaktık'' sözlerinin gerisindeki amaç, bu devletlerle Osmanlı Devleti'nin arasını açmaktı.

[15] ''Musul ve İskenderiye'nin...'', *Anadolu*, *göst.yer.*
[16] ''İşgaller Etrafında'', *Anadolu*, 21 Teşrinisani 1334.
[17] ''İşgaller Etrafında'', *Anadolu*, *göst.yer.*
[18] ''İşgaller Etrafında'', *Anadolu*, *göst.yer.*
[19] ''Harbe Niçin Girdik'', *Anadolu*, 2 Kânunusani 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rum taşkınlıkları ve Yunan iddiaları

İzmir'de daha mütarekenin imzalanmasından önce Rumların, Rumca basının kıpırdanmaya başladığı görülüyordu[20]. Köylü gazetesi, Rum vatandaşlardan "yedi asırlık ihtimama karşı teşekkür" beklemediğimizi yazıyor, fakat bunların ulusal onurumuzla, ulusal duygularımızla oynamamaları gerektiğini *ihtar* ediyordu[21].

İzmir'de mütarekeden sonra Rumların ilk büyük gövde gösterisi ve taşkınlığı, İngiliz Monitor Kumandanı Dixon'ın İzmir limanına ayak bastığı gün yani 6 Kasım 1918 tarihinde başladı. Ufukta görülen bir siyah duman lekesi Kordon ve çevresinde büyük bir hareket yaratmaya yetti. Herkes gülerek sevinerek koşuyor, birbirinin elini sıkıyor ve kucaklaşıyordu. "Anladık ki bir İngiliz monitoru geliyormuş. Bu haber-i beşaret karşısında şimdiye kadar bu memleketin sinesinde en asil nimetler, himayeler içinde yaşamış bir sürü vatandaş cuş u huruşa gelerek ilân-ı şadümaniye lüzum görmüş"[22]. Sonunda monitor geldi. Rum vatandaşlar kutsal bir tapınak çevresinde toplanır gibi binlerce grup oluşturarak gemiyi çepeçevre sardılar. "Bu vatandaşlar başlarında papazları olduğu halde Yunan bandırasının hayal-i şevketini ilâna başladılar. Dikkat ettim, bütün İngiliz zabit ve neferleri ulvî bir nezaket hissi ile vakur duruyorlar ve bu suretle kahramanlığını asaletini takdir ettikleri milletimizin izzet-i nefsini kırmak istemiyorlardı"[23]. Oysa, "diğer zavallılar serbest bir halde mütemadiyen bağırıyorlardı. Ellerinde, göğüslerinde, kollarında mavi beyaz bandıralar..."

Kordon'daki kalabalık saatlerce gemiyi "tavaf", papazlar da takdis etti. Sevinçlerinden denize atılanlar, küçük yük arabalarının merkeplerine, köpeklerin kuyruğuna bile Yunan bandıraları takarak zafer şenlikleri yaptılar. Bazı evlerin önünde Yunan bandırası, her bakkal çırağının, her çocuğun elinde Yunan bandırası... Her arabanın beygirinde Yunan bandırası... İzmir'in bütün aşağı mahalleleri mavi beyaz renge boyanmıştı. Bunların önünde Rum vatandaşlar Türklere olan kinlerini düşmanlıklarını açığa vuruyorlardı. Çünkü, "Yunan emellerinin ateşin timsali olan ve dün resmi göğüslerde, başlarda tebcil ile taşınan Venizelos öyle istiyor"du. Bütün bu taşkınlıklar karşısında serinkanlılığın korunmasının gerekli olduğunu dile getiren A. Vasıf (Çınar) şöyle diyordu: "Türk

[20] Bayar, *Ben de Yazdım*, I, 39-40.
[21] "Güneş Gibi Bir Hakikat", *Köylü*, 27 Teşrinievvel 1334.
[22] A. Vasıf, "Türklere Bir Hitabe", *Anadolu*, 8 Teşrinisani 1334.
[23] Aynı yazar., *göst.yer.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve İslâm saltanatının enkaz-ı mağlubiyeti üzerinde mavi beyaz renklerle ilân-ı şadümani etmek isteyen gafillere ispat etmeliyiz ki pek kutsî bir vedia-ı ecdat olan İzmir'in ufuklarında albayrağın temiz nurları ebediyen sönmeyecektir.

İzmir'in abide-i hâkimiyeti Türk ve İslâmdır. Bunun karşısında bütün yabancı ve şeni emeller mahva mahkûm olmalıdır. Şu dakikalarda her Türk ve İslâmın hâkimiyetine vurulmak istenilen darbelere karşı müttehit ve yekvücud olarak durmak ve bunu âlem-i medeniyet huzurunda ispat-ı hak etmektir''[24]

Rum ''hemşehrilerimizin'' yaptıkları anlamsız taşkınlık karşısında Türklerin gösterdikleri soylu tutumu takdir eden Köylü, herkesin geçmiş yönetimden nefrete hakkı olduğunu fakat eski hükûmetin gayrimüslimlerle Arapları sefil ve perişan etmediğini, bundan en çok Türklerin zarar gördüğünü belirtiyordu. ''Bizden ziyade mağdur olmayanlar dönüp de bütün hırslarını en mazlum unsurdan çıkarmaya kalkışırlarsa - bilemeyiz- bundan daha büyük bir namerdlik tasavvur edilebilir mi?...'' Nasıl ki eski devir bizi gerçekleşmesi mümkün olmayan bir *ittihad-ı İslâm* hayaliyle aldatmışsa şimdi de aynı şekilde Yunan ukalası her nerede olursa olsun bütün Rumları Yunanistan'a bağlamak gibi sapık bir fikrin peşinde koşuyordu. Geleceğe ancak Wilson prensipleri egemen olabilirdi. Bu da her şeyden önce bir nüfus yoğunluğu sorunudur, diyen Köylü, Aydın'ın her şeyden önce bir Türk ve Osmanlı vilâyeti olduğunu kanıtlayan sayılar veriyordu. ''Türk İzmir'de ise Türk unsuru Rum unsurundan pek artıktır. Binaenaleyh hangi esaslara istinaden vilâyetin Yunanistan'ın malı olacağı iddia edilebilir?... Hiçbir vakit Aydın vilâyeti Yunanistan'a mülhak olamaz''[25]

Rum taşkınlıklarından İngiliz monitor komutanının dahi rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Dixon, olayların ertesi günü irtibat subayı aracılığıyla bütün basın temsilcilerini yanına çağırmış, yapılan taşkınlıkların pek uygunsuz ve yakışıksız olduğunu söylemiş ve bunu gazetelerin bütün halka anlatmalarını istemiştir[26]. Fakat Rum taşkınlıklarının sonu gelmiyordu. Nitekim İngiliz monitorunun geldiği gün Anadolu Ban-

[24] Aynı yazar., *göst.yer.*

[25] ''Hayal ile Hakikat'', *Köylü*, 8 Teşrinisani 1334.

[26] *Köylü*, 8 Teşrinisani 1334. ''İngiliz monitoru kumandanı Dixon cenapları evvelki gün şehrimizde Rumlar tarafından tertip edilen harekâtı nefretle takbih eylemiş ve bu babdaki takbihamiz raporunu mensup olduğu kumandanlığa iş'ar etmiştir'' (*Anadolu*, 8 Teşrinisani 1334).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kası'na Yunan bayrağı çekilirken Türk bayrağı da yırtılmıştı. Bunu yapan da Yunan bayrağını çeken kişi idi. Öte yandan yine Ayafotini Kilisesi'ne Yunan bayrağı çekilirken avukat ya da doktor olduğu söylenen bir kişi "binlerce azgın ve çılgın ayaktakımı" karşısında nutuk çekmiş, "hâkimiyet-i Osmaniyeyi tahkir ve Türklerin haysiyetine tecavüz eylemiştir". Bu olay hakkında resmen soruşturma açıldı[27].

Çok geçmeden Ayafotini Kilisesi'ne Yunan bayrağı çekilirken Türkler aleyhine nutuk çeken kişinin Doktor Istafanopol olduğu anlaşıldı[28]. İş bu kadarla da kalmadı. Kozmos gazetesi müdürü Vitalis, Kordon'daki gazinolarda Türk egemenliğini aşağılayıcı sözler söylemekten ve Yunan bayrağını övmekten geri kalmıyordu[29]. Çalgıcıbaşı'nda Cicifan'ın kahvesi önünden Ayvalık Metropolidi geçerken kahvedeki Rumlar, hep bir ağızdan "Yaşasın Yunanistan, kahrolsun Türkiye" diye bağırdılar[30]. Yunan millî marşının "Siz Türkleri kesiniz, zalimleri parçalayınız" dizesini defalarca yinelediler.

Rumların, Dixon'ın gelişi dolayısıyla yaptıkları gösterilerin yasal olup olmadığı basında tartışılmaya başladı. Duygu gazetesi, bu konuda hukukçuların görüşlerine başvuruyor, yapılacak yorumlara sayfalarının açık olduğunu duyuruyordu[31]. Duygu'nun bu girişimini takdirle karşılayan Anadolu, gösterilerin yasalara tamamen aykırı olduğunu belirtiyordu. Çünkü bu gösteriler, "Sırf memleketin tamamiyet-i mülkiyesini haleldar edebilmek kasd ve tertibiyle yapılmış siyasî bir manevra halini taşıyordu". Anadolu'nun verdiği bilgilere göre, bu hareket tamamen önceden düzenlenmiş ve plânlanmıştı. On beş gün öncesinden hazırlıklar yapılmış, gösteriye katılmaları için çevreden pek çok Rum getirtilmişti. On beş günden beri trenlerle akın akın İzmir'e Rum gelmesi bunu kanıtlamaktadır. Rum matbaaları Yunan bandıraları, rozetleri basıyor, Rum marangozlar da bayrak direkleri hazırlıyorlardı. Üstelik bütün emirler metropolithaneden verilmiş, bütün hazırlıkları orada yapılmış, gösteri-

[27] *Anadolu*, 8 Teşrinisani 1334.

[28] *Anadolu*, 11 Teşrinisani 1334.

[29] *Anadolu*, 11 Teşrinisani 1334.

[30] *Anadolu*, 11 Teşrinisani 1334. İzmir'de Türklerin onuru her gün yeni bir olay yeni bir taşkınlıkla zedelenirken İstanbul basınında da Türkleri aşağılayan yazıların çıkması İzmir'in Türk gazetelerini yürekten yaralıyordu. Ali Kemal'in 5 Kasım 1918 günkü *Sabah* gazetesinde, "Tevekkeli ecdadımız (Etrak-i bîidrak) demezlermiş, hakikat ne idraksiz bir milletiz" ve "cidden kafasız, daltaban bir halkız" sözleriyle koca bir ulusu *tahkir* ediyordu. Anadolu, bu idraksizliği, bu kafasızlığı ve daltabanlığı Ali Kemal Bey'e iade ediyordu ("Türkleri Tahkir", *Anadolu*, 10 Teşrinisani 1334).

[31] "Duygu Refikimizin Bir Teşebbüsü", *Anadolu*, 10 Teşrinisani 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ye başlangıç olmak üzere de Ayafotini Kilisesi'ne Yunan bayrağı çekilmiştir. Bütün kiliselere, bütün Rum okullarına, bütün Rum ev ve mağazalarına Yunan bayrakları çekilmiş, papazlar da arabalar içinde dolaşarak halkı gösteriye katılmaya çağırmış, her yerde verilen söylevlerde hükûmet, millet tahkir edilmiştir[32].

Anadolu okuyucuları, bu gösteriler dolayısıyla adliyenin ne düşündüğünü, merkez ve istinaf savcılıklarının nasıl bir girişimde bulunduklarını gazeteye soruyorlardı. Gazete, kendisinin de bunları bilmek ve kamuoyuna duyurmak istediğini yazıyordu[33]. İzmir merkez savcılığı, "keyfiyetin zabıta ve adliyece nazar-ı itibara alındığını ve evrakının divan-ı harbe" verilmek üzere bulunduğunu açıkladı[34]. Duygu gazetesinin nümayişin yasal niteliği konusunda sorduğu soruya da adı saklı bir hukukçu şu yanıtı veriyordu: "... Metropolithane, resmen tanınmış bir dairedir. Ruhanî olsun cismanî olsun daire-i mezkur memurlarının kavanin-i devlete muhalif olarak hükûmet-i metbuaları aleyhine nümayiş tertip etmeleri, ayni daire-i resmiyeye ecnebi sancağı keşide eylemeleri ve bu sancağa karşı haziruna sadakat yemini verdirmeleri, Devlet-i Aliyye'nin sancağını parçalamaları ceza kanununun ikinci faslında tafsilâtı muharrer Devlet-i Aliyye'nin emniyet-i dahiliyesini ihlâl eden ceraimdendir"[35].

Anadolu, Türklüğe ve Türklere yönelik saldırıları ve taşkınlıkları kınamak için uzun bir makale yayınladı. Burada, yabancıların ve azınlıkların onurumuzu kırmak için yaptıkları eylemler eleştiriliyor ve Türk'ün şimdiki yalnızlığı dile getiriliyordu. Yazıda şu cümleler dikkatimizi çekmektedir: "Türk zalim değildir. Türk bugünkü vatandaşlarını reaya ve zimmi olarak tanıdığı günlerde bile bunların dinlerine, lisanlarına, millî vicdanlarına, hakkına hürmet etmiş. Daima nezaket ve insaf ile muamele etmiştir. İşte tarih; bir Rum'un bir Ermeni'nin ve herhangi bir gayrimüslimin mukaddesatına tecavüz edildiğini gösteremiyor..."[36].

Rum taşkınlıklarının yanında Yunan istek ve iddiaları da gündeme gelmişti. Fransızca çıkan *Indépendant* Rum gazetesi "Türkler ve Rumlar" başlığı altında Yunan çıkarlarını savunan bir dizi yazılar yayınlamaya başladı. Anadolu gazetesi, bu iddiaları çürütüyor ve Anadolu'nun en eski

[32] *Anadolu*, 10 Teşrinisani 1334.
[33] *Anadolu*, 12 Teşrinisani 1334.
[34] "Nümayişin Mahiyet-i Kanuniyesi Hakkında", *Anadolu*, 13 Teşrinisani 1334.
[35] *Anadolu*, 13 Teşrinisani 1334.
[36] "Zavallı Türk", *Anadolu*, 13 Teşrinisani 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zamanlardan beri Türk olduğunu kanıtlıyordu[37]. Anadolu, Rumların emelleri konusunda *İkdam* gazetesinde çıkmış olan bir yazıyı da aktarıyordu[38]. Rumlar, hâlâ Osmanlı Devleti'nin bir uyruğu olduğunu unutuyor, her gün bin bir türlü yalanlar, iftiralar, melânetler icat etmekten çekinmiyorlardı. "Bütün tertibatlarının yalan ve iğrenç olduğunu vatandaş ve ecnebilerden duydukları halde emellerinden bir türlü vazgeçmeyen bu bedtiynetlerin türlü türlü vesilelerle bir müdahale vukuuna çalıştıklarını anlıyoruz. Nümayişlerden alayişlerden, kanlı istatistikler tertibinden muhayyel mezalim neşrinden bir faide çıkmadığını anlayarak şimdi de ecnebileri aleyhimize tahrik etmek istediklerini görüyoruz"[39].

İzmir Rum gazetelerinin saldırıları bütün şiddetiyle devam ediyordu. Köylü'nün Fransızca nüshasından (Journal Keuylu) verdiği, Aydın vilâyetinin Türklüğünü kanıtlamaya çalışan istatistikler "Müthiş bir şöven olan" Kozmos tarafından "Kızıl istatistik" olarak nitelendiriliyordu[40]. Kozmos gazetesi bununla da kalmıyor, Köylü'nün geçen yıl İngiltere'ye *kahpe* dediğini ileri sürerek İzmir'deki İngiliz komutanını bu gazeteye karşı kışkırtıyordu[41]. Kozmos, Yunan sorununun beklenilenin ötesinde ulusal çıkarlarına uygun bir halde bulunduğunu belirtirken Estiya da "Askerlik sahte sebebi altında dağlarda, kırlarda, bayırlarda öldürülen Rumların kemikleri senelerce Rumların hukukunu takviye ve teşdide hadim olacağını Türk refiklerinin nahak yere bir takım Donkişot neşriyata devam etmekte olduklarını, hissiyat-ı Yunaniyelerini izhar ve ilândan hiçbir zaman geri kalmayacaklarını, Rumlar aleyhinde reva görülen kıtal ve mezalimin Ayan Meclisi Reisiyle bir takım hakkaniyetperver Türk gazetelerinin tasdik ve itirafta bulunduklarını..." yazıyordu[42]. Telegrafos ise "Gençlik vazife başına" başlığını taşıyan bir yazısıyla Rum gençlerini ulusal görevlerini(?) yapmaya çağırıyordu[43].

[37] Suphi Ali, *Anadolu*, 14 Teşrinisani 1334. Krş. Aynı yazar, "Anadolu Türktür", *Anadolu*, 20 Teşrinisani 1334.

[38] "Rumların âmali", *Anadolu*, 17 Teşrinisani 1334.

[39] "Sefil Emeller", *Anadolu*, 19 Teşrinisani 1334. Anadolu'nun üzerinde durduğu olay şu idi: Daha önce el konulan yabancı okullardaki eşyaların boşaltılmasına başlanmıştı. Darülmuallim olarak hizmet gören Dame de Sion binası boşaltılıp buradaki eşyalar taşınırken Rumlar, bunu hırsızlık şeklinde Fransız monitoru komutanına aktarmış ve Fransızlar Türklere karşı kışkırtılmışlardı. Fakat gerçek durum anlaşılınca olayların büyümesi önlenmiştir. Krş. "Rum Melâneti", *Anadolu*, 20 Teşrinisani 1334.

[40] "Kızıl İstatistik", *Köylü*, 18 Teşrinisani 1334.

[41] *Anadolu*, 21 Teşrinisani 1334.

[42] Aktaran: *Anadolu*, 21 Teşrinisani 1334.

[43] *Anadolu*, 21 Teşrinisani 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İzmir'de çıkan Rumca ve Fransızca gazetelerin "Millî vekar ve benliğimizi kıracak terbiyesizliklerinin" çoğaldığına dikkati çeken Köylü, memleketi parçalamaya yönelik bu yazıların asayişi bozacak nitelikte olduğu üzerinde duruyordu[44]. Nitekim Estiya gazetesi, Türklerle Yunanlıların beş yüz seneden beri birbirlerini tanıdıkları ve Türklerin kötü yönetimlerinin sonunun geldiğini yazıyor, artık Türklerin yerinin Yunanlılar tarafından alınmasının doğal ve tarihsel bir hak olduğunu iddia ediyordu. Bu gazetenin yazdığına göre Türkler için tek bir kurtuluş yolu vardı. O da Yunanlılara katılmak ve Yunan egemenliğini kabul etmekti[45].

Rum palikaryalarının işbaşına çağrılmaları sonuçlarını vermeye başlamıştı. Halkapınar'da bir fabrika basılarak soyulmuştu. Köylü, haklı olarak bunun basit bir eşkıyalık olayı olmadığı üzerinde duruyordu[46]. Vilâyetten resmen yapılan açıklamaya göre, İzmir ve çevresinde bazı fabrikalarda ve ticarî kuruluşlarda soygun yapmak ve güvenliği bozmak, diğer amaçlarla çoğunluğu Rum olmak üzere otuz kişilik bir hırsızlık çetesi kurulmuştu. Bunların yapacakları soygun ve baskınlara özel bir nitelik vermeye çalıştıkları anlaşılıyordu[47].

Köylü'nün verdiği bilgilere göre, Yunanistan'ın Adalar Valisi Papazafiropulos'un İzmir'e gelip on gün Rum vatandaşlarımızla başbaşa kaldıktan sonra, Türklerin Rumları kesmek için yoğun bir şekilde silâhlanmaya başladıkları propagandaları yayılmaya başladı. Türkler elbette silâhlanmıyordu. Silâhlanan Rumlardı. Nitekim Halkapınar baskınını yapanlar, Osmanlı askeri kılığına girmiş Rumlardı. Amaç, İzmir'de güvenliğin bulunmadığını, Türklerin yabancı kuruluşlara bile saldırdıklarını kanıtlamak, böylece dünya kamuoyunu yanıltmaktı. İşte görüyoruz ki tertibatı biz değil onlar yapıyor. Teslihat ve teçhizata da biz değil onlar çalışıyor. Türklerin silâhlanmakta oldukları davası kendi teslihatlarını örtmek ve şimdiden herkesin kulağını bununla doldurup hadisenin vukuu Avrupa'da şayi olur olmaz efkâr-ı umumiyenin kanaatını bizim aleyhimizde ihzar eylemiş bulunmaktan başka bir şey değildir[48].

İzmir Rum gazetelerinin Türklerin silâhlandıkları propagandasına İstanbul Rum basını da kendini kaptırmıştı. Köylü'nün altını çizerek belirttiğine göre, yalnız İzmir'de değil, Türkiye'nin hiçbir tarafında bir tek

[44] *Köylü*, 26 Teşrinisani 1334.
[45] Aktaran: *Anadolu*, *27 Teşrinisani 1334*.
[46] *Köylü*, 22 Teşrinisani 1334.
[47] *Köylü*, 28 Teşrinisani 1334.
[48] "Kimler Silâhlanıyor?", *Köylü*, 28 Teşrinisani 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Türk, Rum kesmek amacıyla silâhlanmayı fikrinden değil hayalinden bile geçirmemektedir[49]. Oysa İzmir'de Türklere karşı silâhlı saldırılar çoktan başlamıştı. Rumların, 21 Aralık 1918 günü yabancı temsilcilerin de katıldığı Saint Polikarp'taki tören dolayısıyla yeniden kalkıştıkları bir gösteri polis tarafından güçlükle önlenebilmişti[50]. Bir gün önce yani 20 Aralıkta İzmir'den Çeşme'ye giden arabalar Güzelbahçe önünde silâhlı on beş Rum çetesinin saldırısına uğramışlardı[51].

"Rumca gazeteler mütarekenin akdini müteakip hep bir ağızdan "Memlekette asayiş yok, Türkler Rumları öldürmek için silâhlanıyorlar. Filân kazada Rumları tehdit etmişler vb." vadisinde o kadar iftiralar düzdüler ki bu maharetlerine hayret etmemek; iftiraları her gün resmen tekzip olunur, ika edilen cürümlerin failleri Rumlardan ibaret olduğu ispat edilirken hâlâ bu kabil neşriyatta bulunmalarına teessüf eylememek kabil değildir. Bu meyanda asıl şayan-ı dikkat olan cihet, işe metropolithanenin de karışmasıdır. Makam-ı vilâyete katliam tertibatından, tehdidattan, Türk mezalim ve gasplarından bahis tahriri imza eden hürmetli zat herhalde vicdanen kanidir ki böyle bir adilik Türk'ün akıl ve kafasından bile geçmemiştir"[52]. O halde gerçek olan şudur: Türkler hakkında icat edilen bütün iftiralar özel bir amaca yönelik bulunmaktadır. Bu da ülkeyi güvenlikten yoksun göstermek, yabancı müdahalesini sağlamak, böylece buraları Yunanistan'a katmaktır. Bütün yayınlar, bütün iftiralar hep süflî ve iğrenç gayeler uğrunda yapılıyordu[53]. "Artık kat'iyyen tahakkuk etmiş bir hakikat var. Rumca gazeteler Türkleri barbar, zalim, kendilerinin hayatları tehlikede, mallarını, ırzlarını tehditte göstermek istiyorlar. Böylelikle bulanık suda balık avlamak arzusunu besliyorlar"[54].

Her hafta Pire'den İzmir'e posta getiren geminin limana yanaşması, Rumların gemiyi ziyaret etmelerine ve çılgınca gösteriler yapmalarına yol açıyordu[55]. Hatta bir aralık bir Yunan torpidosunun İzmir'e geleceği haberleri üzerine Rumlar Kordon'a toplanarak saatlerce beklediler. Torpidonun gelmediğini görünce de sinirlenerek dağıldılar: "Hasılı her cinsten ve her neviden Rumlar... Kordonboyu'nda yığın yığın toplanmış-

[49] *Köylü*, 9 Kânunuevvel 1334.
[50] *Köylü*, 22 Kânunuevvel 1334.
[51] *Köylü*, 22 Kânunuevvel 1334.
[52] "Yalanlara Dair", *Anadolu*, 23 Kânunuevvel 1334.
[53] *Anadolu*, 23 Kânunuevvel 1334.
[54] *Anadolu*, 23 Kânunuevvel 1334.
[55] *Köylü*, 14 Şubat 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lar; dürbünler, gözlükler, çapaklı gözlerle ufukları tarassuda koyulmuşlardı. Bu çılgın halkın ellerinde mersin dalları, ceplerinde Venizelos'un resmi, Yunan bayrakları bekliyorlar, bekliyorlar. Nihayet torpidonun gelmediğini görerek, kafaları sallayarak, dudaklarını buruşturarak yerlerine avdet ediyorlardı''[56].

Öte yandan yılbaşı yortusu dolayısıyla İzmir'deki Yunanlılara bayrak çekme izni verildi. Bunu fırsat bilen Osmanlı Rumları da Yunan bayrağı çekmeye cesaret edebildiler[57]. İş bununla da kalmadı. Yunanlılar Rum hastahanesine gelerek Yunan bandırası çektiler[58]. Osmanlı duygularını rencide eden Vima gazetesi sıkıyönetimce kapatıldı[59]. Hürriyet ve İtilâfçı olan Müsavat gazetesi bu konuda şunları yazıyordu: ''...Bu gazeteyi tesis edenler Osmanlı Devleti'nin asırlardan beri mütemadiyen duçar olduğu perişanlık ve harabinin Türkiye'de milel-i muhtelife arasında temini müsavat edilemediğinden münbais olduğunu ve tabir-i diğerle Avrupa devletlerine bu kanaat yüzünden hakkımızda her türlü haksızlık reva görüldüğünü dikkate alarak din ve mezhep tefrik etmeksizin her milletin, her ferdin hukukunu muhafaza ile uğraşmış ve bu hususta hükûmet-i sabıkanın her türlü mezalimine rağmen muhafaza-i meslekte sebat eylemeğe çalışmıştır...

Bazı Rumca gazetelerin Türkler kâmilen mezalimde müşterektir teranesiyle velveleendaz olmaları ne kadar doğru olabilir? Esasen gerek devr-i Hamidide ve gerek bunu takip eden senelerde zulme en az maruz kalan Rumlardır. Şu harp senelerinde İzmir Müslüman gençlerinden yüzde sekseni cephelerde ya şehit ya malûl olduğu halde Rum gençlerinden kaç tanesi böyle felâkete maruz kalmıştır?... Bazı Rum vatandaşlarımız evvelki günkü yılbaşında hanelerine Yunan bayrağı keşide ettiler. Bu münasip mi idi?... Bir parça nezaket ve vatandaşlık hissi olan, böyle bir kabalığı kabul etmezdi.

Netice: Bizim hissiyat-ı milliyemizi rencide eden Yunanlılar ve onlara peyrev olan bazı nankörler emin olsunlar ki yaptıklarını İngiliz ve Fransız ve hatta yine kendi millettaşlarından birçokları kemal-i nefretle takbih etmektedir. Ahalisinin kısm-ı azamı İslâm ve Türk olan memleketler bir takım bimana ve münasebetsiz nümayişlerle Yunan'a ilhak edilir zannediyorlarsa çok aldanıyorlar... O halde bilmiyoruz ne istiyorlar?''[60].

[56] *Anadolu*, 24 Kânunuevvel 1334.
[57] *Müsavat*, 16 Kânunusani 1335.
[58] *Müsavat*, 23 Kânunusani 1335; Krş. *Köylü*, 11 Şubat 1335.
[59] *Müsavat*, 24 Kânunusani 1335.
[60] *Müsavat*, 19 Kânunusani 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İzmir'in güvenliği gittikçe bozuluyordu. Öyle ki Köylü gazetesi 11 Şubat 1919 tarihli sayısında "Şehrimiz inzibatını Yunan askerleri mi temin edecek?" diye sormakta, İzmir'de güvenliğin sağlanması üzerinde ısrarla durmakta idi. Rum çeteleri işi azıtmıştı. 17 Ocak günü(1919) Haralomba adında bir Rum tarafından atılan kurşun, zavallı polis memuru İhsan Efendi'nin kalbine girerek ölümüne neden olmuştu[61]. Göztepe'de silâh sesleri duyuluyordu. Güvenliğin bozulması için ellerinden gelen her şeyi yapan palikaryalar, Karşıyaka'da bir İtalyan'ı dahi boğazladılar[62]. Çayırlıbahçe'de çılgınca eğlenen Rumların polis memuru Hamza Efendi'yi şehit etmeleri, şehrin Türk halkı arasında büyük bir kaygı ve üzüntü yarattı. Olay şöyle olmuştu: 23 Şubat pazar günü öğleden sonra Çayırlıbahçe'nin Hacı İstilyo civarında Memiko Niko'nun meyhanesinde Rumlar içiyor, çalgı çalıyor ve silâh dahi patlatıyorlardı. Bunların silâh atmakta olduklarını gören ve iki askerle devriye gezen polis memuru Cemşit Efendi, meyhaneye yaklaşınca üzerlerine silâh atılmış, Mehmet onbaşı da bıçakla arkasından yaralanmıştı. Polis memuru, yardım istemek ve belki de bu çılgınları korkutmak için havaya iki el ateş etti. Bunun üzerine Çayırlıbahçe polis merkezi civarına dört binden fazla Rum toplanmaya başlamış ve bunlar silâh atmaya kalkışmışlardı. Bunun üzerine mevki kumandanı muavini binbaşı Hüsnü Bey komutasında atlı ve yaya kıtaları olay yerine yetişerek, halka hiçbir zarar dokunmaksızın kalabalık dağıtılmış ve olayların büyüyerek bir felâkete yol açması önlenmiştir. Ancak bir Rum yaralanmıştı. Buna karşı olaylar sırasında polis memurlarından Hamza Efendi, mermi ve kama yaraları alarak görevi uğrunda şehit olmuş, dört nizamiye askeri dahi yaralanmıştı. Bir polis memuru da hakarete uğrayarak Basmahane'ye götürülmüş, azgın Rumların elinden güçlükle kurtarılabilmiştir[63].

Hamza Efendi'nin cenaze törenine büyük bir kalabalık katılmış, o sırada birbirlerini yemekte olan İttihatçı-İtilâfçı gazetelerin belli başlı temsilcileri biraraya gelebilmiş, Türk Ocağı Başkanı Vasıf Bey(Çınar) etkili bir konuşma yapmıştı[64]. Bu acı olay dolayısıyla Müsavat şunları yazıyordu: "Milletimiz iyice anlamıştır ki namus, mukaddesat ayaklar altına alındığı zaman bu mübarek toprakların altı üstünden bin kat hayırlı olacaktır"[65].

[61] *Müsavat*, 21 Kânunusani 1335.
[62] *Müsavat*, 21 Kânunusani 1335.
[63] *Köylü*, 24 Şubat 1335; *Müsavat*, 25 Şubat 1335 (Resmî tebliğ).
[64] *Müsavat*, 25-26 Şubat 1335.
[65] *Müsavat*, 26 Şubat 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Türk - Rum Gazetecileri Cemiyeti mi?

İzmir Rumlarının ve Rumca basının taşkınlıkları Venizelos'u pek memnun etmiyordu[66]. Her şeyden önce İzmir Türklerinin Yunan egemenliğini -zahiren olsun- hazmedebilir görünmesi[67], İtilâf devletleri katında kendisini haklı çıkarabilirdi. Yunan başbakanı bunları İzmir Rumlarına anlatmak için Sakız adası valisi Papa Zafiropulos'u gizlice İzmir'e gönderdi. Bu valinin uyarıları üzerine Rumlar, amaçları için en kestirme yol olarak basını ele almaya karar verdiler. Hemen işe başladılar. İzmir'de çıkan gazetelerin sahiplerini Köylü gazetesinin idarehanesinde toplantıya çağırdılar[68]. Bu toplantıda gazetelerin, Türk unsuruyla Rum unsurunun duygularının incitilmemesi doğrultusunda yayın yapmalarına karar verildi.

Bu toplantıya katılmış olan Anadolu ve Duygu gazetelerinin sahip ve başyazarı Haydar Rüştü'nün Mahmut Celal'e anlattığına göre:

"Türk-Rum Gazetecileri Cemiyeti kurulmak isteniliyor, Türk ve Rumların iyi geçinmeleri, müşterek bir fikir hayatı yaşamalarının temeli atılabilmek için gazeteciler arasında mütareke teklif olunuyor" idi[69].

İtilâfçı basının çoktan bir uzlaşmadan yana olduğu anlaşılıyordu. Nitekim Amiral Calthorpe'un önerisi üzerine[70] Venizelos, İzmir'e deniz yüzbaşısı Mavrudis'in komutasında bir Yunan muhribinin gönderilmesine karar vermişti. Böylece Yunan muhribi Leon, 24 Aralık 1918 tarihinde Mavrudis'in komutasında İzmir Limanı'na girdi. Rumlar, Leon muhribinin İzmir Limanı'na girişini de büyük gösteri ve taşkınlıklarla karşılamaktan geri kalmadılar. Anadolu ve Duygu gazetelerinin matbaasının bulunduğu "İsponti" ferhanesi Rum göstericilerinin saldırısına uğradı. Gözü dönmüş saldırganlar matbaaya girerek epeyce zarar vermişler, içindekiler güçlükle kendilerini kurtarabilmişlerdi[71]. İtilâfçı basın temsilcileri de Mavrudis'i ziyaret etmeyi ihmal etmediler. Çürükçüoğlu Nikolaki, Sabitzade Emin Süreyya ve Sulh ve Selâmet gazetesi başyazarı Sadık Bey 3 Ocak 1919 günü Mavrudis'i ziyaret ederek Türk ve Rumların uzlaşma-

[66] Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1607.

[67] Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1607.

[68] Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1607. Bu toplantı herhalde şubatın ilk günlerinde yapılmış olmalıdır. Tarihi tespit edilemedi.

[69] Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1608.

[70] Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1986, 64.

[71] Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1609-1610.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

larının ülke çıkarlarına uygun düştüğünü söylediler. Sulh ve Selâmet başyazarı şöyle diyordu: "Evet artık şüphe kalmadı. Rum ve Türk unsuru asrî müşterekle saadetleri, müşterek terakkileri, müşterek selâmet ve huzurları için dedikodusuz, hayat ve mücadele-i maişet sahasında kardeş gibi çalışmalı, kardeş gibi geçinmelidirler"[72].

Köylü gazetesi, Türk-Rum Gazetecileri Cemiyeti kurulması konusunda, biraz da alaylı bir anlatım ile şunları yazıyordu: "... Yunanistan'dan gelen zevattan mevsuk olarak işittiğimize göre oradaki akıllılar hiç de buradaki yaygaracı Rum gazetecilerimiz gibi düşünmüyorlarmış... Bunların zamirinde bir Türk-Yunan kardeşliği esas teşkil eylemekte imiş... Ne doğru takdire değer yüksek ve insanî emel?..."[73]

Kozmos, Anadolu'nun sözde bu karara uymadığını ve eskiden olduğu gibi Türk "taassubunu" Yunanlılığa karşı körüklemekte olduğunu iddia etti. Buna yanıt veren Köylü, Türk-Rum, Yunan-Türk sorununun farklı olduğunu Yunanlılar ve onlardan çok Yunanlı olan Rumların şimdiye kadar gayz, kin ve intikam duyguları içinde yayın yaptığını belirtti. "Yunanistan ittifak ve itilâf değil, ilhak istiyor, Venizelos hâlâ buralarını Tüklerin ellerinden çekip koparmak için çalışıyor"du[74]. Köylü ayrıca Türk ve Rum kardeşliği için ne yapılması mümkün ise yapılacağını da ekliyordu.

İzmir'deki Rumca basın Türklerle Yunanlıların uygarlık ve ilerleme yolunda birlikte hareket etmeleri gerektiğini savunmaya başlamıştı. Taros, "Hayat Ortaklığı" başlığı altında şunları yazıyordu: "Yunan-Türk basını memleketin idare şekli ile gelecekte hangi unsurun hâkim kalacağı meselesi ile uğraşmayıp bütün dikkatlerini halkın hukukunun korunmasına bağlamalıdırlar. Bu memleketin meşru evlâtları Yunanlılarla Türklerdir. Medeniyet ve ilerleme yolunda birlikte hareket etmek zorundadırlar.

Anadolu meselesine verilecek olan hâl şekli bir yana bütün milletlerin mukadderatı Paris Konferansı'nda müzakere olunduğu şu sıralarda Türklerle Yunanlılar gelecekte ne suretle birlikte yaşayacaklarını düşünüp tertip etmeli ve hazırlamalıdır. Milletlerin tarihinde fırtınalara tesadüf edilir. Yunan basını denizin fırtınalı dalgalarına yeter derecede zeytinyağı atarak sükûnet bulmasına çalışmalıdır"[75].

[72] *Sulh ve Selâmet*, 4 Kânunusani 1335.
[73] *Köylü*, 1 Şubat 1335.
[74] "Yunan Dolabı ve Türk'ün Hukuk ve Vazifesi", *Köylü*, 10 Şubat 1335.
[75] Alıntı: Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1608.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aynı şekilde Patris gazetesi de "iki unsur arasında ekilen nifak tohumunun ortadan kaldırılması için gerek Türk ve gerek Yunan basını olanca nüfuz ve kuvvetini kullanarak iki unsuru birbirine yaklaştırmak için acele etmeliyiz" diye yazıyor ve şunları ekliyordu: "Türk arkadaşlarımızın anlayış göstereceklerini ve millî gayretlerini bildiğimizden hem Yunanlılara ve hem de Tüklere hizmet etmiş olmak için bizimle beraber çalışacakları kanaatini besliyoruz"[76].

Rum gazetelerinin bu yazılarını aktaran Duygu, bu görüşlerin bir aldatmacadan başka bir şey olmadığını şöyle açıklıyordu: "Memleketimizi Yunan'a peşkeş çekmek isteyen gazetelerle asla!.. Ağzındaki baklayı çıkar, ne demek istiyorsun? Burası Yunanistan olacağı için Türklerin Rumlarla beraber yaşamaları lüzumundan mı? Hayır, burası Yunanistan olamaz, aydınlarımızdan size aldanacak kimse kalmadı. Aldana aldana hep usta olduk"[77].

Anadolu ve Duygu gazeteleri bu tutumları yüzünden "döneklikle" itham ediliyor ve "böyle zamanda itilâf yerine Osmanlı unsurları arasına kundak" koymakla suçlanıyordu. Nitekim Yunanlı yazar Rodas, *Küçük Asya Tarihi* adlı eserinde bu uyuşturma girişiminin Haydar Rüştü yüzünden suya düştüğünü belirttikten sonra şunları yazmaktadır: "Venizelos'un verdiği umumî direktife göre Türk gazetecileri ile propaganda yapmamız gerekiyordu. Küçük Asya'daki çeşitli unsurların ve özellikle Türk-Rum ahalisinin taassuplarının ortadan kaldırılması, Türk unsurunun kızdırılmaması, taassubunun körüklenmemesi isteniyordu. Bunun için de Yunanlıların Türkleri kızdırmaması lâzımdı. Matbuatı, tedavi için ilâç makamında kullandık. O devirde diğer Türk gazetelerinden başka Genç Türk Komitesi'nin -İttihat ve Terakki'nin- iki mutaassıp gazetesi de çıkıyordu. Bunlar Haydar Rüştü'nün "Duygu" ve "Anadolu" gazeteleriydi. Bu gazetelerin oyun bozanlığı sıkıcı ve tehlikeli idi"[78].

İzmir'in Yunanlılar'a verileceği söylentileri

İzmir'e Yunan askeri gelmeyeceği konusunda İtilâf devletleri kesin bir güvence vermişlerdi[79]. Mütarekeden sonra Aydın vilâyetinin Yunanistan'a verileceği konusunda yoğun bir propaganda başlamış ve İzmir'deki Rumca gazeteler bunun öncülüğünü üstlenmişlerdi. Elefteros Tifos'un yazdığına göre, Venizelos'un Paris ve Londra ziyaretleri sırasın-

[76] Alıntı: Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1609.
[77] Alıntı: Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1609.
[78] Alıntı: Bayar, *Ben de Yazdım*, V, 1610.
[79] *Anadolu*, 1 Teşrinisani 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

da Yunan sorunu çözümlenmiş, İzmir'in Yunanistan'a katılması konusunda Clemenceau'nun onayı alınmış Lloyd George ise kesin bir şey söylemeyerek bu işi barış konferansına götüreceğini söylemiştir[80]. Bu dedikodular sürerken İzmir'in İtilâfçı gazeteleri devlet gemisinin en az bir zararla kurtarılmasının İngiltere ile uzlaşmaya bağlı bulunduğunu yazıyorlardı[81]. Köylü gazetesi, Wilson prensiplerinin Anadolu'ya uygulanamayacağını, çünkü Anadolu'da nüfus çoğunluğunun zaten Türklerde bulunduğunu yazıyordu[82]. Bir başka konu da bize sulh masasında bir yer vermeleri gerektiği idi. Bunun hakkımız olduğunu belirten Sulh ve Selâmet gazetesi "Elbette o gün Osmanlılığın sesi de işitilecek, elbette davamızı biz de müdafaa edebilecek ve ihkak-ı hakka muvaffak olacağız..."[83]

Hukukubeşer'in 9 Şubat 1919 tarihli sayısında Salih Zeki imzasıyla çıkan bir yazıda Türk saltanatının, Türk milletinin ölmeyeceği ve sonsuza kadar yaşayacağı belirtiliyordu. Hasan Tahsin, "Cihan bize düşman iken biz ne İngiltere'den ne Fransa'dan ve ne saireden kendimize ufak bir muavenet ve muhabbet beklemeyelim. Bizi kurtaracak kendi ruhlarımızın derinliklerinden doğan samimiyetle birbirimizin ellerini sıkmak millî bünyemizi ezen canileri şiddetle cezalandırmak" gereklidir diye yazıyordu[84].

Anadolu, sanki sulh olmuş sanki normal düzene dönülmüş gibi herkesin kayıtsız bir tutum içinde bulunmasından yakınıyordu. Oysa Paris'te toplanan İtilâf murahhasları dünyanın yazgısını belirlemek için uğraşıyordu. "Yunanistan, Ermenistan, Arabistan ve sonra en kuvvetli devletler hep Türk vatanının mirasına konmak yahut bir parça koparmak için uğraşıyorlar, kapı kapı dolaşıyor, etek etek merhametler, müzaharetler dileniyorlar ve muhakkak ki taraftar da temin ediyorlar. Fakat biz sanki memleketin mukadderatı tayin edilmiş gibi hâlâ lâkaydız"[85].

Hukukubeşer'in Kozmos'tan yaptığı alıntıya göre, artık Yunanistan sorunu Paris Konferansı'nda kesinlik kazanmış, Balkan yarımadasının

[80] Aktaran: *Anadolu*, 5 Kânunuevvel 1334.

[81] "... Hâkimiyetimiz için takip edilecek yegâne siyaset İngiltere devlet-i fahimesiyle uzlaşma ve anlaşmadır" *(Sulh ve Selâmet*, 1 Kânunusani 1335).

[82] "Sulh İşleri", *Köylü*, 1 Kânunusani 1335. Krş. "Wilson Prensipleri ve Türkiye", *Köylü*, 15 Kânunusani 1335.

[83] *Sulh ve Selâmet*, 4 Kânunusani 1335.

[84] Hasan Tahsin, "Felâket Başında", *Hukukubeşer*, 14 Şubat 1335.

[85] "Uçurumun Kenarında", *Anadolu*, 11 Şubat 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Karadeniz'e kadar Marmara çevresinin, Bursa ve Aydın vilâyetlerinin Yunanistan'a verilmesi uygun görülmüştü. Kozmos'un propagandası bu kadarla da kalmıyor Bursa ve Aydın vilâyetlerinin sınırlarının Konya'ya kadar uzatılacağı yalanını da kapsıyordu[86].

İzmir'in geleceği İtilâfçı Müsavat'ı bile kaygılandırıyordu. Ne oluyoruz sorusu karşısında bütün Türklerin, Müslümanların yüreği sızlıyor, kalbi titriyor. Büyük ve şanlı bir Osmanlı Devleti - artık kendimizi aldatmaya gerek yok - her türlü devletler hukukundan yoksun bırakılarak bir *emaret* derecesine indirildi. Vatanın en önemli yerleri elimizden çıktı. İstanbul'u bile elimizde tutup tutamayacağımız pek belli değil. "Basra, Bağdat, Halep, Şam, Kudüs vb. her biri bir devlet teşkil edecek iklimleri zayi eyledik. Adana, Musul gibi harben elimizden alınmamış yerler de tehlikede imiş. Kazaya rızada ağlamakla iktifa edelim. Fakat meselâ İzmir'de görmekte olduğumuz haller nedir?"[87].

Venizelos'un isteklerinin konferansta kabul edildiği söylentilerinin çıkması, Rumca gazetelerin İzmir'in Yunanistan'a verildiği söylentilerini yazmaları Türkçe basında sert eleştirilere yol açıyordu. Müsavat, İzmir'in Yunanistan'a verilmesinin Wilson prensiplerinin hangi maddesine göre olduğunu soruyor ve böyle bir uygulamanın Türklerle Rumlar arasında sonsuza kadar devam edecek bir düşmanlığı başlatacağını ileri sürüyordu. Hatta bu, Avrupa'nın şu savaşta elde etmek istediği amaca da uygun olmayacak ve Avrupa yine sıkıntılardan (tacizat) kurtulmayacaktı.

Yatma tilki gölgesinde ko yesin aslan seni
Geçme namert köprüsünden ko aparsın su seni

Özdeyişi bizim düşüncelerimizi pek güzel özetlemektedir. Dünyanın bütün felâketini görmüş olan bir ulusun onuruyla oynanmamalıdır. "Yunanlılar gözlerimize savuracağı külü Avrupa'dan almamalıdır. Çünkü muhakkak biliyoruz ki yakın bir âtide esmesi muhakkak olan şiddetli rüzgârlara mukavemet olunamayacaktır. Tekrar ediyoruz. Herhalde Avrupa'nın onurunu unutmamak lâzımdır"[88].

Hasan Tahsin, Avrupa'nın bize karşı tutumunun cinayet derecesinde olduğunu vurguluyor, egemenliğimizden fedakârlık edilmemesi üzerinde duruyor, bizden alınıp başkalarına verilmek istenen toprakların

[86] *Hukukubeşer*, 14 Şubat 1335.
[87] Mehmet Tahir, "Ne Oluyoruz?", *Müsavat*, 14 Şubat 1335.
[88] Vecihi, "Avrupa'nın Onuru Vardır", *Müsavat*, 15 Şubat 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Wilson'un hangi ilkesine bağlı olduğunu soruyordu: "Bugünkü Avrupa'nın da bize karşı etvar ve evzaından müthiş bir cinayet işlemek kastında olduğunu anlıyoruz. Mağlubuz fakat hâkimiyetimizi feda edecek derecede zelil bir mağlubiyet altında ezilmedik... Türkiye'nin Adana'sı, Aydın'ı, İstanbul'u, Bursa'sı neden ve hangi hakla, hangi siyasetle, Wilson'un on dört maddelik yeni İncilinin hangi maddesine tevfikan bizden gaspedilerek bir yabancı devlete veya devletlerin hepsine birden peşkeş çekilmek isteniyor?"[89].

Hasan Tahsin, bundan birkaç gün sonra, Yunan egemenliği altında yaşayabilecek hiçbir Türk'ün bulunmadığını söyleyerek şunları yazıyordu: "... Uyan ey Türk oğlu uyan, uyan ey vahdaniyet-i ilâhiyeye münkad İslâmlığın hararetiyle kalbi, ruhu pürheyecan olan Müslüman Türk uyan sana suikast ediyorlar...

Hayır hayır meyus olmayalım. Biz ölmedik yaşıyoruz. Henüz damarlarımızda İzmirimiz, halifemiz, hakanımız, payitahtımız için akıtacak kanlarımız var. Bu memlekete göz diken kuvvetleri yakacak eritecek hararetimiz pek hem de pek mebzul. Yalnız bunu da unutmasınlar ki Çanakkale kahramanlarının mavi beyaz kucağında salibi taşıyan Yunanlılığın canavar hâkimiyeti altında yaşayacak tek hemşiresi, tek bir validesi, ufak bir Türk beşiği yoktur. Ancak evet ancak hilâlin al gölgesi altında hakanıyla, payitahtıyla, İzmir'iyle yaşayacak bir Türklük vardır. Ve illa Avrupa Neron gibi bir şair olmak istiyorsa bizler de kendi ellerimizi, kendi varlıklarımızla binalarımızı, topraklarımızı cayır cayır yakar kızıl alevlerle halelendirir ve beşeriyetin paslanan vicdanına Roma'nın ihtirakından feci bir sahne-i şiir ve hayal ibda etmekte gecikmeyiz, çünkü tarihimiz var, çünkü bizi tel'in edecek ecdadın ruhu, ahfadın feryadı var. Çünkü her şeyden üstün namusumuz var"[90].

Ahenk, Venizelos'un çocukça sevinçleri için 1.250.000 Türk ve Müslümanın Yunanlılara boyun eğmeyeceğini, bunun bir savaşa yol açacağını belirtirken[91] Köylü, Yunanlıların çıkardıkları söylentilerin "kat'iyyen ve külliyen yalan, düzme, uydurma olduğuna şüphe etmeyiz"[92] diyerek çıkan dedikoduları yalanlıyordu. Köylü, Türk-Yunan sorununun Paris Konferansı'nda değil, Milletler Cemiyeti tarafından çözümlenebileceği kanısında idi.

[89] (Hasan Tahsin), "Suikasta Karşı", *Hukukubeşer*, 16 Şubat 1335.
[90] (Hasan Tahsin), "Namus Uğrunda", *Hukukubeşer*, 19 Şubat 1335.
[91] M. Şevki, "Galiba Kan Kokusu Gelecek", *Ahenk*, 17 Şubat 1335.
[92] *Köylü*, 18 Şubat 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yunan tehlikesi ya da İzmir'in Yunanlılara verileceği söylentilerinin yayılması karşısında İzmir'de yayınlanan bütün Türkçe gazeteler ortak bir tavır takınmışlardı. Ayrı bir bölümde inceleneceği gibi İttihatçı-İtilâfçı tartışmalarının doruk noktasına ulaştığı günlerde bile bütün basın, İzmir konusunu bir namus ve şeref sorunu yapmaktan geri kalmıyordu. İtilafçı Müsavat, "Biz Türkler İzmir meselesini namus ve şeref meselesi olmak üzere kaydediyoruz" diyerek şöyle yazıyordu: "...Fakat bizim en sarih, en hakiki hakkımıza tecavüz edildiği zaman evvelâ Yunan zırhlılarının topları bütün İzmir'de, Aydın'da taş taş üstünde bina, Yunan askerlerinin süngüleri Türk damarlarında dökülmedik bir damla kan bırakmamak şartıyla bu namus ve hak mücadelesini kabul etmelidir. O zaman hak ve insaniyet hadimi devletler arasında imzalanan sulh protokollerinin henüz mürekkebi kurumadan bol bahşişlerle galeyan ettirilen Yunan hırs ve zulüm ateşi, mazlum ve masum Türklüğün sel gibi akacak kanlarıyla sulanır ve söndürülür"[93].

Basının bu kararlı tutumuna karşın söylentilerin ardı arkası kesilmiyordu. Müsavat, Köylü'nün bir başmakalesine dayanarak Aydın vilâyetinin Denizli'ye kadar olan kısmının Yunanistan'a düştüğünü bildiriyor ve Yunan hükûmetinin Ayvalık'a asker çıkardığı haberlerinin sabır ve kararımızı bitirdiğini yazıyordu[94]. Bütün bunların hemen yalanlanması hükûmetten isteniyordu. Müsavat, haksızlığa uğrayan bir ulusun son ödevlerini de şöyle belirtiyordu: "Galip taraf, mağlubu bütün haklarını çiğneyerek ezmek en büyük haksızlığı bile irtikâp etmek ister ve buna karşı hükûmet vesait-i siyasiye ile müdafaaya muktedir olamazsa artık vatanın istihlası için mücahede milletin uhdesine ve en ziyade haksızlığa uğrayan toprağın evlâdına terettüp eder... İşte İzmir'in bugün maruz kaldığı feci vaziyet, evlâdına son vazifesini idraki ihtar eden bir safha-i müellemdir. Bugün her İzmirli, hükûmetin mesai ve muvaffakıyetine intizar etmekle beraber ferdî mücahedesine, kendisini son vazifesine hazırlayacak istihzaratına hemen başlamalıdır. Bugün her İzmirli vicdanına karşı yemin etmelidir ki İzmir'in Yunan işgaline geçtiği resmen teeyyüd ettiği gün bu mukaddes vazifesini yapmağa memleketin son karış toprağı için son damla kanını bile dökmeğe hazırdır"[95].

Hukukubeşer; Kozmos, Amaltiya, Estiya, Patris aracılığıyla bütün Rum basınına şöyle sesleniyordu: "İnsafla düşünelim ki sizin, Yunanis-

[93] *Müsavat*, 18 Şubat 1335.
[94] "Acı Şayialar", *Müsavat*, 22 Şubat 1335.
[95] "Haksızlığa Maruz Kalan Bir Milletin Son Vazifesi", *Müsavat*, 22 Şubat 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tan'ın İzmir hakkındaki metalibatı da bu yolda bir iddiay-ı batıl değil midir? Şu memleketin birkaç kilometre sahilinden başka sizinle yakın, Yunanlılığın mevcudiyetiyle alâkadar ne gösterebilirsiniz?''[96]

Köylü, yavaş yavaş iyimser bir havaya girmeye başlamıştı. Sözde büyük devletler, Türkiye'ye yardım elini uzatmaya başlamışlardı. Böylece karanlıktan aydınlığa doğru yol alıyorduk[97]. Oysa İzmir'in daha doğrusu bütün ülkenin geleceği parlak değildi. Rumca basın, Türklüğü, Türkleri rencide edici yayınlarına devam ediyordu[98]. Sıhhiye teşkilâtı adı altında Yunanlılar, İzmir'deki Rum hastanelerine el koyuyorlar, bu ad altında her türlü silâh ve cephaneyi Anadolu'nun içlerine kadar götürüyorlardı[99]. Bu tutum, büyük tepkiler doğuruyor fakat önüne geçilemiyordu. Islahat, Anadolu halkının, sıhhiye teşkilâtı perdesi arkasında bir Yunan bayrağı görmek istemediğini yazıyordu: ''Milliyet ve vatan mesailinde kelimenin bütün manasıyla mutaassıp olan Anadolu halkı, sıhhiye teşkilâtı bahanesiyle karşılarında bir Yunan bandırasının pişmiş kelle gibi müstehzi bir suretle temevvüc ettiğini görmek istemiyorlar... Müdafaa-i nefse bir kitle-i vahide şeklinde kati karar veren Anadolu halkı her makamdan teminat talep ediyor. Bu teminatın itasında süratle hareket edilmesini selâmet-i memleket namına temenni eyleriz''[100]. İş sözde sıhhiye teşkilâtının gerçekleşmesiyle kalmıyor Pire'den Yunan vapuruyla İzmir'e gelen birçok asker ve subay, limanda demirlemiş bulunan Leon torpidosuna gidip kıyafet değiştirdikten sonra, sivil giysilerle ülkemize giriyorlardı[101]. Yunan Salib-i Ahmer (Kızılhaç) heyetinin Ayvalık'a gelmesi üzerine Rumlar büyük taşkınlıklar yaptılar. Mal müdür muavini Neşet Efendi on dört yerinden kama ile yaralanarak şehit edildi. Yunan askerlerinin de yardım ve desteğiyle Ayvalık'taki Müslüman halkın evlerine saldıran Rumlar, bütün para ve eşyaları yağma ettiler[102].

Bütün bu olaylara karşın Köylü'nün iyimserliğini sürdürdüğünü görüyoruz: ''...Mütareke zamanından beri bütün zamanımız boşa geçmiş olmakla beraber, vaziyetimiz yine de ümitsiz değildir... İstanbul, İzmir,

[96] *Hukukubeşer*, 21 Şubat 1335.

[97] ''Karanlıktan Aydınlığa Doğru'', *Köylü*, 8 Mart 1335.

[98] ''Vefalı Adam İsteyen Vefalı Adam Olmalı'', *Müsavat*, 28 Şubat 1335.; ''Türkler Arasında Rumlar'', *Köylü*, 9 Mart 1335.

[99] *Müsavat*, - Mart 1335.

[100] Mahmut Tahirülmevlevi, ''Sıhhıye Teşkilâtı imiş'', *Islahat*, 2 Mart 1335.

[101] *Hukukubeşer*, 7 Mart 1335.

[102] ''Ayvalık Ahvali'', *Köylü*, 5-6 Mart 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Trakya vesaire eskiden olduğu gibi yine Türklerde kalacaktır. Arap ve Irak vilâyetlerimiz hakkında milliyet esasına ve ekseriyet-i nüfusa göre muamele edileceğinden bunlar için vaz ve tayin olunacak idarenin şekli de bittabi şimdiden kestirilemez... Avrupa'nın bahusus İngiltere'nin hakkımızda bir meslek-i hayırhahı tuttuğu şüphesizdir. Mukadderatımız nokta-i nazarından Avrupa'nın bu teveccühünden istifade edeceğimiz meydandadır... Bu muharebe-i umumiye Şark meselesini ortadan kaldırmıştır. Fransa, İngiltere, İtalya ile artık aramızda ihtilâfı mucip bir şey kalmamıştır... İngiltere, Fransa, Amerika ve İtalya gibi devletlerden müzaheret göreceğimizi ümit etmekte çok haklıyız. Pek parlak olan istikbalimiz ona istihkakta ispat edeceğimiz ehliyetle bizi kucaklayacaktır. Biz, bugünün halinden meyus olmayarak âtinin saadetine kavuşmaya hasr-ı efkâr etmeliyiz. Filhakika koca imparatorluğun yarısı elden çıkıyor; buna karşı çıldırmak bile azdır; fakat meyus olup âtiyi bu yeise feda etmek, nesl-i hazır için büyük bir cinayet ve hatta ihanet teşkil eder..."[103]

Köylü'nün bu iyimserliğinin nereden kaynaklandığı anlaşılamamaktadır. Aynı günlerde Osmanlı padişahı Vahdettin'in de İzmir'in geleceği konusunda en az Köylü gazetesi kadar iyimser olduğu gözden kaçmamaktadır. Vahdettin, huzuruna kabul ettiği İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti temsilcilerine, "İzmir'in vatandan ayrılmasının" kesinlikle hatıra gelmediğine ilişkin güvence veriyordu. Köylü gazetesi bunu aynen şöyle aktarmaktadır:

Padişahımızın tebşiratı[104]

Aydın vilâyeti Türklerinin Osmanlılıktan ayrılmamaları imkânsızlığını vesaik-i tarihiye ve esasat-ı ilmiye ile ispat için Avrupa'ya gitmek üzere İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyetince Dersaadet'e gönderilen Sükkerizade Tevfik Paşa, Nurettin Efendi, Adliye Nazırı Sıtkı Beyin delâletiyle huzur-ı hümayun-ı padişahiye şerefyab-ı kabul buyurularak arz-ı tazimat eylemişler ve vilâyet Türklerinin hanedan-ı âl-i Osman ile vatana karşı derkâr olan sadakat ve merbutiyetlerini hiçbir kuvvetin izale edemeyeceğini arz ve beyan eylemişlerdir. Padişahımız efendimiz hazretleri dahi gösterilen mevcudiyet-i milliye ile ibraz olunan measir-i ubudiyet ve sadakattan mahzuz ve mütehassis olarak İzmir'in vatandan ayrılmasının kat'iyyen hatıra gelmediğini ve vatanî hissiyatiyle mütehassis zinde bir milletin âmâli asla ihmal edilemeyeceğini fer-

[103] "Mukadderatımız", *Köylü*, 20 Mart 1335.

[104] Bu kabul 19 Mart 1919 günü gerçekleşmiş ve haber *Alemdar*'da 20 Mart 1919 günü yayınlanmıştır(Krş. Akşin, *İstanbul Hükümetleri*, 245).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

man buyurmuşlardır. Bundan başka şevketmeap efendimiz hazretleri heyet-i murahhasaya ilk fırsatta İzmir'e teşrif buyurarak milletle temas buyuracaklarını, lütfen tebşir ve heyete ziyaret-i vakıa ile maruzat-ı mebsutelerinden mütevellid memnuniyet-i şahanelerinin vilâyet ahalisine tebliğini de ferman buyurmuşlardır".

Köylü, ertesi günkü başyazısında: "...Muazzam padişahımız efendimiz hazretlerinin memleketimizin vatandan ayrılmasının hatıra gelmediğini vatan hissiyatıyla mütehassis olan diri bir millet amalinin asla ihmal edilemeyeceğini ferman buyurmaları zaten sağlam ve diri olan büyük bir ruhiyatla tetvic buyurmuşlardır"[105], diyordu.

Bu iyimser havaya rağmen İzmir'deki Rumlar boş durmuyor, İzmir-Karşıyaka arasında işleyen trenlere "Yaşasın Yunanistan ve Venizelos; başaşağı Türkiye" gibi sloganlar yazılıyor, Kordon'daki büyük küçük gazinolarda her gün ve her akşam Yunan ulusçuluğunu öven şarkılar, marşlar söyleniyordu[106]. Köylü, "*Yunan emperyalistlerinin*" hareketine karşı İzmirlilerin büyük bir "celâdet ve himmetle" çalıştıklarını ve esarete karşı gelen İzmir'in bütün Türklüğü kurtardığını ifade ediyordu[107].

Köylü'nün iyimser tutumu devam etmekte idi. Çünkü Paris Konferansı'nda Amerikalılarla İtilâf devletleri temsilcilerinden oluşan bir komisyonun Anadolu'da dolaşarak incelemelerde bulunmasına karar verilmişti. Dolayısıyla Türkiye'nin geleceği de bu karma komisyonun yapacağı incelemelerin sonuna bırakılmıştı. Köylü, bu öneri dolayısıyla Amerika cumhurbaşkanına ve bütün "düvel-i muazzama"ya minnettarlığını dile getiriyor, İstanbul'dan başlayarak Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar dolaşacak olan bu komisyonun yapacağı incelemelerle şu gerçeklerin anlaşılacağını belirtiyordu:

1. Batı Anadolu'da halkın yüzde seksene yakını Türk ve Müslüman, yüzde ancak on yedisi Rum, geri kalanı da diğer unsurlardan oluşmaktadır.

2. Bu dolaylardaki emlâk ve arazinin yüzde doksan beşi Türklere aittir.

3. Türkler, memleketin tek üretici güçleridir. Bu bakımdan doğal zenginlik onların elindedir. Rumlar ise genellikle bugüne kadar hep *mübadeleci* durumunda idiler.Halbuki Türkler tarafından sekizer onar milyon

[105] "Sözlerin Padisahı", *Köylü*, 21 Mart 1335.
[106] *Köylü*, 24 Mart 1335.
[107] "Aşkolsun İzmirlilere", *Köylü*, 24 Mart 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

frank sermayelerle sonradan kurulan büyük şirketler ve önemli ticarethaneler gelecek açısından bu durumu da değiştirmiş, böylece Türklerin elde ettiği ürünleri Rumların aracılığına gerek kalmadan Avrupa'daki tüketicilere satmaları sağlanmıştır[108].

Köylü, belki iyimser davranmakta haklı idi. Çünkü bugünlerdeki Rumca gazetelerde olumsuz bir hava seziliyor ve "Asya-ı Suğra meselesinin" henüz çözümlenmemiş olması onları kötümserliğe itiyordu. Elefteros Tipos, Yunanlılığın en sinirli saatlerini yaşadığını yazarak Paris'ten birbiriyle çelişen haberlerin gelmesinden yakınıyordu. Bu gazeteye göre Amerika, Küçük Asya'nın paylaşılmasını reddederek Osmanlı Devleti'nin ülke bütünlüğünü savunmaya başlamıştır. Amerika'nın niyeti böylece Türkiye'yi koruması altına almaktır. İngiltere hükûmeti de eski politikasına dönerek Türkiye'yi kurtarmak için çalışmaya başlamıştır. Gazete bu haberlere karşın, sorunun henüz çözümlenmediğini Amerika'nın Anadolu'yu himayeye kalkışmasının Wilson programının inkârı anlamına geleceğini ileri sürüyordu[109]. Buca olayları, Osmanlı Devleti'nin Hristiyanları yok etmek için hazırlanan programı uygulamaya başladığını göstermiyor muydu[110].

Venizelos'un görüşlerinin İzmir'deki savunucusu Patris gazetesi de Amerika hükûmetinin Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hristiyan kavimlerin ne kadar ağır koşullara bağlı olduklarına vâkıf olmadığını belirtiyor ve Yunanistan'ın bir saniye dahi yitirmeden Amerikalıları aydınlatması gerektiği üzerinde duruyordu[111]. Atina'da Fransızca olarak yayınlanmakta olan *Messager d'Ahènes* gazetesi de Amerikalıların gerçek durumu anlamaları için bu kadar uzun gezilere gerek olmadığını Paris'te yaşayan Manisalı, Bergamalı, Ayasuluklu Rumları dinlemeleri gerektiğini savunuyordu. Gazete şöyle devam ediyordu: "Biz bütün Rumların Yunanlılığa karşı olan ödevlerinden söz etmekle kimseyi tehdit amacını gütmüyoruz. Yalnız demek istiyoruz ki tarihin bu kadar derslerine rağmen diplomasinin kaderine (yazgısına) fazla ümitle yürekten bağlananlar sonunda büyük bir düş kırıklığına uğrayabilirler"[112]. Köylü gazetesi, İzmir ve Atina Rum basınının olumsuz bir havayı yansıtan yazılarından yola çıkarak şu sonuçlara varıyordu: Öncelikle barış konfe-

[108] "Hakiki Vaziyet", *Köylü*, 27 Mart 1335.

[109] Aktaran: *Köylü*, 27 Mart 1335.

[110] Oysa Buca olayları, Rumların "asayişi muhtel göstermek" için yaptıkları taşkınlıklardan başka bir şey değildi(Krş. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri*, 245).

[111] Aktaran: *Köylü*, 27 Mart 1335.

[112] Aktaran: *Köylü*, 27 Mart 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ransı Türkiye hakkında bir karar vermeyi karma bir Avrupa-Amerika komisyonunun Anadolu'da yapacağı incelemelerin sonuna bırakmıştır. İkinci olarak Türkiye'nin hukuku büyük devlet ve milletlerce teslim edilmektedir. Ve son olarak da "Yunanistan ve Rumların müfrit davaları suya düşüyor"du. Görülüyor ki hak gittikçe yerini buluyor; "bize düşen vazife dahi hukukumuzu eskisi gibi sükûn ve haysiyet dairesinde korumağa çalışmak ve Avrupa ile Amerika'nın adaletine bel bağlayarak neticeyi beklemektir"[113].

Dikkati çeken bir nokta Köylü'nün artık Rumlara ve Yunanlılara karşı sert bir dil kullanmak yerine uzlaştırıcı bir tutum takınmasıdır[114]. Köylü, Anadolu'nun Yunanistan'a katılma davası çıkalı, Yunanistan ile Rumluk arasında bir kilise anlaşmazlığı başladığını, Yunanistan'ın İzmir ve İstanbul'u aldığı takdirde Fener Patrikhanesi'nin eski ayrıcalıklarının kalmayacağını hatta bunu Venizelos'un da doğruladığını bu bakımdan Rumlar için tek çözüm yolunun Türklerle birlikte yaşamak olduğunu yazıyordu: "Rum vatandaşlarımıza temin ederiz ki onların saadeti Türklerin arasındadır. Türklerin muhit-i iktisadiyesinden uzaklaştıkları gün, pek ziyade ıstıraba duçar olacaklardır"[115]. Elbette Köylü, Yunanistan'ın "âmal-i milliyesinin" gerçekleşmesinin tehlikeleri üzerinde duruyor, ancak "bu derece vüs'at-i hayal ve hülya arkasında koşacak küçük bir milletin" az bir zamanda telef olacağına da şüphe olmadığına dikkati çekiyordu[116]. Köylü'nün 19 Nisan 1919 tarihli başyazısı, Damat Ferit Paşa'nın Anadolu'ya *heyet-i nasiha*[117] göndermeye karar vermesi üze-

[113] *Köylü*, 27 Mart 1335.

[114] Burada şu nokta dikkatimizi çekmektedir. Hukukubeşer ve bazı İtilâfçı gazetelerin mütarekeden hemen sonra başlattıkları vagon-koli yağması tartışmasına, savaş içinde bir takım şirketlerin haksız kazançlar sağladıkları konusuna Köylü gazetesi ancak Nisan(1919) ayı içinde el atmıştı. Refet'in artık bütün İtilâfçı basının hatta Rumca gazetelerin boy hedefi durumuna gelmiş bulunan Haydar Rüştü'yü eleştirmeye başlaması da gözden kaçmamaktadır(Krş. Köylü, 7, 12 Nisan 1335). Oysa daha önce Köylü, bazı zenginler hakkında yapılan *şantaj* niteliğinde yayınların doğru olmadığını, gazetelerin "*müteyakkız*" davranmaları gerektiği üzerinde duruyordu(Krş. *Köylü*, 10 Kânunusani 1335).

[115] "Artık Venizelos da Söylüyor", *Köylü*, 2 Nisan 1335.

[116] "Yunanistan'ın Âmal-i Milliyesi", *Köylü*, 5 Nisan 1335.

[117] Büyük bir çaresizlik içinde bulunan Osmanlı Hükûmeti, bazı şehzadeler başkanlığında taşraya "heyet-i nasihalar" (nasihat heyetleri) göndermeye karar verdi. Bu heyetlerin amacı durumu yerinde inceleyerek Osmanlı uyrukları arasında uyumu sağlamaktı. Kurulan iki heyetten birincisi Anadolu'ya öbürü de Trakya'ya gönderildi. Anadolu'ya gönderilen heyet Şehzade Abdürrahim Efendi'nin başkanlığında üç paşa, iki müftü, bir Ermeni, bir de Rum'un katılmasıyla oluşmuştu. Heyetin emrine ayrıca 3.000.000 lira ve 80 asker verilmişti. Anadolu'ya gönderilen heyet-i nasiha 16 Nisan'da İstanbul'dan ayrıldı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rine kaleme alınmıştı. Yazı, heyet-i nasihanın (Köylü'nün diliyle öğütleyici dernek) gönderilmesi politikasına uygun bir biçimde kaleme alındığından burada geniş bir alıntı yapmayı uygun görüyoruz[118].

"...Türkiye ile Yunanistan, ikisi de en iyi ve en sevgili bir komşu gibi yaşaması lâzım gelen iki devlettir. Türkiye ile Yunanistan birçok alâka ve menfaatlerle yekdiğerine bağlıdırlar. Dahildeki unsurlar meselesi, bu iki hükûmetin karşılıklı sevgi ve bağlantısı zarureti arasına artık girmemelidir. Öyle zannediyoruz ki siyasiyatta yani siyasî emel ve dileklerde hissiyata ve heyecana kapılan milletler daima zarar görürler... Evvelce Anadolu'da Türk ve Rum kardaş gibi idi. İki unsur arasında sevgi, içtikleri su ayrı gitmez atalar sözüne tamamen uygun gelecek bir kıratta idi. Burada unsurlar böyle kuvvetli ve samimi kardaşlık bağlarıyla kenetlenmiş iken Meşrutiyet'te siyasî ihtiraslar ile yekdiğerinden ayrıldılar değil âdeta düşman kesildiler. Filhakika şiddetli bir milliyet akıntısı her iki tarafı da başka başka yerlere sürükledi. ..Bundan sonra eski fikir ve prensipleri güder bir hükûmet gelmesi ihtimali yoktur.

İşte memleketin Müslüman olmayan vatandaşlığı da bizim gibi düşündüğü ve hissiyat yerine aklı kılavuz tuttuğu halde ortalıkta eskisinden ziyade bir saadet ve sevişme belirmeye başlar. İçine girmekte olduğumuz yeni devirde tahrik, çete, gizli teşkilât vesaire ile iş görmenin ve bunlar ile müspet neticeye ermenin imkânı yoktur. Şimdiye kadar Rum'u Türk'e karşı kışkırtanlar da artık susarlar ise zannederiz ki bizzat Rum unsuruna karşı pek büyük iyilik yapmış olurlar...

Sevgi ve bağlantıya doğru gösterdiğimiz şu alâka ve samimiyete gayrimüslim matbuat arkadaşlarımızın da ortak olmalarını ve bizim bu kardaş duygularımızı onlara ve onlarınkini de bizlere iblağ ile bu vatandaşlık ve saadet gayesine hep birlik ermeğe onların da savaşmalarını özler ve neticesini bekleriz".

Köylü, heyet-i nasihanın gezeceği yerlerde "adalet ve şefkat eserleri" göstereceğini ve "her mahallin dertlerini ve ihtiyaçlarını araştıracağı gibi muhtaç olanlara dahi nakden yardım" edileceğini bildiriyor bunun "müsmir ve müessir olması için" bütün Osmanlı unsurlarının iyi niyetle ha-

---

Bursa, Balıkesir, Manisa, İzmir(26-30 Nisan), Afyon, Antalya, Isparta, Konya ve Eskişehir'i dolaşıp, İzmir'in işgalinden sonra 18 Mayıs'ta İstanbul'a döndü(Bk. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri*, 249-252; o tarihlerdeki İzmir gazetelerinde heyet-i nasihanın programı ile ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır).

[118] "Türkiye Unsuru", *Köylü*, 19 Nisan 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

reket etmesini salık veriyordu[119]. Heyet-i nasihanın İzmir'e gelmesi Köylü'nün yanında diğer gazetelerde de memnunluk yarattı[120]. Fakat Paris Sulh Konferansı'ndan gelen haberler artık "vaziyetin orada da ahenktar" olmadığını ortaya koyuyordu[121]. İzmir'de çıkan hiçbir Türk gazetesi bu konferansta Yunanlılara İzmir'i işgal etmek yetkisinin verildiğinden haberli olmadı.

[119] "Devlet ve Anasır Meselesi", *Köylü*, 4 Nisan 1335.
[120] İbn Hazım Ferit, "Siyaset-i âliye Nasihat ile Kaimdir", *Müsavat*, 25 Nisan 1335.
[121] "Sulh Konferansı'nda", *Köylü*, 29 Nisan 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İKİNCİ BÖLÜM

BASININ KENDİ İÇİNDE ÇATIŞMASI

İttihat ve Terakki Düşmanlığı

İzmir basınında mütarekeden hemen sonra başlayan ve işgalin ilk günlerinde dahi etkisini sürdüren en önemli konuların başında İttihat ve Terakki düşmanlığının işlenmesi gelmektedir. Bunda, İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidarı süresince bütün muhaliflerini sindirmiş olması önemli bir rol oynadığı gibi savaşın acı bir biçimde yitirilmesinin de payı vardı. Hele hele savaşın yitirilmesiyle koskoca bir imparatorluğun parçalanması, savaş boyunca çekilen sıkıntıları da açığa çıkarmış ve böylece İttihat ve Terakki'ye karşı büyük bir tepki doğmuştur. Bu tepkinin başını öncelikle Hürriyet ve İtilâfçılar çekiyor, gayrimüslim unsurlar da bu muhalefeti destekliyorlardı. İstanbul basınında başlayan İttihatçı düşmanlığı, İzmir basınına sıçramakta gecikmedi.

Mütarekeden hemen sonra Anadolu gazetesinde çıkan bir yazıda Haydar Rüştü, İstanbul basınında başlayan tartışmalara dikkati çekiyor, İzmir gazetelerinin de bunda geri kalmadığına işaret ediyordu. Rum basını büsbütün aşkın ve taşkın yayınlarda bulunuyorlar. Unsurlar arasına "nifak, şikak, nefret, garaz ekecek yazılara hemen her Rum gazetesinin Rumca ve Fransızca olarak doldurulan sütun ve satırlarında tesadüf ediyoruz. Vatandaşlarını, mensup olduğu hükûmeti tahkir eden bu gazetelerin şu muameleleri şüphesizdir ki matbuattan beklenen hizmet ve faidelerle hiç de kabil-i telif olmuyor"[1].

Haydar Rüştü, ülkemizin geleceğinin söz konusu olduğu şu günlerde gazetelerimizin yurt ve ulus çıkarlarını savunmalarını ve içinde bulunduğumuz "badire"den en az zararla kurtulmamıza yardımcı olmalarını salık veriyordu. "Matbuat dördüncü kuvvettir. Bu kuvveti bugün milleti ve memleketi nifak ve şikaka düşürmek birbirimizin seyyiatını döküp saçmak için değil, geride kalan mülk ve milleti kurtarmak uğrunda ibzal etmeliyiz"[2].

Köylü de bu konuda Anadolu ile hemen hemen aynı görüşleri paylaşıyordu: "Halk saf ve cahildir. Heyecan verici şeylere pek mütemayil-

[1] "Matbuattan Beklediğimiz", *Anadolu*, 2 Teşrinisani 1334.
[2] *Göst. yer.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dir. Beş on nüsha fazla satacağım diye ahalinin hissiyatını körüklemek doğrusu münevver tabakaya yakışır cahilane cüretlerden sayılamaz. İstediğimiz halkın hissiyatını değil iz'anına hitaptır''[3]. Halkın duygularının sömürülmesine karşı çıkan Köylü, basının bugünkü ödevinin hükûmetten adaletin yerine getirilmesini istemek, halkın da hükûmete olan güveninin pekişmesine yardımcı olmak gerektiğini savunuyordu. Son zamanlarda gayrimüslimlerin geçmişteki bazı olaylardan Türk ulusunu sorumlu tutarken ve millî benliğimizi yaralarken Türklerin kendi aralarında tartışmaları pek çirkindi: ''Bilhassa pek haksız ve yanlış bir zihniyetin mahsulü olarak bazı gayrimüslim Osmanlı gazeteleri ahval-i sabıkadan zavallı Türk milletini mesul ve müttehim göstermeğe savaşırlarken diğer taraftan bin türlü harekât ile millî benliğimize darbeler indirirlerken Türklerin de kendi aralarında böyle karmakarışık'' kalem kavgalarına girişmeleri pek çirkin kaçıyordu[4].

Mütarekeden hemen sonra İzmir'de üç beş yeni gazete yayına girmişti. Köylü'nün ifadesiyle her türlü fikir ve görüşten yoksun olan bu gazeteler sütunlarını zerre kadar önemi olmayan ''küçük şahıslara haklı ve haksız hücuma, ithama, alaya, istihzaya'' ayırıyorlardı. Buna karşılık kendi kendilerini gözümüzün önünde Yunanlı ilân eden Rum vatandaşlarımız, her bakımdan, Türklüğün hakkı, yüreği olan şu kutsal Aydın vilâyetini Yunanistan'a bağlamak için eski çağlardan tarihsel kanıtlar toplamak, nüfusla ilgili yanlış istatistikler yapmak, geçmişte uğradıkları küçük bir haksızlık için milletimizi sorumlu tutmakla uğraşıyorlar. Yine bunlar, Batı'da Türklere karşı oluşmuş haksız zihniyetlere güvenerek aleyhimizde - sözde bilimsel- eserler hazırlamak, zenginlerinin katkılarıyla İngilizce, Fransızca gazeteler çıkarmak ve propagandalar yapmak için hazırlanıyorlar[5].

Köylü bu uyarıları yanında İttihat ve Terakki konusunda tutarlı görüşler ileri sürüyordu. Köylü, İttihat ve Terakki'nin merkez-i umumîsi ve onu temsil eden ''hüviyetleri malûm'' beş on kişi dışında vilâyet, liva ve kazalarda Türk aydınlarının yüzde doksan beşini temsil eden şubelerinin suçlanamayacağını açıklıyordu. Köylü, İttihat ve Terakki'yi kökünden kazımak isteyen gazetelerin görüşlerinde özgür olduklarını belirtiyor fakat şu noktalar üzerinde duruyordu: Müdafaa-ı Milliye, Hilâl-i Ahmer, Aşevleri ve diğer kurumları hangi örgüte dayanarak vücuda getirdik. Bu-

[3] ''Masum Kardaşlar'', *Köylü*, 5 Teşrinisani 1334.
[4] ''Nereye Gidiyoruz'', *Köylü*, 7 Teşrisani 1334.
[5] ''Her Türk'ün Okumağa Borçlu Olduğu Makale'', *Köylü*, 15 Teşrinisani 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gün diğer unsurların izledikleri akımlara karşı elbirliği ile hukukumuzu savunacak bir hazırlığımız ve bunu destekleyecek bir kuruluşumuzun bulunması gerekir. Eski İttihat ve Terakki örgütünü (şimdi Teceddüt Fırkası'na dönüşen) ulusal amaç ve çıkarlar doğrultusunda niçin kullanmayalım. Durum nazik, tehlike büyüktür[6]. Köylü'ye göre İttihat ve Terakki'nin programı esas itibariyle pek iyi idi. Felâketimiz o programdan ve onu düzenleyip tespit eden fikirlerden gelmemiş, bunun esaslarını uygulayacağız diye "milleti iğfal eden fırkanın cemiyetin başına geçmiş haris, cahil, mürtekip bir takım zırtabozlardan gelmiştir"[7].

Müsavat'ta "İki Cereyan-ı Siyasî" başlığı altında çıkan bir yazıyı esas alan Köylü, parti mücadelesinin her şeyden önce bilimsel ve tutarlı olması gerektiğini savunuyor ve söz konusu gazetenin "İttihat ve Terakki'nin heyet-i umumiyesine, akidesine, esasına hücum" etmesine de karşı çıkıyordu[8].Öncelikle ülkede ortaya çıkan bütün fenalıkların İttihat ve Terakki'den kaynaklandığı hükmü kesinlikle doğru değildi. "Çünkü memleketin felâketine sebep olan siyaset Türk unsurunun ihya ve itilâsını, milliyetçiliği kendine gaye edinmiş fırkanın ruhunda değil, sevk-i zaman ve rüzgârla memlekette bütün kuvveti ellerine almış olan üç dört kişinin bir müddet istedikleri gibi oynamış olmalarındandır..."[9].

Köylü mütarekenin ilk günlerinde basının tutumu konusunda tutarlı görüşleri savunmaya devam ediyordu. Ona göre İzmir basını, İstanbul gazetelerine göre "pek büyük ve şayan-ı şükran, nezâhet ve basiret" gösteriyordu. İttihatçı-İtilâfçı çatışmasının zararlarını, ülkede açacağı yaraları sayıp döken Köylü, basının "*vahdet-i milliyeyi bozacak*" yayınlardan sakınmasını öğütlüyordu[10]. Fakat aslında İzmir basınının da İstanbul'da

[6] *Göst. Yer.*

[7] "Doğru Düşünelim", *Köylü*, 18 Teşrinisani 1334.

[8] "İttihat ve Terakki sakim bir itiyat ile memlekette başka hiçbir kuvvetin yaşamasına, hiçbir muarızın, muhalifin bulunmasına taraftar olmadı... Bu tahakküm karşısında bittabi başka bir kuvvet hükümran olamazdı, olmadı... En nihayet İttihat ve Terakki idam beratını imzaladı... İttihat ve Terakki'nin susturduğu ağızlar açıldı, bağladığı kuvvetler zincir-i esareti kırdı... (Bugün) bir taraftan İttihat ve Terakki ve diğer tarafta teşekkül eden fırkalar olmak üzere iki cereyan-ı siyasî karşısında bulunuyoruz... Teşekkül eden Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na müzahir olmağı, onu yaşatmağı mezalim ve tasaddiye artık hatime çekmiş olmak için bu fırkayı ve bu fırkaya mümasil hizipleri, zümreleri yükseltmeyi üzerimize borç bilmeliyiz. Bu iki cereyan-ı siyasinin ikincisi ancak memleket için na fi ve müsmir olacaktır. Hepimiz elbirliği ile İttihat'ın o meşum kuvvetini bir daha diriltmeğe harc-ı mesai etmeyelim"(*Müsavat*, 4 Teşrinisani 1334).

[9] "İki Cereyan-ı Siyasî Karşısında", *Köylü*, 2 Teşrinisani 1334.

[10] "Vaziyet-i Matbuat", *Köylü*, 7 Kânunuevvel 1334.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yayınlanan gazetelerden pek aşağı kalır yanı yoktu. İtilâfçı gazeteler, İttihat ve Terakki'ye karşı en ağıza alınmayacak sözlerle saldırıya geçmişlerdi. İtilâfçı Müsavat'a göre, İttihat ve Terakki "Bir taraftan milliyetperverlik diğer cihetten ittihad-ı anasır, bir cihetten iddiay-ı diyanet, diğer cihetten Farmasonluk, bir taraftan şedid-i hürriyet-i hakikiye, diğer cihetten de elim bir istibdat" sözün kısası sayılması mümkün olmayan yasadışı davranışlar ve birbiriyle çelişen görüşlerle masum milleti aldatmıştı. Gazete, artık huzurlarında eğilmek için bir "İttihat Beyi", bir "İttihat Efendisi", bir "İttihat Paşası" görmek istemiyordu. İstediği şey, İttihatçılığın tasfiyesinde geç kalınmamasıydı[11].

Aslında İtilâfçı olmayan Hukukubeşer bile İzmir'de İttihatçı gazetelerin hâlâ seslerinin çıkmasından yakınıyor, ve bunların kendi kendilerini kapatmaları gerektiğini ileri sürüyordu: "İttihat ve Terakki naşir-i efkârı, hükûmet-i sabıkanın İzmir'de lisan-ı mütekellimi gazeteler el'an aramızda zihayat zinüfuz... Efkâr tahakkümde..." Hukukubeşer'e göre İzmir'de İttihat'ı savunmada direnen "bir iki dümdarcı" gazete neden Tanin'i, büyük ağabeylerini örnek alarak devrin değiştiğini, "hadisattaki inkılâbat neticesinde" görevlerinin son bulduğunu idrak etmiyor, kundakçılıklarında devam ediyorlardı... Hatta bu gazetelerin şimdiki hükûmete karşı savaş açmaları küstahlığın en büyüğü değil miydi? Yine bu gazetenin savunduğuna göre, İttihat ve Terakki memleketi kan ve sefalet içinde bırakarak bütün aydınları tam ve yarım şehit yaparak ailelerinin başına siyah bir tül germiş "en sonra adi hırsızlar gibi mühim bir serveti" yüklenerek bilinmeyen bir yere gitmişlerdir[12].

Hükûmeti eleştiren gazeteleri ağır bir dille "hakka davet eden" Müsavat, İttihat ve Terakki'nin ne olduğu sorusunu da yanıtlamaya çalışıyordu. İtilâfçı Müsavat'a göre, İttihat ve Terakki ne siyasal ne de sosyal bir örgüttür. İttihat ve Terakki sadece bütün ulusal güçleri (Kuva-yı Milliye) kendinde toplamış, başlangıçta parlamenter bir yönetime taraftar iken sonra buna karşı çıkmış, anayasayı dilediği gibi değiştirmeye kalkışmış, "orduya kızdığı zaman ulemaya ve ulemaya kızdığı zaman da orduya" dayanmıştır. Müsavat, İttihat ve Terakki'nin gençlik, Türkçülük ve İslâm birliği politikalarından hiçbirini de doğru dürüst uygulayamadığını yazıyordu. "İttihad-ı İslâm ile İngiltere'yi, Türkler ittihadı ile Rus-

[11] İbn Hazım Ferit, "Tasfiyede Sürat Lâzım", *Müsavat*, 5 Kânunuevvel 1334.

[12] "İttihatçı Gazeteler Elan İntişar Ediyor", *Hukukubeşer*, 11 Kânunuevvel 1334. Gazetenin bu sayısında İttihat ve Terakki'nin İzmir valisi Rahmi Bey aleyhinde de uzun bir yazı yer alıyor: "Cihan Harbi Tarihinden Birkaç Sahife: Esbak Aydın Valisi Rahmi Bey".

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ya'yı tehdide'' başlamış, dışarıda başarıya ulaşamayınca silâhı geri çevirmiş, Rumeli elden çıkınca da propagandaya başlamıştır. Gazete, İttihat ve Terakki'nin tutarsızlığını da şöyle dile getiriyor: ''Ulemanın yanında din, ordunun yanında kılıç, gençlerin yanında askerlik, ihtiyarların yanında muhafazakârlık...''[13].

Müsavat'ın saldırıları karşılıksız kalmıyordu. Bu yüzden gazete, daha da hırçınlaşıyor, Köylü ve Anadolu gazeteleri sahiplerinin adlarını açıkça anarak onlara ''şahsiyattan'' çekinmelerini salık veriyordu[14]. Müsavat'ın sahibi, Hürriyet ve İtilâf Fırkası İzmir idare heyetinden Sadık Bey, gazetecinin mesleğini ''menafi-i âliye-i vatanı ve milleti müdafaa'' olarak tanımlıyor fakat öte yandan da Ermeni tehciri konusunda İtilâf devletlerinin eline silâh vermekten çekinmiyordu[15].

İttihat ve Terakki'ye karşı saldırıya geçen bir başka gazete de Islahat idi. Gazetenin başyazarlarından Mahmut Tahirülmevlevi ve sahibi Sabitzade Emin Süreyya, Islahat'ın hemen hemen her sayısında en ağıza alınmayacak hakaret dolu sözlerle İttihat ve Terakki'ye karşı savaşa devam ediyorlardı. Tahirülmevlevi, İkinci Meşrutiyet'le ilgili olarak kaleme aldığı uzun bir yazıda, on yıl önce hürriyet ilân edildiği zaman bunun anlamını kimsenin bilmediği iddiasından yola çıkıyor ve İttihat hükûmetinin ''veled-i na meşru suretinde zuhur'' ettiğini ve sayılamayacak kadar hatalar yaptığını, hiçbir eleştiriye açık olmadığını ve hiçbir zaman komitecilikten kurtularak ülke çıkarlarına hizmet etmediğini ileri sürüyordu. İttihat ve Terakki, ''müstebit'' bir yönetimi yıkmış fakat meşrutî bir yönetimi asla kuramamıştı. ''Halka faziletkâr görünmek isteyen Cemiyet-i İttihadiye ayrık kökü gibi vatanın her tarafını istilâ'' etmişti. ''... Mevcudiyet-i milliyenin bekasıyla beraber bir devre-i tekâmüle nail olmak azmiyle ilân edilen Meşrutiyet bizim için baş felâket oldu. Ahar milletleri ihya ve i'lâ eden bu tarz-ı idare bizi ifna etti. Acaba kabahat bizde mi? Yoksa Meşrutiyet'te mi? Şüphesiz bizde...'' Meşrutiyet istibdada bin kere rahmet okutacak kadar ulusun bağrında derin yaralar açtı[16].

İttihat ve Terakki savaşın da tek suçlusu olarak gösteriliyordu. Köylü, savaş suçlularının araştırılmasının doğru olacağı kanısında idi. Fa-

[13] ''Meslektaşlarımızı Hakka Davet Ederiz'', *Müsavat*, 2 Kânunusani 1335; ''İttihat ve Terakki Nedir?'', *Müsavat*, 4 Kânunusani 1335.

[14] Sadık, ''Köylü ve Anadolu Gazete Sahipleri Refet ve Haydar Rüştü Beylere'', *Müsavat*, 2 Kânunusani 1335.

[15] *Müsavat*, 13 Kânunuevvel 1334.

[16] Mahmut Tahirülmevlevi, ''324 Meşrutiyeti'', *Islahat*, 8 Kânunusani 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kat acaba bu suç, birkaç kişiye, bir hükûmete yüklenebilir miydi? Çünkü askerlikten kaçmak isteyenler dışında bütün halk görevleri başına koşmuştu. Hele Almanlar, Doğu'da ve Batı'da başarıya ulaştıkça "bugün harbin aleyhinde ateş püsküren gazetelerimiz yani hepimiz ne kadar hararetli bir dil ile zafer-i kat'i ve muhakkak" tan söz ediyorlardı. O halde savaş sorumluluğunu birkaç İttihatçı lidere yüklemek kadar anlamsız bir şey olamazdı[17]. Fakat Müsavat'ın yanıtı hazırdı. "Sultan Hamid Almanya'nın taraftarı idi. Hep ona istinat ederdi. Sanki İttihat ve Terakki başka bir siyaset mi takip etti?... İttihat serserileri ise Almanya'nın güzel gözleri ve tatlı sözleri için memleketi mahvettiler... İttihat ve Terakki yardakçıları utanmak nedir bilmiyorlar, el'an bir şey olmamış gibi söylenip duruyorlar"[18]. Bu satırların yazarı Duygu ve Anadolu'yu bulanık suda balık avlamakla suçlayarak sözü bu gazetelerin sahibine getiriyor ve onun da İttihat ve Terakki sayesinde zengin olduğunu yüzüne vuruyordu: "Ey benim kadim dostum Haydar Rüştü Bey, sizden soruyorum, bu gazeteleri pederinizden miras mı aldınız? Siz de türedi dediğiniz zevat gibi Trabzon'dan Selanik tarikiyle geldiniz ve İttihat ve Terakki'nin sayesinde o gazetelere kondunuz... Buraya gelince gazeteci oldunuz, meclis-i umumî azalığına tayin edildiniz. Nihayet tramvay direktörlüğüne kadar irtika ettiniz"[19].

Müsavat, "İttihat ve Terakki'nin vatan için kara bir tehlike" olduğunun açıkça anlaşıldığını belirtiyor, memurların ticaretle uğraşmalarının yasak olmakla birlikte, İttihatçı hükûmetin her türlü ulus ve yurt çıkarlarını silkip atarak ticaret deryasına daldığını vurguluyordu. Kantariye Şirketi bunun en canlı örneği idi. Ancak İttihat ve Terakki madem ki bugün artık ortada yoktur. Bunun taşınır ve taşınmaz malları kimindir? Müsavat sorduğu bu sorunun karşılığını bulmakta güçlük çekmiyordu. "... Saltanat-ı İttihadiye'nin vukuu vefatına binaen emval-i menkule ve gayrımenkulesi beytülmala ait olup hazine-i maliyece müsadere edilmesi iktiza eder. Nasıl ki emval-i mevkufe umumun malıdır. Bu da öyledir. Teceddüt Fırkası varis olamaz. Çünkü o sulbdan olmadığını kendisi de itiraf ediyor. Münderis olan İttihat ve Terakki'nin emvaline hazinenin vaz-ı yed etmesi kanunîdir[20]". Müsavat hükûmete bu konuda yol göstermeyi de unutmuyordu. Hükûmet, İttihat ve Terakki'nin taşınır ve taşınmaz mal-

[17] "Harp Mesulleri", *Köylü*, 9 Kânunusani 1335.

[18] Bezmi Nusret, "Şahsiyatla Onlar Uğraşıyor", *Müsavat*, 9 Kânunusani 1335. Krş. Aynı yazar, *Bir Roman Gibi*, İzmir, 1955, 145-152.

[19] *"Müsavat"*, 9 Kânunusani 1335.

[20] "Geç Kalmış Bir Tedbir-i Saib ve Emval-i Cemiyet", *Müsavat*, 13 Kânunusani 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

larına el koymak için hazine memurlarına hemen emir verebilirdi. Çünkü "artık bu vatan adalet görmek istiyor"du...

Müsavat ya da İtilâfçı basını kaygılandıran bir başka olay da Teceddüt Fırkası'nın İzmir merkez heyetinin kurulmasıydı[21]. Çünkü bu durum İttihat ve Terakki'nin adını değiştirerek yeniden canlanmasından başka bir şey değildi. Fırkanın merkezi olarak Beyler Sokağı'ndaki eski İttihat ve Terakki Klubü gösterilmişti. Kâtib-i mesul yine sabık İttihat ve Terakki kâtib-i mesulü Mahmut Celal Bey'dir. Diğer dört üye de yine eski İttihat ve Terakki üyeleridir. Bunlar İzmir mebusu Rahmi Bey, tüccardan Giritli Raşit Bey, eski Foça müftüsü vilayet encümen âzasından Sırrı Efendi ve Eczacıbaşı Ferit Bey idi. Bu bakımdan Müsavat, bu yeni partide "İttihat ve Terakki'nin yalnız namının tebdil edilmesinden başka yeni bir şekil" göremiyordu[22]. Müsavat, İttihat ve Terakki'nin canlanacağından kaygı duyuyordu. "Eğer bu defa teşkil edilen (Teceddüt) Fırkası yeni bir fikr-i siyasînin doğurduğu bir hizip olsaydı memleketin âti-i selâmeti namına herkesten evvel kendilerini takdir edenler arasında birinciliği ihraz etmek isterdik. Lâkin Teceddüt Fırkası hiç de böyle bir fırka değildir... (Çünkü) Teceddüt Fırkası'nın heyet-i merkeziye azaları da İttihat ve Terakki'ye ait ve ona bezl-i vücut edercesine çalışmış şahsiyetlerden ibarettir... Millete, mazisi pek feci ve elim olan İttihat ve Terakki'nin yeni bir dolabıdır". Sözün kısası "İttihat ve Terakki o her hatvesi bizi felâketlere sürükleyen ruhunun canlanması demektir"[23].

Ulusu uyarı görevini yerine getirdiğini iddia eden Müsavat ertesi gün de "memleketimizin selâmet-i âtiyesini temin için çalışan ve bu gaye uğrunda her gün başka bir hizmet-i vataniye ifasına bezl-i himmet buyuran rical-i siyasiyemizden" on kişinin imzasıyla düzenlenmiş "Atabe-i seniyye-i hazret-i padişahiye" sunulmak üzere bir *arizayı* yayınlıyordu. Bu arizada İttihat ve Terakki üyelerinin hemen yakalanmaları, tutuklanmaları ve zaman yitirmeksizin idam edilmeleri isteniyordu[24]. Buna ben-

[21] İttihat ve Terakki Fırkası, 5 Kasım 1918'de yaptığı son kongresinde partinin tarihe karıştığını onaylamış ve onun yerini Teceddüt Fırkası almıştır. Bu partiye eski fırkanın lekelenmemiş, utanç verici suçlara bulaşmamış üyelerinin de gireceği kabul edilmişti (Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1952, 408-412). Parti bundan sonra da basının eleştiri ve saldırılarından kurtulamadı. "İsim değiştirmekle acaba parti liderlerinin zihniyeti değişti mi diyorlar ve asıl dikkat edilecek noktanın bu olduğunu söylüyorlardı" (M. Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, Ankara, 1959, I, 8).

[22] "Teceddüt Fırkasının İzmir Heyet-i Merkeziyesi", *Müsavat, 13 Kânunusani 1335. Krş. Celal Bayar, Ben de Yazdım*, V, 1542.

[23] "İttihat ve Terakki Canlanıyor mu?", *Müsavat*, 14 Kânunusani 1335.

[24] *Müsavat*, 15 Kânunusani, 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zer istekler diğer bir İtilâfçı gazeteden yani Islahat'tan gelmekteydi. Islahat, "İttihat ve Terakki Cemiyeti sergerdelerinden Enver, Cemal, Nazım, Bahaettin Şakir gibi değil millet-i Osmaniye'nin ta Avrupa'dan Okyanus'a kadar kürre-i arzın bütün sükkânı tarafından vicdanen en büyük cezaya lâyık görülen adamlarının vukubulan müracaat üzere Almanya'da" tutuklandıklarına ilişkin bir telgraf yayınlıyor ve bu durumu "cinayetlerinin cezasını görmek üzere" ilâhî adaletin belirgin bir nişanı olarak değerlendiriyordu. "Şüphesiz ki bugün bu cinayetlerin failleri aynı akıbete ve fakat vahşiyane, caniyane değil, kanunen uğrayacaklardır. Bu neticeye sabırsızlıkla muntazır bulunan millet o zaman yekzeban olarak zuhur eden adalet-i ilâhiyeden dolayı... cenab-ı Bari'ye arz-ı şükran edeceklerdir"[25].

Islahat'ın başyazarının yanında sahibinin de susması elbette düşünülemezdi. Sabitzade Emin Süreyya, şahsiyatın tanımından yola çıkıyordu: "Bizde manay-ı şumulüyle henüz anlaşılmayan bir meslek var ise o da (şahsiyattır) ve bilhassa elleri kan ile mülemma şahsiyetlerin erbabı namusa karşı hedef-i tariz ve taarruz ittihaz ettikleri bir şey var ise basmakalıp gibi şahsiyatla uğraşıyor demektir..."Aslında bir avukat olan Emin Süreyya ceza yasasından örnekler vererek herkesin işlemiş olduğu suça göre cezalandırılmasının zorunlu olduğunu belirtiyor ve baklayı ağzından çıkarıyordu: Sözün kısası başımıza gelen felâketlerden sorumlu olanları birer birer ortaya çıkarmalı idik. "Eğer böyle olmayıp da ahlâken ve kanunen duçar-ı mesuliyet olanları birer birer meydana çıkarsa idik masum Türk milletini muvacehe-i medeniyette böyle mesul mü bırakırdık? Geçen gün gelen İstanbul telgraflarımızda bir İngiliz kumandanının şöyle bir beyanatı var idi: (Türklerin vahşiyane muameleleri cezasız bırakılmamalıdır) demiş. Filhakika biz; telgrafta istimal edilen vahşi tabirini başka suretle neşrettik. Fakat ne yalan söyleyelim, müsebbiblerine lânethan olduk". Avukat Emin Süreyya'ya göre hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet maskesi altında yapılmamış cinayet kalmamıştı. "Bu böyle iken hâlâ bundan mütenebbih olmayarak saçma sapan ve ağızlarına yakışmayan nasihatlarla işe girişen bazı şahsiyetlere deriz ki; fenalığın en büyüğü (söylenecek yerde söylememek ve söylenmeyecek yerde söylemekten) neşet eder"[26].

Müsavat'ta çıkan yazıların gittikçe ağırlaştığını görüyoruz. Irakî imzasıyla çıkan bir yazıdan alınan şu parçalar bu konuda yeterli bir fikir

[25] Mahmut Tahirülmevlevi, "Makale-i Mahsusa", *Islahat*, 13 Kânunusani 1335.
[26] Sabitzade Emin Süreyya, "Şahsiyat", *Islahat*, 13 Kânunusani 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vermektedir: "Elimizi Kur'an'a basarak soruyoruz: Allah için söyleyiniz İttihat ve Terakki denilen cellâtlar kitlesinin bu memleket halkına yaptığı zulmü sahne-i kâinattan gelip hangi Haccac yapabilmiştir? Hangi hayvanat-ı vahşiye sürüsünün bu kadar insan parçaladığı, kan içtiği görülmüştür?... El aman zulmün çetin ve zağlı tırnaklarından el aman"[27]. Aynı günlerde Tahirülmevlevi, Islahat'ta çıkan bir makalesinde buna benzer bir dil kullanıyordu: "Hükûmet-i İttihadiye makinesi on sene mütemadiyen kanla işledi. Masum kanlar bu makinenin yağı mesebasinde idi... Mütarekenin akdi İttihat makinesini kansız bıraktığı için bozdu. Hatta harap bile etti..."[28]. Bu yazara göre, kolera mikrobundan daha müthiş ve tehlikeli olan İttihatçılık ruhunun "milletin ebediyen yaşaması için" *tasfiye* edilmesi gerekir. Bu "merhametsiz komitenin hâlâ içimizde bulunan münferit makineleri"nin çalışmasına engel olmak ulusun hakkıdır.

Bu ağır suçlamalardan sonra Tahirülmevlevi, "*tasfiye*" işlemi için bundan daha uygun bir zaman bulunmadığına da işaret ediyordu. Özellikle şimdiye kadar dahiliye nazırlığına getirilen kimselerden hiçbirinin bu tasfiye işlemini başarıyla yürüttüğü görülmemişti. Son gelen haberlere göre şimdi de dahiliye nazırlığına Sabah gazetesinin başyazarı Ali Kemal Bey atanmıştı[29]. "Senelerden beri lekelemek istedikleri ve memleketi irfanından ilminden mahrum kıldıkları Ali Kemal Bey" bu işin üstesinden gelerek "milleti tatmin edecek" bir güce sahiptir. "Eğer başvekâlet makamı bu dakikayı nazar-ı dikkate alacak olur ise salâha, saadete doğru geniş bir adım atılmış" olacaktı.

Öte yandan *İzmir Tetkik-i Seyyiat Komisyonu*'nun kurulması, İtilâfçı gazetelerde büyük bir sevinç yaratmakta gecikmedi. Bu komisyonun kurulduğunu müjdeleyen Islahat, "...Tasfiyenin emr-i lüzumunu kabul etmeyecek bir fert tasavvur olunamaz. Ancak kanlarla elleri bulaşık olan insanlar şüphesiz bundan ihtirazen saday-ı şikâyeti de kaldıracaklardır" diyor, komisyonun görevinin pek ağır olduğunu belirterek gerekli uyarıyı yapmaktan da geri kalmıyordu: "Komisyona deriz ki eğer hakikaten

[27] Iraki, "El Aman", *Müsavat*, 17 Kânunusani 1335.

[28] Mahmut Tahirülmevlevi, "Makale-i Mahsusa", Islahat, 19 Kânunusani 1335.

[29] Ali Kemal, birinci Damat Ferit Paşa hükûmetinde (4 Mart - 15/16 Mayıs 1919) Maarif Nazırı idi. Ali Kemal, ikinci Damat Ferit hükûmetinde (19 Mayıs-20 Temmuz 1919) dahiliye nazırlığına getirilmişti (Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 195, 300). Ancak Islahat'ın 19 Ocak 1919 tarihli sayısında dahiliye nazırlığına Ali Kemal'in getirilmiş olmasından söz etmesi herhalde sürekli kabine değişikliğinden ötürü ortaya çıkan söylentilerden kaynaklanmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir adalet yapmak istiyorsanız haiz olduğunuz salâhiyeti istimal buyurarak bunları nezaret-i zabıtaya alınız. İşte o zaman her şey iplik söküğü gibi birbiri arkasından çözülecek şu suretle de şu zavallı milletin, şu zavallı memleketin beş seneden beri kanını emen, yetimlerin emvalini yemeği mübah addeden o soyucu çetesini kolaycacık meydana çıkarmağa ve adalet eliyle onları tecziyeye muvaffak olursunuz''[30]. Islahat, İttihat ve Terakki'nin canlanmasının ne büyük felâketlere yol açacağına da dikkat çekmekten geri kalmıyordu: ''Farz edelim ki şu bîtaraf hükûmet sükût etsin sonra firarî rüesay-ı İttihat tekrar meydana çıkarak yeniden bir İttihat hükûmeti teşkil etsinler. Bu muvaffakiyet üzerine söyleyiniz ne yapacaklar !... On senelik İttihat hükûmetinin tarihine şahit olan her ferd-i vicdanperver ne yapacaklarını pek âla takdir ederler...''[31]. Mahmut Tahirülmevlevi, Hürriyet ve İtilâf'ın eline çok büyük fırsat geçtiği halde bunu değerlendirememesinden yani İttihat ve Terakki'nin kökünü kazımamasından yakınıyordu. ''Bakın kabahat kimde? Kabahat doğrudan doğruya Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndadır. O fırka ki en ziyade İttihat komitesinin zulüm ve kahrına uğramış ve bu fırkanın nefy ve ta'zip edilen efradı bugün bir ordu teşkil edecek kadar azim bir yekûna baliğ olmakta bulunmuştur. Bu zevat şüphesiz namusludur. Fakat tabir mazur görünsün. Bir parça aptaldırlar. Eğer inkılâbı müteakip âdil bir idare tesis ederek mütemadiyen işleyecek elleriyle susturulması icap edenleri sükûta mecbur etmiş olsalardı elbette bu sebükmagz muarızların velveleleriyle rahatımız ihlâl edilmezdi''[32].

Basındaki bütün bu tartışmaların olanca hızıyla sürmesi İzmir'de büyük bir rahatsızlık yaratıyordu. Refet, gazetesinde bütün *''İttihatçı, İtilâfçı, Selâmetçi arkadaşlara''* çağrıda bulunarak ülkeye zarar veren bütün bu anlamsız dedikodulara bir son verilmesini istiyordu[33]. Fakat Köylü gazetesinin bu çağrısı beklenenin tersine olumsuz bir takım tepkilere yol açmaktan başka bir işe yaramadı. Sulh ve Selâmet tepkisini şöyle dile getiriyordu: ''Büyük şehirlerimizde İttihat ve Terakki'nin ruhunu yaşatmak için el altından yapılan gayretler hiç de maziyi unutmağa, temizlemeğe değil eski cah-ı ihtirası tekrar elde etmeğe matufdur. Bu hakikatlar meydanda iken ve sekiz senelik bir maziy-i karip bütün milletin hatıra-ı hariminde bir sille-i felâket yaşatırken her şeyi unutup (el ele verelim)

[30] Sabitzade Emin Süreyya, ''İzmir Tetkik-i Seyyiat Komisyonu Münasebetiyle'', *Islahat*, 22 Kânunusani 1335.

[31] Mahmut Tahirülmevlevi, ''Fırkaların Taaddüdü'', *Islahat, 21 Kânunusani 1335.*

[32] Mahmut Tahirülmevlevi, ''Kansız mıyız, Aptal mıyız?'', *Islahat*, 23 Kânunusani 1335.

[33] *Köylü*, 20 Kânunusani 1335.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

demek fazla safiyet olur. Ve şüphe yok bütün bu fecayiin kara hesapları temizlenmedikçe ne halk tatmin ve ne de memleket tahlis edilebilir''[34].

Öte yandan Müsavat da Köylü'nün çağrısına yanıt vermekte geç kalmadı: ''... Vatanı bu akıbete düşüren İttihat ve Terakki ile nasıl hemefkâr olabiliriz?.. Bu suretle programında adaleti, müsavatı bilumum efrad-ı anasır arasında adaleti kabul eden ve her dediği bugün güneş gibi nümayan olan Hürriyet ve İtilâf Fırkası kabil midir ki İttihad'a zeyl olsun!.. Selâmet-i millet için ancak biz titriyoruz. Selâmet-i vatan endişesiyle ancak bizim kalbimiz çarpıyor''[35]. Yine aynı gazete, ülkenin *selâmetinin* ancak Hürriyet ve İtilâf Fırkası'yla yapılacak işbirliğine bağlı olduğunu yineliyordu: ''Biz bu vatanı bu derece-i mezellete sürükleyen İttihat ve Terakki münfesihidir diyoruz. Onlar (İttihat ve Terakki'nin ne kabahatı var. O işleri yapan üç beş kişidir) diyorlar... Vatanı kurtarmak için titreyenler mazlum mevkiinde olan ve isabet fikriyle vatanperverliklerini ispat edenler Hürriyet ve İtilâf Fırkası'yla teşrik-i mesai ederler. Bunun için hiçbir mani yoktur... Çünkü bu fırkada asmak kesmek nefyetmek programı yoktur''[36].

İzmir Belediye seçimlerinin yaklaşması İttihat ve Terakki'ye yüklenmek için yeni bir fırsat yarattı. Müsavat gazetesi belediye seçimlerinde oyların dağılmaması üzerinde duruyor *''İzmirimizi sevenler okusun''* başlığı altında Türklere şu çağrıda bulunuyordu: ''İntihap meselesinde Rum unsurunun ittihaz ettiği kararlardan[37] ibret almalıyız. Ve göstermeliyiz ki bu memlekette Türk unsuru büyük bir ekseriyete maliktir''[38]. Ancak Teceddüt Fırkası'nın ayrı bir liste düzenlemesine Müsavat şu sözlerle saldırıyordu: ''İttihatçılar sevgili Türkiyemizi yıktılar, milletin kanını emdiler. Bizi fakr ü sefalet uçurumuna yuvarladılar. Ey masum millet bu kâfi gelmedi. Dün İttihat ve Terakki son cinayeti de işledi. Evet o hasb-i meşum bir kısım halkımızın efkârına karışıklık gelmesini temin için belediye azaları diye gazetesinde altı namzet gösterdi. Bu vatana İttihat ve Terakki'nin son cinayetidir...''[39]. Islahat da durumu Anadolu ve Köylü ga-

[34] Nabi, ''Vekayii Daha İyi Görelim, Köylü Refikimize'', *Sulh ve Selâmet*, 22 Kânunusani 1335.

[35] ''Köylü'nün Hitabesi Münasebetiyle; Selâmet-i Memleket İçin Biz Titriyoruz'', *Müsavat*, 22 Kânunusani 1335.

[36] Vecihi, ''Köylü'nün Bağrıyanığına İthaf, Feryadımız Vatan İçin'', *Müsavat*, 22 Kânunusani 1335.

[37] Rumların seçimlere katılmama kararı.

[38] *Müsavat*, 25 Kânunusani 1335.

[39] ''İttihat ve Terakki'nin Vatana Son Cinayeti'', *Müsavat*, 25 Kânunusani 1335.

zetelerinin bir oyunu olarak yorumluyordu: "Anadolu ve Köylü gazeteleri milletin safvet-i kalbinden istifade etmek maksadıyla müştereken belediye intihabı için birer namzet listeleri derc ve ilân ve bunları halka tavsiye ediyorlar... Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nı yeni ve eski tabiriyle ikiye ayırmak Köylü gazetesinin icadıdır..."[40]. Emin Süreyya da yine İttihat ve Terakki'ye saldırma fırsatı bulmuştu: "Utanır, artık haya eder, insaf ve merhamet ederek bundan sonra meydana çıkmak istemez zannedilen İttihat ve Terakki çetesi başka nam ve unvan ile meydan-ı siyasete, meydan-ı faaliyete atıldı ve kendisinden ayrılan azalarını yine bir araya toplayarak (vatanperverlik) kisvesi altında dolabını çevirmeğe başladı; maateessüf tarafdar da buluyor ve bulacaktır... İkay-ı cinayet ve habaset eden katillerin, canilerin en büyük meddahları olan gazeteler (kurnaz) hırsız gibi suret-i haktan görünerek istedikleri gibi kalem oynatmağa bile cesaret buldular..."[41]. Müsavat'tan aldığımız şu satırlar İttihat ve Terakki aleyhdarlığı propagandasının ne ölçülere vardığını açıkça ortaya koymaktadır[42]: "Türkiye'yi mahveden deniler İslâmlara zehirli hançer saplıyor... İttihat ve Terakki'nin vatanımızı yeni bir felâkete sürükleyecek olan bu gazetelerine (Anadolu, Duygu)[43] aldanmayınız. Baştan başa yalan söylüyorlar... Ulemayı tahkir edenler İslâmiyet'i mahv ve perişan edenler kendileridir. Ve kalbgâh-ı İslâm'da bomba patlatanlar onlardır. Ey millet aldanmayınız, Enverleri, Talatları, Cemalleri, Bahaettin Şakir, Nazım hasılı bir çok canileri himaye eden sefillere kanmayınız. Vatanı yeni bir uçuruma sürüklemek için İttihat ve Terakki'yi diriltmeğe çalışanlara kapılmayınız...."

İtilâf gazetelerinin iddialarına göre İttihatçılardan kurtulmak mümkün olmuyordu. "İnsan suretine girmiş umacıların musibet dellâllarının" yüzlerini görmemek için evlerinden âyetülkürsi okuyarak çıkan İtilâfçılar yine de bunlardan kurtulamıyorlardı. İşte belediye seçimleri dolayısıyla bu "umacılar" yeniden ortalıkta geziyorlar ve "zorla sürtünüyorlar" dı[44]. Yeniçerilerin kalıntılarının çevirdikleri dolabın pervanesinin kırıldığı sanılıyordu. Belediye seçimleri bu dolabın pervanesinin kırılmadı-

[40] "Anadolu ve Köylü Gazetelerinin Fırıldakları", *Islahat*, 26 Kânunusani 1335.

[41] Sabitzade Emin Süreyya, "Biraz İnsaf Edelim", *Islahat*, 26 Kânunusani 1335.

[42] *Müsavat*, 27 Kânunusani 1335.

[43] Bu arada azınlıklar da bu gazetelere yüklenmekten geri kalmıyorlardı. Milaslı Heksiya Franko, söz konusu gazeteleri tepeden süzerek "Beyan-ı hakikat" tan dem vuruyordu: "Öteden beri İttihat ve Terakki'nin mümessil ve mürevvici Anadolu ve Duygu gazeteleri aynı üstadın mahsul-ü ilhamıdır. Bugünlerde fazlaca hissiyat asarı gösteriyor. İki tarafına bakmadan ötekine berikine atıp tutuyorlar..." (*Sulh ve Selâmet*, 23 Kânunusani 1335)

[44] Mahmut Tahirülmevlevi, "Zorla Sürtünüyorlar", *Islahat*, 28 Kânunusani 1335.

ğını göstermiş, "uyuyan yılan fırsat buldukça başını kaldırmaktan zerre kadar tereddüt" etmemişti[45]. "Vatan ve millete ihanetleri güneş gibi âşikâr olan İttihat ve Terakki çetesi..." belediye seçimlerini bozmak halkın seçimlere katılmamasını sağlamak için her türlü hileye başvurmaktan çekinmiyorlardı[46]. Köylü yatıştırıcı bir yol bulmaya çalışıyordu. "Aşırı derecede koyu milliyetçilerden" olmadığını ileri süren Köylü, İttihat ve Terakki'nin "Türk mefkûresini temsil eden yegâne teşkil" olduğunu anlatmaya çalışıyor, "ancak bin türlü düzenbazlıkla iş başına gelen bir takım hainlerin" asıl amacı yüz üstü bırakarak "sonunda mülevves Bizans'ın şeytanî çukuruna" düştüklerini yazıyor, ortalığı yatıştırmaya çalışıyordu[47]. Ama yine de İttihat ve Terakki'ye, İzmir'deki İttihatçı gazetelere saldırının önüne geçilemiyordu[48].

12 Şubat'ta yayınlanan gazeteler belediye seçimlerinin sonuçlandığını ve bu seçimlerin sonunda Hacı Hasan Paşa, Kapanizade Tahir, Uşakizade Muammer, Sabık Mektupçu Kâmil, Emirler Hancısı Refik Beylerle Sükkeri Tevfik Paşa'nın çoğunluğu aldıklarını yazıyordu[49]. Ertesi gün Müsavat şu yorumu yapıyordu: "İttihat ve Terakki halefleri velev zahiri olsun isbat-ı mevcudiyet etmek istediklerinde Hacı Hasan Paşa ve Kapanizade Tahir gibi Hürriyet ve İtilâf mümessillerini kendilerine mal ederek bir intihap manevrasıyla Refik Bey'i de araya sıkıştırmışlardır..."

Oysa belediye seçimlerinin İttihatçı-İtilâfçı çatışmasının ötesinde bir anlamı ve önemi vardı. Türklerin seçimlere Teceddüt Fırkası ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası olarak iki ayrı liste halinde girmesi, Rumların ve diğer azınlıkların tek bir listeyle katılmaları, üzerinde kara bulutların dolaştığı İzmir için tehlikeli bir durum yaratabilirdi. Seçimlerin Rumlar tarafından kazanılması İzmir'de Rum nüfusunun çoğunlukta olduğu iddiasına destek sağlayabilir, buralarda sürekli olarak hak iddia eden Venizelos'un ekmeğine yağ sürebilirdi. Taçalan'ın deyimiyle Yunanistan Ege Bölgesi'ni ilhak etmek için giriştiği çabaların ağırlığını bu toprakların *Elenizm*'in vatanı olduğu noktası kadar nüfus çoğunluğunun Rumlarda bulunduğu iddiasına dayandırıyordu[50]. Bu yüzden uzun görüşmelerden sonra her iki parti belediye seçimlerine ortak bir listeyle girmeye karar verebildi. Ancak uzlaşma pek kolay olmadı. Çünkü İtilâf-

[45] Sabitzade Emin Süreyya, "Dolaplar, Cinayetler", *Islahat*, 28 Kânunusani 1335.
[46] *Islahat*, 28 Kânunusani 1335.
[47] "Türk de Yaşamak İster", *Köylü*, 30 Kânunusani 1335.
[48] Mahmut Tahirülmevlevi, "Kazanıyorsanız Kazanın", *Islahat*, 31 Kânunusani 1335.
[49] *Müsavat*, 12 Şubat 1335.
[50] Taçalan, *Ege'de*, 48.

çı gazeteler, yukarıda da açıkladığımız gibi, Teceddüt Fırkası'nı İttihat ve Terakki'nin devamı olarak gösteriyor ve onu seçimlere hile karıştırmakla suçluyordu. Hatta Teceddüt Fırkası'nın çabalarını İttihat ve Terakki zihniyetini canlandırmaya yönelik çabalar olarak görüyordu.

Teceddüt Fırkası'nın kâtib-i mesulu Mahmut Celal bu konuda daha sonra şunları yazacaktır:

''Henüz İttihat ve Terakki'nin mahalle teşkilâtı yerli yerinde idi. Muhtarların çoğu partimizdendi. Kendileriyle münasebetimiz devam ediyordu. Bu seçim elemanları İzmir'in Türk olduğunu resmen göstermek gibi millî bir gaye ile harekete geçince muvaffak olmamız kesindi. Nitekim öyle oldu. Her gün klüp bilip bilmedik seçmenlerle dolup boşalıyordu. Talimat almak ve kime rey verileceğini öğrenmek için geliyorlardı.

Seviniyordum. Köşe bucakta kalmış kendi halinde sayılan vatandaşlar bile gayrete gelmişlerdi. İzmir'in Türk birliği namına ilân ettiğim karma liste kazandı. Fakat Rumlar son günü seçime girmek istemediler. Bizim seçime verdiğimiz önemi öğrenmiş olacaklardı. Rumluğun seçim yoluyla hakkını aramaktan müstağni olduğunu söylediler. Bu bize seçimi kaybetmekten daha ağır gelmişti''[51].

Seçimler, sonunda Türklerin katılmasıyla yapıldı. Sözünü ettiğimiz ortak liste kazandı. Daha sonra Hacı Hasan Paşa, Vali Nurettin Paşa tarafından İzmir Belediye Başkanlığı'na atandı.

İttihatçıların Tutuklanması ve Basın

Vahdeddin yaptığı gizli pazarlıklar sonunda İngilizlerin desteğini sağlamaya çalışmıştı. Buna göre İngilizler, Vahdettin'i içeriden gelen tepkilere karşı gerektiğinde silâhlı olarak destekleyecekler ve onun halifeliğini tanıyacaklardı. Buna karşılık o da İttihat ve Terakki'ye karşı harekete geçecek, bu konuda tamamen İngilizlerin buyruğuna girecekti[52]. Bu sırada yeniden güçlü bir örgüt olarak ortaya çıkan Hürriyet ve İtilâf Fırkası hemen İttihatçıların tutuklanmalarını ve cezalandırılmalarını istiyordu. İzmir basınının bu konuda ne kadar kışkırtıcı yayınlar yaptığını yukarıda gördük. Tehcir olaylarından ötürü tutuklu bulunan eski Diyarbakır valisi Doktor Reşit'in 25 Ocak'ta hapisten kaçması[53] büyük bir tepki yaratmış ve hükûmetin harekete geçmesine fırsat vermiştir. İttihat ve Te-

[51] Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, V. 1618.
[52] Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 149.
[53] Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 152.

rakki'ye mensup olanların tutuklanmaya başlanması İzmir'deki İtilâfçı gazeteler arasında büyük bir sevinç yarattı. Müsavat haberi, *Vatan hainleri cezalarını buluyorlar*[54] şeklinde vermekte gecikmedi. Buna göre "İki yüz İttihatçı tahakkuk eden hainliklerine ve suistimalâta iştirak etmiş olmalarına binaen tevkif edilmişlerdir" Bu gazeteye göre *hak yerini buluyordu. Sanadid-i İttihadın* (İttihat ve Terakki başlarının) tutuklanmasından ötürü Müsavat *feryadını* şöyle dile getirmekteydi: "Feryadımız vatanî bir emelle Türkiye'yi yıkan, başımıza yığın yığın felâketler getiren hainlerin cezalarını görmek esasına müstenittir. Biz diyorduk ki geç de olsa bir gün bu memleketi bu zavallı bedbaht milleti donsuz gömleksiz bir hale getiren İttihatçıların, o cani, o katil ocakçıların bu millet, bu hükûmet, bu padişah-ı âdil cezay-ı sezalarını vermeli... İki yüz İttihatçının tevkif edilmeleri Türkleri kurtarmak Avrupa ve Avrupa nazarında cani ve katil mertebesine indirilen Türklüğü tahkir edebilmek için atılmış mühim bir hatvedir. İtiraf etmeliyiz ki geç kaldık"[55].

Müsavat İzmir eski valisi Rahmi Bey'in tutuklanmasından ötürü daha büyük bir sevinç duyuyordu. Çünkü Rahmi'nin de diğer cani ve katillerle birlikte aynı cezaya çarptırılması gerekiyordu: "Hükûmetin Rahmi'yi diğer canilerle birlikte tevkif etmesini pek münasip gördük. Bunlar daha ağır cezalara müstahaktır.... Adalet ve hak yerini bulmak için o canileri ve cinayetleri himayeye bezl-i mesai eden bu deniler de aynı cezaya duçar olmalıdır"[56].

Anadolu gazetesi ise hükûmetin tutuklama eylemini kişisel özgürlüğe bir saldırı olarak değerlendiriyordu. Çünkü kişisel özgürlüğün dokunulmazlığı bütün uygar uluslarca kabul edilmiş olup bizde anayasanın güvencesi altına alınmıştır. Oysa "İstanbul'da İttihat ve Terakki mensuplarından olan otuz iki zat gece haneleri abluka edilerek" tutuklanmışlardır. Bazılarının evlerine dahi girilmiştir. Anadolu'ya göre *sebeb-i tevkif henüz malûm değildir"*. Anadolu, tutuklanan İttihatçıların hepsinin suçlu olamayacağını belirtiyor ve hatta hükûmetin neden şimdiye kadar böyle bir yola başvurmadığını da soruyordu: "Tevkif edilen bu otuz iki zattan bir kısmı vaktiyle nazırlıklarda, valiliklerde ve sair hidematta bulunmuşlardır. Bu zevatın hepsinin birden tehcir ve taktil işlerinde methaldar olduğuna inanmak, iddia etmek bir nevi safdillik olur. Madem ki methaldar imişler hükümet şimdiye kadar niçin böyle bir harekete lüzum gör-

[54] *Müsavat*, 31 Kânunusani 1335.
[55] "Hak Yerini Buluyor. Sanadid-i İttihat Tevkif Edilirken" *Müsavat*, 1 Şubat 1335.
[56] *Müsavat*, 1 Şubat 1335.

medi de şimdi görüyor. Neden meclis-i vükelâ kararı ile bir gecede haneleri abluka edilerek masuniyet-i mesakin hakkı ihlâl olunuyor. Eğer maksat tehcir ve taktil işinde methaldar olanları tecrim ve tecziye etmekse taraf taraf tahkik heyetleri divan-ı harpler teşkil edilmiştir''[57].

İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin tutuklanmaları konusunda İzmir basınında ayrıntılı haberler yer alıyordu[58]. Hattâ İttihat ve Terakki Klubü'ne de hükûmet tarafından el konulduğu bildiriliyordu[59]. Nitekim dahiliye nezareti, İttihat ve Terakki'nin taşralardaki ''emval ve emlâkıne ve kâffe-i nukut ve tahvilatına'' el konulması için bütün vilâyet ve müstakil sancaklara gerekli ''talimat'' göndermişti[60]. Bu haberleri veren Müsavat, İzmir'deki uygulamanın eksik olmasından yakınıyordu: ''Evvelki gün yalnız İttihat ve Terakki Klubü'nün kapısı kapanmakla iktifa olundu. Karşısındaki İttihat matbaası, İttihat mektebi binasının eşyası bir çoklarının evlerinde olduğu söylenen tehcir ve yağma eşyaları, bazı mağazalarda bulunan tahvil ve nukut bir tarafa bırakılıverdi. İnşallah valimiz Nurettin Paşa Hazretleri bu yavaş davranmak mesuliyetinden kendilerini kurtarmağa muvaffak olurlar''[61]. Bütün İtilâfçı basının boy hedefi haline gelmiş olan Anadolu ve Duygu gazetelerinin sahip ve başyazarı Haydar Rüştü, ''Cihanın mukadderatının'' Paris'te toplanan kongrede belirlenmek üzere olduğu bir sırada ''Yunanistan, Ermenistan, Arabistan ve sonra en kavi devletler hep Türk vatanının mirasına konmak yahut bir parça koparmak için'' uğraşırlarken gazetelerin bu anlamsız tartışmalarından acı acı yakınıyordu. ''Cihan değişti, efkârda tebeddül husule geldi. Hâlâ eski zihniyetler eski prensiplerle iş görmek istiyoruz.

İdaremiz sakat. Siyasetimiz ise bütün bütün berbat. Etrafımızda neler oluyor? Neler olacak? Belli değil. Hükûmet ne yapıyor, ne yaptı. Sulha ne gibi esaslarla hazırlandı ve hukuk-ı milliyemizi muhafaza için ne gibi hususata tevessül ve ne gibi esbaba teşebbüs etti? Hiç kimsenin malumu değil''[62]. Anadolu'nun başyazarı yani Haydar Rüştü, İttihatçı ve İti-

[57] ''Hürriyet-i Şahsiyeye Tecavüz. Tevkifler Münasebetiyle'', *Anadolu*, 1 Şubat 1335.

[58] *Müsavat*, 5 Şubat 1335.

[59] *Müsavat*, 5 Şubat 1335.

[60] *Müsavat*, 6 Şubat 1335.

[61] *Müsavat*, 6 Şubat 1335. Bu klubün birkaç gün sonra ''Tehcir ve taktil-i anasır'' suçlarını araştıracak olan *fevkalâde divan-ı harp heyetine* ayrılmasını Müsavat ''şayan-ı ibret bir vak'a'' olarak yorumluyordu: ''Lakin ne garip hatta kendileri için ne elim bir tesadüfdür ki vaktiyle tehcir ve taktil zulmünü idare ve idame eden kuvvetlere merkez olmuş olan o klüpte bugün adalet temin olunacak'' (*Müsavat*, 13 Şubat 1335).

[62] ''Uçurumun Kenarında'', *Anadolu*, 11 Şubat 1335 (Bu gazetenin İzmir Milli Kütüphanesi'nde bulunan en son sayısıdır).

lâfçı çatışmalarının gelecekte ülkeye ne büyük zararlar vereceğine de işaret etmekten geri kalmıyordu: "Meydanda bir (İttihatçı-İtilafçı) davasıdır gidiyor. Sanki iki fırka mensupları kardaş bir ırktan ve hatta bir mezhepten değillermiş gibi yekdiğerinin boğazına sarılıyorlar. Fırka münazaatından gaye ve âti-i vatan itilây-ı millet olduğu gibi unutulmuş ve yalnız "Sen şusun ben buyum. Şu senin, bu benim" iddiaları meydan almıştır. Etrafımızda olduğu gibi içimizde de düşmalarımız var. Dahil ve hariç biz Türklerin, Müslümanların yekdiğerini çekiştirmelerini memnuniyetle seyrediyorlar ve hepsi bizim bu hallerimizden bir parça daha istifade etmek için çalışıyorlar, fırsat bekliyorlar..."[63] Fakat Haydar Rüştü'nün bu çırpınmaları boşuna idi. Nitekim Anadolu'da bu olumlu çağrının yayınlandığı gün Müsavat, Tevfik Fikret'in:

Halâ tezvir, hâlâ riyakârlık
Hâlâ o desais, o vesavis, o mefasid

dizelerini başlık yaparak İttihat ve Terakki tehlikesinin büyüklüğünü yeniden kanıtlamaya çalışıyordu: "Memleket ve insaniyet harici yaşamaya lâyık bir sürü hezelenin koca bir milleti senelerce bimehaba ezmesinden, bozmasından ve en nihayet dünyaya geldiğine pişman etmesinden büyük tehlike olamaz..."

Müsavat neredeyse mütarekeden sonra İzmir'de Rumların yaptıkları taşkınlıkları haklı buluyor, daha doğrusu bunu da İttihatçıların doğal bir eseri gibi göstermeye kalkışıyordu: "Anasır-ı gayrimüslimenin ve bilhassa Rum vatandaşların gösterdikleri âsar-ı infial de o düşman-ı huzur ve rahat çete rüesasının sıralı sırasız her tarafa yerleştirdikleri darbelerin semere-i tabiiyesidir...". Bütün kötülüklerin, bütün fenalıkların tek evet tek kaynağı İttihat ve Terakki idi: "Her nevi şer ve fesadın menba-ı binaziri olan İttihat ve Terakki ocağı..." Müsavat'ın yazarı bu yargıya vardıktan sonra bu korkunç canavarı şöyle tanımlıyordu: "Aciz ve biçarelerin hayatına susamış, gafillerin hukukuna göz dikmiş, fikirleri yakıp yıkmak emelleriyle malûl; bugün hâkimiyet halinde Yezid'e rahmet okutacak kadar gaddar, yarın düşkünlük zamanında bir yılandan daha zelil..."[64].

Hukukubeşer'in İttihat ve Terakki tanımı da Müsavat gazetesinden farksız değildi: "En ulvî fedakârlıklarla en âli ihtimamlarla büyüttüğünüz yaşattığınız yavrularınızı beş sene Arabistan'ın çorak, ateşli, hara-

[63] *Anadolu*, 11 Şubat 1335.
[64] Hatem Süleyman, "Hâlâ Tezvir...", *Müsavat*, 11 Şubat 1335

retli havası havay-ı zehraludi altında susuzluktan, açlıktan, Kafkas'ın karlı ve fırtınalı şahikalarına namus ve şeref-i millîsini korumak için bimeha-ba koşan babayiğit dilâverlerimizi o katillerin serefrazı, haydutların en vicdansızı olan Enver'in haris ve kudurmuş acemi emirleriyle Moskof çizmeleri altında Ermeni bombaları, düşman süngüleri arasında hak-ı helâka seren o caniler ki ona İttihat ve Terakki diyorlar... Felâketlerimi-zin, bedbahtlığımızın müsebbipleri o hain kalpli yumruklardan müte-şekkil o vahşi canavar hisli şahsiyetlerden terekküp eden İttihat ve Terakki denilen o cemiyet-i habise..."[65].

İttihatçı-İtilâfçı çatışmasının basında geniş boyutlara ulaşması Türk kamuoyunu derinden yaralıyordu. Nitekim bir aralık bu tartışmaların bi-razcık olsun durulması kamuoyunda büyük bir sevinç ve ferahlık yarat-mıştı. Reşadiye halkı adına belediye başkanı Osman Nuri'nin Müsavat'ta yayınlanan bir mektubu bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Kamuo-yunun duygu ve düşüncelerini yansıtan bu yazıyı olduğu gibi aşağıya alıyoruz[66].

Tezahürat-ı Milliye Numunelerinden (Aynen)

Vatan-ı Osmanî hakkında harisane ve mütecavizane emeller perver-de eden Yunanlılığa karşı mevcudiyet-i milliyemizin bihakkın müdafaa-sı için fırka münazatını bertaraf ederek bu gaye-i mesut ve kıymettara doğru kitle-i vahide halinde hareketleri icap eden İslâm matbuatı ara-sındaki münaferetin zevalini görmekle iktisab-ı mübahat ediyoruz. Şu samimiyet-i müşterekenizden dolayı cümlenizi tebrik eder ve Müslüman hukukunun müdafaa ve siyanetini ve Türk İzmir'i ile Müslüman payi-tahtının muhafazası uğrunda feday-ı nefs ve can için küçük ve büyük ka-nımızı akıtmağa azm-i metinle misak eylediğimizi arz ederiz"

Umum Reşadiye ahalisi namına Belediye Reisi
Osman Nuri

Ancak ne var ki kamuoyu yanılıyordu. İttihatçı-İtilâfçı çatışmaları sona ermemiş, İtilâfçı basının yaygaraları, *feryat ve figanları* durmamış-tı. Hele Damat Ferit Paşa, Hürriyet ve İtilâfçılardan oluşan ilk hükûmeti kurduğu zaman (4 Mart 1919)[67] İttihatçılar yeni bir saldırıyla karşı kar-

[65] "Dikkat Edelim Tehlike Yaklaşıyor", *Hukukubeşer*, 12 Şubat 1335.
[66] *Müsavat*, 22 Şubat 1335.
[67] Krş. Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 195.

şıya kalmıştı. İzmir'in İtilâfçı basını Damat Ferit Paşa'yı göklere çıkardıktan sonra onun kurduğu hükûmetin "İstikbal-i vatan ve selâmet-i memleket namına min küllil vücuh şayan-ı emniyet lâyık-ı itimat" olduğu teslim ediliyordu[68]. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın hükûmeti kurması ise "pek büyük bir vatanseverlik" örneği olarak gösteriliyordu[69].

Damat Ferit Paşa hükûmetinin en önemli işlerinden biri İttihatçıları kovuşturmak, onları bir takım cezalara çarptırarak hem İtilâf devletlerinin gözüne girmek hem de İttihat ve Terakki'yi siyaset sahnesinden silmekti[70]. İşte İtilâfçı hükûmetin İttihat ve Terakki'ye bağlı olanlara karşı yeniden harekete geçmesi, geniş tutuklamalara girişmesi, birçok eski nazır ve subayların tutuklanması İzmir basınını tekrar canlandırdı. Müsavat'a göre, "Erbab-i namus kanunlardan korkmazdı". Tutuklamalardan ancak suçlu olanlar, suçluluk duygusu içinde bulunanlar telâş ederlerdi[71]. Hukukubeşer'e göre, hükûmetin İttihat ve Terakkicileri tutuklaması oldukça yasalara uygun bir biçimde yürütülüyordu: "Hükûmet İttihat ricalini tevkif ediyor. Mesele pek kanunî surette cereyan ediyor. Tevkif müzekkereleri ısdar edilerek hapse atılanların ve bütün milletin kanunşinas hükûmetin divan-ı harplerin âdilâne icraat ve mukarreratına intizar etmeleri ve beyhude telâş etmemeleri en muvafıktır..." Çünkü Hukukubeşer, "Ferit Paşa hazretlerinin riyaset-i celilelerinde bulunan kabineden adaletten başka bir şey" beklemiyordu[72]. Ancak Hukukubeşer'in merak ettiği bir konu vardı ki nasıl çözümleneceği henüz belli olmamıştı. O da "muhtekirlerin nasıl tevkif edilecekleri, ceza ne şekilde verileceği, semere-i ihtikâr olan servetin kime ait olacağı" sorusu idi[73].

Dahiliye Nazırı Cemil Bey'in *Moniteur Oriental* muhabirine verdiği, İstanbul basınında olduğu gibi İzmir gazetelerinde de yer alan bir demecinden eski nazırların divan-ı harpte yargılanacakları anlaşılıyordu. Osmanlı Dahiliye Nazırı bu demecinde şöyle diyordu: "İlân-ı Meşrutiyet'in bidayetinden beri bir blok halini alan İttihat ve Terakki Cemiyeti memleketi şu gördüğümüz hale getirmek için mukadderatını elleri arasına aldı. Tamam 800.000 Ermeni'yi taktil ve 400.000 Rum'u tehcir ettirdi. Bir taraftan bu cinayetleri ika ederken diğer taraftan bunlara muadil

[68] Mahmut Tahirülmevlevi, "Damat Ferit Paşa Kabinesi", *Islahat*, 7 Mart 1335.
[69] Sabitzade Emin Süreyya, "Hürriyet ve İtilâf Kabinesi", *Islahat*, 9 Mart 1335.
[70] Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 197.
[71] *Müsavat*, 14 Mart 1335.
[72] "Tevkifat Etrafında", *Hukukubeşer*, 14 Mart 1335.
[73] "Tasfiye Siyaseti", *Hukukubeşer*, 15 Mart 1335.

diğer bir cinayet daha işledi. On senelik devr-i hâkimiyeti altında 4.000.000 Türk'ü öldürdü''[74].

İzmir'in İtilâfçı ya da İttihat ve Terakkî düşmanı basını yine de memnun değildi. Çünkü İttihatçılar hâlâ ayakta idi ve yeni hükûmeti düşürmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaktan çekinmiyorlardı. Bu bakımdan İzmir'de ve çevresinde *asayişi temin etmek için* İttihatçıların yok edilmesi şarttı[75]. Diğer yok edilmesi gereken meşum bir kuvvet de Yunanlıların yalanlarıydı. Hukuku beşer, İstanbul ufuklarında artık *ilâhî adaletin tecelliyatını* görüyor fakat ''burada, bu sevgili İzmir'de vatanın kuyusunu kazan Ebucehiller hâlâ yaşıyorlar, yaşamak için uğraşıyorlar'' dı. O halde ''Bu zehirli sülüklere kanını emdikleri Osmanlı vatanından artık fazla kan emmelerine meydan'' verilmemeliydi[76]. Hukukubeşer, *Vali İzzet Beyefendi'ye* sunduğu diğer bir *ihbar*da valinin göreve başladığı günden beri İttihatçıların fırıldaklar çevirmeye çalıştıkları anlatılıyor ve geçmişte İzmir'de yapılan işler konusunda da *bilgi* veriliyordu: ''Harb-i umumî felâketine sokulmazdan pek az evvel bu vilâyette tehcir münasebetiyle yağma, garat, gasp.. vesaire vesaire facialarını hep İttihat ve Terakki çetesi vücuda getirdi. İşte o çetenin azaları burada hâlâ bütün faaliyetiyle çalışıyor''[77].

Hukukubeşer, artık doğrudan doğruya Anadolu ve Duygu gazetelerinin sahibi Haydar Rüştü'ye karşı en ağır sözlerle saldırıya geçmişti: ''Yalnız bana[78] değil Müsavat'a, Islahat'a, İbn Hazım Ferit'e, Emin Süreyya'ya, millete, vatana, tarihe,herkese, her şeye, maziye, hâle, her devre, her âna raci şümullu hezeyanlar, bir takım itiraflar, müdafaa sadedinde söylenilen miskin efsaneler, neler neler... Rum ve Ermenilere küfür ile, Araplara hakaretle, yeni valiye imalı makaleler, muhtekirleri himaye eder, Rahmi bendelerini kucaklar, taassubu tahrik eder. Hulâsa İttihatçı ruhu, çeteci ağzı, tehlikeli bir cereyan ile milleti oyalamak, bocalatmak, şaşırtmak ve nihayet intihap takarrüp eder etmez yeni bir maske ile yeni bir dolapla meydan-ı hud'aya atılmak ve iş görmek. İşte hedefleri... İşte maksatla-

[74] ''Dahiliye Nazırının Beyanatı'', *Müsavat*, 23 Mart 1335. Cemal Bey, verdiği sayıların barış masasında Türklere karşı silâh olarak kullanılabileceği kaygısına kapılmış olacak ki 800.000 sayısına tehcir edilenlerin de dahil olduğunu söylemiştir (Krş. Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 198).

[75] M. Tahir, ''Asayiş'', *Müsavat*, 25 Mart 1335.

[76] ''Aydın Valisi İzzet Beyefendi Hazretlerine Arıza-ı merfua'', *Hukukubeşer*, 26 Mart 1335.

[77] *Hukukubeşer*, aynı sayı.

[78] Hasan Tahsin

rı... Katil, hunriz, sefil, cebbar, hırsız, haydut ruhlu, şeytan tıynetli, hain ve alçak İttihat ve Terakki'nin bugün vücutlarından bahsetmek... kendi kendinin hükm-i idamını vermektir... Bu sefil ruhlara, divan-ı harpler değil darağaçları bile azdır..."[79], Hukukubeşer, Haydar Rüştü'nün koli yağmasından da nasibini aldığını iddia etmekten geri kalmıyordu: "Azizim (Namuslu) Haydar Rüştü Bey. Bu memleketi daha iyi bilen ve burada doğup büyüyen öz İzmirli koli yağmasından acaba (Anadolu) hiçbir istifade hâsıl etmedi mi?"[80].

Elimizde bu tarihlere ilişkin Anadolu ve Duygu gazetelerinin sayıları olmadığı için Haydar Rüştü'nün bu saldırıları nasıl göğüslediğini bilmiyoruz. Bilinen bir şey varsa o da Haydar Rüştü'nün artık yalnız kalmağa başladığıdır. Çünkü Köylü gazetesinin tutumunda da belirli değişiklikler sezilmektedir. Nitekim mütarekenin ilk günlerinde İttihat ve Terakki'yi ancak ölçülü bir biçimde eleştiren ve hatta bu partinin örgütünün dağıtılmaması gerektiğini savunan Köylü, Enver, Talat ve Cemal Paşaları oldukça ağır bir dille suçluyordu. "Bunlar bir darbede feth-i âlem ellerinde imiş gibi davrandılar. Ve öyle cinayetler ibka ve irtikâp eylediler ki bunlardan yedi asırlık bir binay-ı saltanat sarsıldı..."[81] Köylü, beş yıllık *saltanat şakileri*nin cezalarını çekmesini ve görmesini istiyordu. "Çünkü tarih-i Osmanî ancak bu suretle temizlenir" idi. Köylü, İttihat ve Terakki önderlerini suçlamaya devam ediyordu: "Enver, idare-i askeriyesi ile milletin ağzına mühür ve eline kelepçe vurdu; Cemal Paşa Suriye ve Filistin'e talik eylediği bir seyf-i mezalim ile Allah yansuru Cemal Paşa dedirtti... Paramız, malımız, canımız ve hatta namus ve iffetimiz israf ve heder edildi..."[82]. Köylü, kendisinin hiçbir "fırka"ya bağlı olmadığını yinelemek gereğini duyuyor ve tutumunu şöyle dile getiriyordu: "Biz hiçbir fırkanın mensup ve taraftarı değiliz. Biz her şeyden evvel memlekette esnaf ve rençber tabakat-ı içtimaiyenin dostu ve kabil olduğu kadar onun hukuk ve menafiinin müdafiiyiz"[83].

Islahat gazetesi de artık Haydar Rüştü'nün adını açıkça anarak saldırıya devam ediyordu: "Sekiz on seneden beri şu memleketin, şu milletin başında bir felâket baykuşu gibi öten ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin naşir-i efkârı olan Haydar Rüştü Bey..." Anadolu ve Duygu gazeteleri de Islahat'ın avukatı tarafından sanık sandalyesine oturtuluyordu:

[79] "Haydar Rüştü Yalnız İttihatçı Değil Mugalatacıdır da...", *Hukukubeşer*, 29 Mart 1335.
[80] "Namuslu Haydar Rüştü Bey'e", *Hukukubeşer*, 30 Mart 1335.
[81] "Saltanat günlerinin felâketini çekenler", *Köylü*, 29 Mart 1335
[82] "Felâketlerimizin Kaynağı", *Köylü*, 1 Nisan 1335.
[83] *Köylü*, 1 Nisan 1335.

"Öldürmeyi kendisine şeref, yıkmayı zafer, her türlü denaet ve mezalimi şan addeden mahut çetenin resmen ve kanunen sekiz on sene bilâfasıla naşir-i efkârı olan (Anadolu) ve (Duygu) gazeteleri..."[84].

Vahdettin'in, *"Türkiye'yi bu hale getiren İttihat ve Terakki aleyhindeki harbe devam"* edeceğini ifade etmesi, "Sanadid-i İttihadın hortlamamalarına gayret etmeği vazife-i nazife" kabul ettiğini duyurması Müsavat tarafından alkışlarla karşılanıyordu: "Başımızda padişah-ı nevcah Sultan Mehmet Vahidettin âdil efendimiz hazretleri olduğu halde bu gasıplara, bu vatan düşmanlarına karşı son neferimize kadar mücahedede devam etmek farz-ı ayindir"[85].

Heyet-i Nâsiha'nın İzmir'e gelmesi, İtilâfçı gazetelerin yeniden İttihat ve Terakki'ye yüklenmelerine neden oldu.: "İşte gördük on sene ahtapot gibi mukadderat-ı hükûmeti sımsıkı ellerinde tutan *menem diğer nist* sevday-ı cahilânesiyle bütün varlığımızı kırıp döken, beşikteki çocukların bile dimağına hulûl ederek çirkin zihniyetlerini orada yaşatmak isteyen erkân-ı ittihat, millete kanlı gömlek giydirdiler, vatanı parça parça ettiler, iffet ve ismeti çâk çâk eylediler, namus ve fazileti ayaklar altına aldılar". Müsavat'ın yazarı bütün umudu padişaha bağlamış görünüyordu: "Bizim elimizde kitab-ı metin, başımızda recl-i kâmil bir padişah-ı adaletpenahımız var: Bizi necata sevk edecekse bu iki kuvvet sevk edecektir. Bize ne Bolşeviklik fikirleri, ne de bugün için Türkçülük teraneleri lâzım değildir... Bizim için gözyaşı dökeceklerin en birincisi yine padişahımızdır"[86].

Gazetelerin daha doğrusu İzmir'in İtilâfçı basınının Anadolu ve Duygu'yla bunların başyazarı Haydar Rüştü aleyhinde başlattıkları saldırılar sürerken Paris'te Ege Bölgesi'nin idam fermanı imzalanıyordu. Bütün bunlardan habersiz olan İzmir gazetelerinin sayfaları yine İttihat ve Terakki düşmanlığını körükleyen yazılarla dolup taşıyordu[87]. İzmir'in işgalinden sonra bile bu saldırıların hızı kesilmemiştir. Nitekim Islahat, 25 Mayıs 1335 (1919) tarihli sayısında bu kez bir Rum gazetecinin ağzıyla saldırmaktan geri kalmıyordu: "Meclis-i idare-i vilâyet azasından ve Türklere karşı büyük bir hürmet-i mahsusa ile ispat eden Çürükçü Nikolaki Efendi bu defa sahip bulunduğu La Réforme gazetesiyle bervech-i zir neşriyatta bulunuyor:

[84] Sabitzade Emin Süreyya, *"Usta Hırsız Ev Sahibini Bastırır"*, *Islahat*, 20 Mart 1335.
[85] "Beyanat-ı Şahane Münasebetiyle", *Müsavat*, *8 Nisan 1335.*
[86] Vecihi, "İrtikab Edilen Seyyiatın Tükenmez Yaraları", *Müsavat*, 26 Nisan 1335.
[87] *Hukukubeşer*, 4 Mayıs 1335.

''Şimdiye kadar herhangi bir mehafilde Türkiye hükûmeti dahilinde icra edilen mezalimden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mesul bulunduğunu iddia etmiştik. Bugün yüksek bir sada ile yine tekrar ediyoruz ki Türk kavm-i necibi cemiyet-i malûme tarafından ifa ve icra edilen mezalimin hepsinden büyük bir namuskârlık ve fazilet-i ahlâkiye ile tamamen yabancı kalmışlardır ve hiçbir suretle onların denaetine iştirak etmemişlerdir... Hristiyan unsuru memleketi şu hale getiren ef'al ve harekâtından ne kadar müteessir olmuşlar ise aynı zamanda Türklerin kısmı azimi de onlar kadar maddeten zarar görmüşler ve müteessir olmuşlardır...'' Böylece Işlahat, İttihat ve Terakki yönetiminden Türklerin de zarar gördüğünü bir Rum gazetecisini tanık göstererek kanıtlamış bulunuyordu.

Yunan işgalinin ilk yılında sönük bir şekilde 10 Temmuz ve *yevm-i millîsi* kutlandı. Hükûmet konağında saat 10-12.00 arasında kutlamaların kabul edileceği ilân edildi. Müsavat yine İttihat ve Terakki önderlerini başımıza gelen felâketlerden ötürü suçlamaktan geri kalmıyordu: ''Teessüf olunur ki birkaç derbeder sine-i millette şiripençe gibi belirip cism-i devleti sarsacak telâfisi pek güç olan zayiata meydan vermişlerdir. Biçare millet her türlü hürmet ve riayeti şu birkaç şakiye hasredişi, bu inkılâbın âmilleri olmalarından dolayı idi. Fakat- şimdi de söyleyelim- gazetemiz iptiday-i neşrinden beri bu bedmayeler alkışlanırken lânetler okuyordu. Zira ricalini tanımayan ve tahkir edenlerin akıbetini tarih bize emsal-i adidesiyle gösteriyordu. Artık olan oldu. Bundan sonra yekdiğerimizi iyi tanıyıp 10 Temmuz inkılâbının hedef-i âlisini idrake sa'y edelim. Cenab-i Hak bizi bir daha o gibi gafletlere düşürmesin. Amin''[88].

İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Kongresi ve Basın

İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin kurucuları, Mondros bırakışmasını izleyen ilk yedi gün içinde çalışmalarına başlamışlardı. Ancak derneğin resmen kuruluşunu bildiren dilekçe henüz vilâyet makamına verilmemişti[89]. Derneğin kuruluş amacı, ''Aksam-ı vatanın

[88] ''10 Temmuz 324'', *Müsavat*, 23 Temmuz 1335.

[89] Bu dernek hakkında derli toplu bilgi veren ayrıntılı bir rapor Halit Moralı ve Nail Moralı tarafından ''Birinci Ordu Kumandanı Ferik Nurettin Paşa'ya sunulmuştur (Bk. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler*, İstanbul, 1952, 481-484. Krş. Nail Moralı, *Mütarekede İzmir Olayları*, Ankara, 1973, 5-28, Derneğin esas nizamnamesi Tunaya tarafından (Siyasî Partiler, 483-484) yayınlanmıştır. Bizim elimizde çok küçük boyda basılmış 8 sayfalık bir içtüzük metni bulunmaktadır: *Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyetinin Nizamname-i Dahilisi*, İzmir, 1334.).

maddeten ve manen terakki ve tealisi esbabını temine çalışmak, efkâr ve hissiyat-ı memleketi âlem-i medeniyete iblağ ve isal eylemek'' şeklinde tanımlanıyor ve bunun oluşmasına engel olacak her türlü girişimlere karşı savunmada bulunulacağı, bilimsel yayın yapılacağı ve ülkenin çoğunluğunu teşkil eden unsurların her türlü hak ve hukukunun yeterli kanıtlarla dünya kamuoyuna duyurulacağı belirtiyordu[90].

Derneğin kurucu ve yöneticileri tüccardan Moralızade Halit ve Nail, Menemenlizade Muvaffak, Haşim Enveri, Nazmi, Emekli Binbaşı Hüseyin Lutfi, Abdurrahman Sami, İtibarımillî Bankası ikinci müdürü Naci, Tokadîzade Şekip, Salepçizade Mithat, sabık dahiliye müsteşarı Cami, sabık adliye nazırı İsmail Sıtkı, talebe müfettişi Ragıp Nurettin, Şerifpaşazade Remzi, sabık İzmir mektupçusu Hasan Vasfi Beylerdi. Köylü gazetesinin bildirdiğine göre Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti beyannamesini vilâyete 23 Kasım 1918 günü vererek *resmen teşekkül* etmiştir[91]. Anadolu gazetesinin 26 Kasım 1918 tarihli haberine göre de ''resmen teşekkül eden'' derneğin programı Köylü tarafından yayınlanmıştır[92]. Ancak Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin kurulması İzmir'deki İtilâfçı basının hiç de hoşuna gitmedi. Hatta Islahat Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti varken neden yeni bir derneğin kurulmasının gerekli olduğunu soruyor, aklı başında olan kurucularını da çoluk çocukla işbirliği yapmakla suçluyordu. Islahat'ın bu yazısı Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Derneği'ne karşı olan muhaliflerin zihniyetini yansıttığından olduğu gibi aşağıya almayı uygun görüyoruz:

''Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ne oluyor? Memleketimizde bir (Müdafaa-i Milliye Cemiyeti) var. Muntazam bir teşkilâta da malik programı ise menafi-i âliye-i vataniye-yi müdafaa etmektir. Bunu ihya etmek, hakikaten teşkilâta malik olan şu müesseseyi daha muntazam bir hâle getirmek erbab-ı namus ve mütefekkirin için bir vazife iken öyle olmadı. Tokadızade Şekip, Şeyh Nuri, Haçı Mithat, Doktor Ethem, Ahmet Burhanettin Beyler gibi cidden kıymettar simalar da bunu düşünemedi. Kendileri çolukla çoçukla tevhid-i mesai ederek ayni bir izanla (Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî) cemiyeti yaptılar. Rica ederim. Müdafaa-ı Milliye demek (Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye-i Osmaniye) demek değil midir? O halde ikinci cemiyete ne lüzum vardı ki halkı beyhude ianelerle

[90] Tunaya, *Siyasi Partiler*, 484.

[91] Jaeschke (*Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara, 1970, 7) derneğin kuruluş tarihini 26 Kasım 1918 olarak vermektedir.

[92] Anadolu, *26 Teşrinisani 1334*. *Köylü*'nün bu sayısı bulunamadı.

müracaatlarla âdeta izaç ediyoruz. Maahaza balada gösterilen zevatın şahsiyet-i hakikiyelerini biz cemiyet için bir hâl-i hayr telâkki ediyorken maateessüf öyle olmadı. Bu teşekkül eden cemiyetin müessislerinden bazılarının ilk icraatı külhanbeyine bile yakışmayan Karşıyaka vukuatları oldu[93]. İkinci icraatları da ahaliyi borsaya toplayarak iane talep etmektir. "Zenginler para vermezlerse teşhir edeceğiz" sözleri de burada cereyan etmiş. Vah vah. Üçüncü icraatı ise gayet garip. Henüz aklını bile ikmal edemeyen Moralı Ahmet Efendi'nin mahdumu Nail cemiyetle, hukukunu müdafaa etmek için İstanbul'a gönderilmiş[94]. Biz zenginleremize deriz ki eğer iane vermek istiyorsanız (Müdafaa-i Milliye'ye) veriniz. Balâ'daki namuskâr zevata da hitap ederek deriz ki şu memlekette kalan erbab-ı namusun sizler serkârında bulunuyorsunuz. Sizin muhafaza-i haysiyet vekarınız yalnız size değil bize de aittir. Böyle çoluk çocuğun meclisleri sizin muhit-i irfanınızdaki binihaye şöhretlerinizi lekeler. Memlekete hizmet etmek istiyor iseniz gidiniz. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ni ihya ediniz. Bir (nahiyede) bile teşkilâta malik olan bu müessese ve dolayısıyla bütün millet ve memleket sizinle iftihar etsin"[95].

Islahat, Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin gereksiz olduğuna o kadar inanmıştı ki bu konudaki görüşlerini tekrar tekrar öne sürmekten geri kalmıyordu. "Biz diyoruz ki gayet şümullü ve ihatalı bir isimle yani (Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmanî) nam altında pek muktedir ve şayan-ı hürmet zevat tarafından teşkil edilen bir cemiyetin takip ettiği veyahut edeceği gayeye vusul için şahit olduğumuz icraat-ı iptidaiyesi bizi ümitten ziyade yeise düşürdü.

Vatanın her tarafında iyi kötü bir teşkilât ile senelerden beri hâl-i faaliyette bulunan (Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti) ile bu ikinci nevzuhur cemiyet arasında manen, maddeten acaba bir fark var mıdır? Maksat vatana şöyle buhranlı, tehlikeli bir zamanda hizmet etmek ise aynı gayeyi takiben teşekkül edecek cemiyetler meseleyi işgal ve akamete mahkûm edeceğine nazaran müesses olan ve bütün efrad-ı millet tarafından bir müessesey-i milliye tanınmış bulunan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ni el

[93] Islahat gazetesi sahibi Sabitzade Emin Süreyya'nın Moralızade Nail tarafından dövülmesi (ayrıntı için bak. Nail Moralı, *Mütarekede İzmir Olayları*, 46).

[94] Krş. Nail Moralı, *ayn. esr.*, 10, Krş. *Köylü*, 9 Şubat 1335: "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti azasından olup millî vazifeler ifası için İstanbul'a gitmiş olan Moralızade Nail Beyin hukuk-ı tarihiye ve milliyemizi" savunmak amacıyla orada renkli resimlerle süslü bir gazete yayınladıklarını haber veriyordu.

[95] "Gülmeli mi? Ağlamalı mı?", *Islahat*, 8 Kânunusani 1335.

birliğiyle ihya ve i'la edip matlup olan gayeye vusul için bu cemiyeti âlet, vasıta etsek daha enseb değil midir''[96].

Bu anlamsız ve gereksiz tartışmalardan çıkan sonuç şuydu: İtilâfçı basın, Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye derneğinin kuruluşunu da bir İttihatçı oyunu olarak görüyor, bu yüzden böyle bir örgütün filizlenip güçlenmesinden kaygı duyuyordu. Öte yandan İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ilk kongresinin toplanmasından birkaç gün önce İzmir'de Türk Ocağı'nın girişimiyle önemli bir toplantı yapıldı. Köylü gazetesi *Şanlı Toplanma* başlığı altında duyurduğu bu olaydan şöyle söz ediyordu: ''Kanımızla yoğurulmuş ve âdeta kemiklerimizle kurulmuş olan şanlı canlı memleketimiz üzerinde bir takım haksız Yunan diliklerine karşı vatanımız üzerindeki hakkımızın yalnız tarih cihetini değil aynı zamanda ilim ve hukuk yönünü de kuvvetli deliller ile ispat etmek ve gayr-i muhik metalibi red ile vatanımız etrafında dönen ihtirasları protesto eylemek üzere Türk Ocağı'nın teşebbüsüyle dün öğlenden sonra 13 Mart saat dörtte İzmir tiyatrosunda büyük bir toplanma olmuştur.

Bu toplanmaya binlerce vatandaş iştirak eylediğinden tiyatronun içi ağzına ve âdeta tavanlarına kadar dolduktan sonra binlerce ahali de dışarıda kalmıştır. Merasim, Türk Ocağı murahhası Vasıf Bey'in okuduğu uzun ve beliğ bir nutukla başlamıştır. Bu nutukda bu vatan üzerinde âlemin ve hukukun bütün teyidatıyla sabit olan hakkımız deşilmiş ve hatip defalarca sürekli surette alkışlanmıştır. Nutuktan sonra büyük devletlerin İzmir'deki muhterem mümessillerine verilmek üzere ittihaz olunan üç maddelik mukerrerat umumen tasvip edilmiş ve binlerce halk geldikleri gibi sükûn vekarı bile hürmete mecbur edecek bir asalet-i milliye ile dağılmıştır''[97].

Köylü'nün 17 Mart tarihli sayısında İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin Millî Kütüphane Sineması'nda büyük kongresinin toplandığı haberi veriliyordu. ''Bu mübarek topraklarda zerre kadar hakları olmadığı halde, türedi bir mültecilikle bizlerden mazi ve istikbal gasbına kalkışanlara karşı, hukuk-u mukaddesemizi müdafaa ve muhafaza etmek üzere kurulmuş olan Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin bugün (17 Mart) açılacak olan büyük kongresine selâm ve istirham''[98]. Köylü'nün verdiği bilgilere göre bu büyük kongre, Aydın vilâyetiyle Menteşe ve Karasi sancakları İslâm ahalisinin üçyüzü aşkın temsilcilerinden

[96] Mahmut Tahirülmevlevi, ''Münekkidi Tenkid'', *Islahat*, 12 Kânunusani 1335.
[97] *Köylü*, 14 Mart 1335.
[98] ''Kongre'ye Selâm'', *Köylü*, 17 Mart 1335.

oluşacak ve ulusun hak ve hukukunu bütün dünyaya duyuracaktır[99]. Kongre başkanlığına İzmir başkanı bulunan Hacı Hasan Paşa getirildi. Başkan vekilliklerine de Balıkesir Belediye Başkanı Hafız Mehmet Emin, Manisa Belediye Başkanı Bahri, Aydın Belediye Başkanı Emin, Denizli Belediye Başkanı Rauf Bey seçildiler[100]. Ancak muhalif basın kongreyi bir İttihatçı oyunu olarak görmekte gecikmedi. İtilâfçı olmayan Hukuk-ı Beşer bile, kongredeki havayı şöyle yorumluyordu: "Dün Beyler sokağında Millî Sinema'da Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin umumî kongresi inikada başladı. Tıpkı İttihat ve Terakki kongrelerinde olduğu gibi "Evet efendim"le her türlü teklifata el ve baş işaretleriyle muvafakat ediliyor. Vaziyeti tenvir, cemiyetin saha-ı faaliyetini tayin için söz söylemek isteyenler emr-i vakiler karşısında bulunduruluyor. Ve bu suretle efendilerimiz bildikleri gibi bilvasıta icraatta devam ediyorlar"[101].

Hürriyet ve İtilâf Fırkası İzmir Merkez Şubesi toplanan kongrede amaçtan uzaklaşıldığı "İttihat ve Terakki fikir ve kanaatını temsil ve ihya ve siyaset-i dahiliye ile iştigal istenildiği anlaşıldığından" görüşmelere katılamayacağını açıkça duyurmuştu[102]. Müsavat "Hukuk-ı Mukaddese-i Osmaniyeyi müdafaa etmek üzere..." toplanan kongreye taşradan gelen üyeleri alkışlıyor, fakat işin içinde yine bir İttihat ve Terakki oyunu olduğunu üzüntüyle dile getiriyordu: "Ancak bir noktayı kemal-i teessüfle milyonlarca tahayyüfe koydu. Mecburuz ki böyle bir fikr-i mukaddesi "İttihat ve Terakki" kendisine âlet-i mevcudiyet etmek cihetinde bulundu.

Evet! Yüzbin teessüf, milyon hayf. Artık herkesçe anlaşılmış bir hakikattir. Devede kulak derecesinde kalan bakiye-i vatanımızı İttihat ve Terakki kuvvetinin bu memlekette mevcut olmadığını ispat etmek şartıyle kurtarabileceğiz. Ve bu millet o kuvvet-i melunenin esiri olmadığını ve cinayat-ı sabıkadan biri olduğunu fiiliyat ile dünyaya göstermez ise mahvolmaya mahkûmdur".

Yazı, İttihat ve Terakki'yi suçlamaya devam ederek şu sonuca varıyordu: "Memleketin kurtulması İttihat ve Terakki melununun Türkiye'de artık payidar olmadığını ve olamayacağını ispat ile mümkündür"[103]. Kongrenin devam ettiği sırada ağır suçlamalarla dolu yazıları Müsavat'-

[99] *Köylü*, göst. yer.
[100] "Büyük Kongre", *Köylü*, 18 Mart 1335.
[101] "Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Kongresi", *Hukukubeşer*, 18 Mart 1335.
[102] *Islahat*, *19 Mart 1335*, *s. 2*.
[103] "Dünkü Kongre", *Müsavat*, 18 Mart 1335.

ın ilk sayfasını süslüyordu. "Bu bedbaht diyarımızın taliinden midir, nedir? Bilemiyoruz. On seneden beri çevirilen dolapların ve döndürülen entrikaların elim, feci netayicini bu zavallı milletimiz gördüğü, çektiği halde yine İttihad'ın menfur manevralarına kurban olmaktan bir an hali kalmıyor... Milletin saf samimi emellerini yine zir ü zeber etmeğe kalkıştılar. Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin memleketin mukadderatı hakkındaki mesaisine o mülevves ellerini sokmağa çalıştılar". Müsavat, İzmir için kurulan Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'ni muhtıralar düzenlemekle[104], Avrupa'ya heyet göndermeyi üstlenmekle görevinin sona erdiğini iddia ediyor, özellikle bu derneğin taşrada örgütlenmesinin İttihatçılara yeni bir "imkân-ı hayat bahşedeceğinden" endişe ediyordu. Müsavat'a göre, "Dünyada bu kadar yüzsüz hayasız bir komite görülmemiştir. Kendileri bu memleketi tarümar ettiklerini bilmeli ve bir köşeye çekilerek her hareketleri memleket için muzır olduğunu idrak etmeli ve hiçbir şeye karışmamalı. Millet artık o kanlı ve canileri himaye eden mülevves ellerin bu memlekete bir hayır işleyeceğine asla kani değildir"[105].

Bütün bunların birer iftiradan ve İttihatçı düşmanlığından başka bir şey olmadığına şüphe yoktur. Dernek, "İttihatçı damgası yememek için başta Mahmut Celal olmak üzere İzmir'deki İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle ilişki kurmaktan özellikle kaçınmıştır. Başlangıçta İttihat ve Terakki'nin yerine kurulan Teceddüt Fırkası İzmir şubesiyle kurulmak istenen bağlantı da Hürriyet ve İtilâf'tan gelen tepkiyle sağlanamamıştır"[106]. Kaldı ki derneğin yönetim kurulu içinde Müsavat gazetesi başyazarı İbn Hazım Ferit de vardı. İstanbul'a giden heyet içinde söz konusu gazetenin sahibi Sadık Bey de yer almış bulunuyordu. Müsavat'ın bu ağır suçlamalarına karşılık başka bir İtilâfçı gazete yani Islahat, "kongrenin gösterdiği varlık, cihan medeniyetinde Türklerin de yaşamaya hakkı olduğunu yar ve ağyara tasdik ettirecek bir mahiyette idi. Bu tezahürat-ı milliyenin o salonda biz şahidi olduk"[107], diyerek olumlu izlenimlerini yansıtıyordu.

Büyük kongre, 19 Mart çarşamba günü yeni bir yönetim kurulu seçtikten sonra dağıldı. Yeni yönetim kurulu şu kimselerden oluşuyordu:

[104] Derneğin 12 Mart ve 20 Mart 1919 tarihlerini taşıyan ve İstanbul'da bulunan yabancı devletlerin komiserlerine sunulan muhtıra için bk. *Smyrne Turque (Publication de la Société de Défense Droits Ottomans-Smyrne)*, İstanbul, 1919, 11-13. Konuyla ilgili basında yer alan belgeler ekte verilmiştir.

[105] "İttihadın Menfur Manevraları", *Müsavat*, 19 Mart 1335.

[106] Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 199.

[107] Mahmut Tahirülmevlevi, "Dünkü Kongre", *Islahat*, 20 Mart 1335.

"Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa hazretleri, Dahiliye Nezareti eski müsteşarı Cami, Tokadîzade Şekip, Hacı Ali Paşazade Refik, eski mektupçu Ahmet Şükrü Beyefendilerle, Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi hazretleri, Salepçizade Hacı Mithat, Müsavat gazetesi yazıcıbaşısı İbn Hazım Ferit, Hacı Hasanzade Doktor Ethem, İzmir eşrafından Kapanizade Tahir, Abdurrahman Sami, tüccardan Moralızade Halit, Ahenk arkadaşımızın sahibi Ali Nazmi, Osmanzade Rüştü ve Moralızade Nail Beyefendiler".

Bu haberi veren Köylü[108], bunların hepsinin "Memleketin göğüs kabarttığı açık alınlı bilgiç ve faal simalar" olduklarını da ekliyordu. Büyük kongrenin aldığı kararlar Köylü'nün 22 Mart 1335 (1919) tarihli sayısında yer almıştır[109]. Burada üç madde halinde sıralanan kararların bir muhtıra şeklinde İstanbul'daki büyük devletlerin komiserlerine de gönderildiği anlaşılmaktadır. Ancak *Smyrne Turque*'te yayınlanan metinde dördüncü bir maddenin yer aldığı görülmektedir[110]. Taçalan[111], bu dördüncü bir maddenin tehdit edici bir anlam taşımasından ötürü, sansürün de etkisiyle Köylü'de yayınlanmadığı kanısındadır ki biz de bu görüşe katılıyoruz.

Millî Kütüphane Sineması'nda toplanan büyük kongre, Türklerin yüce dostu Pierre Loti'ye de bir telgraf çekerek "Milletimizin şükranlarını" bildirmeyi unutmamıştır[112].

Birkaç gün sonra derneğin yönetim kurulu genel sekreterliğine (kâtibî umumî) Cami Bey'in seçildiğini Köylü gazetesi sevinçle haber veriyordu[113]. Çünkü "Cami Beyefendi zatî hasaili ve ilmî fazaili ile beraber Şark ve Garb'ın diplomasisine pek ziyade vakıf olduğundan" seçilmesinde büyük bir isabet vardı. Köylü gazetesi, 6 Nisan 1919 tarihli sayısında İstanbul'da *Sabah* gazetesinde çıkan, derneğin fırkacılık yaptığı, bazı üyelerinin istifa ettiğine ilişkin haberleri kesin bir dille yalanlıyor ve "Heyet-i idare azasının deruhte ettiği vazifeyi ifada devam eylediklerini" duyuruyordu.

[108] 20 Mart 1335.
[109] "Büyük Kongre Mukarreratı", *Köylü*, 22 Mart 1335.
[110] *Smyrne Turque*, 12-13.
[111] *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 197-198.
[112] *Köylü*, 23 Mart 1335.
[113] 30 Mart 1335.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞGALİN İLK GÜNLERİ

İzmir'in İşgali ve Sonuçları

Bundan önceki bölümlerde gördüğümüz gibi nisanın son günlerinde Heyet-i Nasiha'nın İzmir'e gelmesi, Vahdettin'in İzmir'in işgal edilmeyeceği konusunda güvence vermesi, İzmir basınında belirli ölçüde iyimser bir havanın esmesine ortam hazırlamıştı. Kaldı ki Anadolu ve Duygu gazeteleri de işgalden dört gün önce kapatılmıştı. Vali İzzet Bey, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin bütün çalışmalarını kösteklemiş hatta İzmir'in işgal edilmeyeceğine ilişkin Islahat gazetesine uzun bir demeç vermekten de geri kalmamıştı. İşgalden 24 saat önce "*Vali İzzet Beyefendi Hazretleriyle Mühim Bir Mülâkat*" başlığı altında yayımlanan bu demeç şöyle başlıyordu:

"Efkâr-ı umumiye şu günlerde ahval-i siyasiye hakkında bazı makes cereyanların günden güne tezayüt etmekte olduğunu görerek halkın endişe ettiği hususatın ne derecede varit bulunduğunu anlamak üzere muharrirlerimizden birini Vali İzzet Beyefendi'nin nezdine izam ettik..." Vali İzzet Bey, ülkenin bugünü ve geleceği hakkında son derece iyimserdi ve "kaviyyen zannediyorum ki bu memleket halkını elyevm endişeye sevk eden ahval sulh konferansında zuhura gelmeyecektir", demek suretiyle bu iyimserliğini dile getiriyordu. Öyle ya "Sulh konferansı kendi kararlarını gayet gizli tutmakta iken bu havadisleri doğru olmak üzere kabul etmek pek basit düşüncelere has bir mütalâadır..." Vali Beyefendi sulh konferansı kararının "gayet âdilane" olacağından da kesinlikle emindi. İtalyanların Menteşe kıyılarına birkaç asker çıkarmış olmaları da "işgal mahiyet-i kat'iyesinde" değildi. Islahat muhabiri soruyordu:

"Yunanistan hükûmetinin emel ve makasidi hakkındaki mütalâa-i samileri nedir efendim?".

Vali Bey hazretleri yanıtlıyordu:

"Diğer bir takım rivayet ki o da Yunanistan'ın emeline dairdir. Bu da sırf eraciften ibarettir. Yunan hükûmeti hiçbir vakit Düvel-i Muazzama'nın ve bahusus İngiltere ve Fransa'nın tervic ve iltizam edemeyeceği bir şeye kıyam edemez. Bunun için bir takım efsanelere aldanıp musta-

rip olmak ve beyhude memlekette heyecanı uyandırmak vilâyetin siyaset-i müttehazasına da muvafık değildir. Herkes kemal-i vekar ve sükûnetle vazifesine devam eder ve Avrupa'nın netayic-i mukarreratına intizaren her zamandan ziyade vilâyeti teşkil eden anasır-ı muhtelife arasında vifak ve hüsnâmiz işe bir kat daha itina eylerse hem vilâyetin vazifesini teshil ve hem de kendi vazife-i vataniyesine ifa etmiş olur''.

Vali İzzet Bey, Avrupa'da devletimizin çıkarlarına aykırı hiçbir kararın olmadığını, çıkacak kararın da aksi olacağına dair hiçbir emare bulunmadığını söylüyordu. Tam tersine ''mucib-i memnuniyet birçok emareler'' vardı. Muhabirin, ülkenin asayişi ile ilgili olarak bir takım devletlerin buraya jandarma getirip getirmeyecekleri sorusunu da ''asıl ve esası'' olmayan bir dedikodu olarak yorumluyordu[1].

İzmir'de yayınlanmakta olan Rumca gazeteler de son günlerde oldukça ketum davranarak işgal haberini gizlemeyi başarmışlardır. Kaldı ki işgal kararı büyük bir gizlilik içinde yürürlüğe konmuştur. İzmir'in işgal edileceği İtalyanlara ancak mayısın 12'sinde haber verilmiştir. Yunan birliklerinin ise 14 Mayısta İzmir'e gelmesi ve çıkarmadan 36 saat önce tabyaların müttefiklerce işgal edilmesi kararlaştırılmıştır. Üstelik bu durum Türk makamlarına, Yunan askerlerinin karaya çıkmasından 12 saat önce bildirilecekti. Bundan sonra da tabyaların Yunan kuvvetleri komutanına teslim edilmesi tasarlanıyordu[2]. Böylece Türkler kıskıvrak bağlanmış olacaklardı.

Vali İzzet Bey, işgal günü Köylü gazetesinde çıkan bir demecinde bazı kötü niyetlilerin, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği söylentisini çıkardıklarını, ancak bunun yalan olduğunu halka duyuruyordu: ''Bazı bedbahlar İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şayialar çıkarmışlardır, yalandır. Tekzib edilir''. Oysa İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği, işgalden en az üç dört gün önce İzmir'deki İtalya temsilcisi tarafından bildirilmişti. Durum Harbiye Nezaretine iletilmişse de Şakir Paşa, İzmir Kolordu komutanlığına ''şayialara'' önem verilmemesi doğrultusunda bir yanıt göndermiştir[3].

[1] ''Vali İzzet Beyefendi Hazretleriyle Mühim bir Mülâkat'', *Islahat*, 14 Mayıs 1335.

[2] Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, Paris Barış Konferansının bu konudaki kararı için bk. Aynı yazar, ''Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı'', *Üçüncü Askerî Tarih Semineri*, Ankara, 1986, 174-188.

[3] Yüzbaşı Gönenli Nazmi'nin ifadesi: Fahrettin Altay, ''İzmir Faciasının Muhakemesi'', *Belleten*, 89 (1959), 150.

İzmir'deki İngiliz visamirali Calthorpe, 14 Mayıs sabahı İzmir Valisi İzzet Bey ile 17. Kolordu komutanı Ali Nadir Paşa'ya İzmir istihkâmlarıyla stratejik noktaların müterakenin 7. maddesi uyarınca İngiliz, Fransız ve Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceğine ve durumun İstanbul'a bildirildiğine ilişkin notayı verdi[4]. Hükûmetin oluru üzerine istihkâmlar işgal edildi. Gece saat 11.00'de amiralin verdiği ikinci bir notada 15 Mayıs sabah 8.00'den itibaren İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal edileceğini bildirdi. Bu haberin duyulması İzmir'de halk arasında büyük bir heyecan ve gerginlik yarattı. "Halk âdeta bir ölüm havası seziyormuş gibi heyecanlı idi"[5]. Gece Maşatlık'ta toplanan gençler, işgali protesto etmek için Anadolu matbaasında bastırılan Redd-i İlhak Heyeti Milliyesi imzalı bildiriyi İzmir'in mahallelerine dağıttılar[6]. Bu bildiri, *Ey bedbaht Türk* diye başlamakta "Wilson prensiplerinin unvan-ı insaniyetkâranesi altında senin hakkını gasp ve namusun hetkediliyor; burada Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan'a iltihakı memnuniyetle kabul edeceği söylendi; bunun neticesi olarak güzel memleket Yunan'a verildi; şimdi sana soruyoruz: Rum senden daha mı çoktur? Yunan hâkimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster" diye devam ediyordu. Zengin, fakir, âlim, cahil ayrılmaksızın bütün kardeşlerin Yunan egemenliğini istemeyen bir çoğunluk olduğunu belirtmekte ve herkesi Maşatlık'ta toplantıya çağırıyordu. Öte yandan durum, telgraflarla bütün Anadolu'ya da bildirilmişti.

15 Mayıs sabahı saat 7.30'da ilk birlikler karaya çıktı. İşgal artık fiilen başlamıştı. İzmir metropoliti Hrisostomos yanındaki din adamlarıyla karaya çıkan askerleri "takdis" etti. Karaya çıkan Efzon alayı, Konak yoluyla Kokaryalı -Göztepe yönüne doğru yürüyüşe geçmeden önce Başbakan Venizelos'tan gelen bir mesaj okundu. Venizelos bu mesajında, işgal birliklerinin taşkınlık yapmamalarını, İzmir'deki Türk, Yahudi, Ermeni toplumlarıyla Avrupalılara iyi davranılmasını istiyordu[7].

Yunanlıların İzmir'e çıktığı gün ortalık kan ve ateşe boğuldu. Hukukubeşer gazetesi sahibi ve başyazarı Hasan Tahsin Recep'in Efzon alayının önünde yürüyen bayraktarını vurması[8] üzerine Yunan askerleri önce

[4] G. Jaeschke, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması", *Belleten*, 128 (1968), 571.

[5] Kâzım Özalp, *Millî Mücadele, 1919-1922*, Ankara, 1985, 5.

[6] Bildirinin metni: F. Altay, "İzmir Faciasının...", 137-138. Taçalan, *Ege'de*, 247. Bildiri Mustafa Necati, Moralızade Halit ve Ragıp Nurettin tarafından kaleme alınmıştır.

[7] Taçalan, 245.

[8] Coşar, *Millî Mücadele Basını*, 6-8; Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, I, 87; G. Jaeschke, *Kurtuluş Savaşıyla İlgili İngiliz Belgeleri* (Çev. C. Köprülü), Ankara, 1986, 80;

paniğe kapılmış, sonra da çevreyi kurşun yağmuruna tutmuşlardır. İzmir'deki kolordu yukarıdan gelen bir buyrukla kışlaya kapatılmış ve işin en üzücü yanı Ali Nadir Paşa bütün subayları evlerinden toplayarak buraya getirtmiş bulunuyordu. Bir süre sonra Yunan namluları Sarıkışla'ya çevrildi. Bu sırada Kemeraltı'na ve Güzelyalı'ya yönelmiş bulunan Yunan birlikleri ortalığı kan ve ateşe boğarak ilerliyorlardı. Ali Nadir Paşa, kışladan beyaz bayrak (aslında bir perde) sarkıtarak ve kışla önüne gelen bir Yunan subayından "şeref sözü" alarak teslim oldu. Yunanlılar bu şeref sözünü asla tutmamış ve kışladakiler teslim alındıktan sonra bütün subay, er ve memurları toplayarak yerli Rumların da katıldığı binbir hakaret, tüfek darbeleriyle, süngü ve dipçiklerle içi hayvan pislikleri ile dolu bir geminin ambarına götürmüşlerdi. "Yaşasın Venizelos"[9] diye bağırmayan birçok Türk öldürüldü. Bunlar arasında Askerlik Dairesi Başkanı Albay Süleyman Fethi Bey de bulunuyordu[10]. Böyle nazik bir zamanda askerliğin gerektirdiği görevleri asla yerine getirmemiş bulunan[11] Ali Nadir Paşa da bir Yunan askeri tarafından tokatlandı. Otuzdan fazla yüksek rütbeli subay şehit edildi[12]. İçi hayvan pislikleriyle dolu gemiye götürülen subay ve memurların üzerlerinde ne varsa, çizmelerine varıncaya kadar soyulmuş, gümrükteki mallar yağma edilmiş, memurların aldıkları aylıklar gasp edilmiş, şehirdeki mağaza ve dükkânlar da baştan başa talan edilmiştir. Türklüğün ve Müslümanlığın simgesi olarak kabul edilen fesler, kalpaklar parçalanmış, ayaklar altına alınmıştır. Şehirdeki maddi zarar ve ziyan 3.000.000'u buluyordu[13].

Taçalan, *Ege'de*, 246-247. Taçalan, Hasan Tahsinle birlikte birkaç Türkün daha tabancalarını ateşlediklerini belirtmektedir. Bu konuda ayrıca bk. Samim Kocagöz, "İlk Kurşun Sorunu", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1976. Ayrıca bk. Türkmen Parlak, *Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*, İzmir, 1982, I, 330-353. Konuyla ilgili geniş bir tartışma ve kaynakça için bk. Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara, 1974, 116-166.

[9] Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, 81.

[10] Bununla birlikte Süleyman Fethi Beyin hemen ölmediği ve hastaneye kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Ahenk gazetesinde yer alan bir habere göre (25 Mayıs 1335) Süleyman Fethi Bey, 24 Mayısta Memleket Hastanesinde son nefesini vermiştir. Rumlar, Süleyman Fethi Bey'e büyük bir kin duyuyorlardı. Çünkü o, kolordu komutanlığına vekâlet ettiği sırada, İzmir'e gelmiş bulunan Averof zırhlısından bir müfreze askerin Kordon'a çıkıp taşkınlık yapmalarına (16 Nisan 1919) engel olmuştu. Krş. Taçalan, 210; Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi*, Ankara, 1973, 22; Bu zırhlının İzmir'e gelmesi işgalin bir ön denemesiydi (Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul, 1976, 229).

[11] F. Altay, "İzmir Faciasının...", *göst. yer.*

[12] Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, I, 87.

[13] Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, I, 87.

Yunanlılar kendilerine ilk kurşunu sıkan Hasan Tahsin'i parçalamışlardı. Öte yandan Yunanlılar, mütarekeden sonra İzmir'de Türk haklarının en büyük savunucularından biri olan, fakat son günlerde yumuşak bir tutum içine girmiş bulunan Köylü gazetesine de saldırmayı unutmadılar. "Köylü gazetesi mürettiplerinden iki masum yavrucak parçalandı"[14]. İşgalden sonra ne yazık ki Yunanlılarla işbirliği yapacak olan Köylü gazetesinin sahip ve müdürü Mehmet Refet, gazetesini ve matbaasını yiğitçe savundu. Refet, "Matbaasına hücum edenlere bir el bombasıyla mukabele etmiş ve bomba patlamamış, tabancasındaki kurşunlar da bittikten sonra, süngü, kurşun, balta, bıçak ve sopa darbeleriyle yaralanmıştır"[15].

Yunanlıların hedef aldıkları bir başka gazeteci daha vardı: Haydar Rüştü... Mondros Mütarekesinden beri Ege'nin, İzmir'in Türklüğünü savunan, Rumların ve İtilâfçıların bütün saldırılarını tek başına göğüsleyen Anadolu ve Duygu gazeteleri sahibi Haydar Rüştü de kara listeye alınmıştı. Hatta onun işgal sırasında parçalandığı yolunda ertesi gün Rumca gazetelerde temsili resimleri bile çıkmıştı. Yunan askerleri Haydar Rüştü'nün Göztepe'deki evine dayanarak nerede olduğunu sormuşlardı. Eşi Eribe Hanım, cesaretle Haydar Rüştü'nün evde olmadığını söylemiş, bunun üzerine evde buldukları Anadolu ve Duygu nüshalarını toplayarak gitmişlerdi[16]. Gerçekten Haydar Rüştü evde yoktu. 14-15 Mayıs gecesini Mustafa Necati ile birlikte uykusuz geçiren Haydar Rüştü İzmir'in yukarı mahallesinde Necati'nin evinden Yunan zırhlılarının İzmir'e geldiğine içi kan ağlayarak tanık olmuştu. Biraz sonra Kordon'daki felâketi öğrendi. Memleket hastahanesinde, akrabalarının evinde saklandı. Bir kaç yer değiştirmek zorunda kaldı. Bu sıkıntılı serüven üç aya yakın sürdü. Sonra gizlice sağladığı bir tren bileti ile İzmir'den uzaklaşabildi[17]. 1921 yılında Antalya'da Anadolu'yu[18] yayımlamaya başladı.

[14] *Yunan İşgalinden Mütehaddis Fecayi Hakkında Vürud Eden Raporlar ile Bazı Muherrerat*, Dersaadet, 1335, 59 (Burada Hasan Tahsin'in *ikametgâhında* şehit edildiği yazılıdır).

[15] Ahmet (Süvari Yüzbaşısı, Midillili), *Türk İstiklâl Harbinin Başında Millî Mücadele*, Ankara-İstanbul, 1928, 19. Bu haber, 20 Mayıs 1335 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde çıkmışsa da sansüre uğramıştır.

[16] Coşar, *Millî Mücadele Basını*, 8.

[17] Haydar Rüştü, "Yunan İşgal-i Meşumunda Üç Aylık İhtifa", Anadolu, 23 teşrinievvel 1927-27 teşrinisani 1927.

[18] Coşar, *Millî Mücadele Basını*, 225-261.

İşgal Türklüğün onurunu kıran pek çok "facialarla" günlerce devam etmiş, yerli Rum'ların desteği ile geniş bir katliam hareketine dönüşmüştür. İşgal gününde ölen ve yaralananların sayısı beş bini bulmuştur[19].

15 Mayıs günü Yunanlılar'ın Kordon'da yüzlerce Türk'ü boğazlaması, Türklüğün onurunu kıran davranışları İtilâfçı gazeteler tarafından İttihatçıların başımıza getirdikleri bir felâket olarak yorumlanıyordu. Kaldı ki, 15 Mayıs akşamı çıkan Islahat "bunun mevaki-i Müstahkeme'ye ait pek ehemmiyetsiz bir işgal" olduğunu yazabiliyordu[20]. Ertesi 16 Mayıs sabahı hâlâ Konak meydanı Gümrük dolayları Pasaport çevresinde Türk ölüleri yerlerde yatmakta iken, Millet hastahanesinin morgu ve Cemal Paşa Konağının bodrumu ağzına kadar cesetler ile dolu iken, Islahat gazetesinde iri başlıklarla şu yazı yer alıyordu ve yazının altında da gazetenin sahibi Sabitzade Emin Süreyya'nın adı okunuyordu.

El cezai min cinsü'l-amel

Bu Arapça bir ata sözüydü. "Ne ekersen onu biçersin" anlamına geliyordu. Yapılan işlerin kötülüğüne göre cezasını çekiyoruz demek istiyordu, İtilâfçı Süreyya... Türklüğün, İzmir'in bu en karanlık bu en acı, en onur kırıcı gününde bile Emin Süreyya particilik yapıyor, İzmir'in işgali sırasında olup bitenleri daha önce İttihat ve Terakki'nin yaptıklarının bir sonucu, bir cezası olarak başımıza geldiğini ileri sürüyordu, bu

[19] Önceki notlarda verilen kaynaklardan başka ayrıca bkz. *İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Olarak Makamat-ı Askeriyeden Mevrud Raporlar*, Dersaadet, 1335; *İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığının ve Osmanlı Komisyonu Reisinin Raporları*, Dersaadet, 1335; *Matbuat* (İstanbul gazetelerinde çıkan haberler), Dersaadet, 1335; *Yunan Fecayiine Müteallik Aydın Vilâyetinin Beynelmilel Tahkik Heyetine Verilmek Üzere Topladığı Vesaik-i Resmiyeye Müteallik Hulasa*, Dersaadet, 1335.

Les atrocités commises à Smyrne et aux environs pendant l'occupation héllenique, İstanbul, 1919; İzmir Fecayii: İzmir Rüsumat Başmüdürünün Raporu, Krş. Bekir Sıtkı Baykal "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", *Belleten*, 132 (1969), 560-566; *Kaymakam Arif Beyin Raporu*, 566-575. *Yunan Kuvve-i İşgaliyesi ve Yerli Rum Ahali Tarafından İka Edilen Ceraim ve Cinayatın Tahkik Edilebilen Bazı Aksamı*, Dersaadet, 1335; Yunan İşgalinden Mütehaddis Fecayi Hakkında Vürud Eden Raporlar ve Bazı Muherrerat, Dersaadet, 1335; *İzmir'in Suret-i İşgali* (Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar Vesair Vesikalar), Dersaadet, 1335; *İzmir Fecayii* (Mülhakatta), Dersaadet, 1335; *Türkiye'de Yunan Fecayii*, İstanbul, 1337, I-II; *Rapport officiels reçus des autorités militaires ottomans sur l'occupation de Smyrne par les troupes héllenıques*, İstanbul, 1919; *On dördüncü Kolordu Kumandanlığının 19/8/335 Tarihli Tezkeresine merbut Vürud Eden Yunan Fecayiine Müteallik Liste, 2 Eylül 1335*, Dersaadet, 1335.

[20] Coşar, *Millî Mücadele Basını*, 9.

yazı Türkler arasında büyük bir nefret doğurdu ve işgal süresince etkisi belleklerden silinmedi.

Emin Süreyya bu yazısının bir takım tepkiler doğurduğunu görünce yine kaleme sarıldı ve yine başımıza gelen son felâketlerin İttihat ve Terakki'nin geçmişteki kötü yönetimine bağlı olduğunu savunmaktan geri kalmadı:

"(El cezai min cinsü'l-amel) ünvanı altında geçen gün yazmış olduğumuz makaleye bizim mahut çete efradından bazıları kızmış,

Evet kızarlar ya! Onlarda hamiyet ve namustan en ufak bir eser olsa idi, şu zavallı millet ve hükûmetin akıbet-i faciasından intihar etmeleri lâzım gelir.

Yine tekrar ediyorum, şu felâketlerin, şu belaların başımıza gelmesine sebep bizim amelimizdir. Üç beş erazilin yedi sekiz seneden beri yapmış oldukları denaet ve cinayete rica ederim, sükût etmemiş olsa idik onlar bu fezahat ve cinayetlerinde bu kadar ileri gidebilir mi idi? Şu halde bizim sükûtumuz bir amel değil mi idi; ve gelen felâketle o sükûtun derin cezasını çekmiyor muyuz?...

Evet bu gün sükûnetimizin cezasını, ceza-yı elimini çekiyoruz. Üç beş edna kocaman bir imparatorluğu yıktılar. Fakat enkazın altında yine bizler biz masum Türkler kaldık, onlar şu milletin cebinden, şu milletin hazinesinden çalmış oldukları milyonlarıyla Avrupa'da safa-yı hatırla geziyorlar ve yiyorlar. Zavallı Türkler ve zavallı Türkiye İmparatorluğu her gün her dakika Avrupa mahkemesinin kendi hakkında ittihaz edeceği kararı titreyerek intizar etmekle geçiriyorlar, çekilen helecanlara gösterilen asabiyetlere ise o cani erazil çetenin beyiye-i efradı sırası değil cevabı ile mukabele ediyor..."

Emin Süreyya tıpkı o sıradaki İzmir valisi gibi Avrupa'nın Türkiye aleyhinde bir karar almayacağına kesin olarak inanmıştı. Yunanlıların akıttığı kanlardan söz edemeyen Islahat'ın avukatı hâlâ İttihatçıların aramızda yaşamalarına da şaşırmaktan kendini alamıyordu: "Ve yine bütün hulus-ı kalbimizle söyleyeceğim ki: Avrupa Türkiye İmparatorluğu hakkında bütün Türklüğü itham eden bir karar ittihaz etmeyecektir. Bugün mukadderat-ı cihanı tanzim ve sükûn-ı beşeriyyeiade gibi bir vazifeyi aliye ile meşgul olan bir mahkemenin; tarihin pek kara sahifelerini ihtiva edecek olan şu kararını doğru olmak üzere kabul etmek, zannedersem biraz mantıksızlık olur. Şu akıbet-i feciaya bizi sevk eden üç beş deninin iğfâl ve harekâtı böyle elim ve matemi günleri bize gösterdiği halde, nasıl olup da hâlâ içimizde o edaninin hâlâ davulunu çalan kim-

selerin bulunduğuna şaşıyorum..." Yazı şu cümlelerle sona eriyordu: "Çocuklarımıza bile telkin edelim ki, koca İmparatorluğun sebeb-i nikbet ve felâketi onlar olmuştur. Lânet o alçaklara, lânet..."[21].

Emin Süreyya özellikle son olaylardan ötürü Vali İzzet Bey'in İstanbul basını tarafından beceriksizlikle (adem-i ehliyet) suçlanmasına da karşı çıkmakta, onun yerinde bir başkasının olmasının sonucu değiştirmeyeceğini kanıtlamaya çalışmaktadır: "Şüphesiz erbab-ı iz'an ve tefekkür merkez-i hükûmetin bile maniine muktedir olamadığı bir hadise-yi siyasiye karşısında bir valinin itaatkârane ef'al ve hareketine muaheze edemez. Çünkü herhangi bir vali olsa böyle harekete mecburdur". Emin Süreyya Vali İzzet Bey'in iki gün öncesine kadar işgalden haberi olmadığına yemin etmekte ve hatta Yunan işgaline kesinlikle inanmadığını ileri sürmektedir. Galeyana gelen halkı yatıştırmak için valinin 15 Mayıs'ta verdiği emir de yerine getirilmemiştir. Şimdi 15 Mayıs tarihinde valinin yanında bulunan Islahat sahibinin işgal olayını nasıl değerlendirdiğini kendi kaleminden aktaralım:

"15 Mayıs 335 tarihinde sabah saat on bir raddelerinde makam-ı âlilerinde kendisini ziyarete gittiğim vakit istinaf müdde-yi umumisi Osman Beyle divan-ı harp örfi reisi Sait Paşa'yı orada gördüm. Halkın galeyanda olduğunu bana anlattılar. Karşımızdaki kuvvete karşı bu şekil ve suretle vaki olacak harekâtın birkaç masumun heder-i deminden başka bir neticeyi intac etmeyeceğini aynı zamanda bu gibi harekâtın muvakkat işgal mahiyetinde olan sulh konferansı kararının şedid-i siyasiyesine de tesiri olması ihtimalini söylemekliğim üzerine halkın teskin-i heyecanı zımnında teşebbüsatta bulunmak ve halkı hakikat-i meselenin muvakkat bir işgalden başka bir şey olmadığına vâkıf ettirmek üzere miktar-ı kâfi vesaitin izamını polis müdürü Fikri Bey'e emr etti.

Şimdiye kadar milletin hazinesinden geçiren ve vazifelerin en büyük kısmının bu gibi günlere ait olduğunu derk ve tefehhümden aciz bulunan o Çelebi de (İfay-ı vazifeden acizim) demek suretiyle işin içinden çıkması üzerine İzzet Beyefendi de kumandan Nadir Paşa'ya müdde-i umumî Osman Bey divan-ı harp reisi Sait Paşa ile muharrir-i aciz yanında miktar-ı kâfi süvari müfrezesinin izamını telefonla beyan ettiler. İşte esas mesele ve suitefehhüm buradan başlıyor[22].

[21] Sabitzade Emin Süreyya, "Lânet Müsebbiplere", *Islahat*, 23 Mayıs 1335.

[22] Kurmay Yüzbaşı Gönenli Nazmi'nin ifadesine göre, şehir içinde güvenliğin sağlanması için mitralyöz mülâzımı ve kolordu süvari alayı subaylarından mülazım (teğmen) Kâzım Efendi kumandasında yirmi beş otuz kişiden oluşan bir süvari müfrezesi, olayların başlamasından birkaç dakika önce kışladan hareket etmiştir (F. Altay, "İzmir Faciasının...", *Belleten, 89 (1959), 150).*

Kışlanın bir kapısından süvariler emir telakki etmek üzere hükûmete girerken diğer taraftan Yunan asakir-i işgaliyesi hükûmet civarındaki kahvenin önünden geçiyordu. Ben de defterdar beyin odasında müşarünileyh ile beraber pencereden bakıyorduk. Bu esnada meçhul bir semtten patlayan silah sedası hadisenin vukuuna sebebiyet vermişti. İşte esas mesele budur. Şimdilik rica ederim. Şu meselede acaba İzzet Beyefendi'nin hatası ve kabahatı ve adem-i idaresi nereden çıkıyor? Başka bir vali olsa böyle bir hadise karşısında ne yapabilirdi."

Emin Süreyya valinin görevine devam etmesini bir vatanperverlik olarak yorumlamakta ve asıl suçluyu yakalamaktadır. Bunlar da şimdiye kadar "İttihatçıların davulunu çalmakla geçinen zavallılar"dır. "Hastanın bu hale gelmesine sebep de" yine İttihatçılardır. Onlara şöyle sesleniyordu, "Artık sesinizi kesin. Milletin canını burnuna getirdiniz."[23]

İşgalin İlk Günlerinde Ahenk

17 Mayıs tarihli Ahenk gazetesi küçük boyda ve yalnız ön yüzü basılı olarak çıkmıştı. Gazete bunun gerekçesini şöyle açıklıyordu: "Ahval-i malume dolayısıyla mürettiplerimizin kâffesini bulduramadığımızdan kariin-i kiramı uzun müddet havadissiz bırakmamak üzere gazetemizi bir sayfadan ibaret olsun çıkarmağı lüzum gördüğümüzden mazeret dileriz..."

Gazetenin ilk sütununda *Yunan Kuvve-i İşgaliyesi Kumandanı'nın Ahaliye Tebligatı* yer alıyordu. 15 Mayıs (2 Mayıs) tarihini taşıyan bu bildiride "Müttefiklerin inzimam-ı muvafakatıyla hareket eden" Yunan hükûmetinden alınan "emir mucibince" İzmir ve civarının işgal edildiği belirtiliyor ve bunun gerekçesi şöyle açıklanıyordu: "İşgalden maksat kavanin-i mevcudinin hüsn-i muhafaza ve himayesi suretiyle umum ahalinin refahını temindir". Ayrıca bu arazinin üç bin yıldan beri Yunanistanla *irtibatı* olduğu belirtilen bildiride eskiden olduğu gibi görevlerine devam edecek olan memurların işlerini kolayca yürütmeleri güvenliğin sağlanması konularında her an işgal kuvvetlerinin yardımına başvurabileceği de açıklanıyor, devletler arasında verilecek kararı beklerken *bila tefrik-i cins ve mezhep* herkesin işiyle gücüyle uğraşmaları salık veriliyordu.

Bu *tebligatın* altında yine İşgal Kuvvetleri Komutanı Miralay Zafiriyu'nun bir günlük emri (emr-i yevmi) yer almış bulunuyordu. Burada işgal dolayısıyla ortaya çıkan olaylardan sonra güvenliğin tamamen sağ-

[23] Sabitzade Emin Süreyya, "Tarihî bir Şehadet", *Islahat*, 27 Mayıs 1335.

landığı açıklanıyor, bütün "memurin-i mülkiye ve ruhaniye ve ahali-i memleket" görevleri başına çağrılıyordu. İşgalle birlikte sıkıyönetimin ilân edildiği belirtilen bu bildiride halkın buna uygun olarak hareket etmesi gerektiği hatırlatılıyor ve güvenliği bozacak her türlü davranışlardan herkesin kaçınması isteniyordu. Suçlu görülen kimselerin hiçbir ayırım gözetilmeden cezalandırılacağı, bu nedenle hiç kimsenin silah taşımaması gerektiği de ekleniyordu.

Ahenk'in bu sayfası işgalle ilgili haberlerle doludur. İşgal sırasında tutuklanan kimselerin *tahliyelerinin* başladığı haberi verildiği gibi yine işgal sırasında "*maktul*" düşenlerin cesetlerinin Gurebay-ı Müslimin Hastahanesi karşısındaki Cemal Paşa Konağı'nda bulunduğu, akrabalarının yitiren kimselerin oraya başvurmalarının gerektiği duyuruluyordu. Ancak Ahenk'in "*birkaç kişinin cesedin*"den söz etmesi şüphesiz inandırıcı değildi. Nitekim bu gazetenin bundan sonraki sayılarında sürekli olarak denizden, tanınmayacak hale gelmiş cesetlerin çıktığı haberlerinin yer aldığı görülmektedir. Ahenk'in aynı sayısında İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nın bildirileri yanında "*Makam-ı Vilâyet-i Celile*"nin de bir *beyannamesi* yer alıyordu. Bunda bütün mülkiye, adliye ve belediye memurlarının hemen görevleri başına gelmeleri "mesalih-i devlet ve milletin" gecikmesinden kaçınmaları *ihtar* ediliyordu. Gazetede ayrıca işgal dolayısıyla uğranılan *Zayiatın tahkik-i derecatı* için bir komisyon kurulduğu haberi de veriliyordu. Bu komisyon içinde Rum metropolidi Hrisostomos ve Ermeni patriği İnciciyan Efendiler de yer almıştı[24].

Ahenk ertesi günkü daha doğrusu 18 Mayıs tarihli sayısında işgalden ötürü duyulan acıları sınırlı da olsa dile getirebilmiştir. Gazetenin başmakalesi[25], işgalin ülkeyi "*feci bir matem içinde*" bıraktığını dile getirebilmişti: "Sekene-i memleketi baştan başa feci bir matem içinde bırakan işgal esnasında zuhur eden hadisat"ı hatırlatan Mehmet Şevki, ülkede oturanlara ve ilgililere seslenerek vicdani görevini yerine getirmeye çalışacağını açıklıyordu. Gazete, yalnızca "Ademoğlu"nu *muhatap* kabul ediyor. "Hiçbir millet veya hükûmeti" hedef almadığını da dile getiriyordu. "Hal ve mevki hadisat-ı müessifenin tevali eden teferruatıyla pek nazik ve şayan-ı ehemmiyet bir derecededir". Bununla birlikte olayların akışıyla ilgili bilgilerin *dedikodu* niteliğinde olduğunu söyleyen yazar, her şeyin aydınlığa kavuşmasından sonra "hakkın müdafaasını çe-

[24] Bu komisyon önce mal sandığındaki paranın tam olduğunu tesbit etti. Buna karşılık polis müdürlüğündeki paranın tamamen alınmış olduğu görüldü (*Ahenk*, 18 Mayıs 1335).

[25] Mehmet Şevki, "Hâl ve Mevki Münasebetiyle", *Ahenk*, 18 Mayıs 1335.

tin bir cesaretle'' yapacağını da eklemektedir. Bu uzun yazının ana düşüncesini şu iki kavram oluşturuyordu: Umut ve hak. Gazete halka, ''hâl ve mevkiin icap ettirdiği biçimde'' işleriyle güçleriyle uğraşmasını salık verirken halkın da bütün kutsal değerlerin üstünde yer aldığına işaret ediyordu.

İşgal karşısında duyulan acıları dile getiren iki şiir de Ahenk'in aynı sayısının ilk sayfasında yer almıştı. Bu şiirlerden birincisi Celal Sahir'indi. *Güzel İzmir* başlığını taşıyan bu dokuz kıtalık şiirin her dörtlüğü İzmir'in bir semtini anlatıyordu. Şiirin ilk ve son dörtlükleri şöyledir:

Seni görmek bana, karanlık bahtımın
Nadir bir lutfudur, ey sevimli şehir!
Benim beyaz evlerle süslenen (Rıhtım)'ın
Boynunda bir inci gerdanlık gibidir;
.....
Andırır aşk ile dumanlı bir başı
Vücudunu meftun kollarla kucaklar;
Deniz: Eteğini ıslatan gözyaşı;
Gök: Hüsnüne hayran firuze bir nazar...

Mehmet Süreyya'nın *İzmir İçin* başlıklı şiirinin ilk ve son dörtlükleri de şöyle idi:

Düşürüp bizleri derd-i fırkata
Niyetin gitmek mi, nezd-i izzete?...
Naşını tabutta görmek, öyle mi?
Nasıl dayanalım biz bu rıhlete:
.....
Ağla ey şiirimin rikkati, ağla;
...Divane gönlüme dökül de çağla...
Bir cehennem lavı olup ta, sonra...
Şu akrep yiyesi aklımı dağla...

İzmir'in işgalinden dolayı hükûmetin görevden çekildiği haberi de yine Ahenk'in bu ilk sayfasında yer almıştı.

Ahenk'in söz konusu sayısı, işgalden duyulan üzüntüyü, çekilen acı ve sıkıntıları ve olayın ülkede yarattığı tepkiyi -sınırlı da olsa- dile getirebilmiştir. Hukukubeşer'in başyazarı Hasan Tahsin Recep Beyin de ''kargaşalık esnasında şehit düştüğü'' haberi yine Ahenk'in bu sayısında veriliyordu. İşgalin giderek nasıl boyutlara ulaştığını da gazetenin ikinci sayfasındaki haberler ve *beyanname* açıkça gösteriyordu. Nitekim çevre

köylerde "öldürmek, yaralamak, dövmek gibi hemşehrilik, vatandaşlık namına bir türlü yakışmayan haller vukua" geliyordu. İzmir'in tenha köşelerinde işgalin ilk gününde olduğu gibi yine Müslümanların fesleri yırtılıyordu. Ahenk, Rum vatandaşların bu saldırılarının önlenmesi için metropolit efendiden ve işgal kuvvetleri komutanlığından ricada bulunuyordu. Bu şikâyetlerin doğru olduğu işgal kuvvetleri komutanlığının *"Aydın Vilâyeti Rum Ahalisine Beyanname"*sinde kabul ediliyor ve bu gibi saldırıların -sözde- onaylanmadığı, suçluların en ağır bir şekilde cezalandırılacakları açıklanıyordu: "Her taraftan alınan malûmatlara göre dahil ve haric-i vilâyette Rum ahalisi tarafından Türklere karşı istimal-i silah edilmekte ve emval-i menkuleleri yağma edilmektedir... Bu misüllü hadisat ve vukuatın hududu asla tecviz olunamayacağından tekerrürünü suret-i kat'iyede men eder ve asayişin temini hususunda son derece sert hareket edeceğimi ihtar eylerim".

Ahenk'in 20 Mayıs tarihli sayısı, o günlerin ibret verici bir belgesi olarak günümüze ulaşabilmiştir. Gazetenin ilk iki sütunu tamamen, üçüncü sütunu ise kısmen boş çıkmıştır. Gazetenin ikinci sayfasında, İzmir'in işgalinden ötürü duyulan heyecana yer verilmiş olması dikkati çekmektedir. Ahenk, İstanbul özel muhabirinden bu konuda aldığı haberi şöyle aktarıyordu: "Sevimli ve şirin İzmir şehrinin Yunanlılar tarafından işgali münasebetiyle kalplerde derin bir his ile uyanan heyecan-ı millî her tarafta el'an devam etmektedir. Münevver gençlerimiz Darülfünun'da yirmiyi mütecaviz fırkay-ı siyasiye murahhasları, fırka heyet-i merkeziyelerinde ve kalplerinde derin bir vatan muhabbeti besleyen hanımlarımız da taraf taraf içtimalar akd ile müessirane nutuklar irad ve şehrimizde (İstanbul) İtilaf mümessillerine muhtıralar itası suretiyle izhar-ı teessür etmektedirler". Yine Ahenk'in verdiği haberlere göre, İstanbul'da Müslüman tacir ve esnaflar duydukları üzüntüden dükkânlarını tamamen kapatmışlar "ve sevimli İzmir şehrinin Yunaniler tarafından işgalinden dolayı son derece müteessir olarak matem tutmaktadırlar". İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine verilen muhtıralarda işgal, şiddetle protesto edilmekteydi. İşgal dolayısıyla hükümet tarafından İtilâf devletlerine verilen notada Ahenk'in aynı sayısında yayınlandığı gibi, kabinenin istifasına ilişkin haberlere de yer verilmişti. Ahenk, büyük bir cesaretle "Halis Türk yurdu olan İzmir'in işgali aksam-ı saire-i vatanın her tarafından protesto edilmektedir" diye yazabiliyordu[26].

[26] Damat Ferit Paşa kabinesinde Posta ve Telgraf Umum Müdürü olarak görev yapan Refik Halit Dünyanın en akıl almaz bir garabetinden söz ederek İzmir'den gelen ve şehrin birkaç saat içinde Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberini veren telgrafa dahiliye

Ahenk, işgalin bizim için pek acı bir ibret dersi olduğunu yazmaktan geri kalmadı. Bundan sonra olsun bu ibretten ders alıp, uyanıp uyanamayacağımızı da soruyordu. "Eğer bir cemiyet hayatı teşkil etmeğe muvaffak olursak ne mutlu bizlere" diyordu. Böyle bir görev de ülkeyi yönetenlere düşmekteydi[27].

Diğer gazetelerde olduğu gibi Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nın günlük emirleri Ahenk'te de yer almaktaydı. 21 Mayısta Ahenk'te yayınlanan günlük emir "Müslümanların takarrüp eden Ramazanları hasebiyle" gece sokağa çıkma yasağının saat 10.00'a kadar uzatıldığına ilişkin idi. Aynı gün yayınlanan bir beyanname ise "şehirde mütemekkin bilcümle ahalinin hukuk-ı diniye ve insaniyetine riayet olunması ve hiç kimsenin izzet-i nefsine dokunulmaması"nı *ihtar* ediyor, "böyle bir teşebbüs-i gayr-i lâyıkaya cüret edecek olanların" sıkıyönetim mahkemesinde en ağır şekilde cezalandırılacağı belirtiliyordu[28].

Ahenk'in 22 Mayıs 1919 tarihli başyazısı[29] sınırlı da olsa okurlarına umut ve destek veren bir hava içinde kaleme alınmıştı. "Hamdolsun Müslümanız. Müslümanlığın evsaf-ı insaniyesinden biri de (Hiçbir sebep ve suretle) yeise kapılmamaktır." diye başlayan yazı, aklımızı başımıza toplamamız, durum ve olayları serinkanlılıkla inceleyip yargılamamız gerektiğini savunuyordu. Ahenk'e göre "Türklüğü bugünkü vaziyete sokan asli ve fer'i elbette birçok sebepler vardır". Ancak "vaziyet-i umumiye" henüz açıklığa kavuşmamıştır. "Fakat her ne olursa olsun biz, bütün güç ve kuvvetimizle Türk unsurunu terkip eden efradın içtimai ve iktisadi hayatta nüfuzlu bir mevki sahibi olmasını temine hasr edeceğiz..." Çünkü "Her unsur gibi Türk unsurunun da ferdce ve cemaatçe istediği budur. Müsavi şerait altında herkes, her unsur serbestçe çalışır, mücadele edebilir ise hayatta korkulacak ne kalır?" Ahenk, bu yazısıyla Türk toplumuna toplu bir kalkınma plânı öneriyordu: "Türk cemaati içtimai hayatta her Türkün bir nokta-i istinadı olacak; dinimize, ahlâk ve âdatımıza, seciyemize muvafık bir surette inkişaf için muhtaç olduğumuz kuvvet-

nazırının ve sadrazamın inanmadığını yazmaktadır. Güçlükle sağlanabilen haberlere göre İzmir'de kan gövdeyi götürüyordu. "Hükûmet ise Babıâli'de sanki mahsurdu". Refik Halit, bir süre sonra Aydın vilâyetinden çekilen protesto telgraflarının hükûmeti korkuttuğunu da eklemektedir (*Minelbab ilel Mihrab*, İstanbul, 1964, 114, 125).

[27] "Cemiyet Hayatı", *Ahenk*, 21 Mayıs 1335.

[28] Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı 17 Mayıs günü Yunan konsolosluğunda bir divan-ı harp kurmuş ve işgal sırasındaki olayların sorumlularını -sözde- yargılamaya başlamıştı. İlk günlerde bir er idam, diğer bir asker on yıl hapis, bir asker de hafif pranga cezasına mahkûm edildi (*Ahenk*, 18, 20 Mayıs 1335).

[29] "Bir Cemaat Olmak Dolayısıyla Vazife-i Milliyemiz", *Ahenk*, 22 Mayıs 1335.

leri temin ve tanzim eyleyecektir. Mekteplerimiz, müesseselerimiz, şirketlerimiz hülasa mümasil içtimaî ve iktisadî hareketlerimiz zamanının icabına ve milletimizin ahlâk ve an'anatına göre tekâmül etmek için böyle kuvvetli ve esaslı bir elbirliğine muhtaçtır." Ahenk, bütün bunların gerçekleşmesinde içimizdeki "hamiyetli" zatlara büyük görevler düştüğünü de ekliyor, bunların "efrad-ı ümmeti irfan, sa'y, ticaret, ziraat, sanayî âlemlerinde bütün kuvvetleriyle tergip ve an'anat-ı diniye ve milliyemiz dairesinde tamami-i harekete teşvik ve irşada çalışmaları"nın da "pek elzem" olduğunu belirtmeyi de unutmuyordu. Talihsiz Ahenk... Türk toplumunun sosyal, ekonomik, kültürel gelişmesiyle ilgili bu önerilere elbette diyecek yoktu. Fakat bunlar işgal altında yazılıyordu. İzmir'e çıkan işgalci güçlerin, değil Türk toplumunun gelişmesine fırsat vermek onu boğmak için geldiklerinin farkında değil miydi? Nitekim ertesi günkü başyazısının anlamı da oldukça açıktı: *Siyasetle uğraşmayalım!* Gerçekten İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı, İzmir'de siyasetle uğraşılmasına izin vermiyordu. Ahenk'in 25 Mayıs günkü sayısında yer alan bir *emr-i yev*miye göre;

1. Açık olsun kapalı olsun hiçbir yerde izinsiz birikmek, konferans vermek, nutuk söylemek yasaktır.

2. Kazalara gitmek için mevki komutanlığından izin alınacaktır. İzinsiz seyahat kat'iyen yasaktır.

İzin belgeleri mevki komutanlığının şubesi olup Çalgıcıbaşı'nda Haralambo sokağında Büyük Kız Okulundaki jandarma komutanlığından alınacaktır.

İzmir'deki günlük yaşamın akışı bile artık Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nın günlük emirlerine göre düzenlenirken İzmir Valiliği, şehirde Osmanlı yönetiminin devam etmekte olduğunu duyuruyor ve bütün memurları görevleri başına çağırıyordu. Görevleri başına gelmeyen memurların işleriyle ilişkileri kesilmekle kalmayacak, bunlar sıkıyönetimin uygun göreceği en ağır cezalara çarptırılacaklardı[30]. Bunun yanında yine işgal komutanlığının resmi bir bildirisi daha yayınlanmıştı ki bunda da İzmir ve çevresinde bulunan bütün Türk subaylarının öğleden sonraya kadar "Nadir Paşa veyahut Vali Bey nezdine giderek ispat-ı vücut etmek" zorunda oldukları ilân ediliyordu. Buna uymayanlar, yasalara karşı gelmiş gibi işlem göreceklerdi[31].

[30] *Ahenk*, 25 Mayıs 1335.

[31] Ahenk, bu bildirinin yalnız o sırada yeni yayına giren *Saday-ı Hak*'ta görüldüğünü, bu yüzden birçok kimsenin gözünden kaçmış olabileceğinden ötürü yayımlamayı uygun gördüğünü belirtmektedir.

Ahenk, yavaş yavaş işgalin ilk günlerindeki acıları unutmaya başlamıştı. Nitekim Türkler ve Rumların öteden beri ortak yaşadıkları ve ortak yaşamak zorunda oldukları tezini şavunan uzun bir başmakale gazetenin 25 Mayıs 1919 tarihli sayısında yer almış bulunuyordu: "Rumeli'yi bilmeyiz. Fakat Anadolu öz vatanımız olduğu için o toprakta yaşayan bütün halkın ruhunu, temayülâtını öteden beri pek iyi biliriz. Eski misaller hâlâ gözlerimizin önündedir. Meşrutiyet'ten evvel ve Meşrutiyet'i takip eden ilk senelerde bu topraklarda yaşayan bütün unsurlar arasında pek ciddi ve samimi bir kardaşlık hissi hükümferma idi. Anadolu'nun en ücra köşesinde iki evli bir dağ köyünde bile bir Rum ve Rumluğun en kesif olduğu herhangi bir Anadolu muhitinde dahi bir Türk kardaşlığa has bir muhabbetten müzaheret ve muavenetten başka bir şey görmezdi."

Ahenk'e göre Anadolu'nun *saf seması* altında şovenizm denilen koyu ve *hodkâm* (bencil) milliyetçilik asla temel tutmamış ve her unsur cemaatçılık hayatını oldukça özel bir aile işi sayarak bunu vatanın yüksek ortak çıkarları (menafi-i müştereke-i âliyesi) aleyhine kullanmayı aklına bile getirmemiştir. Çünkü Anadolu toprağı üzerinde yaşayan ve aynı havayı soluyan din ve milliyetleri değişik insanlar arasında asıl olan vatan kardeşliği idi. Ahenk kesin olarak bunun böyle olduğuna inanıyordu. Çünkü "şimdiye kadar her iki unsur efradı içinde mücerred kendi ipliklerini boyamak için akla, mantığa, hakka mugayir bir muaraza cereyanı açmak isteyenler bulunmuş olmasına rağmen bu asli ve ezeli vatan kardaşlığının kalbi ve vicdani surette berdevam bulunduğuna" da Ahenk'in *itimadı berkemal* idi. Bu bakımdan, "Türk, Rum, Ermeni ve Musevi fakat aynı zamanda bir vatanın öz evladı olan insanların yekdiğerini kardeş gibi sevmeleri, her şeyden evvel kendilerinin yegâne necat ve saadet vasıtasıdır" görüşünü savunan Ahenk, her türlü milliyet ve cemaat çıkarlarının üstünde bulunan (vatan)'a karşı herkesin yapmak zorunda bulunduğu yüce ortak görevleri olduğu üzerinde duruyordu. Ahenk, vatan kavramından ne anladığını da şöyle açıklıyordu: "Biz vatan deyince hep birlikte içtimai bir heyet teşkil eylediğimiz bir kitle-i müşterekeyi düşünüyoruz. Çünkü Rumun, Türkün ve sairenin ayrı ayrı vatanları yoktur... En yüksek mânasında cümlenin menafii yekdiğeriyle zincirlenmiştir". Ahenk, bütün unsurların ortak vatan kavramında birleşmelerini zorunlu görüyor, halkın bu doğrultuda aydınlatılması gerektiğine işaret ediyordu. Bu bağlamda Ahenk, her topluluğun "bilim, iktidar, liyakat" bakımından önde gelenlerini görev başında görmek istediğini dile getiriyordu.

Şüphesiz, Ahenk'in burada savunduğu düşüncelere temel olan görüşler Tanzimat'tan beri gündemde idi. Sorun, *bilatefrik-i cins ve mezhep*, bütün unsurları ortak bir vatan kavramı çevresinde birleştirmek, böylece İmparatorluğun parçalanmasını önlemekti. Ancak unutmamak gerekir ki Ahenk'in bu satırları yazdığı sırada Rumlar, Yunanlılarla işbirliği yaparak gördükleri yerlerde Türkleri dövüyor, feslerini parçalıyor ve eşyasını yağma ediyordu. Doğu'da Ermenilerin ayrı bir devlet kuracakları haberleri de yine Ahenk'in sayfalarında okunuyordu. Bu bakımdan Ahenk'in yukarıda özetlediğimiz görüşleri savunması ve bunlara sarılması, gittikçe artan işgal yönetiminin baskısını azaltmaya, hafifletmeye yönelik olsa gerektir.

İşgale karşı artık İzmir basınından bir tepki beklemek boşuna idi. Kaldı ki bu gazeteler işgale karşı ülkede duyulan tepkiyi de bütün genişliğiyle dile getirmekten yoksundular[32]. Yunanlılar İzmir gazetelerine sıkıyönetim kurallarını uyguluyor, yazılar sansür ediliyor. Zaman zaman gazetenin bütün bir sayfası bile boş çıkıyordu. İşgal kuvvetleri komutanlığının günlük emirlerine hemen hemen bütün Türk gazetelerinde rastlanıyordu.

Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele ile ilgili ilk haberler

Yunan işgali İzmir'le sınırlı kalmadı ve gün geçtikçe Batı Anadolu'da genişlemeye, bütün kasaba ve şehirler ele geçirilmeye başlandı. Batı Anadolu'da örgütlenmeye başlayan Kuva-yı Milliye ile ilgili haberler çok sınırlı bir şekilde İzmir basınında yer alıyordu. Ancak elde edilen bilgiler, sansür nedeniyle Türk gazetelerinde ya hiç yazılmıyor ya da Rumca gazetelerde yayımlandığı gibi bir haydutluk olayı olarak gösteriliyordu. 18 Haziran 1919 da Ahenk, Kozmos gazetesinden yaptığı bir alıntıda Kuva-yı Milliye'nin Denizli'deki hareketlerini zorbalık olarak yayınlamış, 19 Haziran'da ise Bergama'daki Kuva-yı Milliyecileri haydut olarak niteleyen işgal kuvvetleri komutanlığı haberine yer vermiş, 25 Haziran tarihli Ahenk'te de çete olarak gösterilmiştir[33].

[32] İzmir'in işgali padişaha, sadrazama ve İngiliz amiraline gönderilen binlerce telgrafla protesto edildi (Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 271-273). Buna karşılık İstanbul hükûmeti basına oldukça sıkı bir sansür koyarak facianın ayrıntılarını kamuoyundan gizledi. Kimi gazetelerin olaylardan söz eden ayrıntıları çıkarıldı (Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", *Atatürk Konferansları*, Ankara, 1969, III, 117). Refik Halit (*Minelbab İlelmihrab*, 125)'in yazdığına göre, kamuoyundaki tepkiden ürken hükûmet telgrafların çekilmesini yasakladı. Bir gün sonra bu emir geri alındı.

[33] Krş. Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, 229-232.

Öte yandan mütareke döneminde İzmir gazetelerinde benim bulabildiğime göre bir kez Mustafa Kemal Paşa'dan söz edilmektedir. Islahat gazetesinin 26 Mart 1919 tarihli sayısında İstanbul'da yayınlanan Hukukubeşer gazetesinin Mustafa Kemal Paşa aleyhine yayınlar yaptığı, bu yüzden gazetenin bu yazanları reddeden Mustafa Kemal Paşa tarafından mahkemeye verildiği haberi yer almaktadır. Bu kısa haberin ayrıntısı şuydu: Birinci Dünya Savaşı yenilgi ile bittiği için ordu önemli ölçüde saygınlığını yitirmeye başlamıştı. Bu sırada kurulan Nigehban Cemiyeti[34] kurmay subaylar hakkında hakaret dolu yayınlar yapmaya başlamıştı bu ortamda Hukukubeşer 24 Mart 1919 sayısında ordu kumandanlarını "...ordu kumandanı denilen Âli sefiller ... haydut başılar" diye niteliyebiliyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezaretine yazdığı, Alemdar'da da yayımlanan sert bir dilekçe ile "bu namussuzca iftirayı red" ve sahibini kınadıktan sonra, hakkında kovuşturma yapılmasını istemişti[35]. Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir basınında adı askerlikten ve ordu müfettişliğinden ayrılmasıyla duyulmaya başlandı. Ahenk, 15 Temmuz 1919 tarihli sayısında, İstanbul özel muhabirinden aldığı bir haberi yayınlıyordu: "Şark orduları müfettiş-i umumisi Mirliva Mustafa Kemal Paşa'nın istifası üzerine Şark orduları müfettiş-i umumiliğine Esat Paşa tayin edilmiştir."

Öte yandan Ahenk, 13 Temmuz'da Erzurum şehrinde bütün Anadolu murahhaslarının katılması ile bir kongre toplanacağını duyurmakta, kongrenin sonunda "Sivas şehrinde fevkalâde mühim bir içtima vuku bulacağı" belirtilmekteydi[36]: Bu sırada İstanbul hükûmetiyle Mustafa Kemal Paşa arasındaki bağlar kopma noktasına gelmiş, Erzurum kongresinin toplanması, Sivas kongresinin toplanacağının ilân edilmesi ülkede huzur bozucu olaylar olarak yorumlanıyordu. Nitekim 21 Temmuz'da Damat Ferit Paşa'nın kurduğu partiler üstü hükûmete[37] düşen en önemli görev, halk arasında ortaya çıkan nifak ve şikakın giderilmesiydi. Vekiller heyetini kabul eden Vahdettin onlara şöyle diyordu: "Dahilde cereyan eden ahval-i na-münabeden ve bu suretle tekevvün eden nifak ve şikakın badi olduğu esef aver vaziyetten müteessir oldum. Devletin bu mihlik zamanında efrad-ı Osmaniye'nin yekvücud olarak çalışmalarını arz ediyo-

[34] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1952, 457.

[35] Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 218-220, 290.

[36] *Ahenk*, 21 temmuz 1335. Kongre toplantı tarihinin 13 Temmuz olarak belirtilmesi ve bunun 21 Temmuz tarihli gazetede yayınlanması, haberin basına ne kadar geç ulaştığını ortaya koymaktadır.

[37] Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 436.

rum. Fakat teessüf olunur ki, şu mühim noktaya asla dikkat edilmediğini görüyorum. Bu cihetle heyet-i umumiyemizin nazar-ı dikkatlerini celb ederim. Emniyet ve asayiş-i dahiliyenin bir an evvel teminine hasr-ı mesai eylemenizi ehemmiyetle tavsiye eylerim''[38]. Müsavat, aynı gün ''ahval-i dahiliyemiz''in ''şekl-i hazırı''nın hükûmetçe inceleneceğini ve önemli girişimlerde bulunacağını da yazıyordu. Nitekim Damat Ferit Paşa'nın yaptığı ilk işlerden biri ''Millî Kongreyi men'' etmek olmuştur. Ahenk gazetesine göre: ''yeni kabinenin teşekkülü üzerine makam-ı sedaret-i uzmadan vilâyata vuku bulan tebligatda Anadolu'da akdedilen Millî Kongrenin akdedilmesini müteakip mukadderat-ı milleti tayin edecek derecede teşebbüsatda bulunulması takbih edilmiş ve bilcümle memurin-i mülkiye ve askeriyenin bu gibi teşebbüssatı men etmeleri hususunda da sa'y ve gayret etmeleri vazife-i mühimme-i kanuniye ve vatanileri iktizasından olduğunu ayrıca ihtar kılınmıştır''[39]. Hükûmetin çok geçmeden, ''Anadolu'' kongresi hakkında çıkarmış olduğu bir genelge Müsavat'da yayımlandı. Bütün vilâyetlere ve müstakil sancaklara sedaret makamından çekilen bir telgraf: ''Mukadderat-ı milleti tayin ve tesbit etmek üzere Şark'ta münasip bir mahalde millî bir kongre içtima edeceğinden bahisle üç murahhasın bilintihap Ankara'ya[40] izamı hakkında Karahisar fırka kumandanlığınca neşr ve tamim ve bir sureti Burdur mütasarrıflığından tebliğ olunan telgrafnamenin gönderildiğine ve mezkûr kongreye gidecek olanların harcırahına dair Konya vilâyetinden keşide edilen iki kıta telgrafname mütalâa edildi ''diye başlıyor ve sadrazamın Paris konferansına katılmasından ötürü Anadolu'da karışıklık çıktığı belirtiliyor, bu konuda bütün makamlara ''tebligat-ı ekide ve şedide icrası''ndan söz ediliyor. ''Hilâf-ı meşruiyet ve meşrutiyet olan böyle bir'' yasa dışı hareketin kolaylaştırılması değil yasaklanması bütün mülki ve askerî memurların görevlerinden olduğu da hatırlatılıyordu[41].

Öte yandan Erzurum kongresiyle ilgili olarak İzmir basınında yer alan haberlerin çoğu kez çelişkili olduğu gözden kaçmamaktadır. Bu ''Millî Kongreye'' karşı yabancıların kayıtsız kaldığı duyurulmakta, Konya'da da bir Selçukî Hükûmetinin kuruluşunun siyasal çevrelerin dikkatini çekmeye başladığı yazılmaktadır[42]. Sivas kongresi ve Konya'da kurulması ta-

[38] *Müsavat*, 23 Temmuz 1335.

[39] *Ahenk*, 25 Temmuz 1335.

[40] Kongrenin toplanma yeri olarak Sivas yerine yanlışlıkla Ankara gösterilmiştir. Bu yanlışlık Müsavat'tan değil Takvim-i Vakayi'den kaynaklanmaktadır (Krş. Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 437).

[41] ''Hükûmetin Anadolu Kongresi Hakkındaki Tamimi'', *Müsavat*, 25 Temmuz 1335.

[42] *Müsavat*, 27 Temmuz 1335.

sarlanan Selçukî Cumhuriyeti hakkında biraz daha ayrıntılı bilgiler Müsavat'a yansımış bulunuyordu: "Geçen gün gelen telgrafnamelere göre merkezi Erzurum şehri olmak üzere bir Türk Cumhuriyeti ilân edilmiştir. Program henüz ilân edilmemiştir. Erzurum Millî Kongresi Konya ve Ankara (Sivas) kongrelerinin mukadderatına intizaren şimdilik hiçbir beyanatta bulunmayacaktır. Konya'dan gelen haberlere göre mezkûr vilâyette de (Selçukiler Cumhuriyeti) ünvanı altında bir cumhuriyetin ilânı Millî Kongrece tasavvur edilmekte imiş. Bununla beraber işbu haber nabemevsim addolunmaktadır"[43]. Öte yandan Erzurum'da "asayişin berkemal olduğu" bildiriliyor[44], ancak bir iki gün sonra da "Erzurum Kongresinden vürud eden bilumum telgraflarımıza karşı bir sansür vaz edilecektir"[45], haberi veriliyordu. "Yeni Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarını İstanbul'a davet etmişti"[46]. Aynı günlerde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ortaya çıkan olaylar, hükûmeti dışarıda güç durumda bıraktığından bir "Heyet-i Nasiha"nın gönderilmesine hükûmetçe karar verildiği belirtilmekte idi[47]. Erzurum Kongresi ile ilgili haberlere sansür konulmasına karşılık, yine de İzmir gazetelerinde Doğu Anadolu'daki gelişmeler konusunda haberlere rastlanıyordu. Nitekim doğru olmamakla birlikte Müsavat'ta şöyle bir haber, 30 Temmuz 1919 günü yer almış bulunuyordu: "*Ankara'da Millî Kongre:* Gelecek hafta Ankara'da (Sivas) içtima edecek olan Millî Kongre'de Konya ve Erzurum Kongresi azaları da iştirak edecektir. Kongrenin mukadderatı sulh konferansına tebliğ edilecektir." Herhalde burada söz konusu olan Sivas Kongresi idi. Bu kongrenin de toplanmasına bir hafta değil, daha epeyce zaman vardı. Bu haberin yer aldığı gazetede "Mustafa Kemal Beyin[48] Ankara'dan[49] geri çağrıldığı, Anadolu ahvalini yakında hal-i tabiisine rücu edeceği" haberi de verilmekte idi. Aynı gazeteden şunu da öğreniyoruz: "Erzurum Kongresine ve alınan kararlara ilişkin bütün telg-

[43] *Müsavat*, 27 Temmuz 1335.

[44] *Müsavat*, 27 Temmuz 1335.

[45] *Müsavat*, 29 Temmuz 1335. Bu haberin yer aldığı sütunun baş tarafı boştur. Bu bakımdan yazının sansüre uğradığı anlaşılmaktadır.

[46] *Islahat*, 29 Temmuz 1335.

[47] *Ahenk*, 29 Temmuz 1335. Trabzon ve Erzurum dolaylarına gönderilecek Heyet-i Nasiha'ya Konya eski valisi Rıza ve Lazistan eski mutasarrıfı Ziya; Konya, Karahisarısahip ve Antalya çevresine gönderilecek heyete de Süleyman Şefik Paşa ve Teftiş-i Hakani Emini Ziya Bey memur edilmişti (*Ahenk*, 31 Temmuz 1335; Akşin, *İstanbul Hükûmetleri*, 447-448).

[48] Askerlikten ayrıldıktan sonra resmi yazışmalarda Mustafa Kemal'den paşa olarak değil bey olarak söz edildiği anlaşılmaktadır.

[49] Mustafa Kemal Paşa o sırada henüz Erzurum'dan ayrılmamıştı (Krş. Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara, 1966-1968).

rafların "Sansür değil hükûmet esasından men eylemiştir". Ağustos'un ilk günlerinde Mustafa Kemal'in İstanbul'a geri çağrıldığına ilişkin haberler daha ayrıntılı idi. Ahenk'in tellerin kesik olması dolayısıyla gecikerek verdiği telgraf haberi şu idi: "Erzurum şehrinde içtima ile kongre akd ve bazı mühim teşkilât icra eden sabık Şark orduları müfettiş-i umumisi Mustafa Kemal Paşa ve Bahriye Nazır-ı esbakı Rauf Bey ve Nazîlli civarında Teşkilât-ı Milliye kumandanı bulunan Hacı Şükrü ve Demirci Efe'nin hemen derdestleriyle İstanbul'a gönderilmeleri ve badema hilâf-ı kanun içtima ile kongre akd edilmesine kat'iyyen mümanaat edilmesi Dahiliye Nezaretinden vilâyete yazılmıştır[50]. Burada Kuva-yı Milliye'den artık çete, haydut gibi sıfatlarla söz edilmeyip, Teşkilât-ı Milliye teriminin kullanılmış olması dikkatimizi çekmektedir. Öte yandan "Anadolu'da Teşkilât-ı Milliye icra eden Mustafa Kemal Bey'in" ordudan ihracına ilişkin "irade-i seniyenin sudur ettiği" haberi de 15 Ağustos tarihli Ahenk'de almıştır[51].

Artık ister istemez Teşkilât-ı Milliye kavramı İzmir gazetelerinde sık sık kullanılan bir terim olmuştur. Herhalde İzmir'deki Türkçe gazetelerin okuyucuları az çok da olsa bu kavramın neyi anlatmak istediğini öğrenmiş bulunuyorlardı. Hükûmetin sürekli olarak "Teşkilât-ı Milliye namı altında toplanan kuvvetlerin dağılması hakkındaki" genelgelerinin anlamı neydi? Bu genelgeler İngilizleri ya da İtilaf devletlerini neden memnun ediyordu? Herhalde bu tür gelişmeler zihinleri bulandırıyordu[52].

Mustafa Kemal Paşa Hareketinin "Mahiyeti"

Ordudan "tard" edilmekle birlikte Mustafa Kemal adı İzmir gazetelerinde daha sık duyulmaya, yer almaya başlamıştı. Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın *Le Temps* gazetesi muhabiri ile yaptığı uzun bir görüşme hiç değiştirilmeden ve hiçbir "mütalâa" eklenmeden olduğu gibi Ahenk'te yayınlandı[53]. Bu demeçte Anadolu'nun durumu, manda konusu ele alınıyor ve Mustafa Kemal Paşa hareketi hakkında sadrazam görüşlerini açıklıyordu. Muhabir, önce "*Mustafa Kemal Paşa hareketinin mahiyeti nedir?*" sorusunu sormuş ve şu yanıtı almıştı:

[50] *Ahenk*, 3 Ağustos 1335.

[51] Mustafa Kemal Paşa, istifa ettikten sonra, 9 Ağustos 1919 tarihinde ordudan "ihraç" edilmiş, fahri yaver unvanı ile nişanlarını kaybettiğine ilişkin irade Takvim-i Vakayi'de (no. 3621) yayınlanmıştır.

[52] "Bir İngiliz Gazetesinin Hakkımızdaki Mütalaat-ı Mühimmesi", *Ahenk*, 21 Ağustos 1335.

[53] "Sadrazam Paşanın Beyanatı", *Ahenk*, 10 Eylül 1335.

"Bu hareketin hiçbir esas-ı askerisi olmayıp milletin müzaheretine de istinad etmemektedir. Bunlar harp esnasında zabitlik derecesine irtika etmiş gençlerden ibaret olup birer sanat ifa etmek üzere dağıldıkları Anadolu'da bu hareketi meydana getirmek için uğraşıyorlar. Bu çabucak parlayıp geçen ehemmiyetsiz bir yangındır. Mamafih hakikati tevsi etmek maksadıyla Anadolu'da azim mebaliğ sarf olunmaktadır. Bunda da harp esnasında büyük servetler iddihar ettiği malûmunuz olan İttihat ve Terakki komitesinin meşum parmağı mevcuttur".

"Binaenaleyh bu hareket tamamiyle bir İttihatçı kıyamıdır. Bununla beraber her taraftan aldığımız telgrafnameler mevzubahs olan ahalinin sadakatından ayrılmadıklarını hükûmet-i merkeziyeyi tanımakta devam ve emirlerine itaat ettiklerini ve hanedana ve devlete tamamiyle sadık olduklarını mübeyyindir. Şurası da âşikârdır ki bu vaziyet komitenin öte tarafında mevcuttur. İzmir havalisinde yerleşmiş kuvvetlere muhalefet eden çeteler mevcut ise de Yunan işgalini tahdit ile mükellef komisyonun da vürudundan beri vaziyet süratle kesb-i salâh etmektedir. Yakında her şey taht-ı nizama girecektir".

İşte, Osmanlı sadrazamının Mustafa Kemal hareketinin niteliği konusunda bir yabancı basın muhabirine verdiği demeçte yer alan görüşleri. Şüphesiz burada yer alan görüşler, yani hareketi bir İttihatçı eylemi olarak göstermek düşüncesi İstanbul hükûmetinin işine geliyordu. Millî Mücadeleye sonuna kadar karşı olan zihniyet ona her yerde "İttihatçı" damgasını vurmaktan çekinmemiştir. Öte yandan Batı Anadolu'da ilk direnme örgütü içinde yer alanları da tıpkı Yunan gazeteleri gibi Osmanlı sadrazamı da çete olarak niteliyordu. Fakat çok geçmeden İzmir basınında gerek Mustafa Kemal, gerekse Kuva-yı Milliyenin gerçek kimliğini yansıtacak yazıların da yer almaya başladığını belirtmek gerekir. Nitekim Ahenk gazetesi 30 Ekim 1919 tarihli sayısında *Mustafa Kemal Paşa ve Vaziyet-i Dahiliyemiz* başlığını taşıyan uzun bir yazı yayılanmıştır. Bu yazı *Le Temps* gazetesinin İstanbul muhabirinin Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla sorduğu soruları ve bunların yanıtlarını kapsamaktadır. Oldukça uzun olan bu yazının en can alıcı noktaları üzerinde duracağız. Soruların birincisi "Teşkilât-ı Milliye'nin siyaset-i dahiliyesi ve hariciye hakkındaki programı nedir?" diye başlıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın bu soruya verdiği karşılık şudur: "Teşkilât-ı Milliye bir fırka-ı siyasiye olmadığından siyaset-i dahiliye ve hariciyede teferruatlı bir programı yoktur.

Teşkilât-ı Milliye'nin her hususdaki nukat-ı nizamı, Sivas Kongresinde tespit olunup Eylül 1335 tarihinde neşr olunan beyanname tamamen

ihtiva etmektedir''. Mustafa Kemal Paşa; Erzurum, Van, Bitlis vilâyetlerinden çok az bir toprak parçasının Ermenilere terk edilip edilemeyeceği sorusuna ise ''Osmanlı hududu haricinde bir Ermenistan'ı memnuniyetle görürüz''. demiş, böylece ülke topraklarından bir karışının dahi terk edilemeyeceğini belirtmiştir. Seçimlerden sonra Teşkilât-ı Milliye'nin dağılıp dağılmayacağını sorusunu da şöyle yanıtlamaktadır: ''Teşkilât-ı Milliye'nin irade-i milliyeyi hâkim kılmakda gayesi Millet Meclisi'nin toplanarak hukuk-ı teşriiye ve vazife-i murakabesine tam bir emniyet ve serbesti ile bilfiil sahip olmasıyla tahakkuk edecektir. Binaenaleyh Meclis-i Millî her türlü taarruz ve müdahaleden masum bir surette kemal-i ciddiyetle vezaif-i ciddiyesini ifaya mübaşeret eyledikten ve bu da fiilen teeyyüd ettikten sonra bu günkü tarz-ı faaliyetle idare-i mevcudiyete sebep kalmamış olacağından teşkilat-i milliye nizamnamei dahilisi mucibince mesaisine nihayet verecektir''.

Mustafa Kemal Paşa, teşkilâtın Anadolu'da varlığını devam ettirip ettiremeyeceği, Salih Paşa'nın Amasya'ya gelmesinin hangi ihtilaftan kaynaklandığına ilişkin sorulara ise oldukça ''diplomatik'' bir dille karşılık vermektedir. Yabancı ''müzahereti'' konusunda muhabir şu soruyu sormaktadır: ''Türkiye'nin müzaheret-i ecnebiye almayarak ihyası mümkün olacağı kanaatında mısınız? Bu müzahereti ne tarzda anlatıyorsunuz. Bir veya birkaç müzaheret hakkındaki nokta-i nazarınız nedir?'' Mustafa Kemal Paşa'nın yanıtı: ''Bu babda içtihat ve nokta-i nazarımızı izah eden kongre beyannamesinin yedinci maddesini aynen zikr etmekle iktifa ederiz:

Yedinci Madde: Milletimiz, insanî, asrî gayeleri tebcil ve fennî, sınaî ve iktisadî hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Binaenaleyh devlet ve milletimizin dahili ve harici istiklâl ve vatanımızın tamamiyeti mahfuz kalmak şartıyla altıncı maddede musarrah hudut dahilinde milliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istila emeli beslemeye herhangi devletin fennî, iktisadî, sınaî muavenetini memnuniyetle karşılarız ve bu şerait-i adile ve insaniyeyi muhtevi bir sulhün de acilen takarrürü selamet-i beşer ve sükûn-ı âlem namına ahass-ı âmal-ı milliyemizdir''[54].

Son olarak Mustafa Kemal Paşa, Boğazların geliş gidişe açık olmasının ''payitahtımızın'' güvenliğini tehdit etmemesi gerektiğini açıkça dile getirmektedir. Bu ayrıntılı demecin İzmir gazetelerinden birinde yayınlanmış olmasını oldukça anlamlı ve önemli buluyoruz. Mustafa Kemal Paşa hareketinin ''niteliği'' şimdi onun ağzından dile getirilmiş bulun-

[54] Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, I, 112.

maktadır. Misak-ı Millî'nin esasları böylece ilk kez derli toplu bir şekilde İzmir'de kamuoyuna sunulmuş bulunuyordu.

Öte yandan âyan üyesi Ahmet Rıza Bey'in Roma'da *Matin* gazetesine verdiği bir demecin Rumca gazeteler aracılığıyla Türkçe basına aktarılması da dikkatimizi çekmektedir. Ahmet Rıza Bey, Mustafa Kemal Paşa harekâtının *Türklerin ekseriyeti tarafından* desteklendiğini açıklıyordu. Türklerin çoğunlukta olduğu yerde Türk egemenliğinin korunması gerektiğini de ifade eden Ahmet Rıza Bey, Mustafa Kemal Paşa ile "kat'iyyen temasta bulunmadığını" da eklemek gereğini duyuyordu[55]. Ahenk, bir gün sonra bu haberi daha derli toplu bir şekilde şöyle veriyordu: "Âyan reis-i sabıkı Ahmet Rıza Bey, Matin gazetesinin muhabirine vaki olan beyanatında Mustafa Kemal Paşa'nın ekseriyeti Türk olan yerlerde hâkimiyet-i Osmaniyenin teminine çalışmaktan başka bir maksadı olmadığını, Arapların kendi kendilerini idare etmek hakkını haiz oldukları Türk milletinin ekseriyeti tarafından tasdik edilmekte bulunduğunu söylemiştir"[56].

Seçimler ve Kuva-yı Milliye

Son Osmanlı Mebuslar Meclisi için yapılan seçimlerle ve Kuva-yı Milliye ile ilgili dağınık da olsa İzmir gazetelerinde verilen haberler belirli bir yer tutmaktadır. Artık Osmanlı sadrazamı da "Meclis-i Mebusan toplanmasıyla ve milletin itimadına lâyık bir hükûmetin işbaşına" geçmesinin gerekli olduğuna inanmaya başlamıştı[57]. Bundan sonra İzmir gazetelerinin seçim havasına girdiğini görüyoruz. Mustafa Kemal Paşa, işgal altında bulunan yerlerde de seçim yapılmasını istiyor, böylece buraların anayurdun ayrılmaz birer parçası olduğunu kanıtlamak istiyordu. Aynı şekilde İzmir'in de seçimlere katılmasını istiyor ve İstanbul hükûmetini bu konuda uyarıyordu[58]. Ancak bilindiği gibi Yunanlılar İzmir'de seçimleri engellemişlerdi. İşgal altında olmayan Kuşadası'nda yapılan seçimler de Meclis-i Mebusan tarafından geçerli sayılmıştı[59].

[55] "Rumca Gazetelerin Telgrafları", *Ahenk*, 9 Teşrinisani 1335.

[56] "Ahmet Rıza Beyin Beyanatı", *Ahenk*, 10 Teşrinisani 1335.

[57] "Sadrazam Paşanın Siyaseti", *Ahenk*, 6 Teşrinisani 1335.

[58] "Haksız işgal olunan bu muazzez vilâyetimizin Meclis-i Milliye mebus gönderebilmesi ahass-ı âmalimizdir. Bu suretle millet bilfiil işgali tanımadığını ve bu zengin topraklarından ayrılmaya asla razı olmadığını dünyaya ispat edecektir. Buna hükûmetin de resmen müdahale etmesini, İzmir valisine, keza Adana, Musul vilâyetleriyle Maraş, Antep, Urfa sancaklarına resmen intihabat için kat'i emirler vermesini siyaset-i hazıranın icabat-ı makulelerinden ad ve telakki eyleriz" (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara, 1961, 47. Ayrıca bk. Münir Aktepe, "Atatürk'e Dair Bazı Belgeler", *Belleten*, 128 (1968), 441-457.

[59] Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, 1981, 185.

Ahenk bir yandan İzmir halkını sürekli olarak sandık başına çağırırken, diğer yandan da Kuva-yı Milliye'nin seçimlere "müdahale" etmeyeceği haberini veriyordu[60]. Sivas'ta bulunan Kuva-yı Milliye heyet-i temsiliyesi reisi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinden Dersaadet Kuva-yı Milliye mümessili Kara Vasıf Beye gönderilen bir telgraf üzerine Kuva-yı Milliye'nin intihabata müdahale etmeyeceğini teeyyüd ediyordu.

Ahenk'in "Bir Fransız muhabirinin şehadeti" başlığı altında yayınladığı bir yazı, Paris'te çıkan *L'Europe Nouvelle* dergisinden aktarılmıştı. *Bu yazının bütün olarak değil, fakat yer yer sansüre uğradığı anlaşılmaktadır. Yazı "Millî Hareketlerin" bir Ermeni saldırısına karşı* Doğu Anadolu'da çabucak geliştiği üzerinde duruyor, Osmanlı heyetinin Paris'ten başarısız dönüşü üzerine, Millî Meclisi toplamaya taraftar görünmeyen hükûmetin "acz" içinde kaldığını açıklıyordu. Bundan sonra "Millî Hareket reisleri" çabucak hareket ederek bir kongre topladılar ve burada izlenecek yolu tesbit ettiler. "Birinci Kongre 7 Ağustos'ta (?) içtima etti. Kongre azası, eski Osmanlı İmparatorluğunun Türk olan aksamının istiklâlini talep ediyor ve milletin itimadına lâyık bir hükûmetin Mevki-i İktidara geçmesi lüzumunu ilân ediyor. Bununla beraber Türkiye'nin inkişafını temin edebilmek için ecnebi bir devletin muavenetini kabul eyliyorlardı. Bu kararlar Sadrazam Ferit Paşa tarafından bir avuç *erbab-ı isyanın mahsul-i icraatı* gibi gösterilmiş ve vilâyette bulunan görevlilere bunların tutuklanması için gerekli emirler verilmişti. "Böyle bir emir vermek kolay fakat bunların icrası pek güç idi. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beyin mahirane siyasetiyle işleyen millî teşkilât süratle teessüs ediyor". Yazı, Damat Ferit Paşa'nın Anadolu'da hiçbir nüfuzu kalmadığını açıkça şu sözlerle belirtmektedir: "İnsan için ihtiyari bir surette kör olmadıkça Karadeniz'den Toroslara kadar Damat Ferit Paşa'nın nüfuzunun gaip olduğunu görmemek pek müşküldür". Yazar bundan sonra Kuva-yı Milliye'nin gelişmesini inceliyor ve Türkiye'de "Milliyetperver Kuvvetlere" karşı izlenen yanlış yolları açıklıyordu. Ancak milliyetçilerin İttihat ve Terakki emellerine yardımcı olduklarını ileri sürmekten de geri kalmıyordu. Yazı Anadolu'da güvenliğin tam olduğunu da şöyle açıklamaktadır: "Anadolu'da emniyet berkemaldir, Hristiyanların malları ve canları mahfuzdur. Birçok defalar kendi mevcudiyeti için harp etmiş olan Fransa, Türkiye'de millî teşkilâtın vücuda gelmesini icap eden esbab ve sevaiki tasvib etmelidir..." Yazar, oldukça derin bir ileri görüşlülükle artık Türkiye hakkında söz söylemeye yetkili olacak

[60] *Ahenk*, 12 Teşrinisani 1335.

kimselerin bütün ülkeyi temsil edeceklerden oluşmasını savunmaktadır: "Yakında Paris'e gelecek olan Türk murahhasları memleket namına söz söylemeye salâhiyattar olacak adamlardan terekküp etmelidir. Eğer Damat Ferit Paşa hükûmeti tarafından ahz-ı kuvvet eden bir heyet gelecek olursa, bu salâhiyeti haiz olmayacağı aşikârdır. Eğer hareket-i milliye durdurulmak isteniyorsa bu pek kolaydır. Bunun için elyevm Erzurum ve Sivas kongrelerinin kararlarına riayet etmek kâfidir"[61].

Çok geçmeden Ahenk Ankara'nın "Kuva-yı Milliye" merkezi durumuna geldiğini bildiriyordu: "Bir müddetten beri Sivas'ta bulunan Müdafaa-i Hukuk heyet-i temsiliyesi merkezini Eskişehir'e değil Ankara'ya nakletmeğe karar vermiş ve heyet azası Sivas'tan hareketle geçen çarşamba günü (27 Aralık) Ankara'ya vasıl olmuştur. Heyet fimabad orada ifay-ı vazife edecektir".[62]

O günlerde kamuoyunu en çok ilgilendiren konulardan biri de seçimler ve Kuva-yı Milliye'nin dağılıp dağılmayacağı sorusu idi. Ahenk, bu konuda okuyucularına bilgi vermek için çok sık yapıldığı üzere yine bir yabancı kaynağa başvurmaktadır: Roma'da yayınlanan Epoca gazetesinin İstanbul'daki muhabirine gönderdiği bir telgrafta Mustafa Kemal Paşa; barış, Kuva-yı Milliye'nin meclisin açılışından sonra dağılıp dağılmayacağı ve kendisinin Erzurum milletvekilliğinden çekildiği gibi konulardaki sorulara şu karşılığı vermektedir: "Bu mesele ile size efkâr-ı şahsiyemi söylemek isterim. Milletin bu hususiaki arzuları Sivas Kongresi'nin resmi beyannamesinde musarrahtır. Teşkilât bu arzusu gelinceye kadar ifay-ı vazifede hatta tevessüde devam edecektir. Benim, Meclis-i Mebusan'da Erzurum'u temsilden istinkâf ettiğim hakkındaki haber yanlıştır"[63].

İstanbul'da toplanan son Osmanlı Mebuslar Meclisi ile ilgili kısa kısa haberlere yine İzmir gazetelerinde rastlıyoruz. Verilen haberlerin en önemlisi şüphesiz, Mustafa Kemal Paşa'nın *Meclis-i Mebusan Riyaset-i Aliyyesine* çektiği telgrafın olduğu gibi İzmir basınında yayınlanmış olmasıdır[64]. Burada, *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı al-*

[61] *Ahenk*, 26 Teşrinisani 1335.

[62] "Ankara Karargâh Merkezi", *Ahenk*, 30 Kânunuevvel 1335. Ahenk'in 4 Ocak 1336/1920 tarihli sayısında Mustafa Kemal Paşa'nın Eskişehir'i Kuva-yı Milliye merkezi "ittihaz" edeceğine ilişkin bir haber yer almış bulunmaktadır.

[63] "Mustafa Kemal Paşa ile Mülâkat", *Ahenk*, 12 Kânunusani 1336. Demecin 30 Aralık günü verildiği belirtilmektedir.

[64] *Ahenk*, 25 Kânunusani 1336. Burada ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın, rahatsızlığından ötürü meclisin açılışına gelemeyen padişaha çektiği telgrafa da yer verilmiştir.

tında kuvvetlerini, emellerini birleştirmiş olan millet sözleri, Kuva-yı Milliye'nin ne olduğunu işgal altında bulunan yurttaşlarımıza pek güzel anlatmış olmalıdır. Bu telgrafın hiçbir sözünün sansüre uğramamış olması da şaşırtıcıdır.

Meclisin, sadrazam Ali Rıza Paşa tarafından açıldığını duyuran Ahenk, Fransız gazetelerinin[65] hepsinde "hâkimiyet-i Osmaniye" lehinde yazılar bulunduğunu belirtiyor ve bunlardan sık sık alıntılar yapma yoluna gidiyordu: "Türklerin İstanbul'da kalması elzemdir" *(Humanité)*; "Türkleri İstanbul'dan çıkarmak bir zulüm olur" *(L'Aurore)*; "İstanbul yalnız Türklerindir" *(Petit Parisien)*[66] vb... Bu arada Wilson prensiplerine göre hukukumuzun savunmasını isteyen, *aksi takdirde mematın hayata tercih kılınacağı* seslerinin yükseldiği İnegöl mitingi ile ilgili haberlerin de İzmir gazetelerinde yer aldığını belirtmek gerekir[67].

Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin çalışmalarıyla ilgili son haberler de kimi "Kuva-yı Milliye'ye mensup mebusların" kabineye güvensizlik oyu vereceğine ilişkindir. Ahenk'e göre kabineye güven ya da güvensizlik oyu verilmesi konusunda iki karşı akım bulunmaktadır. "Kuva-yı Milliyeye mensup mebuslardan esbak Bahriye nazırı Rauf Beyin idaresi altında bulunan grup kabineye adem-i itimat ile hemen tebdiline şiddetle taraftardır"[68]. Diğer bir haber ise "Anadolu'daki hareketi idare etmekte olan rüesay-ı milliyenin itimadını haiz" Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Erkân-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa'nın görevlerinden ayrılmalarıyla ilgili idi. Bundan sonra gazete koleksiyonlarında önemli boşluklar bulunmakta, 1920 Mayısının ilk günlerinde Anadolu'daki özellikle Ankara'daki gelişmeler hakkında bir takım haberler bulmak mümkün görünmektedir[69]

[65] Bu konuda geniş bilgi için bk. Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922*, Ankara, 1975.

[66] *Ahenk*, 14, 20, 22, 23, 26 Kânunusani 1336.

[67] *Ahenk*, 23 Kânunusani 1336.

[68] *Ahenk*, 6 Şubat 1336.

[69] Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, 181-182; Yücel Özkaya, "Millî Mücadele Başlangıcında Basın", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3 (1985), 871.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA HÜKÛMETİ VE İZMİR BASINI

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk Günleri

Yukarıda belirttiğimiz gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve ilk günleriyle ilgili haberler İzmir basınında tespit edilememektedir. Bu konuya ilişkin rastladığımız ilk haber Kuva-yı Milliye'nin dağılıp dağılmayacağı konusundadır. *Kuvay-ı Milliye Nasıl Dağılacak?* başlığı altında verilen habere göre, *"Mustafa Kemal Paşa Ankara'da içtima eden Meclis-i Millî'de pek karib olan sulhun menafi-i mülk ve devlete göre tanzim edildiğini görürse Kuva-yı Milliye'nin vazifesi nihayet bulacaktır, demiştir"*[1]. Diğer küçük bir haber bir cümleliktir ve bu cümlenin yarısı da sansüre uğramıştır. Bu yarım yamalak haberden anlaşıldığına göre, "Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ulemasına bir fetva verdirmiştir"[2].

Mustafa Kemal Paşa ile ilgili haberlerin, bu örnekte olduğu gibi sık sık sansür tarafından kesildiği görülmektedir. Nitekim üst tarafı boş bir haber, "Aldığımız malûmata göre Mustafa Kemal Paşa eğer âtiyen bir müşkülâta tesadüf edecek olur ise" diye başlamakta fakat sonu kesilmiş bulunmaktadır. Bu cümleden bir anlam da çıkarılamamaktadır[3]. Ancak bu haberin yer aldığı gazetenin aynı sayısında *Ankara'da Mühim Bir İçtima* başlığı altında şu ayrıntılar verilmektedir: "Aldığımız malûmata göre, Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın taht-ı idaresinde mühim bir içtima akdedilmiştir. İşbu içtimada ahval-i hazıra hakkında bazı hafi müzakereler cereyan etmiştir"[4].

Mustafa Kemal'in, barışın bir an önce imzalanması gerektiğini savunduğu haberi de Ahenk'te yer almış bulunuyordu[5].

Mayıs ayında henüz Ankara hükûmetinden söz edilmemekte, genellikle, Mustafa Kemal Paşa ya da Kuva-yı Milliye sözlerinin Büyük Millet Meclisi Hükumetini de anlattığı anlaşılmaktadır. Çünkü bugünlerde İzmir gazetelerinin hükûmetten söz ederken anladıkları şey, İstanbul hü-

[1] *Ahenk*, 3 Mayıs 1336.
[2] *Ahenk*, 7 Mayıs 1336.
[3] *Ahenk*, 9 Mayıs 1336.
[4] *Ahenk*, 9 Mayıs 1336.
[5] *Ahenk*, 10 Mayıs 1336.

kûmetiydi. O günkü İzmir gazetelerine göre "hükûmet ile Mustafa Kemal Paşa arasında" bir uzlaşma söz konusudur[6]. Birkaç gün sonra da hükûmetle Mustafa Kemal Paşa arasında "müzakerelerin" başladığı belirtiliyordu[7]. Oysa durum bunun tamamen tersiydi. Çünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi, ulusal iradenin tek kaynağı olduğundan İstanbul hükûmetini tanıması da söz konusu değildi. Kaldı ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi bu sırada hıyanet-i vataniye kanununu çıkarmış ve İstanbul'la haberleşmeyi 6 Mayısta resmen kesmişti. Öte yandan 11 Mayısta da Nemrut Mustafa Paşa'nın başkanlığındaki harp divanı Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını ölüme mahkûm ediyordu[8]. Bu yüzden İzmir gazetelerinin mayısın ilk günlerinde İstanbul hükûmetiyle Mustafa Kemal Paşa arasında bir uzlaşmadan söz etmelerinin kaynağı ve nedeni anlaşılamamaktadır.

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa'nın mecliste yaptığı konuşmalardan örnekler de veriliyordu. "Mustafa Kemal Paşa, Kuva-yı Milliye'nin hâkimiyeti altında bulunan havalideki umum umera ve zabitanı vazife başına davet etmiştir[9] denilerek onun çalışmalarından dahi söz ediliyordu. Öte yandan "Ankara Millet Meclisi'nin son içtimaında Mustafa Kemal Paşa kürsüye çıkarak mühim beyanatta bulunmuştur. Ve sözlerine "Biz âmal-i milliyemizde muvaffak oluncaya kadar çalışacağız" kelimeleriyle nihayet vermiştir[10]. Yine "Son alınan haberlere göre Ankara'daki Millet Meclisi mühim bir içtima akdetmiş ve musalaha hakkında durudıraz müzakeratta bulunmuştur"[11].

Şunu da belirtmek gerekir ki Türkiye Büyük Millet Meclisiyle ilgili haberler çok geç olarak İzmir gazetelerine ulaşıyordu. Nitekim Meclis millete bir beyanname yayınladıktan sonra[12] padişaha da bir ariza yazılmasına karar verilmişti. İşte bu arizadan Ahenk gazetesi hemen hemen bir ay sonra söz etmekteydi[13]. Aynı şekilde meclisin açılışından hemen

[6] *Ahenk*, 10 Mayıs 1336.

[7] *Ahenk*, 13 Mayıs 1336.

[8] Karar, padişah tarafından onanarak irade-i seniyye şeklinde *Takvim-i Vakayi* (no. 3864)'de yayınlandı. Krş. *Peyam-Sabah*, 13 Mayıs 1336. Bu konudaki fetva, hatt-ı hümayun suretleriyle İstanbul hükûmetinin yayınladığı beyanname için ayrıca bk. Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İzmir, 1984, Ek I.

[9] *Ahenk*, 11 Mayıs 1336. Krş. Faik Reşit Unat, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Kuruluşuna Ait Vesikalar", *Tarih Vesikaları*, I/6 (1942), 404.

[10] *Ahenk*, 13 Mayıs 1336. Haberin gerisi sansüre uğramıştır.

[11] *Ahenk*, 19 Mayıs 1336.

[12] *Zabıt Ceridesi*, I, 60.

[13] *Ahenk*, 23 Mayıs 1336. "Ankara'da içtima eden Büyük Millet Meclisi hilafetpenah efendimiz hazretlerine bir ariza-i sadakat takdim eylemiştir".

sonra Mustafa Kemal Paşa'nın yabancı devletlerin temsilcilerine gönderdiği 30 Nisan 1920 tarihli notadan da aşağı yukarı bir ay sonra söz edildiği görülmektedir[14]. Yine Mustafa Kemal'in, mütarekenin başlangıcından meclisin açılışına kadar geçen olayları "teşrih" eden ve 24 Nisanda yaptığı uzun konuşmadan da İzmir basını Mayısın sonuna doğru söz ediyordu[15].

30 Mayıs 1920 tarihli Ahenk'te, Türkiye'ye sunulan barış koşullarının Büyük Millet Meclisi'nde tartışıldığı ve bunun kabul edilmediği haberi yer alıyordu: "Alınan son haberlere göre Ankara'da (boş) Millet Meclisi tarihî ve fevkalâde (boş) bir celse akdetmiş ve muahede-i sulhiye metni kıraat olunmuştur. Pek çok ağır şeraiti havi olan bu muahede müttefikan reddedilmiş ve birçok hatipler müessir ve vatanperverane nutuklar irad ederek Türk milletinin bu muahedeyi kabul etmeyeceğini ilân etmişlerdir"[16]. Bu bağlamda dikkati çeken bir konu da Ahenk'in başyazısında anlaşma koşullarının pek ağır olduğunun yazılmış olmasıdır. İbni Hazım Ferit, "Bu muahedeyi tarih-i hukuk-ı düvelin ne yolda kaydedeceğini istikbal bize bildirecektir" diyordu[17].

Haziranın ilk günlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın genel bir seferberlik ilân ettiği yolunda haberler İzmir gazetelerinde yayınlanıyordu: "Fransız gazetelerine nazaran Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandan-ı Umumisi Mustafa Kemal Paşa umumi seferberlik ilân etmiş ve bu seferberlik emrine mutavaat etmeyenlerin kurşuna dizileceklerini bildirmiştir"[18]. Bir iki gün sonra da "Büyük Millet Meclisi Reisi ve Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandan-ı Umumisi Mustafa Kemal Paşa seferberliğini ikmal etmek üzeredir. Taht-ı silaha alınan yedi sınıf efrad karargâhlarda teslih ve techiz edilerek mevaki-i muhtelifeye sevk edilmektedir"[19] haberi veriliyordu. Bu haberlerin Doğu'da Ermenilere karşı yapılacak harekâtın hazırlıklarıyla ilgili olduğuna şüphe yoktur. Öte yandan Babıâli'nin Kuvayı Milliye'ye karşı askerî ve kanunî önlem almak kararında olduğunu da yine o günün İzmir gazetelerinde yer alan haberlerden olduğu

[14] *Ahenk*, 23 Mayıs 1336.

[15] *Ahenk*, 28 Mayıs 1336.

[16] "Ankara'da Tarihî Bir İçtima" (*Ahenk*, 30 Mayıs 1336). Burada, San Remo kararlarının Büyük Millet Meclisi'nde tartışılması ve reddedilmesi söz konusudur (Bkz. Kâzım Özalp, *Millî Mücadele*, I, 129; Kocatürk, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi*, 123).

[17] İbni Hazım Ferit, "Muahedeye İkinci Bir Nazar", *Ahenk*, 10 Haziran 1336.

[18] *Ahenk*, 7 Haziran 1336.

[19] *Ahenk*, 9 Haziran 1336.

anlaşılmaktadır[20]. Buna karşılık "Kuva-yı Milliye tarafından temin edilen telsiz telgraf vasıtasıyla beyannameler her tarafa" dağıtılıyordu[21].

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk aylarındaki dış ilişkilerine ilişkin bir takım haberlerin de bu sırada İzmir basınında yer aldığına tanık oluyoruz. Nitekim 30 Mayısta Büyük Millet Meclisi ile Fransız hükûmeti arasında Ankara'da 20 günlük bir ateşkes imzalanmıştır[22]. Bunun için de "Fransa hükûmeti Büyük Millet Meclisi Reisi ve Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandan-ı Umumisi Mustafa Kemal ile muhaberata girişmek üzere General Gouraud ve Mösyö Caix'yi tayin etmiştir"[23]. Yine alınan son haberlere göre Ankara'ya ecnebi bir diplomat gelmiş ve doğruca Büyük Millet Meclisi'ne giderek reisi Mustafa Kemal ile uzun müddet mülâkat etmiştir"[24]. "Büyük Millet Meclisi Reisi ve Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandan-ı Umumisi Mustafa Kemal Paşa ile Fransa hükûmetinin anlaşmasından dolayı Fransız matbuatı izhar-ı memnuniyet etmekte ve Briand kabinesini alkışlamaktadır"[25]. Aynı şekilde "Paris'ten son alınan haberlere göre Fransa'nın her tarafında Mustafa Kemal Paşa'nın harekâtı lehinde cerayanlar başlamıştır"[26]. Ermeniler son günlerde Fransızlarla Türklerin "İtilâf etmeleri ihtimalinden çok endişe duymaktadırlar"[27].

Ahenk'in "Anadolu'daki belediye meclisleri, Büyük Millet Meclisi Reisi ve Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandan-ı Umumisi Mustafa Kemal Paşa'ya *serdar-ı ekrem* unvanını" vermişlerdir, yolundaki haber ise herhalde doğru değildi.

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa'nın Enver Paşa ve Bolşeviklerle ilişkileri konusunda da bir takım haberlerin İzmir gazetelerinde yayınlandığını görüyoruz. Özellikle Enver Paşayla ilişkiler konusundaki haberlerin bir hayal ürünü olduğuna şüphe yoktur. Nitekim Ahenk gazetesi, 23 Mayıs 1920 tarihli sayısında şunları yazıyordu: "Alınan son haberlere göre Enver Paşa, Tatar ve Bolşevik ordularının başkumandanlık vazifesini deruhte etmiştir. Maiyetinde 150.000 kişilik mükemmel bir kuvvet bulunmaktadır"[28]. Aynı şekilde "En son alınan habere göre En-

[20] *Ahenk*, 9 Haziran 1336.
[21] *Ahenk*, 7 Haziran 1336. Krş 11 Haziran 1336.
[22] Jaeschke, *Kronoloji*, I, 105.
[23] *Ahenk*, 10 Haziran 1336.
[24] *Ahenk*, 11 Haziran 1336.
[25] *Ahenk*, 14 Haziran 1336.
[26] *Ahenk*, 23 Haziran 1336.
[27] *Ahenk*, 22 Haziran 1336.
[28] Bu gibi söylentilerin o sırada epeyce yaygın olduğunu biliyoruz. Bk. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, İstanbul, 1975, II, 369, ss.; Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, Ankara, 1967, 74 ss.

ver Paşa Tiflis'e doğru yürümektedir''. Ve ''Şu anda varid olan bir telgrafa göre Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile teşrik-i mesai etmek üzere Ankara'ya bir heyet göndermek üzeredir''[29]. İstanbul'dan alınan son haberlere göre Bolşevikler, Ermenistan sınırını geçmişlerdir. Amaçları, ''Kuva-yı Milliye ile birleşerek Lenin'in Mustafa Kemal Paşa'ya vaad etmiş olduğu cephane ve mühimmatı vermektir''[30].

Haziranın sonlarına doğru yine Ahenk'te çıkan bir haberde de şöyle denilmekteydi: ''Mustafa Kemal Paşa ordularıyla birlikte harekâtta bulunmak üzere Tatarlardan mürekkep mükemmel bir ordunun Kafkasya'ya geldiği Londra'dan bildirilmektedir. Enver Paşa tarafından yapılmış olan işbu teşkilât-ı askeriyede kırk beş Alman zabiti ve üç erkân-ı harp reisi bulunmaktadır. İşbu ordunun Mustafa Kemal Paşa topraklarına muvasalatı anbean beklenilmektedir''[31]. ''Tatar ordularının Mustafa Kemal Paşa topraklarına'' yaklaşmakta olduğu haberi sürekli olarak yineleniyordu[32]. Buna ek olarak Enver Paşa'nın ''Tatar ordularının başkumandanlık vazifesini deruhde'' ettiği haberleri de sık sık yayınlanıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşeviklerden düzenli olarak harp malzemesi aldığı da yazılıyordu[33].

Öte yandan Sadrazam Damat Ferit Paşa, ''Anadolu'da Bolşeviklerin'' önemli bir rol ''çevirdikleri'' demecini veriyor, Alman basınından yapılan bir alıntıya göre de ''Bolşevikler Türk, Arap, İran ve Ermenilerle uyuştuklarından Kafkasya'da hâkim bir'' duruma gelmiş bulunuyorlardı[34]. Mustafa Kemal Paşa, Rusya yoluyla Avrupa'ya üç kişilik bir heyet göndermiştir. Bu heyet Fransız ve İtalyan temsilcileriyle görüşerek Kuva-yı Milliye'nin amacını anlatacak ve barış koşullarının yeniden gözden geçirilmesini isteyecekti[35].

Daha sonra İzmir gazetelerinde yayınlanan haberlere göre, Ankara hükûmetinin şiddetli tartışmalardan sonra Erivan'daki Ermeni hükûmetine resmen savaş açtığı duyurulmaktadır[36]. Kâzım Karabekir Paşa'nın orduları Ermenilerle savaşa başlamışlardı. Kâzım Paşa orduları

[29] *Ahenk*, 23 Mayıs 1336
[30] *Ahenk*, 23 Haziran 1336. Haberin gerisi sansür edilmiştir.
[31] ''Tatar Orduları Ankara Yollarında'', *Ahenk*, 28 Haziran 1336.
[32] *Ahenk*, 29 Haziran 1336.
[33] *Ahenk*, 30 Haziran 1336.
[34] *Ahenk*, 15 Temmuz 1336.
[35] *Ahenk*, 30 Haziran 1336.
[36] *Ahenk*, 18 Temmuz 1336.

ilerlemektedir. "Diğer taraftan Tatar kuvvetleri de Kâzım Paşa'nın ordularına iltihak etmektedir"[37]. Öte yandan Kâzım Karabekir Paşa'nın kıt'alarının Oltu çevresinde Ermenilere karşı "taarruz"a geçtiği haberi de veriliyordu[38]. Ahenk aynı günkü sayısında Anadolu sınırlarına çok sayıda Bolşevik kuvvetlerinin yığıldığından söz ediyor, Mustafa Kemal Paşa'nın da son bir beyannamesinde Bolşeviklerin Anadolu'ya gelmekte olduklarını bildirdiği açıklanıyordu. Öte yandan Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşevikliğin yayılması için çalışacağına ilişkin aslı astarı olmayan haberlerin de İzmir basınında yer aldığını belirtmek gerekir. Bu gazetelerin uzun süre Büyük Millet Meclisi hükûmetinden *Ankara Sovyet hükûmeti* şeklinde söz etmeleri böyle bir propagandanın sonucu olarak görünmektedir. Kaynağı İstanbul olan bir haberde aynen şöyle denilmektedir: "Ankara Sovyet hükûmeti mezkûr şehre vasıl olan Sovyet mümessili siyasisi ile müştereken Bolşevizmin tevsi-i intişarı için sarf-ı mesai etmektedir"[39]. Öte yandan Helsinki kaynaklı bir başka haberde de: "Bir müddetten beri Moskova'da bulunan Ankara Sovyet murahhasları ile Rus murahhasları arasında evvelce Bakû'de akdedilen itilâfın daha sıkı ve kat'i esaslara istinat edilmesi için müzakerat cereyan etmektedir" deniliyordu[40]. Türklerle Bolşeviklerin "İttihadından" söz eden *Action Française* gazetesi de bu durum karşısında Ermenistan'ı korumak görevinin hangi devlete düşeceğini soruyordu[41].

Türklerle Ermeniler arasındaki savaşlarla ilgili haberler parça parça İzmir gazetelerinde yer alıyordu. Nitekim sabık Kafkas heyet-i seferiyesi kumandanı Miralay Halit Beyin komutasındaki bir müfreze ile Ermeni kuvvetleri arasında Kars'ta büyük bir çarpışma olduğu ve sonunda Halit Beyin bir Ermeni mühimmat deposunu tahrip ettikleri verilen bilgiler arasında yer alıyordu[42]. Bolşevik hareketleriyle ilgili olarak da 19 Eylül tarihli Ahenk'te uzun bir haber çıkmıştır. Bunda şöyle deniliyordu: "Trabzon'a Bolşevik murahhasları gelmiştir. Murahhaslar derhal Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek Fransızca tab edilmiş Bolşevik nizamnamesini muhtevi birçok beyannameler vermişlerdir. Bolşevik murahhasları üç gün kaldıktan sonra tekrar avdet etmişlerdir. Yalnız bir murahhas Kızılordu mümessili olarak kalmıştır"[43].

[37] *Ahenk*, 23 Temmuz 1336.
[38] *Ahenk*, 1 Ağustos 1336.
[39] *Ahenk*, 4 Ağustos 1336.
[40] *Ahenk*, 4 Ağustos 1336.
[41] *Ahenk*, 4 Ağustos 1336.
[42] *Ahenk*, 24 Ağustos 1336.
[43] *Ahenk*, 19 Eylül, 1336.

Cephelerin Durumu

Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra İzmir gazetelerinde yer yer Türk-Yunan ilişkileri ve cephelerin durumuyla ilgili olarak doyurucu değilse bile kırık dökük bilgiler verilmektedir. Hatta Ankara'nın oldukça ağır olan barış koşullarını kabul etmeyeceği, Osmanlı temsilcisi tarafından imza edilse bile bunun Mustafa Kemal tarafından kesinlikle reddedileceği açıkça yazılmaktadır[44]. Yunan ordusunun ileri harekâta geçeceğine ilişkin haberlerin de yayınlandığını görüyoruz[45]. Lloyd George, Mustafa Kemal Paşa kuvvetlerinin ilerlemesi üzerine ilk önce Türk sorununa bir çözüm bulunması gerektiğini Venizelos'un da katıldığı bir konferansta ileri sürmüştür[46]. Anadolu'ya yapılacak taarruz ise yalnız Yunan askerleriyle olabilecekti[47]. En son alınan haberlere göre de Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetleri İzmir cephelerinde görünüyordu[48].

Bu sırada *Daily Mail* gazetesinin İstanbul muhabiri Anadolu'ya giderek Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş ve paşa verdiği demeçte "Aydın vilâyetindeki Kuva-yı Milliye'nin geri çekilmesinin askerî bir plân olduğunu ve böylece düşmanı içeriye çekerek orada savaşa başlayacağını söylemiştir". Bu demeçte Mustafa Kemal Paşa, "İzmir Anadolu'nun gözbebeği olduğu için hiçbir zaman Yunanlılara verilmesine muvafakat etmeyeceğim" demiştir[49]. Böyle bir demecin İzmir gazetelerinde yayınlanmış olması dikkat çekicidir. Mustafa Kemal Paşa'nın kararlılığını açıkça ortaya koymakta ve belki de işgal altında yaşayan Türklerin yüreklerine su serpmektedir. Öte yandan Yunan askerî harekâtı konusunda bir Fransız muhabirine demeç veren Mustafa Kemal Paşa, "Bu harekâtın hiçbir ehemmiyeti olmadığını ve Yunan harekâtının en son görülecek bir mesele olduğunu ve ondan evvel Kuva-yı Milliye'nin daha büyük bir teşebbüsatı olduğunu" söylemiştir[50].

Temmuzun (1920) ilk günlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir ve Çanakkale cephelerindeki Kuva-yı Umumiyesinin olaysız olarak emredilen noktalara çekildiği duyuruluyordu[51]. Bu sırada İtalyan basınından yapılan alıntılara göre Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetleri her an Yunan-

[44] *Ahenk*, 28 Haziran 1336.
[45] *Ahenk*, 29 Haziran 1336. Krş. Jaeschke, *Kronoloji*, I, 108.
[46] *Ahenk*, 25 Haziran 1336.
[47] *Ahenk*, 25 Haziran 1336.
[48] *Ahenk*, 29 Haziran 1336.
[49] *Ahenk*, 30 Haziran 1336.
[50] *Ahenk*, 2 Temmuz 1336.
[51] *Ahenk*, 11 Temmuz 1336.

lılara karşı saldırıya geçebilecekti[52]. *Daily Express*'ten aktarılan bir yazıya göre de "Eğer Yunanlılar İzmir'i terk edip çekilirlerse Mustafa Kemal Paşa İtilaf devletleriyle sulha hazır olacaktı[53]. Fransız gazeteleri de o günlerde Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmeyecek bir barışın asla gerçekleşmeyeceğini savunuyorlardı[54]. Bu arada İngilizlerin Kuva-yı Milliye ile savaşmak üzere İzmit üzerine asker sevk ettikleri de yazılıyordu[55].

Kuva-yı Milliye uçakları Yunan ordusuna attıkları beyannamelerle kesin savaş için onlara Afyonkarahisar ile Uşak arasına "davet" ediyorlardı[56]. Kuva-yı Milliye başkumandanı, on beş gün sonra eski sınırlarda bulunacağını söylemişti[57]. *Times* gazetesinin özel haberlerine göre, "Ankara Sovyet hükûmeti" saldırıya hazırlanıyordu[58]. *Journal d'Orient* da aynı şekilde Mustafa Kemal Paşa'nın genel bir saldırı yapmak için hazırlara giriştiğini yazıyordu[59]. Hatta kesin bir *meydan muhaberesi* için Mustafa Kemal Paşa ordusunun Afyonkarahisar'da yığıldığı bildiriliyordu[60]. Kaldı ki Mustafa Kemal Paşa, Ağustos'un 19. unda Afyonkarahisar'a giderek orada bir konuşma dahi yapmıştır[61]. Bu bölük pörçük bilgilerden, haberlerden Türk-Yunan cephelerinin durumu konusunda derli toplu bilgi edinmek mümkün görünmemektedir.

Ankara - İstanbul İlişkileri

1920 yazında Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'la olan ilişkileri konusunda da İzmir gazetelerinde dağınık haberler bulabiliyoruz. Bunları bir araya toplayacak olursak Ankara-İstanbul arasındaki ilişkiler konusunda sınırlı bilgiler elde etmek mümkün görünmektedir. Ahenk, 15 Haziran tarihli sayısında Kuva-yı Milliye'nin "işgali" altındaki yerlere İstanbul gazetelerinin sokulmasının Büyük Millet Meclisi Reisi ve Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandan-ı Umumisi Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle yasaklandığını bildiriyordu. İstanbul'dan alınan haberlere göre Maltepe hangarından havalanan beş uçak Ankara'ya gi-

[52] *Ahenk*, 13 Temmuz 1336.
[53] *Ahenk*, 13 Temmuz 1336.
[54] *Ahenk*, 16 Temmuz 1336.
[55] *Ahenk*, 16 Temmuz 1336.
[56] *Ahenk*, 20 Temmuz 1336.
[57] *Ahenk*, 20 Temmuz 1336.
[58] *Ahenk*, 29 Temmuz 1336.
[59] *Ahenk*, 1 Ağustos 1336.
[60] *Ahenk*, 1 Ağustos 1336.
[61] *Ahenk*, 31 Ağustos 1336.

derek Kuva-yı Milliye karargâhına teslim olmuşlardır[62]. İstanbul'dan 500 subay ve 50 doktorun firar ederek Ankara'ya gittikleri de bu haberler arasında yer alıyordu[63]. İstanbul çıkışlı haberlere göre İzzet Paşa'nın görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya gitmesi söz konusuydu[64]. "Ankara Sovyet hükûmeti" tarafından, tek bir nefer kalıncaya kadar mukavemet edileceğine dair verilen karar, zat-ı hazret-i padişahiye arz edilmişti[65]. "Ankara Sovyet hükûmeti nezdine zat-ı şahane bir heyet gönderecektir[66]. Anlaşıldığına göre Ankara ile İstanbul arasında bir uzlaşma olmamıştır. Çünkü İstanbul'daki siyasal çevreler, son günlerde durumun "vahim" bir hal aldığını ve Mustafa Kemal Paşa'nın merkezi hükûmetle uyuşmamaktaki ısrarının daha birçok felâketler getireceği kanısındaydılar[67]. Ankara gazeteleri, Halide Edip Hanım'la Mustafa Kemal Paşa arasında bir ihtilaf çıktığı yolunda İstanbul basınında çıkan haberleri yalanlıyorlardı[68]. İstanbul'da propaganda yapmakta olan Kuva-yı Milliye'ye bağlı üç kişi tutuklanmıştır. Bunlar sorgulamaları sırasında Ferit Paşa'ya karşı bir suikast hazırladıklarını söylemişlerdir[69].

Ankara Büyük Millet Meclisi, *Peyam-Sabah* gazetesi başyazarı Ali Kemal ile *Alemdar* gazetesi başyazarı Refii Cevat Beyleri vatan ihanetiyle mahkûm etmiştir[70]. Ankara'da çıkan *Yeni Gün* gazetesinde[71] Damat Ferit Paşa aleyhinde şiddetli yazılar yayınlanmaktadır[72]. Ankara hükûmeti, Anadolu'dan İstanbul'a firar eden Türk ve Hıristiyanları idama mahkûm etmeye karar vermiştir[73], İtalya başvekili "Türk milliyetperverleri ile İstanbul hükûmeti arasında bir itilâf akdedilmedikçe Şark'ta sulh ve sükunun takarrür etmeyeceği" fikrindedir[74]. Lütfi Fikri Bey, *Bosfor* gazetesi muhabirine Anadolu'ya *Sevr muahedesinin kabul ettirilmesinin pek müşkül* olduğunu söylemiştir.[75]

[62] *Ahenk*, 14 Haziran 1336.
[63] *Ahenk*, 9 Temmuz 1336.
[64] *Ahenk*, 13 Temmuz 1336.
[65] *Ahenk*, 26 Temmuz 1336.
[66] *Ahenk*, 26 Temmuz 1336. Krş. 4 Ağustos 1336.
[67] *Ahenk*, 25 Temmuz 1336.
[68] *Ahenk*, 5 Teşrinievvel 1336.
[69] *Ahenk*, 5 Teşrinievvel 1336.
[70] *Ahenk*, 5 Teşrinievvel 1336.
[71] *Ahenk*, 5 Teşrinievvel 1336.
[72] *Ahenk*, 5 Teşrinievvel 1336.
[73] *Ahenk*, 17 Teşrinievvel 1336.
[74] *Ahenk*, 20 Teşrinievvel 1336.
[75] *Ahenk*, 20 Teşrinievvel 1336.

Sevr Antlaşması ve İzmir

İşgal altında bulunan İzmir basınını incelerken 1920 yılı içinde yörenin durumunu da kısaca belirtmek yerinde olacaktır. Çünkü bu yıl içinde imzalanan Sevr Antlaşması İzmir ve çevresinin geleceğini karanlıklara boğmuştu. Kuva-yı Milliye'nin ilk başarıları İzmir halkı arasında büyük bir heyecan doğurmuş ve bir umut ışığı bile yakmıştı. Bu umut giderek yerini umutsuzluğa, karamsarlığa bıraktı. İşgal altındaki Türkler üzerinde Yunan baskısı gittikçe artıyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılıp çalışmaya başladığı ilk aylarda durum hiç te parlak değildi. Düzenli ordu henüz kurulmamıştı. Büyük ölçüde İstanbul hükûmetinin kışkırttığı ve desteklediği iç ayaklanmaları[76] bastırmak, işgal altına girmemiş bölgelerde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin nüfuzunu kurmak çözümlenmesi gereken önemli sorunlardı. Meclis bu işlerle uğraşırken Yunan Ordusu Batı Anadolu'daki işgal alanını gittikçe genişletiyordu. Çünkü Yunanlılar Kuva-yı Milliyeyi dağıtmak için oldukça iyi donatılmış birlikleri Anadolu'ya çıkarmaya başladılar. 15 Hazirandan sonra keşif hareketlerine girişen Yunanlılar, 22 Haziranda Akhisar ve Soma cephelerinden harekâta başladılar[77]. Batı Anadolu'daki belli başlı şehir ve kasabalar bu arada Balıkesir, Bursa, Uşak, Salihli, Alaşehir, Kırkağaç, Susurluk vb... düşmüş işgal bölgesinin sınırları Orta Anadolu'ya dayanmıştı. Böyle tehlikeli bir sırada Osmanlı Devleti İtilâf devletlerinin bütün isteklerini kabul ederek bir yüz karası olan Sevr Antlaşmasını[78] imzaladı (10 Ağustos 1920). Bu antlaşmanın 66. maddesi, İzmir şehrine bağlı olan toprakların ayrıntılı olarak sınırlarını çiziyordu. 69. maddede ise "Türkiye İzmir şehri ile arazi-i mezkûre üzerindeki hukuk-ı hâkimiyetinin icrasını Yunan hükûmetine devredecektir" deniliyordu. Aynı maddeden anlaşıldığına göre Osmanlı egemenliğinin simgesi olmak üzere şehrin dışındaki bir kaleye Türk bayrağı çekilecekti. Bundan anlaşıldığına göre İzmir'de Türk egemenliği fiilen sona eriyordu. Çünkü 70. maddede açıkça belirtildiği gibi İzmir ve çevresinin yönetiminden asıl sorumlu olan Yunan hükûmeti idi. Sevr'in 83. maddesine göre de antlaşmanın yürürlüğe girmesinden başlamak üzere beş yıl sonra İzmir Yunanistan'a *ilhak* edilebilecekti. Böylece "Türkiye'nin 69. maddede musarrah hakk-ı hâkimiyetine hitam" verilecekti. Kaldı ki Osmanlı Dev-

[76] Nutuk, II, 442 ss.: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi (1919-1921), Ankara, 1974, VI;* Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri,* Ankara, 1975, 30 ss.

[77] Kâzım Özalp, *Millî Mücadele,* 133 ss.

[78] *Sevr Devlet-i Aliyye ile Sulh Muahedesi-10 Ağustos 1920,* Konya, 1336/1920; Krş. Nihat Erim, *Siyasi Tarih Metinleri,* Ankara, 1953, I, 525-691.

leti bu durumu, antlaşmanın imzalandığı anda kabul ettiğini "beyan" ediyordu[79].

Sevr Antlaşmasının imzalanmasından sonra Yunanlılar, İzmir'i Yunanistan'a katmak için hemen harekete geçtiler. Ekonomik yapıya ve yönetime egemen olmak böylece İzmir'i Yunanistan'ın bir parçası durumuna getirmek istiyorlardı. Bu amaçla İzmir ve çevresindeki Türkleri eğitimden yoksun bırakmak, ekonomik durumlarını zayıflatmak ve hatta onlara zorla Yunan yönetimini kabul ettirmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Sevr'in imzalanmasından hemen sonra ilk iş olarak İzmir'in yönetimine el koydular. İzmir'deki Yunan Fevkalâde Komiserliği genel sekreteri Petros Gonarakis, yanında komiserlik emrinde çalışan Naipzade Ali Bey olduğu halde 11 Ağustos (1920) günü hükûmet konağına gitti. Vali vekili Ahmet Besim Beye, yönetimin Yunanlıların eline geçtiğini ve yarından sonra devir-teslim işleminin yapılması gerektiğini söyledi. Durumun çevredeki kazalara telle bildirilmesine karar verildiyse de bağlantı sağlanamadı.

Yönetimin Yunanlılara devredildiği sırada Türk halkının taşkınlığına yol açmamak için gerekli önlemler alındı. 12 Ağustos günü İzmir hükûmet konağı Yunan jandarmaları tarafından işgal edildi. Bütün dairelerin kapılarına Yunan gözcüleri dikildi. Yalnız kimlik tespiti amacıyla dairelerin kapılarına birer Türk polis memuru konuldu. Devir ve teslim işi bittikten sonra Türk hâkimlerinin işine son verildi. Yerlerine Türkçe bilmeyen Yunanlı hâkimler atandı. Eğitim, evkaf ve eytam daireleriyle Şer'iye mahkemesinin dışında kalan bütün dairelere Yunanlı memurlar atandı. Kolluk kuvvetlerinin yerlerine de Yunanlı görevliler getirildi. Bütün karakollar işgal edildi. Birçok memur açığa alındı. İşlerine son verilmeyen memurlar da görevleri başında eli kolu bağlı oturmak zorunda bırakıldı.

Devir ve teslim işleri bittikten sonra bir protokol imzalandı[80]. Bu protokola, İzmir'de kurulan yeni Yunan yönetimine Osmanlı memurlarını yerlerinde bırakıp bırakmamakta serbest olduğu hakkını veren bir madde eklenmişti. Bu madde yüzünden vali vekili ile Yunanlılar arasında sert tartışmalar çıktı. Ancak bu tartışmalar sonucu değiştirmedi. Proto-

[79] "Türkiye bu takdirde İzmir şehriyle ve altmış altıncı maddede musarrah arazi üzerindeki bilcümle hukuk ve tasarrufundan Yunanistan lehine olarak feragat ettiğini şimdiden beyan eyler".

[80] Kâmil Su, "Sevr Antlaşmasının İzmir'de Uygulanması", *Ulusal Kültür*, 5(1979), 127-134. Protokolun metni s. 132.

kolun imzalanmasından sonra Ahmet Besim Bey'in vali vekilliği sıfatı da kaldırıldı. Defterdar olarak şimdilik evinde oturması kendisine bildirildi.

Kazalarda birçok memur aç ve açıkta kaldı. Dul, yetim ve emekliler artık aylıklarını bile alamaz duruma düştüler. İlçelerle vilâyet arasında bağlantı da kesilmişti. Manisa mutasarrıfı Hüsnü Bey (Hüsniyadis), Yunanlılara tam bir bağlılık göstermiş, işlere Yunan hükûmeti adına el koymuş, demirbaş eşyayı ve resmî belgeleri dahi teslim etmekte geç kalmamıştı. Hüsnü Bey Manisa'da pek çok Türk memurun da işine son verdi. İşgal altında bulunan ve işlerine son verilmeyen memurlar ise oldukça kötü bir duruma düşmüşlerdi. Bunlar aylıklarını alamıyorlardı. Başka işlerle uğraşmaları da yasaktı. Üstelik bu memurların aylıklarının nasıl ödeneceği sorununa da bir çözüm getirilemiyordu. Yarım yamalak çözümleri ise Yunanlılar engelliyordu. Bütün Türk memurları yokluk içinde bırakılmış, sefilliğe itilmişti. Türk öğretmenler açlık ve yokluğa mahkûm edilmişlerdi. Ölen çocuklarının cenazelerini dahi kaldıracak güçleri yoktu.

Yunanlılar, İzmir vilâyetine el koyunca Yunan yönetiminin dışında kalan Alaşehir, Salihli, Kula, Eşme, Gördes, Demirci, Kırkağaç ve Soma gibi ilçeler vilâyet makamından yoksun kaldılar. Bu yüzden yeni bir vilâyet merkezinin kurulması için bir takım çalışmalar olduysa da bundan bir sonuç alınamadı. İşgal süresince de bu sorun çözümlenemedi. Halk, memurlar, öğretmenler büsbütün sahipsiz, başsız kalmış, okullar kapanmış, can ve mal güvenliği de yok edilmiştir[81].

Bu ortamda İzmir'de çıkan Türkçe gazetelerin sesleri de iyice kesilmişti. Bütün bu acı, sıkıntı ve üzüntüleri dile getirmekten yoksundular. Kaldı ki Köylü ve Islahat zaten Yunan yönetimiyle uyum ve işbirliği içinde bulunuyordu. Ahenk, derin bir "tevekkül"e gömülmüştü. İbni Hazım Ferit'in suya sabuna dokunmayan başyazıları uzayıp gidiyordu. Ancak şunu da belirtelim ki dul, yetim, fakir ve Yunanlıların elinde bulunan Türk tutsaklarına karşı yardım edilmesi gerektiğini yine de Ahenk savunuyordu. Ahenk'in, özellikle Ali Nazmi'nin ölümünden sonra gazetenin sahipliğini üslenen Cevriye İsmail Hanım'ın bu konuda yaptığı çağrılar, gösterdiği çabalar pek de sonuçsuz kalmıyordu.

[81] Kâmil Su, Sevr Antlaşması ve İzmir Vilâyet Merkezi Sorunu", *Ulusal Kültür*, 6 (1979), 52-68.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RUMCA BASININ SALDIRILARI

Rumca gazetelerinin Mustafa Kemal Aleyhindeki Yazıları

Daha önce de belirttiğimiz gibi, işgal altındaki İzmir'de çıkan Türkçe gazetelerin bugün elimizde bulunan koleksiyonlarında büyük boşluklar bulunmaktadır. Hatta 1920 yılı olayları büyük ölçüde ancak Ahenk'in sayılarından izlenebilmektedir. 1921 yılı için gazete sayısı yeterli değildir. Bu yüzden iç ayaklanmaların nasıl bastırıldığı, Birinci ve İkinci İnönü zaferlerinin İzmir basınına nasıl yansıdığı konusunda bir fikir edinmek mümkün görünmemektedir. Gazetelerin 1921 (1337) yılına ilişkin sayıları oldukça sınırlıdır. Nisan ayının gerisine gitmemektedir. Bugün elimizde bulunan gazetelerin Rumca basından yaptıkları çeviri ve alıntılar, Mustafa Kemal Paşa aleyhinde yoğun bir kampanyanın başlatıldığını göstermektedir. Rumca basının daha doğrusu Yunanistan'ın çıkarlarını savunan İzmir Rum gazetelerinin neden böyle bir saldırıya geçtiklerini anlamak zor değildir. Çünkü Ankara, bu tarihe gelinceye kadar iç ayaklanmaları bastırmış, doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin buyruğunda ulusal bir ordu kurmuş, Doğu'da Ermenistan'ı yenilgiye uğratmış ve Yunanlılara karşı da iki zafer kazanmıştı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Sovyetler Birliği ile kurduğu ilişkiler dış politikada önemli bir başarı idi. Ankara hükûmetinin Londra Konferansı'na çağrılması (27 Şubat - 12 Mart 1921)[1] da artık yeni devletin devletlerarası ilişkilerde resmen tanındığı anlamına geliyordu. İşte bu yüzdendir ki İzmir'in Rumca gazeteleri *"Kemal'in etvar-ı mağruranesi"* den söz ediyorlardı[2]. *Vima* gazetesi, bu "mağrurluğun" Yunan saldırılarıyla ezilip bozulmasını salık veriyor hatta "Türklere öyle bir yumruk

[1] Londra Konferansı'ndan sonuç alınamadı. Saday-ı Hakkın başyazarı Mehmet Sırrı, "Londra Konferansı'ndan Şark meselesinin" çözümü konusunda büyük bir adım atma olanağının bulunmadığını yazıyor, yakın bir zamanda Anadolu'nun yine kanlı olaylara sahne olacağını ileri sürüyordu: "Başkalarının mahsul-i içtihadı olan Türk-Yunan ihtilafı bugün münhasıran Türkler ve Yunanlılar tarafından halledilebilecek bir safhaya dahil olduğundan gerek Atina gerek İstanbul gazetelerinin verdikleri malûmata göre belki Londra'da diplomatlar siyasi münakaşalarda bulundukları esnada Anadolu yine yakın bir zamanda yeni ve pek hunin fecayi-i harp ve cidale sahne olacaktır" (Mehmet Sırrı, "Londra Konferansı ve Anadolu Ahvali", *Saday-ı Hak*, 4 *Mayıs 1337*).

[2] *Vima*, alıntı: *Saday-ı Hak*, 12 Mayıs 1337.

vurmalıyız ki bir daha yeni bir konferansta isbat-ı vücut etmek cüretini kendilerinde bulamasınlar'' diyordu. Bu gazeteye göre ''Sevr Muahedesi artık tatbik edilmeli''idi[3].

Armonya, mütarekenin ilk günlerindeki ağızla konuşuyor, ''Alman militaristlerinin şeriki'' Jön Türklerden söz ediyor ve Mustafa Kemal Paşa hareketini İttihatçılığın canlanması olarak yorumluyordu. Bu gazeteye göre Batılı Devletler bu gerçeği görememekte, anlayamamakta, bundan ötürü de Mustafa Kemal'e yardım etmekte ve onu desteklemektedirler. Bütün bu iddialardan sonra Armonya sorunu ''Yunan süngülerinin'' çözeceğine kesinlikle inandığını dile getirmekten geri kalmıyordu. ''...Bu meşhur ve namdar Mustafa Kemal Paşa teşkilâtının tebdil-i kıyafet etmiş bir Jön Türk tezahüründen başka bir şey olmadığı takdir edilemediğinden bugün Kemal himaye görüyor ve teşci ediliyor. Bununla beraber Almanya yardakçılarının Alman düşmanlarından görmüş oldukları muavenete rağmen kendilerini Yunan süngülerinden hiçbir zaman kurtaramayacaklardır''[4].

İzmir Rum gazetelerinin sürekli olarak savaş çığlıkları atmaları boşuna değildi. Yunan hükûmeti artık işgal ettiği bütün Batı Anadolu'yu kendi topraklarından sayıyor buralarda yaşayan Rumları resmen silah altına çağırıyordu. Nitekim Küçük Asya ordusu kumandanı Anastas Papulas tarafından yayınlanan günlük bir emirde ''Yunan ırkına mensup ve İzmir, Manisa, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, İzmit, Üsküdar, Denizli, Aydın sancakları ahalisinden olan ve askerî işgal mıntıkasında ikamet eden 1891, 1892, 1893, 1894'' doğumlu gençler silah altına çağrılıyor bunların 3-16 Mayıs tarihine kadar Alaşehir, Bursa, İzmir, Ödemiş kasabalarında bulunan depo alaylarına başvurmak zorunda oldukları bildiriliyordu[5].

Rumca Basının Kaygıları

Türkçe gazetelerin Rumca basından yaptığı alıntılara bakılırsa büyük bir kaygının egemen olduğu sezilir. Anlaşıldığına göre Yunan hükûmeti, Ankara'nın İtalya ve Fransa ile anlaşmasından kaygılanıyor, hatta

[3] *Vima*, alıntı: *Saday-ı Hak*, 12 Mayıs 1337.

[4] *Armonya*, alıntı: *Saday-ı Hak*, 12 Mayıs 1337. Armonya, Dünya savaşının (Birinci Dünya Savaşı) ''kurbanları'' arasında Anadolu Rumlarının da bulunduğunu iddia ediyor, bunların ''Evlerini yıkık dökük bırakarak canlarını kurtarmak için'' yabancı ülkelere sığındıklarını, bu yüzden o tarihlerde Londra'da kurulan savaş sorumlularını yargılayacak bir mahkemede *Jön Türk Komitesi erkânının* da sanık sandalyesine oturması gerektiğini savunuyordu *(Göst. yer.)*

[5] ''Silah Altına Davet Olunuyorlar'', *Saday-ı Hak*, 11 Mayıs 1337.

"İstanbul hükûmeti ile Ankara Millet Meclisi arasında tam bir ittifakın hâsıl olmasından" da ürküyordu.[6] Vima gazetesi, Bekir Sami Bey'in Fransızlarla imzaladığı anlaşmanın Ankara Millet Meclisi'nde onandığını yazıyor, dahası meclisteki tartışmaların Fransa'yı bile "hayret ve hiddete" düşürdüğünü ekliyordu. Bu haberler elbette doğru değildi. Bekir Sami Bey'in Fransayla yaptığı anlaşmayı Mustafa Kemal Paşa meclise bile götürmeye gerek görmemişti. Vima, Fransızların" "Ankara'nın asisi"ne Sevr'in değiştirileceğini vaat ettiklerini yazmakla da kalmıyor, Mustafa Kemal Paşa'nın diğer İtilâf Devletleri başbakanları gibi "Sahib-i rey" olmasını da eleştiriyordu. Hatta General Gouraud'un Fransızların Anadolu'daki çıkarlarını korumak için Mustafa Kemal Paşa kuvvetleriyle anlaşmaktan başka bir "çare ve vasıta" bulamadığı ileri sürülüyordu. Bu generalin Mustafa Kemal Paşa ile anlaşmaya yanaşması da oldukça ağır bir şekilde eleştiriliyordu: "... Fakat bu Fransız generali düşünmüyor mu ki kuvvete istinat etmeyen menafi hiçbir zaman esaslı ve devamlı bir surette temin edilemez".

Vima gazetesi hem İtalya'yı hem de Fransa'yı suçladıktan sonra sözü Yunanistan'a getiriyor ve bu devletin "Anadolu'nun sulh ve sükûnu için müthiş ve korkunç bir cidalde" bulunduğunu iddia ediyordu. Böyle olmakla birlikte her iki devletin bugün Yunanistan'ı yapayalnız bırakmış olmalarından yakınıyordu. Oysa *"Mustafa Kemal'in mahvı"* Yunanistan'ın olduğu kadar müttefiklerin de çıkarlarına uygun düşecektir. Gazete bütün bu gülünç iddialarından sonra Yunanistan'ın nasıl bir görev (?) üstlenmiş olduğunu şöyle açıklıyordu: "Çünkü biz zulümdide kardeşlerimizi kurtarmak yani maddi menafiden ziyade, hissi sebeplerden dolayı çalışmakta devam ediyoruz". Mustafa Kemal, Batı'nın gevşek tutumundan yararlanıyor, "yüz buluyor" du. Zira o, İngilizlerin sayılan "Elcezire'ye sultan gönderiyor ve Hindistan onun teşvik eseri olarak kesbi sükûnet etmiyor"du. Gazete sonuç olarak Fransızlara da akıl vermekten geri kalmıyordu: "Fransızlar Şarklılarla işe girişirken daha fazla dikkat gözlerini açmalıdırlar"[7].

Fransız Basınına Saldırı

İzmir'de çıkan bütün Rumca gazeteler ağız birliği etmişçesine Fransız basınına[8] çatıyor. Mustafa Kemal'in Jön Türklüğünü sözde kanıtla-

[6] Mehmet Sırrı, "İtalya'nın Cevab-ı Merdanesi", *Saday-ı Hak*, 23 Nisan 1337; "Gonaris'in Beyanatı", *Saday-ı Hak*, 29 Nisan 1337; Ayrıca Krş. 28 Nisan 1337.

[7] "Anadolu'da Müttefikler", *Vima*, alıntı: *Saday-ı Hak*; 11 Mayıs 1337.

[8] Bu konuda bk. Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919- 1922, Ankara, 1975.*

maya çalışıyor, ona yardım etmenin Almanya'ya yardım etmek anlamına geleceğini iddia ediyorlardı. Armonya'da *Komite Almanya* başlığı altında çıkan bir yazıda şöyle deniyordu[9]:

"Şimdiye kadar Mustafa Kemal'in her türlü harekât ve teşebbüsatını teşvik ve tervic eden Fransız matbuatının kısm-ı âzamı biraz geç olmakla beraber nihayet anlamış bulunuyorlar ki bugün Ankara hükûmeti Jön Türklerin elinde bulunuyor. Ve bunu en evvel bağıran Jön Türk hareketinin düşman-ı biamanı olan Hürriyet ve İtilâfçı gazeteler olduğu halde bugün de dün söğüp saydıkları Mustafa Kemal'in meddah ve taraftarları olmuş bulunuyorlar. Kemal ile Komite arasındaki müşareket-i sa'y ve gayreti ihbar eden en evvel İstanbul gazeteleri oldu. Ve sonra Enver Paşa'nın amcasının Ankara'ya gitmesi bu hususdaki şüphe ve tereddütleri izale etmiştir. İşte Paris'tekiler iyi düşünsünler ki Mustafa Kemal'e yardım etmek Jön Türklere yardım etmek demektir. Jön Türklere müzahir olmak ise Almanya'ya ibzal-ı muavenet ve lutf eylemekle birdir. Bilakis Mustafa Kemal'e bir darbe indirmekle Almanya'yı kavi bir koldan mahkûm eylemek demektir".

Öte yandan Armonya gazetesi Batılı Devletlerin, Mustafa Kemal Paşa'ya gösterdiği "*lakaydi*"den yakınıyordu. Bu gazete hemen hemen bütün Rumca basının yaptığı gibi sürekli olarak Türkiye'nin daha "dün" Almanya'nın *müttefiki* olduğunu hatırlatmaktan geri kalmıyordu: "Düşünülmüyor ki Mustafa Kemal'in idare ettiği kuvvet daha dün düvel-i itilâfiyenin düşmanı ve dünyayı yakıp kavurmak isteyen Almanya'nın müttefiki idi?". Buna karşılık Yunanistan'ın İtilâf devletlerine karşı "bunca hizmetlere rağmen" azarlanması eleştiriliyordu: "Halbuki Yunanistan düvel-i itilâfiyeye yaptığı bunca hizmete karşı bugün duçar-ı itab oluyor? Bunun için büyük müttefiklerimize karşı şikâyete hakkımız vardır. Çünkü yüreğimiz sızlıyor. Bize yardım etmek istemiyorlarsa bari Mustafa Kemal ile karşı karşıya yalnız bıraksınlar. Çok şükür ona terbiye verecek kadar elimizde kuvvet mevcuttur"[10].

Saday-ı Hak, Ankara kaynaklı olarak verdiği bir haberde Büyük Millet Meclisi'nin gerek İtalya ve gerek Fransa ile Bekir Sami Bey tarafından imzalanan anlaşmaları onayladığını yazıyordu[11]. Fakat Rumca gazeteler bu anlaşmaların Mustafa Kemal tarafından kabul edilmediğinden yola çıkarak Fransız basınının gözlerini açmaya başladıklarını "gö-

[9] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 23 Mayıs 1337.
[10] *Armonya*, alıntı: *Saday-ı Hak*; 11 Mayıs 1337.
[11] "Tasdik Edildi", *Saday-ı Hak*, 13 Mayıs 1337.

rür gibi'' oluyorlardı. Armonya'da *Kemal'in İhaneti* başlığı altında yayınlanan bir makalede şunlar yazılıyordu: ''Paris gazetelerinin nihayet gözlerini açmaya başladıklarını görür gibi oluyoruz. Nihayet onlar da yanıldıklarını anlamaya başladılar. Atina'dan aldığımız bir telgraf mealine bakılırsa Bekir Sami Bey'in Fransa ve İtalya ile imzaladığı muahedelerin Mustafa Kemal tarafından tasdik edilmemesini Fransız matbuatı Bolşevik parmağına atfetmekte ve bunu Kemal'in bir hıyaneti gibi göstermektedir''. Armonya, ''Fransız gazetelerinin uyanmaya başlamalarından'' ötürü duyduğu sevinci de dile getirmekten geri kalmıyordu. Ancak Armonya, Fransız gazetelerinin yeniden Mustafa Kemal'in ''*kaside-i medh ü senasını terennüme*'' başlamalarından da korkuyordu. Armonya, yine Mustafa Kemal hareketi ile Jön Türklük arasında bağlantı kurmakta gecikmiyor, sözü Ermenilerin boğazlatılması için sözde verilen gizli emirlere (?) getiriyor ve Fransız gazetelerinin Yunanlıların ''dava ve meselesi için sui şehadette'' bulunmalarını eleştiriyordu. Armonya'ya göre Fransızların, ''Avrupa harbine pek kıymetli hizmetler ifa eden Yunan milletinin cezalanmasını istemeleri muvafık-ı hak ve adalet değil'' idi[12].

Bir Tartışma

Rumca basının Mustafa Kemal Paşa'ya bu denli ağır saldırıları öyle anlaşılıyor ki Türkçe gazete yazarlarının kimilerini rahatsız ediyordu. Fakat bunlar açıktan açığa Mustafa Kemal Paşa'yı savunmak ve Rumca gazetelerin en bayağı kara çalmalarına karşı koymak cesaretini kendilerinde bulamıyorlardı. Üstelik bunlar Mustafa Kemal'i övmenin bir ''zul'' olacağını dahi yazmaktan kendilerini alamıyorlardı. Saday-ı Hakk'ın Rumca gazetelerle giriştiği tartışmada bu tutumun ilgi çekici bir örneğini buluyoruz. Saday-ı Hak, her gazetecinin önce içinden çıktığı ulusunun haklarını savunmak zorunda olduğunu belirtiyor ve sözü Fransa ve İtalya ile yapılan anlaşmalara getirerek bunların Büyük Millet Meclisi tarafından onandığını yazıyordu. Böylece Rumca gazeteleri yalanlamaya çalışıyordu:

''Geçenlerde Vima gazetesine de verdiğimiz bir cevapta da söylediğimiz veçhile her gazeteci ait olduğu, sine-i şefkat ve himayesinde büyüdüğü milletinin menafi ve hukukunu müdafaa ile muvazzaftır. Esasen bunu yapmayan bir gazeteciye kendi efrad-ı milletinden başka düşman tarafından olan gazeteler bile selam vermeye tenezzül etmemelidir ki in-

[12] ''Armonya, alıntı: *Saday-ı Hak*, 13 Mayıs 1337.

tisap ettiğimiz gazetecilik mesleği de enzar-ı havas ve avam arasında lâ yık olduğu derecede mazhar-ı takdir ve hürmet olsun. Hiç şüphe yoktu ki biz Armonya'yı Mustafa Kemal Paşa'nın medh ü senakârı olsaydık müdürü Mösyö Kapisi'yi tesadüf ettiğimiz zaman arkamızı ona çevire rek kendisiyle hiçbir zaman selamlaşmaya yanaşmayacaktık. Yalnız eş has ve hissiyatı bir tarafa bırakarak hakayık-ı ahval ve hadisat hakkınd kendisine bir iki kelime-i izahiye söyleyeceğiz: O Ankara'nın Fransa v İtalya muahedelerini tasdik etmediklerini ileri sürerek beyan-ı mütalâ atta bulunuyor. Eğer bu haber tahakkuk edersę doğrusu biz de Ankar hükûmetinin siyasi bir gaf irtikâp etmiş olduğuna hükmetmekte tered düt edeceğiz. Fakat son dakikada aldığımız haberler mezkûr muahede nin tasdik edildiğini müşir olduğu için buna Türklük namın sevinmekten kendimizi alamadık. Çünkü böyle bir zamanda cihan siya setinde pek büyük roller oynayan Fransa ve İtalya dostluğunu gaip et mek Türklük namına na kabil-i af bir hata olurdu..."[14]

Armonya, söz konusu anlaşmaların "tasdik edilmediğini ispata" kalkıştığı zaman Saday-ı Hak yeniden bunun tersini savundu. Saday-ı Hak daha da ileri giderek anlaşmaların onaylandığını gösteren temsili resimlerin 9 Mayıs 1337 tarihli İstanbul gazetelerinde görüldüğüne dikkati çekerek bunun gerçekleştiğini ileri sürdü. Eğer anlaşmaların onaylandığı doğru değilse Ankara hükûmeti "siyasi bir hata irtikap" etmiş olurdu görüşünü savunmakta direndi. Saday-ı Hak, bu eleştirileriyle sözüm ona barıştan yana olduğunu kanıtlamaya çalışıyor, Ankara hükûmetini eline geçen fırsatı kaçırmakla suçluyordu.[15]

Savaş Kışkırtıcılığı

Türkçe gazetelerin çekingen, ürkek, tavırlarına karşı Rumca basın bütün gücüyle savaş çığlıkları atmaya devam ediyordu. Bu arada İzmir'in Yunan işgali altına girişinin ikinci yılı büyük törenlerle kutlanıyor, hatta bu olayın bütün Küçük Asya için bir "millî bayram" olduğu ve burada yaşayan bütün insanların eşit olması gerektiği iddiaları Rumca gazetelerde yer alıyordu[16]. Bu gazeteler Jön Türklerin ileri gelenlerinden olan

[13] Saday-ı Hak, buradaki ifadelerle ilgili olarak iki gün sonra bir *tashih* yayınlamak gereğini duydu. Burada aynen şöyle deniliyordu: "Geçen gün Armonya'ya, eğer Armonya Müdürü Mösyö Kapisi Mustafa Kemal Paşa'nın medh ü senakârı olsaydı, kendisine biz selam vermezdik" yolunda yazdığımız fıkra-ı cevabiyede senakâri olsaydı, denecek yerde sehv-i tertip olarak (olsaydık) yazıldığından tashih-i keyfiyete şitap ederiz" (*Saday-ı Hak*, 15 Mayıs 1337).

[14] *Saday-ı Hak*, 13 Mayıs 1337.

[15] *Saday-ı Hak*, 15 Mayıs 1337.

[16] *Vima*, alıntı: *Saday-ı Hak*, 16 Mayıs 1337.

Talat Paşa ve Niyazi'nin başına gelenlerin Mustafa Kemal'in de başına geleceğini yazmaktan çekinmiyorlar ve Mustafa Kemal'i ancak "Yunan süngülerinin" sözüm ona "ikna ve ilzam" edeceğini iddia ediyorlardı[17]. Armonya'ya göre ise "Yunan ırkı son raddeye varıncaya kadar çarpışmaya karar vermiştir"[18]. Ancak Mustafa Kemal Paşa, Yunanistan'ın yükselme ve ilerlemesini çekemeyenler tarafından her türlü yardımı görmektedir. Bu gazete yapılacak yeni "cidal" in pek "müthiş" olacağını ve her türlü engellerin çiğnenerek ortadan kaldırılacağını savunuyordu. Bundan dolayı bütün Yunanlıların her türlü fikir ve görüş ayrılığını bir yana bırakarak, bütün particiliklerden uzak "yekdil" ve "yekvücut" halinde Yunan ordusunun yanında bulunacağını ilân ediyordu. Armonya'nın bütün Yunanlılara daha doğrusu Anadolu'daki Rumlara da *fırkacılıktan* uzak kalmalarını salık vermesi boşuna değildi. Çünkü ileride üzerinde duracağımız gibi Rumlar arasında Küçük Asyacılık hareketi filizlenmeye Yunan yönetimine karşı bir tutum yavaş yavaş belirmeye başlamıştı.

Anadolu'daki Rumların geleceği konusunda karar vermenin Atina'dan önce Küçük Asya'ya ait olması gerektiğini savunan Vima[19], genel bir seferberlikle herkesin askere alınmasını istiyordu: "Kemal'in tacizat ve tazyikatından kurtulmak için böyle büyük ve son bir fedakârlığı göze almaya karar vermiş oluyoruz"[20]. Vima'nın Anadolu'da bulunan bütün Rumların genel bir seferberlik halinde "Yunanlılığı kurtarmak için" yaptığı çağrı diğer Rumca gazeteler tarafından da destekleniyordu. Kozmos, bu çağrının "akıl ve hikmete ve nezaket-i hal ve zamana" uygun düştüğünü ileri sürerek İstanbul Rumlarının da harekete geçmesini istiyordu[21].

[17] *Kozmos*, alıntı: *Saday-ı Hak*, 17 Mayıs 1337.

[18] *Armonya*, alıntı: *Saday-ı Hak*, 17 Mayıs 1337.

[19] Bu gazetenin, bazı konularda diğer Rum gazetelerinden farklı düşündüğü anlaşılmaktadır. Aşağıda göreceğimiz gibi Vima, herhalde *Küçük Asyacılık* hareketinin savunucularından biri idi. Nitekim onun tutumunu eleştiren diğer Rumca gazetelere Vima şu karşılığı veriyordu: "Siz hangi taraftansınız? İdare-i hazıra taraftarı mı? Yoksa idare-i sabıka taraftarı mısınız? İşte maateessüf yevm-i intişarımızdan itibaren her zaman maruz kaldığımız hep bu sualdir. Biz de kısa kesmek için kat'i cevabımızı veriyoruz:

Ne Venizelos ve ne Gonaris taraftarı değiliz... Biz Anadoluluyuz, Asyay-ı Suğralıyız, çünkü Asyay-ı Suğra'nın malıyız. Çünkü aklımız fikrimiz, cidal ve hayatımız hep ona ait ve mevkuftur. Eğer bundan başka birşey olsaydık, cinayet işlemiş olurduk" (Alıntı: *Saday-ı Hak*, 14 Mayıs 1337).

[20] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 24 Mayıs 1337: "Meselenin merkez-i sıkleti burası olması lâzım gelirken Atina teşkil ediyor".

[21] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 25 Mayıs 1337.

Türk Ortodoksları

1921 yılı mayıs ayında İzmir gazetelerinde Türk Ortodokslarıyla ilgili haberlerin de yer aldığını görüyoruz. Saday-ı Hak'kın 21Mayıs tarihindeki haberine göre İstanbul Rum Patrikhanesi, Ankara'da kurulan Patriklik makamından dolayı Avrupa, Amerika ve Cemiyetiakvam nezdinde protestoda bulunmaya karar vermiştir. Kozmos gazetesi[22], "Anadolu'daki Hristiyanlar" başlıklı makalesinde, İkdam gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Bey'in Anadolu'da Türk Hristiyanlarının bulunduğunu kabul eden yazısına şiddetle karşı çıkıyordu. O günlerde Anadolu Ajansı'nın verdiği bir habere göre de Trabzon Ortodoks Cemaati Ankara hükûmetine bir telgraf çekerek İstanbul'daki Rum Patrikhanesiyle ilişkilerini kestiğini bildirmiş ve Ankara'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesinin kurulmasına taraftar olduğunu açıklamıştır[23].

Yeni Ankara Hükûmeti

Ankara'da 19 Mayıs 1921 tarihinde yeni Fevzi Paşa kabinesi kuruldu[24]. İzmir basını bu yeni kabinenin politikası hakkında görüşlerini açıklamaktan geri kalmadı. *Morning Post* gazetesinden yapılan bir alıntıya göre, "Mustafa Kemal Paşa müfritler fırkasının siyasetini kabul etmiştir. Bu fırkanın siyasi programı Bolşeviklerle sıkı bir rabıta tesis ve İtilâf devletleri ile bilumum müzakeratı kat etmektir". Ankara basını yeni hükûmetin Türkiye'yi her türlü saldırıya karşı savunmak için kurulduğunu yazıyordu[25]. İzmir gazeteleri de bu yeni hükûmetle ilgili olarak yorumlar yapmaktan geri kalmadılar. Saday-ı Hakka göre[26], Yusuf Kemal Beyin Hariciye Nezaretine seçilmesi onun Afganistan ve Sovyet hükûmetleriyle imza edilen antlaşmalardaki başarısına bağlı idi. Onun dışişleri vekilliği görevine getirilmesi "Mustafa Kemal Paşa ile Sovyetlerin teşrik-i mesaileri hakkındaki azm-i kat'iye delildir" deniliyordu.

Saday-ı Hakkın başyazarı Mehmet Sırrı, bu kabine ile ilgili olarak yazdığı ve yer yer sansür tarafından kırpılan yazısında, bu kabine değişikliğinin "dost, düşman ve tarafsız" çevrelerin dikkatini çekmekten geri

[22] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 28 Mayıs 1337.

[23] *Saday-ı Hak*, 28 Mayıs 1337. Bekir Sami Bey, 20 Nisan 1921'de Çoruh'ta Türk Ortodoks heyetini kabul etmişti (Jaeschke, *Kronoloji*, I, 148). İkdam'ın 10 Mayıs 1921 tarihli haberine göre de "Anadolu Ortodoks Patrikliği hakkında layihayı Büyük Millet Meclisi tasvip edip Dahiliye vekâleti tamamladı" (Jaeschke, *Kronoloji*, I, 150).

[24] *Zabıt Ceridesi*, X, 320; Jaeschke, *Kronoloji*, I, 151.

[25] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 27 Mayıs 1337.

[26] *Saday-ı Hak*, 28 Mayıs 1337.

kalmadığını belirtiyor ve Ankara'nın politikasını da şöyle açıklıyordu: "Eski ve yeni nazırların başında Fevzi Paşa'nın bulunması pek âlâ ispat eder ki Ankara kabinesindeki tebeddülat ile hükûmetin siyasetinde bir tebeddül bulmayacaktır". Bununla Ankara hükûmetinin *savaşçı* bir politika güttüğü iddia ediliyor ve *dostlarımızı* rencide her türlü hareketlerden sakınılması gerektiği üzerinde duruluyordu: "Avrupa'da kazandığımız ve bu tarihî konferanslarda bir Türk murahhası gibi hukukumuzu müdafaa eden dostlarımızı rencide edecek her türlü harekât ve teşebbüsattan tevakki etmek Ankara hariciye nazırlığının ehemm-i vezaif-i olmalıdır"[27].

[27] *Saday-ı Hak*, 28 Mayıs 1337.

ALTINCI BÖLÜM

SAKARYA ZAFERİNDEN SONRA

Barış Önerileri ve İzmir Basını

İtilâf Devletleri'nin Anadolu'daki Türk-Yunan çatışmasına son vermek için 1921 yılının şubat ve mart aylarında yaptıkları girişim kesin bir sonuca ulaşmadı. Sakarya zaferinden sonra barış ya da ateşkes önerilerinin yeniden gündeme geldiğine tanık oluyoruz. Nitekim 1922 kışında bu önerilerin sürekli olarak yinelendiği görülmektedir[1]. Mustafa Kemal Paşa, dış ilişkileri geliştirmek amacıyla Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beyi şubat 1922'de İstanbul'a gönderdi. Yusuf Kemal burada büyük gösterilerle karşılandı. Yabancı temsilciler ve Osmanlı devlet adamlarıyla görüştü. Hatta padişah tarafından da kabul edildi. Bu tarihlerde İtilâf Devletleri'nin yakında *Şark Meselesi Konferansı* toplayacakları konusunda söylentiler giderek yaygınlaşıyordu[2]. Bu sırada Yusuf Kemal Fransa'ya varmış ve Fransız başbakanı Henri Poincaré ile yaptığı bir görüşmede mütarekenin Türkiye'de "tek düşman askerinin kalmamasına bağlı" olduğunu söylemişti[3].

Öte yandan İngiltere ve Fransa hükûmetleri Türkiye sorununu çözümlemek için yeniden harekete geçtiler. İngiltere, bir barış konferansı toplanmadan önce Türkiye ile Yunanistan arasında bir ateşkesin gerekli olduğunu savunuyordu. Yusuf Kemal, Lord Curzon ile yaptığı görüşmelerde, Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmadan barış görüşmelerinin yapılmasının hiçbir fayda sağlamayacağını söyledi. Bununla birlikte İtilâf Devletleri, İngiliz görüşünü benimseyerek[4], 22 Mart 1922'de Türkiye ve Yunanistan'a verdikleri birer nota ile mütareke koşullarını bildirdiler[5].

Mustafa Kemal Paşa bu sırada cephede bulunuyordu. Mütareke önerisi kendisine Hariciye Vekâleti vekili Celal Bey tarafından bildirildi[6]. Önerinin belli başlı noktaları şöyle özetlenebilir: İki tarafın birlikleri ara-

[1] S. Selek, *Anadolu İhtilâli*, 670.
[2] S. Selek, *a.g.e.*, 671-672.
[3] S. Selek, *a.g.e.*, 450.
[4] S. Selek, *a.g.e.*, 674.
[5] Yusuf Kemal Tengirşenk, *Vatan Hizmetinde*, İstanbul, 1967, 271.
[6] *Nutuk*, II, 647.

sında on kilometrelik askerden arındırılmış bir bölge oluşturulacak. Birlikler insan ve cephane bakımından güçlendirilmeyecek. Birliklerin konumunda değişiklik yapılmayacak. Malzeme dahi bir yerden bir yere götürülmeyecek. Ordumuz ve askerî durumumuzu İtilâf Devletleri'nin askerî kurulları serbestçe denetleyebilecekler. Bu kurulların hakemliğini *hulusla* kabul edeceğiz. Savaş üç ay süreyle durdurulacak ve barış yapılıncaya kadar bu üç aylık süre kendiliğinden üçer ay uzamış olacak. Taraflardan biri savaşa başlamak isterse mütarekenin sona ermesinden en az on beş gün önce diğer tarafa ve İtilâf Devletleri'nin temsilcilerine haber verecektir[7]. Yunanlılar bu mütareke koşullarını hemen kabul ettiler. Çünkü Sakarya'da çöken Yunan ordusunun yeniden toparlanıp bir saldırıya geçmesi kolay kolay beklenemezdi. Ankara hükûmeti de İtilâf Devletleri'nin Anadolu'yu boşaltma ve Doğu sorununu çözmek amacıyla önerdiklerini bildirdikleri bu ateşkesin koşullarını ciddi olarak incelemeye koyuldu. Hatta bu öneriye ilke olarak olumlu karşılık verilmesini dahi Mustafa Kemal Paşa uygun görüyordu. Sivrihisar'da Bakanlar Kurulu ile Mustafa Kemal Paşa arasında ortak bir nota hazırlandı. Fakat bu notayı vermeye zaman kalmadan Paris'te toplanmış bulunan İtilâf Devletleri'nin dışişleri bakanları 26 Mart 1922 tarihini taşıyan ikinci bir nota ile barış önerisinde bulundular. İleri sürülen barış koşullarına göre, Yunanistan Anadolu'yu boşaltacak, Trakya'da Tekirdağ Türklerde, Kırklareli, Babaeski ve Edirne Yunanlılarda kalacak, Doğu'da bir Ermeni devleti kurulacak, Boğazlar Bölgesi silahsızlandırılacak, antlaşmanın imzalanmasından sonra İtilâf kuvvetleri İstanbul'u boşaltacaktı. Sevr Antlaşması ile 50.000 olarak sınırlanan Türk Silahlı Kuvvetlerinin sayısı 85.000'e çıkarılacak ve Türk ordusu ücretli askerlerden kurulacak, adli ve ekonomik kapitülasyonlarda değişiklik yapılacaktı[8].

Mütareke önerisi kabul edilerek 5 Nisan 1922 tarihinde bazı koşullarla İtilâf Devletleri'ne bildirildi. Ancak mütareke ile birlikte Anadolu'nun hemen boşaltılmasına başlanacak ve bu işlem dört ayda tamamlanacaktı. Boşaltma işi bittiği zaman barışla ilgili görüşmeler sonuçlanmamış olursa, ateşkesin kendiliğinden dört ay daha uzaması kabul edilecekti. Bu notaya İtilâf Devletleri 15 Nisanda karşılık verdiler. Verilen karşılık elbette olumsuzdu. Ankara, 22 Nisanda verdiği notada İzmit'te bir konferans toplanmasını önerdi. Bu da kabul edilmedi. Beykoz'da ya da Venedik'te bir konferansın toplanması gündeme geldi. Fa-

[7] Nutuk, II, 647.
[8] Nutuk, II, 651.

kat büyük zaferin kazanılmasına kadar bütün bu öneri ve tasarıların hiçbiri gerçekleşmedi. Şimdi o günlerde İzmir basınında bu konuda çıkan haber ve yorumları değerlendirmeye çalışalım:

Rumca basında iyimser bir hava sezilmektedir. Armonya, *Mütareke ve Sulh* başlığını taşıyan bir yazısında[9], mütarekenin "kabul edilmek üzere" olduğunu ve "sulhun" yaklaşmakta olduğunu haber veriyordu. Ancak bu konudaki kaygılarını dile getirmekten de geri kalmıyordu: "Fakat Asyay-ı Suğra sulhünün pek uzun sürebilmesi için sağlam bir teminat verilmelidir. Mütareke müddetinin üç ay olduğuna göre de müttefiklerin el'an sulh için muayyen bir fikre malik olmayıp daha düşünecekleri anlaşılıyor". Armonya, özellikle Ermenilere verilen sözlerin hiçbirinin yerine getirilmediğini hatta bu yüzden müttefiklerin bir gün "nedamet" getireceklerini de ekleyerek şu sonuca varıyordu: "Mütareke üç ay içinde kabul edilecek lâkin sulh daima uzak kalacaktır". Armonya'nın her ne olursa olsun mütarekeye kesin gözüyle bakmasına karşılık Amaltiya yine savaş şarkıları söylemeye devam ediyordu. Amaltiya, Küçük Asyalıların "mücadelelerinde" yalnız kalmadıklarını "parlayan Yunan süngülerinin" onlara arkadaş olduğunu yazıyor ve "Bütün dünyada mevcut Yunanlılığın Asyay-ı Suğra mücadelesi için kalpleri çarpmaktadır. Bizansın bütün gençleri kanlarını bizim mücadelemiz için dökmeye hazırdır ve yine patrik bizim mücadelemiz için birçok paralar teminine muvaffak olmuştur" diyerek sürekli kan dökmekten söz ediyordu[10]. Pazartesi günleri Amaltiya'nın yerine çıkmakta olan Tarus gazetesi de aynı dili konuşuyordu. Buna göre, son kararını vermiş olan Küçük Asya ahalisi yani Rumlar, haksız bir karar çıkacak olursa bunu kabul etmeyecekti. Tarus'a göre Yunan askeri "temin-i hürriyet" için hazır bulunuyordu[11].

28 Mart 1922 tarihli Şark gazetesi Times'a dayanarak, "Mustafa Kemal Paşa mütarekeyi kabul ettiği takdirde Rumların himayesi Cemiyetiakvam'a havale edilecektir", haberini veriyordu. Bu "himaye" Cemiyetiakvam'ın atayacağı bir Hıristiyan genel vali aracılığıyla yürütülecekti. Islahat gazetesi, Roma kaynaklı bir habere dayanarak şunları yazıyordu: "Düvel-i müttefike tarafından Ankara'ya teklif edilen mütareke Ankara hükûmetinin ita edeceği cevap, cevab-ı red olacağı temin edilmektedir"[12]. Islahat'ın aynı gün Kozmos'tan yaptığı alıntıya göre:

[9] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 26 Mart 1338.
[10] Alıntı: *Saday-ı Hak*; 26 Mart 1338.
[11] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 28 Mart 1338.
[12] "Ankara'nın Reddi", *Islahat*, 29 Mart 1338.

"Türk muhibbi Paris matbuatı", Mustafa Kemal Paşa'nın mütareke koşullarını kabul etmeyeceği söylentilerini yayıyordu. Mütareke konusunda Saday-ı Hakk'ın verdiği haberlerin baştan, sondan ve ortadan epeyce kırpıldığı göze çarpmaktadır. Bu bölük pörçük yazıdan anlaşılan şudur: İstanbul ve Ankara'nın yanıtı Monsieur Poincaré'ye "tevdi olunacak" idi. Mustafa Kemal Paşa, mütareke koşullarını inceliyor ya da inceletiyordu. Bir söylentiye göre Ankara mütarekeyi kabul etmişti. Ne zaman toplanacağı belli olmayan İstanbul konferansına müttefikler başkanlık edecekti. Schanzer[13], Türklere karşı dostça bir politika izliyordu. Barış koşulları savaşan taraflara (muhasımlara) bildirilmek üzere idi[14]. Aynı gün Mehmet Sırrı'nın imzasını taşıyan Saday-ı Hakk'ın başyazısı da sansür tarafından oldukça kırpılmıştı. Kimi zaman bir cümlenin yüklemi çıkarılmış, kimi zaman da bir ya da birkaç cümle baştan başa sansürün hışmına uğramıştı. Kimi cümlelerde yalnız özne bulunmakta diğer sözlerin büsbütün kaldırıldığı göze çarpmaktadır. Kaldı ki bu yazı Ankara hükûmetini ve Mustafa Kemal Paşa'yı savunmuyordu. Mütarekenin yapılmamasından, barışın sağlanamamasından yakınıyordu. İşte sözüm ona "Küçük Asya ahalisinin hürriyetini" sağlamakla görevli olduğunu iddia eden Yunanlıların tutumu...

Mehmet Sırrı, Paris'te Poincaré, Curson ve Schanzer arasında yapılan toplantıda alınan kararların Avrupa basını tarafından büyük bir başarı olarak (muvaffakiyet-i uzma) olarak görüldüğünü belirterek yazısına başlıyordu. İngiliz basını, konferans kararlarını Türkler için "pek âlicanibane bulmakta", Fransız gazeteleri de aynı kararların Yunanlılar için "lütûfkâr" olduğunu yazmakta idi. Ancak alınan kararlar, savaşan taraflardan hiçbirini memnun etmemiştir. İzmir (Rum) basınına, İstanbul ve Ankara gazetelerine bakılacak olursa iki taraf arasındaki düşmanlıklar daha da körüklenmiştir. Konferansın sonucu bir hiç olmakla birlikte barışın sağlanmasında da savaşların açılması gibi doğal bir yol izlenecektir. Mehmet Sırrı, hem İzmir Rum, hem İstanbul hem de Ankara gazetelerine "itidal" salık vermekten kendini alamıyordu. Çünkü "Matbuatın lüzumsuz patırtılara nihayet vermesi iki milletin münasebat-ı âtiyesine olsun bir faidesi olabilir" di[15]. Şark gazetesine göre ise: "Müttefikler teminat-ı kat'iye verdikleri takdirde, Ankara hükûmeti mütarekeyi kabul edecektir". Ankara'dan alınan son haberlere göre, "Millet Meclisi'nin uzun bir celsesinden sonra bir meclis-i askerî içtima

[13] İtalya Hariciye Nazırı.
[14] *Saday-ı Hak*, 30 Mart 1338.
[15] Mehmet Sırrı, "Netice? Bir Hiç!!!", *Saday-ı Hak*, 30 Mart 1338.

etmiştir. İşbu mecliste bütün kolordu kumandanları hazır bulunmuştur. Deveran eden şayiaya göre meclis müttefiklerin teklifini kabule karar vermiştir''[16].

Amaltiya, Yunan hükûmetinin aldığı bir kararı geçiyordu. Bundan anlaşıldığına göre Mustafa Kemal Paşa, İtilâf Devletleri'nin önerileri hakkındaki yanıtını, Ankara hükûmetinin baş murahhası Yusuf Kemal Bey'in Ankara'ya dönmesinden sonra bildirecekti[17]. Amaltiya, bir gün sonra İstanbul kaynaklı bir habere dayanarak Ankara'nın tutumu hakkında şunları yazıyordu: ''Ankara hükûmeti, düvel-i müttefike hariciye nazırlarının teklif ettikleri mütareke hakkındaki cevabı devletlere itası pek karibdir. Ankara hükûmeti işbu cevabında mütareke meselesi Türkiye'yi bir kapana düşürmek tehlikesi görüldüğünü bahs ile mütarekeyi şiddetle reddedecektir''[18]. Bu alıntılara yer veren Islahat, Paris'e dayanarak Ankara'nın tutumuyla ilgili olarak şunları yazıyordu: Ankara hükûmetinin, İtilâf Devletleri tarafından önerilen mütareke koşullarını kabul edip etmeyeceği konusunda şimdiye kadar kesin bir haber alınamamıştır. Fransa siyasal çevreleri, Ankara hariciye vekili Yusuf Kemal Bey'in Paris'ten ayrılmasından önce verdiği demeci göz önüne alarak Büyük Millet Meclisi'nin mütarekeyi kabul edeceği kanısına varmışlardı. Yusuf Kemal, bu demecinde mütarekede bir ''zaruret'' gördüğünü belirtiyor. ''Biz, sulhun esnay-ı müzakeresinde düvel-i muazzama tarafından daha ziyade müsadaata nail olacağımıza inadımız berkemaldir'' diyerek, barış görüşmelerinin Türkiye'nin lehine olan kararları daha da genişleteceğine inandığını dile getiriyordu[19].

Islahat'ın 1 Nisan 1922 tarihli sayısında[20] yer alan başlıksız bir yazının boşluklarla dolu olduğu görünmektedir. Samih Lutfi imzasını taşıyan bu yazıda, ''Konferansın mukarreratı hakkında daha ziyade malûmat sahibi olduk'' deniliyor ve Küçük Asya, Boğazlar, Türkiye hakkında verilen kararın bir ''nebze'' öğrenilebildiğini açıklıyordu. Samih Lutfi, bu kararların Misak-ı Millî ile çeliştiğini de şöyle açıklıyordu: ''Konferansın mukarreratı bu şekilde ise şüphesiz bizim düşündüğümüz şekil ve heyetten değildir. Zira, bu mukarrerat Ankara hükûmetinin çizdiği Misak-ı Millî ile taban tabana zıt bir keyfiyet taşımaktadır''. Islahat'ın boşluk-

[16] ''Ankara ve Mütareke'', *Şark*, 30 Mart 1338.
[17] Alıntı: *Islahat*, 30 Mart 1338.
[18] Alıntı: *Islahat*, 31 Mart 1338.
[19] ''Son Saat: Anadolu ve Mütareke'', *Islahat*, *31 Mart 1338*.
[20] Doğrusu bu tarihtir. Ancak gazetede 32 Mart (?) tarihi gösterilmiştir ki bunun bir yanlışlık olduğu anlaşılıyor.

larla devam eden bu yazısı şu sonuca varıyordu: "Lâkin biz öyle zannediyoruz ki Ankara'nın cevabı menfi olacak".

Islahat'ın aynı tarihli sayısında Rumca basından yaptığı alıntıya göre[21], Mustafa Kemal Paşa'nın mütareke koşullarını kabul etmesi bekleniyordu. Rumca gazeteler padişahın, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere İnebolu'ya özel bir memur gönderdiğini yazıyorlar, ayrıca Sovyet hükûmetinin Ankara'ya çektiği bir telgrafta mütareke önerisinin reddedilmesinin tavsiye edildiğini bildiriyorlardı. Ankara'dan gelen bir telgrafta da şöyle bir haber veriliyordu: "Meclis-i Millî-i Kebir mütarekeyi reddediyor".

Islahat'ın aynı tarihli haberlerine göre Türk gazeteleri, Mustafa Kemal Paşa'nın gerek mütareke gerek sulh için karşı öneriler hazırladığını bildiriyorlardı. Bu belirtilere göre Ankara hükûmeti Arda Nehri'nin sınır olması üzerinde duracak, Küçük Asya ve Trakya'nın boşaltılacak kısımları için de İtilâf Devletlerinden "teminat" isteyecekti.

2 Nisan tarihli Şark gazetesi Ankara'nın "Misak-ı Millî ile mukayyet şerait-i milliye tatmin edilmedikçe sulha razı olmayacağını bildirdiğini" yazıyordu[22]. Islahat, Şark Meselesi'nin savaşla çözümlenemeyeceğini, savaşın bir anahtar olamayacağını açıkladıktan sonra Türkiye ile Yunanistan'ın anlaşması gerektiğini savunuyordu: "Türk ve Yunan devletleri mutedil noktalara gelmedikçe siyaseten meselenin halline imkân var mıdır? Her iki taraf da henüz hissiyat sahasındadır. Akıl ve mantık sahasına gelmemiştir. Her iki devlet uzlaşacak bir cihet buldukları takdirde işi sürüncemede bırakmamalı ve meseleyi kökünden halleylemelidir". Yazar, bundan sonra, Paris'te toplanan hariciye nazırlarının hazırladıkları projeyi baştan aşağıya incelediğini belirterek bununla ilgili görüşlerini şöyle açıklıyordu: "İstanbul'u tehlikeden kurtardık diye ortaya attıkları plân bilakis Türk payitahtını tehlikeden kurtaramamaktadır. İstanbul'un anahtarı demek olan Boğazların Asya tarafı Türklere geçtiği halde, Gelibolu şebehceziresi başka bir idare altına verilmektedir. Halbuki bu iki zıt idareyi telif etmek mümkün mü? İstanbul kat'i olarak tahliye edilmiyor. Düvel-i mütelife işgalin ref'ine temayül göstermiyor..." Yazıda ayrıca, bu kararın *müeeyyidesi* olmadığı için boşlukta kaldığı dile getiriliyor ve çözümün, ilk satırlardaki düşüncenin ter-

[21] Islahat, bu alıntılar için şöyle bir açıklama yapmak gereğini duyuyordu: "Aynen veya hulaseten nakl ve tercüme ettiğimiz bu telgraflardan dolayı bir gûna mesuliyeti vicdaniye kabul etmiyoruz. Maksadımız karilerimizi hadisat-ı cariyeden haberdar kılmaktadır.

[22] Samih Lutfi, "Konferans Etrafında", *Islahat*, 2 Nisan 1338.

sine savaşta yattığı üzerinde duruluyordu: "Bakalım bu konferansın sonu ne çıkacak ve neye müntehi olacak? Galiba yine harp olacak ve işi kökünden o halledecektir. Şark Meselesi'nin hallinde miftah muharebedir. Zira konferanslar bu işin içinden, birkaç defa tecrübe ettiler, çıkamadılar. Bu defa da hemen heman aynı neticenin husülünden korkulmaktadır"[23]. Islahat'ın başyazarı Samih Lutfi, yine sansür tarafından delik deşik edilmiş bir makalesinde, konferans kararlarının kabulü yolunda henüz bir belirti olmadığını vurguluyor, Türklerin bunu Misak-ı Milli'ye uygun görmediklerini, belli başlı Anadolu gazetelerinin hükûmete bu önerileri kabule yanaşmamasını salık verdiklerini yazıyordu. Samih Lutfi, kararların daha mantıklı esaslara dayanması gerektiğini savunuyor, konferansa katılanları samimi olmamakla suçluyordu. Bu yüzdendir ki eski hamam eski tas sözünde olduğu gibi değişen bir şey yoktu. Ama yine de sormaktan kendini alamıyordu: "Bilmem mukarrerat-ı sulhiyenin tatbikini ümit etmek ne dereceye kadar doğru olur?"[24].

Anadolu basınından yapılan alıntılara göre de müttefiklerin önerdikleri koşullar Sevr Antlaşması'ndan başka bir şey değildi[25]. Ancak dikkati çeken bir nokta Saday-ı Hak başyazarı Mehmet Sırrı'nın Atina gazeteleri ile Ankara basınını aynı kefeye koyması ve mütarekenin gerçekleşmemesinde Ankara hükûmetini suçlar bir dil kullanmasıdır: "Atina matbuatının - bazıları müstesna - kullanmağa başladıkları lisanla Ankara'da münteşir *Yeni Gün* ve *Hâkimiyet-i Milliye*'nin mütareke şeraiti için istimal ettikleri lisan-ı şiddetkâri görenler ümid-i sulhun bir serap nuşin-i iğfalkârdan ibaret olduğunu teslim ve itirafta zerre kadar tereddüt etmezler". Yazar, barış konusundaki umutsuzluğun "muharip devletlerin ateş saçan matbuatı"ndan kaynaklandığını yazıyor ve "sulhün bir serab-ı iğfalkâr" olduğu sonucuna varıyordu[26].

5 Nisan tarihli Islahat, mütareke koşullarının "hem hükûmetin istiklâl-i âtisine hem de Misak-ı Millî şeraitine uygun olmadığından" Ankara tarafından kabul edilemeyeceğini yazıyordu. Şark gazetesinin Atina çıkışlı bir haberine göre de Mustafa Kemal Paşa, Roma'da yayınlanan bir gazetenin muhabirine verdiği demeçte, ileri sürülen koşulların Türkiye için bir tuzak olduğunu söylemişti[27]. Mustafa Kemal Paşa. mütarekeyi ka-

[23] Samih Lutfi, "Şark Sulhü", *Islahat*, 3 Nisan 1338. Yazı yer yer sansüre uğramıştır.
[24] Samih Lutfi, "Ümidvar Olalım mı?", *Islahat*, 4 Nisan 1338.
[25] *Şark*, 4 Nisan 1338.
[26] Mehmet Sırrı, "Sulh Ümidi Bir Serab-ı İğfalkâr İmiş", *Saday-ı Hak*, 4 Nisan 1338.
[27] "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanatı", *Şark*, 6 Nisan 1338. Bu demeç 6 Nisan tarihli Saday-ı Hak'ta yayınlanmıştır.

bul etmek suretiyle Türkiye'nin bu tuzağa düşmeyeceğini de dile getirmişti.

İzmir Rum basını da doğal olarak Ankara'ya çamur atmaya devam ediyordu. Armonya, hem Babıâli hem de Ankara'yı Yunanistan ve İtilâf Devletleriyle barış konusunda konuşmaya niyetli olmamakla suçluyor, Yusuf Kemal Bey ve İzzet Paşa'nın Avrupa'da rollerini pek güzel oynadıklarını iddia ediyordu: "Büyük Millet Meclisi ile Babıâli mağrurane ve resmî olarak çoktan beri başladıkları komediye devam etmektedirler. Bu oyun, yalnız bizim için değil aynı zamanda düvel-i müttefika için de oynanmaktadır". Armonya, Mustafa Kemal Paşa'yı bildiğinden şaşmamakla suçluyor, buna karşılık "hakkın tezahürünün" gecikmeyeceğini *ilân* ediyordu. "Çünkü Asya-yı Suğra ahalisinin hakkını teslim ettirecek kuvveti vardır"[28].

Ankara'nın beklenen notasının içeriği 8 Nisan tarihli gazetelere henüz yansımamıştı. Ankara'nın mütarekeyi esas bakımdan kabul ettiği haberleri bu tarihli gazetelerin sütunlarını doldurmaktadır. Islahat'ta Samih Lutfi, Ankara'nın mütarekeyi reddetmeyip belki "bazı mukabil şartlar" ileri sürebileceği üzerinde duruyordu[29]. Nitekim 10 Nisan tarihli Şark gazetesi, Ankara'nın müttefiklere yanıt verdiğini Türklerin "mütareke ve sulha dair" bir takım "şartlar dermeyan" ettiğini, bunların İtilâf Devletleri tarafından kabul edilemeyeceğini yazıyordu. Fakat "Ankara hariciye vekilinin imzasını taşıyan bir nota ile düvel-i mutavassıtanın İstanbul fevkalâde komiserlerine tevdi edilen cevabın pek nazikâne ve sulhperverane bir lisanla yazılması Anadolu'nun bir siyaset-i harpcuyane peşinde olmadığını (boş) ispat etmiştir"[30].

[28] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 7 Nisan 1338. Rumca gazetelerin bu "tehditlerine" bağlı olarak Rumlar ve Yunanlılar Anadolu'daki etkinliklerine devam ediyorlardı. İzmir'e gelen Papulos, büyük bir törenle karşılanmış, "Asya-yı Suğra ahalisinin hiçbir zaman himayesiz bir surette yalnız" bırakılmayacağı yolunda bir demeç vermişti. Asya-yı Suğra Yunan Teşkilât Cemiyeti sürekli olarak toplantı yapıyordu. İzmir'in tüccarları, Yunan Müdafaa-i Milliye Teşkilâtı'na 10.000 lira bağışta bulunmuştu ve her ay 2500 lira vereceğini vaat etmişti. *İzmir Yunan Kadınları Müdaafaa Cemiyeti* toplanarak, Asya-yı Suğra Yunan Teşkilâtı'na her türlü yardımda bulunmaya karar vermişti. İzmir limanı Rum işçileri, Yunan Teşkilât Cemiyeti'ne 250 lira bağışta bulunmuştu. İzmir Rum Amele Cemiyeti, bütün dünya işçilerine hitaben bir bildiri yayınlayarak onları Küçük Asya Rumlarının "mücadelesine" yardıma çağırıyordu (Saday-ı Hak, 6, 7 Nisan 1338).

[29] Samih Lutfi, "Netice", *Islahat*, 8 Nisan 1338.

[30] Ebu Tevfik, "Ayastafanos Konferansı" *Şark*, 11 Nisan 1338.

Yazar, Ankara hükûmetinin üç hafta içinde toplanacak Ayastafanos Konferansı'na katılmaya hazır olduğunu bildirdiğini yazıyor, böylece Türk ve Yunan temsilcilerinin karşı karşıya geleceğinden söz ediyordu.

Gazetelerdeki haber ve yorumlar birbirini tutmamakta ve İtilâf Devletleri'nin Ankara'ya ne yanıt vereceği kesin olarak bilinmemektedir. Armonya'ya göre: "Mustafa Kemal Paşa hükûmeti Yunanistan'la musalaha için bir nevi pazarlığa girişmiş oluyor ve hem öyle bir pazarlık ki yalnız kendi menfaatini temin edecek şeraiti ileri sürmekle işi bitirmek istiyor"du[31]. Armonya sonunda baklayı ağzından çıkarıyordu. "Bu husta söz söylemek yalnız Asya-yı Suğra Yunanlılığına ait olmalı" idi. Diğer Rum gazeteleri "Asya-yı Suğra'nın sulhü Yunan zaferiyle olacaktır" diye yazıyorlardı. Bunlar aynı zamanda Yunan askerlerini "tarihî vazifelerini" yapmaya çağırıyor, cephedeki askerlerin ise "şen ve şatır" olduklarını bildiriyorlardı[32]. Kozmos hiçbir surette uzlaşmak kabil değildir" diyor ve "Asya-yı Suğra'daki ahaliye Yunan askerinden başka teminat" olamayacağını iddia ediyordu[33]. Bu arada Yunanlılar, İtalyanların boşalttığı Kuşadası ve Söke'yi de işgal ediyorlardı[34].

Ankara hükûmetinin, İtilâf Devletleri'nin 15 Nisan tarihli notasına verdiği yanıtla ilgili haberler ve yorumlar uzun süre gazeteleri doldurdu. Samih Lutfi, Islahat'ta çıkan 27 Nisan tarihli bir yazısında "gelen haberlerin birbirini tutmadığını" belirterek "cevabın sulhperverane yazıldığının muhakkak" olduğunu savunuyordu. "Ankara hükûmeti sulhperverliği şiar ittihaz etmiştir" diyen Samih Lutfi, müttefiklerin samimiyetle hareket etmelerini ve barışçı emellerle iki tarafı bir araya getirmelerini salık veriyordu[35]. Samih Lutfi ertesi günkü yazısında Ankara hükûmetinin notasında "açık olarak millî metalibatı" dile getirdiğini ancak bunun İtilâf Devletleri tarafından nasıl karşılanacağının şimdilik bilinmediği üzerinde duruyordu[36]. Nitekim ertesi gün kaleme alınan bir yazıya göre: "Hükûmet-i milliyenin müttefiklere verdiği son notanın tesiri etrafında birçok rivayetler, şayialar deveran ediyor"du. "Bazı telgraflar şöyle bazı telgraflar da böyledir diyor.

Birini getirdiği haberi diğeri tekzip eyliyor. Üç dört günden beri gelen haberlerden bir netice çıkarmak mümkün değildir... Onun için şu günlerde pek müteyakkız hareket etmek ve telgrafları ciddi bir teftiş ve kontrola tabi tuttuktan sonra doğruluğunu ve eğriliğini münakaşa etmek zarureti" doğuyordu. Bu düşüncelerden yola çıkan yazar "histen önce

[31] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 11 Nisan 1338.
[32] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 21 Nisan 1338.
[33] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 1 Mayıs 1338.
[34] *Saday-ı Hak*, 1 Mayıs 1338
[35] Samih Lutfi, "Ankara Hükûmetinin Cevabı", *Islahat*, 27 Nisan 1338.
[36] Samih Lutfi, "Hükûmet-i Milliye'nin Cevabı", *Islahat*, 28 Nisan 1338.

aklın rehber'' alınması gerektiğini savunuyordu[37]. Aynı gün Saday-ı Hak, konferansın suya düşmesi olasılığından söz ediyordu. 5 Mayıs tarihini taşıyan Saday-ı Hak, Ankara Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal'in ''Misak-ı Millî'' dışında bir barışı kabul etmeyeceğini yazıyordu. Atina'da hükûmet yanlısı gazeteler de Küçük Asya'nın boşaltılmayacağını, Yunanistan'ın savaşa devam edeceğini ve müttefiklerin Yunanistan'a Batı Anadolu'da geniş bir özerklik verdiğini yazıyorlardı[38].

Sonuç olarak ''Şark Meselesi'' yine bunalımlı bir evreye girmişti. ''Paris Konferansı'nı müteakip kalplerimizde beliren hisler, dimağımızda canlanan fikirler pek başka idi. Düvel-i muazzama zannediyorduk ki artık bu müzmine bir deva bulacak ve Şark Meselesi'ni halledecek... Her zaman olduğu gibi bu defa da Şark Meselesi'nin halli hususunda devletler arasında bir ittifak yok... Devletler nokta-i nazarı arasında derin bir uçurum var demektir''. Bu satırların yazarı, devletler arasındaki farklı görüşlerin sorunun çözümünü engellediği yargısına varmaktadır[39].

Darülfünun Olayları ve İzmir

1922 yılında İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde çıkan olaylar İzmir basınında geniş yankılar uyandırmıştır. Özellikle Saday-ı Hak, Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin tutumunu ''gayet musip ve şayan-ı takdir bir karar'' olarak değerlendiriyordu. Edebiyat Fakültesi'nde ders veren kimi öğretim üyelerinin (müderris) Türklüğü aşağılayan tutum ve davranışlarına karşı öğrencilerin gösterdiği tepki, bu olayların özünü oluşturmaktadır. Öğrenciler bu kişileri ''istifaya'' çağırmışlardır. Saday-ı Hakk'ın sansür tarafından epeyce makaslanmış haberine göre öğrenciler, her gün Türklüğe ''hücum eyleyen'' Ali Kemal ve hempası olan Rıza Tevfik, Hüseyin Daniş, Cenap Şahabettin ve Barsamyan'ın Edebiyat Fakültesi'ndeki görevlerinden çekilmelerini istemişlerdir. Saday-ı Hak, öğrencilerin bu isteklerinde *pek haklı* olduklarını yazıyor ancak ''Dehay-ı edebisi önünde eğildiğimiz'' Cenap Şahabettin gibi yaratıcı bir Türk kaleminin kendisini böyle bir havaya kaptırmış olmasından üzüntü duyduğunu dile getiriyordu.

Mütarekeden sonra yaptıkları ''siyasî fenalıklar'' yetmiyormuş gibi buna ek olarak ''Türkün hiç olduğunu'' ileri sürerek ''yapmaya gayret ettikleri manevi lekeyi kemale karar verdikleri'' anlaşılmaktadır. ''Cenap

[37] Samih Lutfi, ''Histen Evvel Akıl'', *Islahat*, 1 Mayıs 1338.
[38] *Islahat*, 5 Mayıs 1338.
[39] Samih Lutfi, ''Şark Meselesi'', *Islahat*, 8 Mayıs 1338. Krş. *Islahat*, 14 Mayıs 1338.

Şahabettin Bey, *Revue de Deux Mondes*'un muhabirine "bir demeç vere rek "Türkün hiçbir şey olmadığını, yaratmak kabiliyetinden uzak oldu ğunu söylerken acaba kalbi titremedi mi? Acaba asr-ı hazırın bütür terekkiyatına rağmen bugün yapılması adeta ademü'l imkân olan Mimaı Sinan, Kasım, Mehmet Ağaların vücuda getirdikleri âbidat-ı İslamiyeyi bir kere göz önüne getirmedi mi?" Saday-ı Hak, bu hocaların edebiyatta, bilimde "yed-i tula" sahibi olmalarının artık hiçbir anlam taşımadığını, Türk'e dil uzattıkları anda "nazarımızda bir hiç" olduklarını açıklayarak gençliğin tutumundan bir kez daha övgüyle söz ediyordu[40].

Saday-ı Hak, 9 Nisan tarihli sayısında olayla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgiler veriyordu. Buna göre İstanbul gazeteleri -Peyam Sabah dışında - Darülfünun olayları hakkında sütunlarla yazı yazmaktadırlar. Edebiyat Fakültesi kız ve erkek öğrencileri "Meclis-i Müderrisine", beş hocayı niçin istemediklerini açıklayan ve bunların gerek basın dünyasında gerek derslerinde "hissiyat-ı milliyeyi rencide edecek harekâtta bulunduklarını" dile getiren uzun bir dilekçe vermişlerdir. Bu dilekçeyi Peyam-Sabah'tan başka bütün İstanbul gazeteleri yayınlamışlardır. Bu hocalardan Hüseyin Daniş ve Rıza Tevfik'in görevden ayrılmak istekleri kabul edilmiştir. Profesörler kurulu diğer üç müderrisin (Ali Kemal, Cenap Şahabettin ve Barsamyan) görevlerine devam etmelerine karar vermiştir. Ancak Barsamyan (Torlakyan)'ın ifadesinin yeniden incelenmesi söz konusudur. Cenap Şahabettin ve Ali Kemal'in siyasal kanılarının öğretime devam etmelerine engel olamayacağı sonucuna varılmıştır. Kurul başkanı İsmail Hakkı, kararı öğrencilere bildirerek bunu kabul etmelerini salık vermiştir. Ancak öğrencilerin aldıkları kararlarında direndikleri görülmektedir[41].

Öğrencilerin kesin tutum ve kararlarına rağmen Ali Kemal'in derslerine geleceği sanıldığı için Hürriyet ve İtilâf Fırkası, Edebiyat Fakültesi tarih dershanesine sekiz on partili göndermiştir. Bunlar kendilerini öğrenci yerine koyacak ve boykot kırıcılığı yapacaklardı. Bu tür oyunlara gelmek istemeyen öğrenciler, kararlarında direndikleri için derslere girmediler. Kaldı ki İtilâfçıların da dinleyici kartları görevliler tarafından alınarak dışarı çıkarılmışlardır. Üstelik öğrencilerin kesin olarak derslere karşı tavır aldıklarını bilen ve onlardan çekinen Ali Kemal de fakülteye uğramamıştır[42].

[40] İsmail Hakkı, "Takdir ve Tasvip Ederiz", *Saday-ı Hak*, 7 Nisan 1338.
[41] "Darülfünun Hadisesi Etrafında", *Saday-ı Hak*, 9 Nisan 1338.
[42] "İtilâf-ı Hürriyetçiler ve Ali Kemal", *Saday-ı Hak*, 9 Nisan 1338.

Öte yandan İstanbul gazeteleri, Ali Kemal ve Cenap Şahabettin'in kurul tarafından şuçlu bulunmamasından ötürü "hayret ve hiddet"e düşmüşlerdi. "Ali Kemal mecliste (kurulda), kendisini müdafaa ederken Ankara hakkında pek çirkin beyanatta bulunmuş ve bazı müderris arkadaşları da Ali Kemal'i müdafaa etmiştir. Darülfünun talebesi bu kararı kabul etmemeğe, bu herifleri Darülfünun'a sokmamağa azmetmişler ve dün yeniden bir beyanname kaleme almışlardır. Bu bildiri şu cümle ile sona eriyordu: "Talebe, meclis-i müderrisinin bu aczi karşısında bedbaht ve müteellimdir. (boş) Talebe vazifesini tamamen müdriktir"[43].

İstanbul gazeteleri, Profesörler kurulunun öğrenciler kadar medeni cesaret gösteremediğini ve "Bir türlü o menfur muallimlerinden ayrılmak istemediğini ve Türk efkâr-ı umumisinin müderrisler meclisinden daha başka türlü bir karar" beklediğini yazıyorlardı[44]. Saday-ı Hak, *İleri* gazetesinde çıkan bir yazıdan yaptığı alıntıyla habere son veriyordu. Burada şöyle deniliyordu: Niye müderrisler de talebe gibi yürekten bir hiss-i nefret duymadılar? Niye talebenin muhik şikâyetlerine ve telakkilerine iştirak edemediler? Acaba bir düşünce, istikbale ait bir ihtimal mi mani oldu? Müderris beyler emin olsunlar. Millet bu beraat kararında hemfikir ve hemhis değillerdir".

Saday-ı Hak, 18 Nisanda geçtiği bir haberde olayın hâlâ devam ettiğini yazıyordu. Buna ek olarak Darülfünun'un uzun süre kapatılmasının suçluları kurtaramayacağı üzerinde duruyordu[45].

İşgal altındaki İzmir basınının Türklüğün onuruyla ilgili bir konuda bu denli duyarlı davranması oldukça anlamlı ve önemlidir.

Yunan "Tekzib-i Resmî"leri

Daha önce de belirttiğimiz gibi işgal altındaki İzmir'de çıkan Türkçe gazeteler, Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nın emirleriyle dolu bulunuyordu. Bunun yanında yine resmen yayınlanan "harekât-ı askeriye" raporları da hemen hemen her gün gazetelerin baş köşesini işgal ediyordu. Öte yandan Türkçe gazetelerin bir başka resmî konuğu da "tekzib-i resmiler" idi. Bu resmî yalanlamalar, Yunanlıların işgal ettikleri bölgelerde ortaya çıkan olayları, zulüm ve vahşetleri gizlemek, saklamak amacına yönelik olduğu için aslında Yunan propagandasının da bir halkasını oluşturuyorlardı. Böylece İstanbul ve Ankara gazetelerinde işgal bölge-

[43] "Darülfünun Hadisesine Dair", *Saday-ı Hak*, 9 Nisan 1338.
[44] *Saday-ı Hak*, 9 Nisan 1338.
[45] *Saday-ı Hak*, 21 Nisan 1338.

leriyle ilgili olarak çıkan haberler sözde yalanlanıyor ve buralarda hiçbir baskının, hiçbir zulmün olmadığı görüntüsünü yaratmaya çalışıyordu. Türkçe gazetelerin sayfalarını dolduran bu "Resmî Tekzip" lerden birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

İstanbul gazetelerinde çıkan "Bandırma kazasında Rum eşkıyalarının türediği", bunların Yunanlılar tarafından desteklendiği yolundaki haberler Matbuat Kalemi tarafından yalanlanıyordu. Yunan propagandası bu yalanlamayı işbirlikçilerden gelen mektuplarla kanıtlamaya çalışıyordu. Nitekim Bandırma müftüsü Abdürrahim, Belediye reisi İsmail Hakkı ve idare meclisi üyeleri Koçoğlu, Hasan Hilmi imzalı mektupları bu tekzibe destek olarak kullanılıyordu[46].

İstanbul'da yayınlanan İkdam gazetesinin 5 Mayıs 1338 (1922) tarihli ve 9092 sayılı nüshasında yer alan Ankara'nın iki bildirisi yalanlanıyordu. Burada yer alan haberlere göre, Yunanlılar, Müslüman halkın namaz kıldığı sırada Muradiye Camiine saldırmışlar Türklerin kimisini katletmiş kimisini de Yunanistan'a sürmüşlerdi. Öte yandan İzmir'deki Ermeni çeteleri Türk mahallelerini dolaşarak Müslümanlara baskı yapıyorlar, Akhisar dolaylarında da Yunanlılar halkı tedirgin eden davranışlarda bulunuyorlardı. İzmir'deki Yunan Matbuat Kalemi bu olayları yalanlamakta ve hatta bunların "hayal ve eracif" ten olduğunu iddia etmekte, Yunan askerlerinin sözüm ona "bilatefrik-i cins ve mezhep bilumum ahalinin can ve ırz ve mallarının zalim Türk çetelerinden emr-i muhafazası uğrunda itina ile çalıştıkları" propagandası da eklenmekteydi[47].

Ankara'da çıkan Hâkimiyet-i Milliye'nin 25 Mayıs tarihli sayısında yer alan Söke'ye bir saat uzaklıktaki Gümüş köyünün Yunanlılar tarafından yakıldığı haberi de aynı şekilde "tekzip" ediliyordu. İzmir'deki Yunan Matbuat Kalemi'nin resmî makamlara dayanarak(?) yaptığı yalanlamaya göre haberin doğrusu şu idi: "Gümüş köyüne doğru ilerleyen Yunan keşif kolları, kadın ve çocuklardan oluşan halkı boşaltmışlardı. Bundan sonra Yunan birliklerine evlerde saklananlar ateş açmışlardı. Evlerde savunmada bulunanlar tehlikeyi anladıklarından cephanesi ile dolu olan bu yerleri ateşe vererek kaçmışlardı[48]. Bu tekzibin ne dereceye kadar *tekzip* olduğu kendiliğinden anlaşılıyor. Tahliye edi-

[46] *Saday-ı Hak*, 5 Mayıs 1338; *Islahat*, 5 Mayıs 1338.

[47] *Islahat*, 6 Haziran 1338; *Şark*, 7 Haziran 1338. Gazetenin bu sayısındaki başmakalenin sansürce "tay" edildiği yani çıkarıldığı yazılıdır.

[48] *Şark*, 20 Temmuz 1338.

len kadın ve çocuklar, cephane dolu evler... Ve Alemdar Mustafa Paşa olayını anımsatan senaryolar... Matbuat Kalemi aynı şekilde Peyam-Sabah'ta çıkan (15 Haziran) "Söke ahali-i.Müslimesinin feci ahvalini" yansıtan haberleri de yalanlıyor ve bunları "suiniyet" ile açıklamaya çalışıyordu: "Gerek Söke havalisinde ve gerek memalik-i meşgulenin aksam-ı sairesinde Müslüman unsuruna karşı hiçbir tecavüz vukubulmadığını bilakis Müslümanların, Yunanlıların (Rumların) mazhar olduğu himayenin aynına nail olduklarını" iddia eden bir resmî tekzip, "muteberandan" birçoklarının "Yunan idaresine itimatlarını arz ve beyan ettikleri" propagandasını da içermekten geri kalmıyordu[49].

Matbuat Kalemi, Hâkimiyet-i Milliye'nin 21 Mayıs tarihli sayısında çıkan Kordon Camiinin kapatıldığı haberini de yalanlıyordu. Üstelik bu caminin her türlü "tecavüzden masun" olduğunu da ileri sürüyor ve burada görevli imamın "kemal-i serbesti" ile dinsel görevini yerine getirdiği de iddia ediliyordu[50]. 21 Mayısta çıkan bir haberin "tekzip" edilmesi için Matbuat Kalemi'nin neden üç ay beklediği anlaşılamamaktadır.

Bu örnekler, Yunan resmî yalanlamalarının niteliği konusunda bir fikir vermektedir. Bu bakımdan Türkçe gazetelerde yer alan bütün tekzipleri aktarmaya gerek görmüyoruz.

Tahkik Heyeti Sorunu

1922 Mayısında mütareke ve barışla ilgili haberlere bir yenisi eklendi. Yunan propagandası, Ankara'nın Küçük Asya'daki Hıristiyanlara zulüm ve baskı yaptığı iddialarını yayıyor ve bu iddialar yer yer devletlerarası ilişkilerde etkili oluyordu. Islahat gazetesinin 25 Mayıs 1338 (1922) tarihli ve Atina çıkışlı bir haberine göre Ankara hükûmeti, Küçük Asya'da "Hıristiyanlara icra ettikleri mezalimi tahkikat etmek üzere düvel-i müttefika tarafından tayin edilecek komisyon heyetini kabule muvafakat etmiştir". Bundan sonra bu konuya yönelik haberlerin giderek arttığı görülmektedir. Islahat 26 Mayıs tarihli bir yazısında; İngiltere hükûmetinin Anadolu'daki Hıristiyanlara karşı Türkler tarafından yapılan "mezalim"in araştırılması için Fransa hükûmetine yaptığı önerinin başlangıçta Poincaré tarafından reddedildiği bildiriliyordu. Ancak Lord

[49] *Şark*, 10 Ağustos 1338. Durum bunun tam tersiydi. Çünkü İtalyanların boşalttıkları Söke'yi işgal eden Yunanlıların burada işledikleri cinayetler, tarafsız bütün yabancılar ve Kızılhaç delegeleri tarafından da oybirliği ile doğrulanmıştır. Bk. Bilal N. Şimşir, *Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)*, İstanbul, 1972, 378.

[50] *Şark*, 23 Ağustos 1338.

Curzon'un, Fransa'nın Anadolu'ya bir "tahkik heyeti" göndermediği takdirde Paris Konferansı'nda alınan kararları geçersiz sayacağını (keenlemyekün addedeceği) bildirmesi üzerine durumun değiştiği haberi de ekleniyordu. Bundan anlaşıldığına göre, Fransa, İngiltere'nin önerisini kabul etmişti. Islahat aynı sayısında, bu tür söylentilerin çıkması üzerine Büyük Millet Meclisi'nin büyük bir toplantı yaptığını "bu gibi havadisin suret-i zuhuru hakkında Hâriciye Komiserliğinin" gerekli "tahkikatı" yapmasına karar verdiğini bildiriyordu. Islahat'ın, "Öteden beri Kuva-yı Milliye'nin neşr vasıta-ı neşr ve efkârı olan Hâkimiyet-i Milliye" den yaptığı bir alıntıya göre, "Ankara gerek düvel-i muazzama ve gerek beynelmilel gönderilecek herhangi bir komisyona kapılarını açık bulunduracaktır"[51].

Paris kaynaklı bir habere göre tahkik heyeti oluşturulmuştu. Heyet yakın zamanda İstanbul üzerinden Trabzon'a gidecektir. Ancak Chamberlain, heyetin hareket edeceği zamanın henüz belirlenmediğini Avam Kamarası'nda söylemişti[52]. Heyete Yunan temsilcileri de katılacak, Amerikalı üyeler rehber ödevi görecektir. *Daily Telegraph*, heyetin ağır bir ödev yüklendiğini yazıyordu. Birleşik Devletlerden bu konuda henüz bir yanıt alınamamıştır[53]. Islahat'ın aktardığı bir söylentiye göre, "Ankara hükûmeti, İngiliz teklifine cevap vermiş ve heyete Türk azaların ithalini de talep etmiştir[54]. Ancak birkaç gün sonra Ankara'nın, "Asya-yı Suğra'da kalliyetleri vaziyetini tahkik etmek üzere düvel-i müttefika tarafından Anadolu'ya gönderilecek heyet-i tahkikiyeyi kabul etmemeğe karar" verdiği haberi Islahat'ta yer alıyordu[55]. Amaltiya, ise İngiltere'nin, bir an önce Amerika'nın Küçük Asya tahkik heyetine katılması için çaba gösterdiğini yazıyordu[56]. Samih Lutfi, Islahat'taki başyazısında gelişmeleri yorumlamaya çalışıyordu[57]. Buna göre, "tahkik heyeti fikri" Chamberlain tarafından Avam Kamarası'nda ortaya atılmış ve müttefiklerin de bu konuda İngiltere'ye yardımcı olması istenmişti. Ancak İngiltere hiçbir hükûmetten kesin bir destek sağlayamadı. Fransa öneriyi kabule yanaş-

[51] "Tahkik Heyeti ve Ankara", *Islahat*, 26 Mayıs 1338. Hâkimiyet-i Milliye'den yapılan alıntı sansür tarafından çıkarılmıştır. Ayrıca bk., *Şark*, 24, 25, 26 Mayıs 1338.

[52] "Fransa ve İtalya Anadolu'ya irtibat subayları göndermeye razıdır. İngiliz heyetinin ne zaman gideceği belli değildir" (Jaeschke, *Kronoloji*, I, 181).

[53] "Tahkik Heyeti", *Islahat*, 27 Mayıs 1338.

[54] "Ankara'nın Cevabı", *Islahat*, 27 Mayıs 1338.

[55] "Ankara Kabul Etmiyor", *Islahat*, 2 Haziran 1338.

[56] Alıntı: *Islahat*, 2 Haziran 1338.

[57] Samih Lutfi, "Tahkik Heyeti ve Ankara", *Islahat*, 4 Haziran 1338. Yazı yer yer sansüre uğramıştır.

mış ancak Amerika henüz yanıt bile vermemiştir. İngiltere'nin iddiaları şöyle özetlenmektedir: "İngiltere hükûmeti ne iddia ediyor? Londra hükûmeti diyor ki Anadolu'da ve bilhassa Pontus'ta Hıristiyanlara karşı bazı sert muameleler yapılmış, orada ekalliyetlerin hukuku temin edilemiyormuş. Halbuki ekalliyetleri muhafaza etmek, onları her türlü tecavüzden masun bırakmak İngiltere için namus meselesidir. Binaenaleyh Anadolu'ya müttefikler tarafından gönderilecek tahkik heyetinin bu meseleyi tetkik ve tamir eyleyerek işin aslını anlaması ve ondan sonra kat'i olarak halledilmesi lâzımdır. İşte Britanya bu fikirle hareket ediyor..." Yazar, müttefikler tarafından böyle bir hareketin "müşahede" olunmadığını belirterek Ankara'nın tutumu konusundaki görüşlerini sıralamaktadır: Ankara bu öneriyi ya kabul edecek ya da geri çevirecektir. Ankara hükûmetinin dışarıdan gelecek yabancı bir heyeti kabulde "mazur" olabileceği üzerinde de duran Samih Lutfi yazısını şöyle bağlıyordu: "İşte tahkikat heyetinin bugünkü safahatı budur. Ankara henüz cevap vermemiştir. Red veya kabul hakkında kat'i bir şey yoktur. Binaenaleyh bugün ne dense boştur. İş Ankara'nın cevabında. O cevap vermedikçe tahkikat meselesinin netayici tabii bilinmeyecektir".

Rumca gazeteler, Balfour'un Anadolu'ya tahkik heyeti gönderilmesini gereksiz ve hatta tehlikeli bulan demecine yer veriyorlardı[58]. Kozmos, Paris ve Londra kaynaklı haberlere dayanarak Kuva-yı Milliye'nin hiçbir suretle tahkik heyetini kabul etmeyeceğini yazıyordu[59]. Amaltiya'ya göre Mustafa Kemal Paşa, "Anadolu Hristiyanlarını temsilen Büyük Millet Meclisi'nde Hristiyan mebusların kabulü hakkındaki teklifi nazar-ı dikkate almıştır"[60]. Amaltiya'dan aktarılan bir haberde de şöyle yazıyordu: "Kuva-yı Milliye gazetelerinin teminatına göre Ankara hükûmeti, rivayet ve iddia edilen mezalimin tahkiki icrasını kabul etmeyecekmiş. Esbabı ise Kuva-yı Milliye, düvel-i müttefika ile hal-i harpte olduğundan Anadolu'da ecnebi zabitanının geştügüzarına müsaade etmiyor"[61]. Şark gazetesi de İstanbul çıkışlı bir haberinde şöyle diyordu: "Büyük Millet Meclisi'nde beyanatta bulunan Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa, Anadolu'da ekalliyetlere karşı zulüm ve iğtisaf icra edildiği yolunda vaki olan iddialara istinaden Anadolu'da tahkikat icrasını istiklâl-i siyasiyemize mugayir olduğundan bunu kabul edemeyecektir, demiştir"[62]. Ahenk'in

[58] Alıntı: *Islahat*, 4 Haziran 1338.
[59] Alıntı: *Islahat*, 8 Haziran 1338.
[60] *Islahat*, 9 Haziran 1338; *Şark*, 9 Haziran 1338.
[61] Alıntı: *Islahat*, 10 Haziran 1338.
[62] *Şark*, 11 Haziran 1338.

Near East gazetesinden yaptığı bir alıntıda "Anadolu'da tahkikat icra edi diği esnada diğer taraftan da müzakerat-ı sulhiyeye başlanırsa Şark-ı k rib meselesinin sürüncemede kalmasına meydan verilmiş olmaz görüşleri ileri sürülüyordu. Near East, "her iki meseleyi yekdiğerinde ayrı tutmak icap eder. Diğer taraftan eğer vukuu rivayet edilen mezali hakkında tahkikat icra edilecek ise bunun etraflı ve bitarafane yapılma icap eder" diyordu[63]. İngiliz gazeteleri, Ankara'nın olumsuz yanıtını doğrulanması halinde ona karşı "tedabir-i tazyikiyeye tevessü edilmesini" salık veriyorlardı[64].

Alınan son haberlere göre müttefikler, tahkik heyeti konusunda ke sin bir uzlaşmaya varmışlardı. Amerika da bu karara katıldığını bildir miştir. Müttefikler, tahkik heyetinin gönderilmesine ilişkin ortaklaş hazırladıkları bir muhtırayı Ankara hükûmetinin İstanbul'daki temsil cisi Hamit Bey'e vermişlerdir. "Müttefikler bu muhtıralarında Asya-yı Suğra'da hareket icrası için komisyonlar teşkil edilmekte bulunduğunu ve Ankara'nın cevabının beklendiğini izah eylemişlerdir"[65]. Bu yazıya ayrıca, "Siyasî muhaliflerin kanaatına göre Ankara hükûmeti bazı esbab-ı mecbureden dolayı tahkikatın icrasına müsaade etmeyeceği" görüşleri de eklenmiş bulunuyordu.

İzmir'deki Rumca gazeteler olayı bir propaganda malzemesi olarak kullanıyorlardı. Armonya ve Kozmos, Herbert Adams Gibbons'un Boston'da yayınlanmakta olan *Christian Science Monitor*'da çıkan bir yazısını *Kuva-yı Milliye Mezalimi* başlığı altında olduğu gibi vermişlerdi[66]. Yazı Yunan işgali altında bulunan bölgelerdeki halkın huzur(?) içinde yaşadığı iddialarına yer veriyor, buna karşılık Kemalistlerin egemenliği altında yaşayanların baskı altında tutulduğu propagandasını işliyordu.

Paris'te çıkan *Le Temps* gazetesinden Ahenk'in aktardığı bir yazıya göre, tahkik heyeti kesinlikle beklenen sonucu vermeyecektir. Çünkü önemli olan silahların susması idi. Bu bakımdan tahkik heyetinin Anadolu'ya gönderilmesinden önce düşmanlıkların sona erdirilmesi için ge-

[63] Alıntı: *Ahenk*, 13 Haziran 1338.

[64] *Ahenk*, 13 Haziran 1338.

[65] "Tahkikat ve Ankara", *Islahat*, 18 Haziran 1338.

[66] Şark, 19 Haziran 1338. H.A. Gibbons'un bu yazısı, Yunan propagandasının ana kaynaklarından biri olmuştur. Bk. *Les Turce et l'occupatien grecque en Asie Mineure*, Paris, 1922. Gibbons'un yazısı, sözde Kemalistlerin baskısına dayanamayan bir köyün (adı verilmiyor) halkının tavuk, hayvan ve eşyalarıyla birlikte Yunan siperlerine sığındığı yalanı üzerine oturtulmuştur.

[67] *Ahenk*, 25 Haziran 1338.

reken çabaların gösterilmesi zorunlu idi[67]. Ahenk'in Roma kaynaklı bir haberinde de Mustafa Kemal Paşa'nın tahkik heyetiyle ilgili olarak söylediği ileri sürülen "küstahane harikât" sözlerine yer veriliyordu[68].

İtilâf Devletlerinin bu konuda kesin bir karara varamadıkları anlaşılmaktadır. *Near East Relief* üyesi Jackith, 12 Temmuz 1922 tarihli demecinde, "Anadolu tahkik heyetlerinin kıymeti yoktur" diyordu. Nitekim temmuzun ortalarına doğru tahkik heyetiyle ilgili çalışmalar tavsadı. Çünkü diğer devletler tahkikatın, yalnızca Ankara hükûmetinin yönetimi altında bulunan yerlerde değil işgal altındaki bölgelerde de yapılmasını istiyorlardı. Bu tutum, İngiltere'nin geri adım atmasına neden olmuştur: Islahat'ta çıkan bir yazıda şunlar yazılıyordu: "Tahkikat meselesi artık akamete uğramış gibidir. İngiltere nokta-ı nazarına vukubulan itirazlar bu meseleyi tavsattı. Artık o eski müdafaalar, tahkikat teklifleri mevzubahis olmamaktadır. İngiltere'nin tahkikat keyfiyetini yavaştan almasına yegâne sebep, Amerika'nın tahkikatı, Fransa ve İtalya hükûmetlerinin iddiası gibi, Yunan işgaline de teşmilini istemesidir. İngiltere ise bunu arzu eylememektedir. Tahkikat bu yolu takip edeliden beri İngiltere bu meselede eski faaliyetini göstermez oldu. İşte tahkikatın aldığı son şekil budur[69].

[68] *Ahenk*, 25 Haziran 1338.

[69] Samih Lutfi, "Olanlar Bitenler", *Islahat*, 21 Temmuz 1338.

YEDİNCİ BÖLÜM

BARIŞ UMUTLARI VE İYONYA DEVLETİNE DOĞRU

Yine Barış Tartışmaları

Bundan önceki bölümde açıkladığımız gibi, Ankara hükûmetinin İtilâf Devletlerine verdiği 22 Nisan 1922 tarihli nota İngiltere'yi memnun etmemişti. Çünkü Ankara, gerçekten barıştan yana olduğunu açıklamış ancak bunun için mütarekeyle birlikte Anadolu'nun boşaltılmasını şart koşmuş, daha da ileri giderek belirlenecek bir tarihte temsilcilerini İzmit'e göndereceğini dahi bildirmişti. Oysa İngiltere'nin bütün amacı Ankara'yı oyalamak, doğrudan doğruya kendi istediği bir barış tasarısını Türkiye'ye kabul ettirmekti. Fransa, Ankara'nın İzmit Konferansı önerisini olumlu bulmakla birlikte İngiltere yine de buna yanaşmadı. İngiltere ile Fransa arasında bu konuda nota savaşı devam ediyordu. Öyle ki Poincaré, 26 Haziranda beşinci notayı vermiş bulunuyordu[1]. Böylece nisan, mayıs ve haziran ayları notalarla geçiştirildi. Bu sırada Türk askerî hazırlıkları devam ederken bütün bir yaz barış söylentileri ve hatta umutları İzmir basınının dilinden düşmedi. Öyle ki Büyük Taarruzun başladığından habersiz olan İzmir gazeteleri, bundan bir gün önce "Sulh Olacak mı?" diye sormaktan kendilerini alamıyorlardı.

1922 Haziranının ilk günlerinde İzmir basınında sulh umutlarının tamamen suya düştüğü anlaşılmaktadır. Buna göre, "Sulh hakkındaki tahminlerin hepsinin boş ve kof olduğu tahakkuk etmiştir". Paris Konferansı'na "Ne elimdir ki itilâf ve ittifak yerine nifak kaim olmuştur". İngiltere ile Fransa'nın arası "tasavvur edildiğinden daha fazla açıldı". İngiltere hükûmeti, "Boğazları, İstanbul'u elde ederek bütün Türkiye'ye ve hatta bütün cihana hâkim olmak siyasetini takip etmektedir. Fakat bu prensip Fransa tarafından şedit bir muhalefete maruz kalmaktadır". İngiltere, "İstanbul'u elde ederek Ankara'yı ortadan kaldırmak için lâzım gelen vesaiti ihzar ile meşgul oluyor. Bugünkü İngiltere'nin faaliyeti hep buna dairdir". İngiltere'nin Ankara üzerindeki tasarı ve amaçlarını böylece sergileyen Samih Lutfi, "Siniri kuvvetli olan partiyi kazanacaktır" yargısına varıyordu[2].

[1] Bilal N. Şimşir, *Sakarya'dan*, 381.

[2] Samih Lutfi, "Vaziyet-i Siyasiye", *Islahat*, 3 Haziran 1338.

Baş makalesi sansürce "talik" edilen Şark gazetesi 5 Haziran tarihli sayısında "Şark Meselesi faal bir safhaya giriyor" diye yazıyordu. Atina gazeteleri, "Türk-Yunan münasibatının keşb ettiği sükûnetten" söz ederken "Küçük Asya meselesinin halli için Londra'da büyük bir faaliyet olduğu" haberini veriyorlardı. Üstelik bu gazeteler Türk-Yunan "ihtilâfının hallinin karar altına alındığını" dahi ileri sürüyorlardı[3]. Yunan basınında sürekli olarak yinelenen bir iddia da Ankara'nın "Türk-Yunan ihtilâfının tanzimi için" doğrudan doğruya "Yunanistanla müzakerata" girişmeye istekli olduğu idi. Ancak bu konuda çıkan söylentiler yalanlanıyordu. Hatta Gounaris, kendisini ziyaret eden Sırp ve İtalyan elçilerine böyle bir haberin kesinlikle doğru olmadığını söylemişti[4].

Samih Lutfi, "Şark sulhunün Fransa ile İngiltere'nin hatta bütün devletlerin uzlaşmasına bağlı" olduğunu yazıyordu. "Fakat... Şark Meselesi'nde iki devletin takip ettiği siyaset o kadat yekdiğerine zıt ki bunu telif muhal denmese bile mümkün değildir..." Baş döndürücü ihtilâfları ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını savunan bu yazı şöyle bitiyordu: "Şark Meselesi bir Türk-Yunan meselesinden ziyade büyük devletler meselesidir. Büyük devletlerden haydi farz edelim İngiltere ile Fransa itilâf eylese bile geride Rusya ve Almanya gibi heyet-i siyasiyeler var. Ya onlarla nasıl itilâf edilecek? Hulasa büyük devletler itilâf eylemedikçe Şark sulhu olmayacaktır. Temenni edelim ki büyük devletlerin arasını açan ihtilâflara nihayet verilsin de bu topraklarda sulh ve müsalemet güneşi kendini göstersin"[5]. Fakat o güneş doğmuyor, "Şark Meselesi"yle ilgili haberlerin ardı arkası kesilmiyordu. 12 Haziran tarihli Ahenk gazetesine bakılırsa, "Şark Meselesi'nin halli için müttefikler arasında fevkalâde bir faaliyet mevcuttu". İngiltere hükûmeti, "Şark Meselesi'nin süratle halli için Fransa ve İtalya hükûmetleriyle müzakereleri" hızlandırıyordu. Paris çevrelerinde sorunun "Bir aya kadar halledilmiş bulunacağı tahmin" ediliyordu. "Son zamanlarda sahne arkasında cereyan eden faaliyet pek ziyade" ilerlemişti. Bu sırada Lahey'de bir kongre toplanması da ümitleri artıran bir başka olaydı. Ahenk, bu kongrede devletlerin çözmeye uğraşacakları en önemli sorunlardan birinin "Şark Meselesi" olduğunu haber veriyordu[6].

[3] *Şark*, 6 Haziran 1338.

[4] *Şark*, 8 Haziran 1338. Bu haberler Hariciye vekili Yusuf Kemal tarafından da yalanlanmıştır(*Ahenk*, 13 Haziran 1338).

[5] Samih Lutfi, "Şark Sulhü", *Islahat*, 9 Haziran 1338.

[6] "Lahey Kongresi ve Şark Meselesi", *Islahat*, 12 Haziran 1338.

Öte yandan bir Fransız torpidosu Claude Farrère'i İzmit'e getirmiş ve burada Mustafa Kemal Paşa ile Farrère arasında bir görüşme olmuş tur. Claude Farrère'nin İzmit'te Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi, onun Türkiye'ye yarı resmî bir görevle geldiği kanısını doğurmuştur[7]. Mustafa Kemal Paşa bu görüşmede Claude Farrère'e şu demeci vermişti: "Ankara hükûmet-i milliyesi, düvel-i müttefikaya karşı teveccühkâr bir siyaset takip etmiş (boş). Halbuki müttefiklerin hatt-ı hareketi Türk Milleti'nin infialini tezyidden başka bir şeye yaramamıştır.(Boş) Yalnız ahval-i harbiye icabatı olarak bazı mevakiden Rumlar teb'id edilmektedir"[8].

Şark Meselesi'nin ancak devletler arasında sağlanacak bir uzlaşma ile çüzümleneceğine inanan, İngiltere ile Fransa arasındaki uçurumun Anadolu'daki savaşın durmayacağını savunan Islahat'ın başyazarı Samih Lutfi, Atina'nın da Ankara'nın da "sulha" eğilimli olduğunu yazıyordu: "Atina'da günlerdir bir meclis içtima etti. Hararetli müzakereler yaptı. Lâkin meclisin kararı malûm olmadı. Biz öyle zannediyoruz ki Atina'daki meclis, her şeyden evvel sulhu temin edecek esbabı ihzar ile meşgul oldu". Samih Lutfi, Ankara'nın tutumuyla ilgili olarak da şu görüşleri ileri sürüyordu: "Ankara hükûmeti zimamdarlarından gerek Fevzi ve gerek İsmet Paşalar sulhun pek karib olduğundan bahsetmekte bir beis görmediler. Demek aynı sulh cereyanları Anadolu'da da var". Her yerde bir *sulh* eğiliminin var olduğunu belirten yazar, "mahiyet-i sulhun" ise tamamen "meçhul" olduğu yargısına varıyordu[9]. Oysa aynı günlerde Lloyd George, "Mustafa Kemal Paşa kuvvet ve tazyik tehdidini anlamak istemedikçe sulhun imkânsız" olduğu yolunda demeç veriyordu. Lloyd George böylece Ankara'ya baskı yapabileceğini sanıyordu[10].

16 Temmuz günü İstanbul'da Kuva-yı Milliye temsilcisi olan Hamit Beyin bir demeci hem Şark hem de Ahenk'te yayınlandı. Aslında bu demeç bir yabancı gazeteye verilmişti ve İzmir gazeteleri de bunu özetleyerek veriyorlardı. Ancak bu özet bile yakasını sansürden kurtaramamıştı. Hamit Bey bu demecinde Fransa'nın tutumundan övgüyle söz ediyordu: "Fransa takip ettiği siyaset-i itilâfperverane ile bütün Türk milletiyle âlem-i İslam'da kat'i muhabbetler tevlid ettiğini görmüştür". Anadolu'-

[7] "Claude Farrère ve Mustafa Kemal Paşa", *Islahat*, 21 Haziran 1338.

[8] "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanatı", *Ahenk*, 23 Haziran 1338. Demecin yer yer sansüre uğradığı anlaşılmaktadır. Bunun gibi Ankara hükûmeti temsilcilerinin demeçleri de sık sık sansüre uğruyordu.

[9] Samih Lutfi, "Mahiyet-i Sulh", *Islahat*, 9 Temmuz 1338.

[10] Şark, 9 Temmuz 1338.

ya tahkik heyetleri gönderilmesi konusunda ise şöyle diyordu: "Müttefiklere bu meseleye dair cevap vermek için kararlarına itiraz ediyoruz". Azınlıkların durumuyla ilgili olarak verilen yanıt kısmen sansüre uğramıştı. Uzun bir boşluktan sonra Hamit Beyin demeci şöyle devam ediyordu: "Büyük Millet Meclisi Hükûmeti asilerin evlerine dönmelerine müsaade etmiştir". Anadolu'ya yabancıların girip girmeyeceği konusunda sorulan bir soruya da şöyle karşılık vermektedir: "Memleketimize gelmek isteyen bütün Fransızları kabul ettik. Anadolu iş için giden her ecnebiye açıktır. Yalnız duhul müsaadesi ita etmeden Anadolu'ya azimet arzusunda bulunan zevat hakkında tahkikat icra ediliyor. Anadolu hükûmeti, tüccarların vazifesini her vasıta ile teshil ve mahsulün mübadelesi için elinden geldiği kadar muavenet etmektedir". Bu demecin asıl önemli noktası Ankara ile Atina arasında aracısız görüşmelerin yapıldığı yolundaki söylentileri kesin bir dille yalanlamış olmasında yatmaktadır.

Temmuz ayının ortalarında Anadolu'da barışın yakın olduğu haberleri yeniden yayınlanmaya başladı. Konferansın ağustosta toplanacağı ve bu toplantıdan istenen faydanın sağlanacağı söylentileri giderek yaygınlık kazanıyordu[11]. Bu arada, "Misak-ı Millî tamamen husul bulmadıkça Ankara'nın hal-i sulha avdet etmeyeceği" de gazete haberleri arasında yer alıyordu[12]. Islahat o günlerde toplanacağı ileri sürülen Beykoz Konferansı'na ilişkin olarak şunları yazıyordu: "Nihayet Şark Meselesi'nin hall ü fasl edilmesi için bir de Beykoz Konferansı icat edildi. Bu konferansın ne iş göreceği ve muallak meseleleri nasıl halledeceği meçhuldür. Bir defa müttefikler aralarında anlaşamadılar. Ne İngiltere Fransa ile ne de İtalya İngiltere ile anlaşabildi. O halde bu konferansta bu nukat-ı nazar ihtilafatı nasıl telif ve tevlid olunabilecek? Muharipleri uzlaştıracak olan müttefikler kendileri uzlaşamadıktan sonra bunları nasıl başarabilecektir?" Islahat, İngiltere'nin yeni bir oyun peşinde koştuğu söylentilerine de yer veriyordu: "İngiltere'nin bu Beykoz Konferansıyla yeni bir oyun oynayacağına inananlar var... Lloyd George'un Beykoz Konferansı'nı ileri sürmesinde herhalde bir sebep ve hikmet vardır diyenler de mevcut!." Babıâli'nin İngiltere ile görüşmelerde bulunduğu belirtiliyor ve Ankara'nın durumu hakkında şu yorumlar yapılıyordu: "Ankara'da teşekkül eden heyet-i vekile düvel-i muazzamaya karşı nasıl bir siyaset takip edecek? Bunun da malûm olması çok lâzımdır. Zira, yeni

[11] *Şark*, 19, 20 Ağustos 1338.
[12] "Mühim Haberler", *Şark*, 20 Ağustos 1338.

heyet-i vekilenin siyaseti sulhun husule gelip gelmeyeceğini anlatacaktır. Yeni heyet-i vekile selefi gibi meseleyi siyaseten mi bitirmek isteyecek, yoksa başka bir tarikle mi? Şurası kat'iyen anlaşıldı ki düne nazaran bugün sulh ümitleri daha ziyadedir''[13].

Öte yandan Samih Lutfi, konferansın ''muharip tarafların'' biraraya gelmesi açısından barışa doğru atılmış önemli bir adım olduğunu vurguladıktan sonra tahkikat sorununun kapandığını ancak İngiltere ile Ankara'nın arasının kesinlikle bulunmadığını açıklıyordu: ''İngiltere ile Ankara'nın arası kat'iyyen bulunamıyor. Vakit gazetesinin Londra muhabiri yazmış olduğu gibi bir mektupta Londra'da başta Daily Telegraph olduğu halde bütün gazetelerin Ankara aleyhinde neşriyatta bulunduklarını, İngiltere'nin Ankara ile uzlaşmaktan pek uzakta olduğunu yazmakta ve Türk lehdarı olarak İngiltere Meclis-i Mebusanı'nda küçük bir ekalliyetten başka bir zümre olmadığını beyan eylemektedir''. Bu durumda barış nasıl sağlanacaktı? ''İngiltere münasebatının bir derece bariz bir şekilde devamı sulh ümitlerini soldurmaz mı? Siz ne dersiniz dumanlı dağlar''[14].

İzmir gazetelerinin bir gün yazdıklarını ertesi gün tutmuyordu. Barış için beliren umutlar, yerini çok geçmeden yine karamsarlığa bırakıyordu. Gazetelerde çıkan haber ve yorumlar bu kötümser havayı yansıtmaktadır. Bu gazetelerin, Yunanlıların batılı devletler tarafından kullanıldığını dahi yazabilmeleri artık bıçağın kemiğe dayandığını gösteriyordu: ''Hulasa İstanbul'da daha doğrusu Türkiye'de İngiltere ve Fransa siyaseti mücadele etmektedir. Biri bir yaparsa diğeri iki; diğeri iki yaparsa öbürü üç yapıyor. Bilinemez bu mücadelenin sonu ne olacak? İngiltere, Fransızların Türkiye'de takip ettikleri siyasete karşı durmak için Yunanlıları kullanmaktadır. Onları techiz eylemektedir... İngiltere Şark siyasetini yoluna koymak için Yunanlıları, Fransa da Türkleri arkalıyor. İki muharip bu siyasetleri için Asya-yı Suğra'da çarpışıyor. Bu siyasetler itilâf eylemedikçe muharebe ilelebed devam edecektir''[15]. Hatta Konferans önerileri bu iki siyasetin birbirini atlatmak için kurmak istedikleri birer tuzaktan başka bir şey değildi.

[13] Samih Lutfi, ''Beykoz Konferansı'', *Islahat*, 20 Temmuz 1338. Fevzi Paşa kabinesi 10 Temmuz 1922'de görevden çekilmiş ve yerine Rauf Beyin kabinesi seçilmişti (Jaeschke, *Kronoloji*, I, 185). Burada sözü edilen Rauf Bey kabinesidir.

[14] Samih Lutfi, ''Olanlar Bitenler'', *Islahat*, 21 Temmuz 1338.

[15] Samih Lutfi, ''Anlaşmaya Doğru mu'', *Islahat*, 25 Temmuz 1338; Krş. Aynı yazar, ''Şark Meselesi'', *Islahat*, 26 Temmuz 1338.

Temmuzun sonlarına doğru hâlâ barıştan söz ediliyordu. Gerçi gelen haberlere göre "Beykoz gibi İzmit konferansı da akim kalmıştı". Ancak İngiltere Fransa ile Filistin konusunda "uyuşmuş", ortada yalnız Anadolu sorunu kalmıştı. Ankara'nın konferansı reddetmemesi de ayrı bir umut kaynağıdır. Şark gazetesi, kış gelmeden barışın yapılabileceğine inanıyordu. Çünkü barışın sürüncemede kalması daha kötü sonuçlar doğuracaktır. "Vaziyet büsbütün vehamet gözü gösterecektir". Fransa ve İtalya bu "vehameti" önceden sezdikleri için Anadolu sorunu konusunda belirli bir politika izlemeyi başardılar. İngiltere'nin "müttefiklerine aykırı bir siyaset tutuşu" Avrupa'da kaygı uyandırmaktadır. Eğer İngiltere bu karışıklığa son verecek olursa "sulh" yakındır. Çünkü "Meselenin uzaması vehametler doğuruyor"[16].

Öte yandan Townshend'in bu arada Ankara'ya gitmesi[17] İzmir gazetelerinde İngiltere'nin Doğu politikasının değişeceği yolunda yeni umutların doğmasına katkıda bulundu. "Türk muhibbi" olarak tanıtılan Townshend'in bu ziyaretini Şark şöyle yorumluyordu: "Rauf Paşa'nın[18] hin-i mütarekede Mondros'ta ibraz ettiği kiyaset ve itidal-i siyasisi ile Townshend'in Türk muhipliğinde temenni edelim ki İngiltere'nin Türkiye'ye karşı olan şüpheli nazarlarını değiştirsin"[19].

Lloyd George'un Söylevinin Yankıları

İzmir basınının mütareke ve barış konularında umutlu bir havaya girdiği sırada, Şark gazetesinin 31 Temmuz 1338 (1922) tarihli sayısında "İzmir'de Yunan Fevkalâde Komiseri"nin uzun bir "beyannamesi" ve buna ekli olarak Yunan hükûmetinin aldığı bir karar yayınlandı. Buna göre İzmir ve işgal altındaki bölgelere, aşağıda üzerinde duracağımız gibi, "muhtariyet" veriliyordu. Özellikle Rumca gazetelerin bu konuyu enine boyuna tartıştıkları günlerde Lloyd George'un, İzmir'in Yunanistan'a bırakılabileceği konusunda İngiliz Parlamentosunda verdiği söylev basında bir bomba gibi patladı. Şark gazetesi önce bu söylevin önemli noktalarını yayınladı[20]. Bundan anlaşıldığına göre İngiltere Anadolu sorununun çözümlenmesinde "tefrik-i reye" sahip olacaktı. Yunanistan,

[16] Reşat Vedat, "Ümitten Ümide", *Şark*, 27 Temmuz 1338.

[17] Townshend, 22 Temmuzda Konya'ya gitti ve 24 Temmuzda burada Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edildi. 25 Temmuzda da Refet'in konuğu olarak Ankara'ya vardı(Jaeschke, *Kronoloji*, I, 186).

[18] İzmir gazeteleri Rauf Beyden sürekli olarak Paşa diye söz ediyorlardı.

[19] A. Vasfi, "Townshend'in Ankara Seyahatı", *Şark*, 28 Temmuz 1338.

[20] 'Lloyd George'un Beyanatının Nukat-ı Mühimmesi", *Şark*, 9 Ağustos 1338.

1922 Mart önerilerini kabul etmiş, Ankara ise "mezkûr teklifleri reddederek harbin devamını mucip olmuştur". Atina ve İstanbul mütareke tekliflerini kabul etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa, "mezkûr teklifleri reddederek vakt-i muayyen zarfında Asya-yı Suğra'nın tahliyesini talep etmiştir". Oysa İzmir ve çevresinin "muhtariyeti" tam anlamıyla sağlanmadıktan sonra Anadolu'nun boşaltılması kesinlikle mümkün değildir. İngiliz başbakanı, Türkiye lehine bir *tarafgirlik*ten söz ediyor, hatta Yunanlıların "muharip olmak dolayısıyla" İstanbul'u dahi zabt etmek hakkına sahip olabildiklerini iddia ediyor ve onların bu "haktan" yoksun bırakılmış olmalarından yakınıyordu. "Avrupa'nın Kemalistleri techiz ettiği bir zamanda" Yunanlılar, "Asya-yı Suğrayı abluka etmek" hakkından bile yoksun bırakılmışlardır[21].

Lloyd George yine bu söylevinde Yunanlıların bütün savaşlarda üstünlük gösterdiklerini ileri sürüyor ve "Yunan ordusu nihai sulhta İzmir'de sakin yarım milyon Rumun hayatını muhafaza için ne yapılacağını anlamaksızın Anadolu'yu tahliye etmek istemedi" diyordu. Lloyd George, "Hiç sebep yokken buradaki" Rumların "imha" edildiği yalanını da eklemekten geri kalmıyordu[22].

Şark gazetesi, Lloyd George'un Türk düşmanı olduğunu açıktan açığa yazabildi: "Lloyd George mutlak bir Türk düşmanı mıdır? Evet.. Hind-i mütarekeden itibaren şimdiye kadar cereyan eden ahval onu bize karşı böyle gösterdi". Ancak Lloyd George'un Türk düşmanı olduğunu ilân etmek yürekliliğini gösteren gazete onun söylevinde yer alan diğer noktaları eleştirmekten çekiniyor daha doğrusu bundan yoksun bulunuyordu. Hele hele Lloyd George'un, Yunanlıların kesin bir güvence elde etmeden Anadolu'yu boşaltamayacaklarına ilişkin sözleri üzerine yapılan yorumları anlamak bile mümkün değildir. Bu konuda önce Lloyd George'un şu sözleri aktarılmaktadır: "Mütareke her sulhun ilk şartıdır. Yunanistan kabul Ankara reddetti. İstanbul hükûmetinin ihtimal kabulü vardı. Sultan İstanbul'da bulunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa ihtimal büyük bir inkılapçıdır. Fakat İslam'ın başı da İstanbul'da bulunmaktadır. Yine Mustafa Kemal Paşa, hemen Yunan ordusunun tahliyeye mübaşereti için ısrar eylemiştir. Yunan ordusu ise arkada bırakacakları milyonlarca Hristiyanlar için ahitnamede tedabir-i himayetkârane kaydolunacağını bilmeden çekilemeyeceğini söylemiştir". Bu sözlere karşı Şark'ın yaptı-

[21] Lloyd George, bu söylevini 4 Ağustosta vermiştir.

[22] Söylevin tam metni *Vakit* gazetesinde yayınlanmış ve *Islahat*(14 Ağustos 1338) başta olmak üzere İzmir gazeteleri buna ilk sayfada yer vermişlerdir.

ğı yorum şudur: "İşte beyanatın bu kısmı bize barizen gösteriyor ki geçen sene martından beri Anadolu meselesinin mikyas-ı halli hususunda üç muhtelif devlet meyanında ancak isticâlden başka bir fikir, bir endişe varid olmamıştır. Şu halde bekleyelim"[23].

Lloyd George'un bu söylevi İzmir'deki Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı ve yerli Rumlar arasında büyük bir sevinç yarattı. Rumca gazeteler özel sayılar çıkarıyor, bu sayılarda Lloyd George'un büyük boy resimleri yer alıyor ve bu resimlerin altına şunları yazıyorlardı:

"*Büyük Yunan dostuna Asya-yı Suğra halkı arz-ı hürmetkâri ediyor*"[24].

Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nın hazırladığı "şükran" mitingi de 13 Ağustos günü yapıldı. Rum, Ermeni, Musevilerden oluşan kalabalık bir halk kitlesi sabahın erken saatlerinde Kordon'da toplanmaya başladı. Saat 9.00 sularında belediyede toplanan İslam heyeti, Avcılar klübüne hareket etmiş ve yol üzerinde bulunan Rum, Ermeni ve Museviler tarafından "samimane" bir surette karşılanmıştı. Miting heyeti, önlerinde Lloyd George'un büyük boy bir resmini taşıyan dört atlı arabayla İngiliz konsolosluğunun önüne geldi ve burada durdu. *Yaşasın İngiltere ve Yaşasın Lloyd George* diye bağırdı. Daha sonra İzmir kazası temsilcileri teşekkürlerini bildirmek üzere konsolosun yanına çıktılar. Temsilciler bu görevlerini yerine getirdikten sonra miting alayı İkinci Kordon'da hükûmet konağı önüne gelmiş ve temsilciler İstiryadis'e teşekkürlerini iletmek üzere yanına çıkmışlardır. Bunlar, teşekkür telgraflarının İngiltere hariciye nazarlığına ulaştırılması konusunda direnmişlerdir. Miting heyeti kışla (Sarıkışla) önünde de gösteriler yapmış ve sonunda düzenli olarak dağılmışlardır. "Cemaat-ı gayrimüslime tezahüratçıları Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa'ya fevkalâde hürmet göstermişler ve Yaşasın Hacı Hasan Paşa nidasıyla omuzlarına kaldırmışlardır..." Balkonlarda kadınlar ve kızlar (Rum, yabancı) da Lloyd George'un küçük resimleri ve mevsimin en seçkin çiçeklerini serpmek suretiyle bu gösterilere katılmışlardır[25].

Bu miting hakkında verilen bilgileri İzmir gazetelerinden özetledik. Bu bakımdan mitingin silah zoruyla yürütüldüğüne, dükkânların silah gücüyle kapatıldığına, halkın sürüklenircesine miting alanına götürül-

[23] Reşat Vedat, "Lloyd George'un Nutku", *Şark*, 13 Ağustos 1338.
[24] Alıntı: *Islahat*, 14 Ağustos 1338.
[25] *Islahat*, 14 Ağustos 1338; *Şark*, 14 Ağustos 1338.

düğüne ilişkin en ufak bir işaret dahi bulunmamaktadır. Oysa Anadolu Ajansı, bu mitingle ilgili olarak şu haberleri toplayabilmişti[26]:

Lloyd George'un Nutku Üzerine İzmir'de Akdedilen Miting

Ankara: 26 Ağustos-İzmir'den 16 Ağustos tarihiyle bildiriliyor: Lloyd George'un mahut nutku üzerine Yunanlılar İzmir'de bir miting tertip eylemişlerdir. Pazar günü İzmir'de bütün emakin jandarmalar vasıtasıyla seddedilmiştir. Bu emir mahallata da teşmil edilerek fırınlar, haneler kapattırılmış ve bilumum çeteler jandarma neferleriyle çevrilerek ahali suret-i cebriyede Birinci Kordona sevk olunmuştur. Karşıyaka ve Göztepe semtlerine vapurlar gönderilerek cebren toplanan ahali bu vapurlar la Kordon'a dökülmüştür. Ahaliye Lloyd George'un kartpostalları tevzi edilmiş İngiltere bandırası arkasındaki kafile İngiliz konsoloshanesi önüne sevk olunmuştur. Frenk mahallelerinden geçerken Rum ahali belediye reisini omuzlayarak beş adım götürmüşler ve *Zito Hasan Paşa!* diye bağırmışlardır. Ahali namına bir heyet tanzim ettikleri kararnameyi İngiliz konsolosuna tefhim etmişlerdir. Ve müteakiben hükûmet önüne gelerek nutuklar iradından sonra halkı serbest bırakmışlardır. Kararnameye Hacı Hasan Paşa, Karşıyaka Belediye Reisi Ahmet Şükrü, Hoca Sabri, Çerkes Cemiyeti Reisi İsmail Hakkı, cemiyetin hukuk müşaviri Mehmet Sait, azasından Mehmet Samih, Ermenilerden Papazyan Alagözyan, İdadi Fransızca muallimi Cavid, Katoliklerden Balcı Filip ve Rumlardan on üç kişi vaz-ı imza etmişlerdir''.

Avram Galanti, bu bildiriye hiçbir İzmirli Musevinin imza atmadığına dikkati çekmektedir[27].

Lloyd George böylece İzmir'in Yunanlılarda kalabileceğini müjdelerken Türkçe gazeteler hâlâ ''Peri-i sulh denebilir ki altun saçlarını bize tel tel gösteriyor'' diye yazabiliyorlardı[28]. Bu satırların yazarı, aradan çok geçmeden yine umutlarını yitirmiş ve bu kez yazısının başlığını ''Bedbaht Şark'' koymuştur[29]. Çünkü bu kadar söylentiler, umutsuzluklar, engeller karşısında insan ''istemeyerek Bedbaht Şark demekten kendisini'' alamıyordu.

[26] *Hayat*(Adana), 26 Ağustos 1338. Gazetenin bu sayısının tıpkıbasımı için bk. A. Galanté, *Histoire des Juifs d'Anatolie. Les Jifs d'İzmir(Smyrne)*, İstanbul, 1937, 233.

[27] A. Galanté, *Les Juifs*, 233.

[28] Reşat Vedat, ''Son Demlerdeyiz'', *Şark*, 10 Ağustos 1338.

[29] *Şark*, 23 Ağustos 1338; Krş. Aynı yazar, ''Şarkın Sulh İhtiyacı'', *Şark*, 24 Ağustos 1338.

İyonya Devleti Tasarısı

Batı Anadolu'da İzmir ve çevresinde bir İyonya Devleti kurmak tasarısı hemen hemen İzmir'in işgaliyle birlikte gündeme gelmişti. Daha işgalden birkaç gün önce Charles Vellay, 10 Mayıs 1919'da "Eski İyonya devletinin diriltilmesi gerektiğini" söylemişti[30]. Karabiber, 30 Mayısta yani işgalin ilk günlerinde İzmir'de bir İyonya devletinin kurulmasını önermişti[31]. Sterghiades ise 5 Ağustos 1920 tarihinde, Sevr'den beş gün önce İzmir için "muhtariyet" istemişti[32]. İzmir'deki Rumlar arasında da böyle bir fikrin yer ettiği bilinmekte hatta daha önceki sayfalarda söz ettiğimiz Vima gazetesinin bu hareketin başka bir deyimle Küçük Asyacılık akımının başını çektiği anlaşılmaktadır.

Bilal N. Şimşir'in İngiliz arşiv belgelerine dayalı çalışması Batı Anadolu'da bir İyonya devleti kurulması için 1922 yılında yerli Rumlar, Yunanistan ve İngiltere'nin büyük bir çaba gösterdiğini ortaya koymaktadır[33]. Yukarıda belirttiğimiz gibi Ankara, bir ateşkes önerisine karşılık Anadolu'nun boşaltılmasını gündeme getirmişti. Atina hükûmeti, Anadolu'nun boşaltılması durumunda yerli Rumların her türlü güvenceden yoksun kalacağını iddia ediyor ve bu konuda gizlice İngiltere'nin yardımını istiyordu. Nitekim İngiltere'nin yardım ve desteğiyle Anadolu'nun boşaltılması sorunu sessizce geçiştirilmiş, İyonya devletinin kurulması hazırlıklarına hız verilmişti. Çünkü Yunanistan eninde sonunda Anadolu'yu boşaltmak zorunda kalırsa arkada ayrı bir "Elen Devleti" bırakmalı idi[34]. Kaldı ki Sakarya Zaferi, Türk Ordusu'nun gücünü bir kez daha kanıtlamış ve geleceğin Yunanlılar için pek parlak olmadığını göstermişti. Bu yüzden Yunanistan gelecekte Anadolu'da bir köprübaşı tutmak gereğine inanıyordu.

İyonya devleti tasarısı öncelikle İzmir bölgesini içine alıyor daha sonra da Yunan işgali altındaki öteki bölgelere, Bursa ve Marmara'ya kadar genişletilmesi düşünülüyordu.

Öte yandan yukarıda da değinildiği gibi Anadolu Rumları dahi Batı Anadolu'da bir İyonya devletinin kurulmasını 1922 Martından sonra savunmaya başlamışlardı. Çünkü Anadolu'nun boşaltılması durumunda bunların yeniden Türk yönetimi altında yaşamaları neredeyse olanaksız

[30] Jaeschke, *Kronoloji*, I, 30.
[31] Jaeschke, *Kronoloji*, I, 39.
[32] Jaeschke, *Kronoloji*, I, 115.
[33] *Sakarya'dan...*, 404-433.
[34] Şimşir, *Sakarya'dan*, 406.

hale gelmişti. Gelecek parlak görünmüyordu. Çünkü yerli Rumlar mütarekeden beri Yunan uyruğu gibi hareket etmiş, işgal ordusuna asker vermiş ve Yunanlılarla sürekli işbirliği içinde bulunmuştu. Yerli Rumların Yunan ordusu içindeki sayısı 30.000'i buluyordu. Bu bakımdan bunlar, gelecekte Türklerin kendilerinden öç alacaklarından çekiniyor, kaygı duyuyorlardı. Her yönden Anadolu'ya bağlı olan Rumların burayı terk edip Yunanistan'a gitmeleri de kolay değildi. Bir "mübadele" olasılığı şimdilik görünmüyordu[35]. Hatta genel bir af söz konusu olsa bile bunların Türk komşularına yaptıklarını hatırlayanlar kendilerinden öç almaya kalkışabilir ve kanlı olaylar çıkabilirdi[36]. Bu bakımdan batı Anadolu'da bir İyonya devletinin kurulmasını yerli Rumlar kendileri için bir güvence olarak görüyorlardı.

Batı Küçük Asya'da bağımsız bir devlet kurulması fikrini bir takım Türkler de desteklemiştir. Bunlar Ankara hükûmetine düşman ya da onun radikalizminden korkan padişahçı Türklerdi[37]. Hatta Aralık 1921'de "Anadolu Cemiyeti" adlı antikemalist bir dernek üyeleri, "Batı Anadolu Muhtar Devleti" kurulması için Yunan Yüksek Komiserliği ile görüşmelere başlamıştı. Bu sözde "muhtar devlet" Ankara hükûmetinin karşısına dikilecek ve hesapça sultana bir pamuk ipliğiyle bağlı kalacaktı. Bu dernek işgal altındaki toprakların Kemalistlerin eline geçmemesine çalışıyordu[38].

Yerli Rumların İzmir'de birçok dernekler kurduklarını yukarıda görmüştük. Bunlardan "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti" bir bakıma Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni örnek alarak kurulmuştu[39]. İşte bu dernek Atina'dan ayrı bir İyonya hükûmetinin kurulması için çalışıyordu. Bu açıdan bakıldığında dernek ayrılıkçı bir politika izliyordu. Daha doğrusu Yunanistan'ın doğrudan doğruya sınırlarına katmak istediği bölgede Atina'dan ayrı, bağımsız bir devletin kurulması amacı güdülüyordu. Bu bakımdan Küçük Asyacılık hareketi başlangıçta Yunanistan'da hoş karşılanmamış ancak Yunan hükûmeti de dizginleri elinde tutmak kaydıyla giderek bu tasarıyı benimsemeye başlamıştı. Nitekim 1922 yılı Temmuz ayında Atina hükûmetinin doğrudan doğruya bu hareketi yönlendirmeye çalıştığı ve Batı Anadolu'da ayrı bir devlet kurmaya karar ver-

[35] Şimşir, *Sakarya'dan*, 409.
[36] Şimşir, *Sakarya'dan*, 409.
[37] Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, 246.
[38] Şimşir, *Sakarya'dan*, 407-408.
[39] Şimşir, *Sakarya'dan*, 410.

diği anlaşılmaktadır. 8 Temmuz günü Sterghiades, Atina'daki İngiliz temsilcisi Mr. Lindley'e şu tasarıyı açıkladı: Anadolu savaşı Yunanistan'a günde 10 milyon drahmiye mal oluyordu. Mustafa Kemal'le savaşmak için başka çare gerekiyordu. Şimdiye kadar soruna diplomatik açıdan bakılmış askerî açıdan pek bakılmamıştı. Tek çare şuydu: Anadolu'da *muhtar bir bölge* (autonomous zone) kurulacaktı. Bu bölge kendi kendisine yetebilecek kadar geniş olacaktı. Arap toprakları hariç, Anadolu'nun bütün Akdeniz kıyılarını içine alacaktı. İstanbul bunun dışında bırakılacaktı. Sürekli bir yönetim (Permanent administration) ve jandarma kurulacaktı. Sürekli bir yönetim kurulduğuna göre Kemalistler kuvvetini kaybedeceklerdi. Bu tasarının gerçekleşmesine hemen başlanacaktı[40].

Şimdi gelişmeleri İzmir basınından izleyelim:

İzmir'de Yunan çıkarlarını savunan Rumca gazetelerden bazıları bütün Batı Anadolu'nun Yunanistan sınırları içinde sayılmasından duydukları sevinci zaman zaman dile getiriyorlardı. Mütareke tartışmalarının yapıldığı sırada Telegrafos gazetesi şunları yazıyordu: "Şimdi tam on sene oluyor ki Yunan milleti millî halas için çarpışıyor. Balkan ve Avrupa hükûmetleriyle yaptığı kanlı muharebelerde hiçbir zaman mağlup olmamıştır. Evvela pek küçük telakki olunan Yunanistan bugün havza-i memalikini Afyon ve Eskişehir'in öbür tarafına ve Menderes'in kenarlarına kadar teşmil eylemiş bulunuyor. Bugünkü Yunanistan'ın derece-i vüsatini harita üzerinde müşahede ve tetkik edenler hayretler içerisinde kalır ve buna bir türlü inanamazlar"[41]. İşte işgal altındaki bölgelerin Yunanistan'ın bir parçası olarak yorumlandığı sıralarda muhtariyet sorunu da gündeme geldi. Kozmos gazetesi "Asya-yı Suğra ahalisinin Atina hükûmetinin niyat ve inkârına muttali olabilmek üzere murahhaslarının" dönüşünü beklediğini yazıyordu. Bundan anlaşıldığına göre Küçük Asya halkını temsil eden delegeler, Batı Anadolu'nun geleceğini görüşmek üzere 1922 yılı Nisanının sonlarına doğru Atina'da bulunuyorlardı[42]. Bu haberi veren Kozmos, görüşmelerin sonucuyla ilgili olarak şunları yazıyordu: "Şu satırları karaladığımız esnada Gounaris hükûmetinin harici ve Asya-yı Suğra meselelerini meclis-i milliye vaz edip etmediğini bilmiyoruz"[43]. Saday-ı Hak, yine 3 Mayıs 1922 tarihli sayısında, Kozmos gazetesine dayanarak *İzmirlilerin Faaliyeti* başlığı altında şu haberi ver-

[40] Şimşir, *Sakarya'dan*, 423.
[41] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 1 Mayıs 1338.
[42] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 3 Mayıs 1338.
[43] *Saday-ı Hak*, 3 Mayıs 1338.

mekteydi: "Asya-yı Suğra murahhasları bugün (2 Mayıs) öğleyin Amerika sefaretine azimetle Türk idaresine avdet eyledikleri takdirde maruz kalacakları tehlikeleri sefire anlatmışlar ve sefir de dinlediklerini hükûmet-i metbuasına bildireceğini cevaben söylemiştir. Murahhaslar aynı suretle İngiliz sefarethanesine de azimet eylemişler ve sefir de Asya-yı Suğra'nın tahliyesinin bir felâket olacağını söylemişlerdir".

Bu görüşmeleri tamamlayan "Küçük Asya" temsilcileri, İzmir'e hareket etmeden önce başbakan Gounaris ile bir kez daha görüşmeye karar vermişlerdi[44]. İzmir Rum basınının bütün bu etkinlikleri desteklediği anlaşılmaktadır. Kozmos, "Hakikat" başlığı altında yazdığı bir baş makalede bu konuda kendisine önemli bir pay çıkarıyordu: "İlk defa Atina'ya, Asya-yı Suğra murahhaslarının izamını ileri sürdüğümüz zaman bize hücum eylemişlerdi. Mademki şimdi Atina hükûmetiyle anlaşılmıştır. Binaenaleyh zafer muhakkaktır"[45]. Patris ise Atina'da bulunan üç murahhasın dönüşünü sabırsızlıkla beklediklerini, çünkü bütün halkın, temsilcilerinin Atina'daki etkinliklerinin sonucunu öğrenmek için "gerek hükûmetçi, gerek muhalif, gerek mesul gerek gayrimesuller"in sözün kısası herkesin heyecan içinde olduğunu yazıyordu. Patris'e göre: "Ahali hürriyet için her bir fedakârlığı yapmaya hazırdır"[46].

Islahat, Atina'da çıkan hükûmet yanlısı bir gazeteye dayanarak Küçük Asya'nın geleceği konusunda üç olasılıktan söz ediyordu: "Evvelen Asya-yı Suğra tahliye edilmeyecektir. Saniyen Yunanistan muharebeye devam edecektir. Salisen düvel-i müttefika Yunanistan'a pek müsait bir surette Asya-yı Suğra'da vasi bir muhtariyetin tesisi(ni) düşünmektedir"[47]. O günlere ilişkin İngiliz belgelerinin de doğruladığı gibi[48] *Yunan Müdafaa-i Milliye* üyeleri yoğun bir çaba içine girmiş bulunuyorlardı. Tarus gazetesi Londra çıkışlı bir habere dayanarak bu konuda şunları yazıyordu: "İstanbul'da bulunmakta olan Yunan Müdafaa-i Milliye zabitanının Mustafa Kemal Paşa aleyhine harp etmek kararlarını tetkik ile bu halin vatanın tahlisi için Yunanlıların fırka ihtilaflarını öldürmek kararını" göstermektedir[49]. Şark gazetesine göre, İngiliz hükûmeti, Kü-

[44] "Asya-yı Suğra murahhasları bugün(3 Mayıs) başvekil Gounaris, nazırlardan Baltaci(Baltazzi) ve Teodakis ile görüşmüşlerdir. Heyet aynı zamanda kral tarafından kabul olunacak ve öğleden sonra hareket edecek olan vapurla İzmir'e avdet eyleyeceklerdir. (*Amaltiya*, alıntı: *Saday-ı Hak*, 5 Mayıs 1338).

[45] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 4 Mayıs 1338.

[46] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 4 Mayıs 1338.

[47] *Islahat*, 5 Mayıs 1338.

[48] Şimşir, *Sakarya'dan*, 418.

[49] Alıntı: *Islahat*, 8 Mayıs 1338.

çük Asya'ya muhtariyet verilmesi konusunda müttefikleriyle anlaşabileceği kanısını açığa vuruyor, İtalyan basını da İzmir'in özerkliğini savunuyordu[50].

Temmuzun sonlarına doğru özerklik söylentileri oldukça yayılmıştı. Kozmos, üç yıllık uzun bir savaştan ve bol bol kan döktükten sonra Yunanistan'ın İzmir'e "muhtariyet vermekle pek medeni" bir görevi yerine getirdiğini iddia ediyordu[51]. Islahat'ın başyazarı "muhtariyet" söylentilerini doğruluyor ancak bu yönetimin esaslarının henüz bilinmediğini dile getiriyordu: "Yunan hükûmetinin Atina'da ittihaz etmiş olduğu kati kararı dünkü (20 Temmuz) telgraflarda bildiriliyordu. Yalnız şuradan buradan sızan havadise bakılırsa Atina'nın İzmir ve memalik-i meşgulede bir muhtariyet ilân etmek istediği katiyen anlaşılmaktadır. Fakat muhtariyetin şekli, mahiyeti henüz meçhuldür. Nasıl evsaf ve keyfiyeti haiz bulunacaktır. Bu muhtariyet düvel-i muazzamaca nasıl karşılanacaktır? (Boş). Ahaliye bir beyanname ile ilân edileceği söyleniyorsa da bunun için de kati bir şey söylenemez. Zira meydanda resmen teeyyüd etmiş bir şey yok"[52].

Samih Lutfi bu konuyla ilgili olarak üç dört gün daha beklemenin gerekli olduğunu yazıyordu. Gerçekten Atina hükûmeti, Batı Anadolu'da ayrı bir devlet kurma konusundaki tarihsel kararını İngiltere'ye resmen açıkladıktan sonra bir süre daha gizli tutmuştu. Ancak 29 Temmuz günü akşam saat 17.35'te İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu Sir H. Lamb, Dışişleri Bakanı vekili Lord Balfour'a şu telgrafı çekiyordu:

"Yarın burada (İzmir) Anadolu'nun muhtariyetinin ilân edileceği açıklandı"[53].

Bu telgraf Londra'yla birlikte aynı zamanda İstanbul ve Atina'ya da çekilmişti. Ertesi günü de yani 30 Temmuzda Sir H. Lamb şu uzun telgrafı çekmiş bulunuyordu:

"Yunan Yüksek Komiseri, bu sabah yayınladığı ilânla, Batı Anadolu'nun müstakbel teşkilâtı konusunda alınan kararı işgal altındaki toprakların bütün halkına duyurması için Yunan hükûmetince kendisine yetki verildiğini ve bu kararı uygulamakla da kendisinin görevlendiril-

[50] *Şark*, 8 Haziran 1338. İtalyan basınının İzmir'in muhtariyetini savunduğu hk. *Islahat*, 8 Haziran 1338.

[51] Alıntı: *Islahat*, 21 Temmuz 1338.

[52] Samih Lutfi, "Olanlar Bitenler", *Islahat*, 21 Temmuz 1338.

[53] Şimşir, *Sakarya'dan*, 426.

diğini bildirmektedir. Hemen yürürlüğe konulacak olan acil tedbirlerin tam mahiyetini belirten ayrı bir ilân yakında bunu izleyecektir. Kısaca anılan kararlarla ilgili bir metin bu ilâna eklidir. Ama bunun Atina'da yayımlanmış olduğunu tahmin ederim''[54].

İngiliz konsolosunun dediği gibi, İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseri, Atina hükûmetinin aldığı kararları, kendisinin eklediği bir bildiriyle yayımlamış bulunuyordu. ''İzmir'de Yunan Fevkalâde Komiseri'nin Beyannamesi'' 31 temmuz 1338(1922) tarihli Şark gazetesinin ikinci sayfasında yer almış bulunuyordu[55]. Sterghiades, bildirisinin girişinde, ''Garbi Asya-yı Suğra'da tatbik edilecek olan tensikat ve şekl-i idareye mütedair Yunan hükûmetince'' alınan kararları, işgal altındaki halka duyurmak ve uygulamakla görevli olduğunu belirtiyor, ancak içinde bulunulan koşullardan ötürü bu kararların hemen uygulama alanına konulamayacağını da ekliyordu. Bunun daha sonra Yüksek Komiser tarafından yayınlanacak bir ''beyanname ile tayin ve tavzih'' edileceği bildiriliyordu. Yüksek Komiserin bildirisinde ayrıca alınacak önlemlerden Küçük Asya halkına yararlı olanlara öncelik tanınacağı, geçmişin yakın ve uzak olaylarının unutulması gerektiği, şimdiki yüzyılın gerektirdiği barışsever çabanın gösterilmesi gibi ilkeler üzerinde de duruyordu. Öte yandan bu bildiride gerek ekonomik gerek fikrî ilerleme yolunda çalışmanın zorunlu olduğu da hatırlatılıyor ve Yunanlıların Küçük Asya ahalisine hazırladıkları özgürlükten de söz ediliyordu. Yüksek Komiserin bu bildirisi 17 Temmuz tarihini taşımaktadır. Yunan hükûmetinin aldığı kararların tarihi de aynıdır[55].

Sterghiades'in bu bildirisinin hemen altında Yunan hükûmetince alınan kararların metni bulunuyordu. Bu kararların girişinde Yunanistan'ın ''Asayiş-i umumiyeyi temin ve ahali-i mahalliyenin ırz, can ve servetini himaye etmek üzere'' müttefiklerin ''emir ve tensibiyle'' Küçük Asya'ya ayak bastığı açıklanıyor ve Akdeniz adalarının ötesinde yoğun bir surette yaşayan millettaşları ile olan bağlantısının sağlanması ve ''tarihî gayesinin'' elde edilmesi doğrultusunda önemli bir görevi de yerine getirmenin ''vicdanî'' rahatlığından söz ediliyordu. Buna ek olarak Yunanistan'ın, ''Anadolu'da sulh ve asayişin istikrarını temin eylemek

[54] Şimşir, *Sakarya'dan*, 426.

[55] Bildirinin metni diğer Türkçe gazetelerde de yayınlanmış olmalıdır. Ancak koleksiyonlardaki boşluklar yüzünden bunu belirliyemedik. Bildirinin günümüz Türkçesine uyarlanmış metni için bk. Bilge Umar, *Yunanlıların*, 252-255. Ekler bölümünde bildirinin metninide değiştirmeksizin veriyoruz.

maksadıyla üç seneden beri yalnız başına'' büyük bir çaba harcadığı, elde edilen sonuçların ''hepsini akim bırakmak ve memleketi tekrar girdab-ı esarete sürüklemek maksadına matuf olan Mustafa Kemal'in hareket-i ihtilaliyesine azim fedakârlıklar'' la başarıyla karşı koyduğu da iddia ediliyordu. Batı Anadolu'da Rumların ''gerek hukuk-ı tarihiye gerek evsaf ve kemaliyet-i medeniye nokta-i nazarından'' üstün oldukları ileri sürülen bildiride, bu yörelerin yeniden Türk yönetimine giremeyeceği de savunuluyordu.

Batı Anadolu'da bir ''şekl-i idarenin'' kurulacağından söz edilmekle birlikte İyonya Devleti'nin adı geçmiyordu. Böyle bir görevin doğrudan doğruya Yunanistan'ın İzmir şehri fevkalâde komiserine verildiği ve yeni yönetimin Yunan askerinin koruyuculuğunda, Yunanistan'ın ''tarihî gayesine'' uygun biçimde kurulacağı ekleniyordu.

Bu bildirinin ve Yunan hükûmeti kararlarının İzmir'de çıkan Rumca gazetelerin hepsinde yer aldığı ve bu konuyla ilgili tartışma ve yorumların geniş boyutlara ulaştığına şüphe yoktur. Nitekim Şark gazetesi bu bağlamda şu bilgileri veriyordu: ''Rumca akşam ve sabah gazeteleri dün ilân edilen yeni şekl-i idareye dair hararetli yazılar yazmaktadır. Patris, Armonya, Kozmos akşamcılardan Telgrafos, Tarus'un bendleri, başmakale sütunlarını İstiryadis ile Yunan nazırlar meclisinin imzasını havi beyannameleri neşretmek yahut izhar-ı şurur-ı şadümani eylemek suretiyle doldurmuşlardır''[56].

Öte yandan Şark gazetesi İzmir'de yapılan törenleri *İlân-ı Hürriyet Merasimi* başlığı altında veriyordu. Hükûmet konağı önünde yapılan törene Sterghiades, İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, Karşıyaka Belediye Başkanı Ahmet Şükrü ve Hoca Hulusi Efendi katılmışlardı. İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa bu törende şunları söylemiştir: ''Bugün memleketimiz olan Garbi Asya-yı Suğra'da mukim anasır-ı muhtelifeye temin-i hürriyet ve terakki-i müstakbeleler teshil edecek şekil ve idarenin bahş ve ilânından dolayı ve bilhassa anali-i İslamiye namına beyan-ı teşekkür eder ve istirhamat-ı farikamın kabulünü istirham eylerim''[57]. Rum cemaati adına Armonya gazetesi müdürü Kapisi konuşmuş ve ondan sonra sıra ile Ermeni, Musevi, Katolik ve Çerkes temsilcileri söz alarak verilen yeni yönetimden ötürü teşekkürlerini bildirmişlerdir. Sterghiades, bütün bu konuşmalar için teşekkür ederek herkesin

[56] Şark, 1 Ağustos 1338.
[57] Şark, 1 Ağustos 1338.

aynı vatanın çocukları olduğunu, yüzyıllardan beri süregelen anlaşmazlıkların yeni yönetim sayesinde çözüleceğini açıklamıştır[58].

Rumca gazeteler artık "muhtariyetin resmen" verildiğini duyuruyorlardı. Patris, "ilân edilen yeni şekl-i idare için Asya-yı Suğra halkının nazar-ı dikkatini" çekmenin zorunlu olduğunu yazıyordu[59]. Armonya, Sterghiades'in sözlerini yorumlayarak Küçük Asya'nın "terakki ve medeniyet" yoluna gireceğini söylüyordu[60]. Islahat, bu muhtariyet konusunu ele alarak "Anadolu meselesi"nin son günlerde rengini değiştirdiğini ve bu bakımdan büyük "hadiseler arifesinde" bulunulduğuna işaret ediyordu[61].

Islahat'ın başyazarı Samih Lutfi, herhalde "muhtariyet"i ima ederek bunun müttefiklerin onayından geçmeden uygulamada hiçbir anlamı olamayacağını yazıyordu: "Şurası muhakkaktır ki muhariplerden herhangi birisinin Asyay-ı Suğra meselesi hakkındaki kanaat ve kararı müttefiklerin tasdikine, tasvibine iktiran eylemedikçe ameli bir kıymeti olmaktan daima uzak kalır"[62].

Atina gazeteleri, Yunan hükûmetinin aldığı kararların nasıl işlerlik kazanacağı konusunda bilgi veriyorlardı. Buna göre "Anadolu halkı reis-i hükûmetini intihap edecek ve Yunan hükûmetinden vazifesine başlamasına müsaade etmelerini istirham eyleyecektir"[63]. Ancak Yunan hükûmetinin aldığı bu karar bir türlü uygulanamıyordu. Lloyd George, yukarıda da açıklandığı gibi İzmir'in Yunanistan'a bırakılacağını dile getirmiş, böylece Yunan hükûmetinin aldığı kararları onadığını açıklamıştı. Bu durum, Yunanistan'da-İzmir Rumları arasında olduğu gibi- sonsuz bir sevinç yaratmış ve hatta Yunanlılar İstanbul'u işgal etmek için İngiliz hükûmetinden izin bile istemişlerdi[64]. Yunan dahiliye nazırı Büyük Taarruz'dan üç gün önce Küçük Asya için alınan kararların yürürlüğe konulmasına başlanacağını açıklıyordu[65].

[58] *Ahenk*, 1 Ağustos 1338.
[59] Alıntı: *Şark*, 2 Ağustos 1338.
[60] Alıntı: *Islahat*, 2 Ağustos 1338.
[61] *Islahat*, 2 Ağustos 1338.
[62] Samih Lutfi, "Tesri ve Tacîl", *Islahat*, 2 Ağustos 1338.
[63] "İzmir ve Muhtariyet", *Islahat*, 3 Ağustos 1338.
[64] Şimşir, *Sakarya'dan*, 430.
[65] *Şark*, 24 Ağustos 1338.

Hıyanet Belgeleri

1922 yılında Yunanlılar Anadolu'daki işgal altında tuttukları bölgelerde yaşayan Müslüman halkın kendilerini desteklediklerini, Yunan yönetiminden memnun olduklarını iddia eden yoğun bir propagandaya girişmişlerdi. Yunanlıların bu propaganda çalışmalarını destekleyen ve kolaylaştıran hıyanet odakları da yok değildi. 1922 yılında Paris'te yayınlanan *Les Turcs et l'occupation grecque en Asie Mineure* başlığını taşıyan propaganda kitabında bu konuda pek çok örnek bulunmaktadır. Ancak Yunanlıların işgal altındaki bütün bölgelerin halkını kendilerinden memnun gibi göstermeleri bir aldatmaca idi. Bu iddialar, Yunan propagandasının boyutlarını göstermektedir. Birkaç işbirlikçinin davranışını bütün halka mal etmek bu propagandanın temel özelliği olarak görülmektedir. Sözde muhtariyet yönetimi ortaya atıldıktan sonra Batı Anadolu'nun şehir ve kasabalarında yapılan mitinglerde halkın meydanlara yığılması, İzmir'de olduğu gibi buralarda da Yunan baskısının bir sonucu idi. Ancak her ne olursa olsun İzmir gazetelerine bir takım hıyanet belgelerinin yansımış olması da dikkatimizi çekmektedir. Bu konuda bir iki örnek vermekle yetiniyoruz.

Islahat gazetesinin 9 Haziran 1922 tarihli sayısında yayımlanan ve Bursa Müslümanları tarafından Ceneve(Cenova)[66] konferansına sunulduğu ileri sürülen yazı ibretle okunması gereken bir hıyanet belgesidir. Bu belgenin girişinden anlaşıldığına göre, sözde Bursa ve çevresi Müslüman ahalinin katılmasıyla memleketin ileri gelenlerinin öncülüğünde belediye dairesinde bir miting düzenlenmiş ve Cenova konferansına "hitaben" bir *protestoname* düzenlemesine karar verilmiştir. *İltimasname* olarak adlandırılan ve girişten sonra başlıca üç maddeden oluşan bu bildiride şu görüşler dile getirilmekte idi:

1. Bütün ulusun "mukadderatını gasıp ellerine geçiren Ankara zimamdaranı" yalnız adını değiştirmek suretiyle İttihat ve Terrakki avenesinden başka bir şey değildir. Bunlar on dört yıldan beri cins ve meshep ayırımı gözetmeksizin sayısız ocakların sönmesine yol açtıklarından bütün dünyanın nefretini kazanmışlardır.

2. Büyük Sultanımıza karşı ayaklanan ve bu melun cemiyetin yeniden dirilmesinden başka bir şey olmayan *Kemalist İttihadın* (Kuva-yı Milliye) ortaya çıkmasından Müslüman halk kaygıya düşmüş, bu yüzden

[66] Cenova Konferansı 20 Mart 1922'de açılmış, Bekir Sami ve Celalettin Arif gözlemci olarak katılmışlardır (Jaeschke, *Kronoloji*, I, 178).

büyük devletlerin yardımına sığınarak halifemizin egemenliği altında(zir-i hâkimiyetinde) kalmak suretiyle *hür ve serbest* yaşamak isteğini dile getirmiştir.

3. Bursa'nın işgalinden beri yerli halkın ulusal ve dinsel geleneklerine (an'anat-ı milliye ve diniyelerine) saygı göstererek tarafsız bir şekilde ülkeyi yöneten adaletsever Yunan yönetimine teşekkür etmeyi kendimize borç biliyoruz.

Bundan ötürü üç maddeden oluşan bu dilekçemizin (iltimasname-i arizamızın) Cenova konferansına iletilmesini, birer kopyasının da bağlı bulundukları hükûmetlere göndermeleri için büyük devletlerin Bursa'daki temsilcilerine göndermelerini insanlık adına İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'ndan rica ediyoruz. İşgal kuvvetlerinin baskısıyla da hazırlanmış olsa bu belge her bakımdan utanç vericidir. Türk bağımsızlık savaşına karşı Yunanlılarla işbirliğine giren kimselerin ne kadar alçalıp hıyanet yoluna saptıklarını bu belge açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bursa'nın işgali üzerine kürsüsünün üzerine örttüğü siyah örtüyü, bu güzel yurt köşesinin kurtuluşuna kadar kaldırmamaya ant içerken, sultanın buyruğu altında yaşamak isteyenler işgal kuvvetlerinin insafına sığınıyorlardı. Kurtuluşu ise yabancı devletlerin "insanlığından" bekliyorlardı.

4 Mayıs 1922 tarihli bu belge Bursa Evkaf Müdürü, Hürriyet ve İtilâf Fırkası Reisi, Tekke Şeyhi, Bursa Müftüsü ve diğer ileri gelenlerin(mütehayyizan) imzasını taşıyordu[67].

İşgal dönemi İzmir gazetelerinde Yunan işgaline "hulus çıkan" başka belgelere de rastlamak olanaklıdır. Kütahya mutasarrıfı İbrahim imzasını taşıyan ve İzmir Fevkalâde Komiserliği Kütahya mümessilliğine yazılan bir yazıda da "Eyyam-ı sairede olduğu gibi ramazanın hululü gününden nihayete kadar âdat-ı diniyemizin kemal-i serbesi ile icra edilerek bayram idrak olunduğu" arz ve "ahali namına" teşekkür ediliyordu. Bu belgenin tarihi de 27 Mayıs 1922'dir[68]. Bu minnet duygularını açıklayan yazıdaki mantığı anlamak güçtür? Sanki Kütahya halkı daha önce "dinî vecibelerini" yerine getiremiyordu ve Yunan yönetimi Müslümanlara bu hakkı bahşetmişti!..

[67] Islahat gazetesinde bu imzaların "mahfuz" olduğu belirtilmiştir. Ancak Yunan propaganda kitabında *(Les Turcs et l'occupation, 25) bu imzalar açıklanmış bulunmaktadır.*

[68] *Islahat*, 10 Haziran 1338; *Şark*, 11 Haziran 1338.

İşgal Kuvvetleri Olağanüstü Komiserliği'ne "şükran" duygularını dile getiren yazıların, "muhtariyet" in gündeme gelmesinden sonra da gazetelere yansıması dikkati çekmektedir. Islahat gazetesinde *Aynen varid olmuştur* kaydıyla yayınlanan ve Kasaba Belediye Riyasetinden Kasaba Kaymakamlığı "canib-i âlisine" sunulduğu anlaşılan bir diğer belge de ibret vericidir: "Asya-yı Garbinin muhtariyet idaresi hakkında Yunan hükûmetince müttehiz kararıyla İzmir Fevkalâde Komiser-i âlisi Mösyö İstiryadis hazretlerinin beyannamesine muttali olduk. İzmir'e memuren şerefbahş oldukları dakikadan şimdiye kadar umum ahali ve Müslümanlara pederane ve müşfikâne lutuf ve inayetlerini ibzal buyuran müşarünileyh hazretlerine teşekkürat-ı amikamızı takdim ve yeni şekl-i idarenin memleket hakkında hürriyetbahş olmasını ve komiser-i âli hazretlerine ahali namına tazimat ve tekrimat"ın arz edildiği bu yazıda belediye başkanıyla üyelerin imzaları bulunuyordu[69].

İlân edilen özerklikten dolayı "Yunan Devlet-i Fahimesine" minnet duygularını dile getiren ve alınacak bütün kararların uygulamasında "müzaherete amade" bulunduklarını ifade eden bu tür yazılar[70], o günün tozlu gazete sayfalarından bize kadar ulaşan hıyanet belgeleridir. Ancak bunlara "ibretle" bakarken bu işbirliğini bozan ve emperyalizmin oyunlarını alt üst eden Mustafa Kemal'in dehasını da hatırlamamak elde değildir. Yukarıdaki örnekleri çoğaltmanın da anlamı yoktur. Yalnız şu kadarını belirtelim ki Türk Ulusu'nun bir ölüm kalım savaşına başladığı günlerde bu hıyanet belgeleri Yunan yöneticilerinin elinde zengin bir propaganda malzemesi oluşturuyordu.

[69] *Islahat*, 13 Ağustos 1338.
[70] *Şark*, 25, 27 Ağustos 1338.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KURTULUŞA DOĞRU BASIN

Büyük Taarruzun İlk Günleri

Mustafa Kemal Paşa'nın çok dikkatle ve özenle hazırladığı saldırı plânı yürürlüğe konduğu zaman[1] İzmir gazeteleri hâlâ barışın kurtarılıp kurtarılmayacağı sorununu tartışıyor, kimi zaman umutlu, kimi zaman umutsuz bir hava içine girmiş bulunuyordu. Şark gazetesinin Büyük Taarruz'dan bir gün önceki "Ne Devresi?" başlığını taşıyan ve sansürden delik deşik olan baş yazısı bu ortamı oldukça çarpıcı bir biçimde gözler önüne seriyordu:

"Sulh olacak mı? Kim bilir? Konferans inikad edecek mi? Meçhul? Ne olacak?...

Şu halde ne devresidir? Devre-i şek ve ihtimal mi? Yoksa(boş) sükût mu? Ortalıkta dönen dolaşan haberler o kadar çok ki...

Anadolu meselesini halledecek olan konferans unutulmuş!"

Gazete birkaç gün sonra(28 Ağustos) Arkadya adını taşıyan Yunan vapuruyla İzmir'e pek çok askerin geldiği haberini veriyordu. Ertesi günü Şark, konferansın 15 Eylülde toplanacağını ve "İzmit'te konferans akdi hakkındaki Ankara teklifine de cevap" verileceğini yazıyordu. Fakat "henüz murahhasların kimlerden müteşekkil olacağı malûm değil" idi[2]. Şark'ın aynı günkü sayısında "Büyük Millet Meclisi kariben fevkalâde surette içtima ederek vaziyet-i umumiye hakkında müzakeratta bulunacak" deniyordu. Anlaşıldığına göre Venedik Konferansı'na sunulacak olan barış koşulları bu olağanüstü toplantıda mecliste tartışılacaktı. Ancak bu haberler ya asılsızdı ya da daha önceki günlerle ilgili idi.

Öte yandan Ankara'nın İstanbul temsilcisi Hamit Bey'in *Chicago Tribun* gazetesine verdiği demeçde özet olarak Şark'ta yayınlanmış bulunuyordu. Bunda Ankara Hükûmeti'nin, iddialarının hiçbirinden vazgeçmediği, azınlıkların haklarının güvence altına alınacağı belirtiliyordu. Ahenk ise aynı günlerde Ankara ile Moskova arasında "tedafüi

[1] *Nutuk*, II, 674 ss.

[2] "Mühim Haberler", *Şark*, 29 Ağustos 1338.

ve tecavüzi'' bir askerî ittifakın oluştuğunu yazıyordu[3]. Bundan anlaşıldığına göre 30 Ağustosta bile Türkçe gazeteler Büyük Taarruz'dan habersiz idiler. Bunu bir bakıma doğal karşılamak gerekir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir cesaret ve ileri görüşlülükle hazırladığı plân her türlü tehlikeler göz önüne alınarak uygulamaya konulmuştu. Başkomutan Meydan Savaşı'nın kesin sonucu alınıncaya kadar her gün elde edilen büyük başarılar resmi bildirilerde önemsiz hareketler gibi gösterilmiş ve elden geldiğince harekât dünya kamuoyundan gizlenmişti[4]. Bu bakımdan, Bilal N. Şimşir'in büyük bir çaba ve titizlikle gün ışığına çıkardığı İngiliz belgelerinden anlaşıldığına göre[5], 26 Ağustos cumartesi günü Büyük Taarruzun başlatıldığını Londra henüz bilmiyordu. 27 Ağustos günü de Atina, İstanbul ve İzmir'deki İngiliz diplomat ve askerleri her şeyden habersiz tatil yapıyorlardı. 28 Ağustos günü dahi Büyük Taarruz'dan hâlâ İngiliz diplomatlarının haberi yoktu. 29 Ağustosta ise yani Büyük Taarruz'un dördüncü günü İzmir'den İngiliz Başkonsolosu H.Lamb'in ''şiddetli çatışmaların başladığını'' bildiren telgrafları çekilmeye başlamıştı. Bu bakımdan 30 Ağustos'ta bile çıkan Türkçe gazetelerin savaşın başladığından habersiz olduklarını kabul etmek gerekir[6].

Eylül başlarında yaralıların İzmir'e gelmeye başlaması Türk-Yunan savaşının başladığını ve devam ettiğini gösteriyordu. Artık 6 Eylülden başlamak üzere savaş ve cephe haberleri Türkçe basında oldukça ''ihtiyatlı'' bir dille verilmeye başlamıştı. Saday-ı Hakk'ın Kozmos'tan aktardığı bir habere göre, Küçük Asya'daki Yunan kuvvetlerine komuta etmek üzere General Pallis[7] ve Miralay Sariyani görevlendirilmişlerdi[8].

5 Eylül günü hem sabah hem de akşam üzeri İzmir'deki müttefiklerin konsolosları Fransız Konsolosluğu'nda toplanarak ''son harekât üze-

[3] *Ahenk*, 30 Ağustos 1338.

[4] *Nutuk*, II, 671-677; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I, 247-69.

[5] *Sakarya'dan İzmir'e*, 434-535. Fransız basını, 30 Ağustos'tan itibaren Türk taarruzu ve Yunan yenilgisi hakkında haberler vermeye başlamıştı (Bk. Yahya Akyüz, *Türk Kurluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 208-226.)

[6] İzmir'de yayınlanan Türkçe gazeteler, askerî olaylar ve cephelerin durumu konusunda oldukça sınırlı bilgi verebiliyorlardı. Üstelik Küçük Asya Ordusu Komutanı Hacı Anesti, 25 Mayıs 1922 tarihli bildirisinde, ''Ahval-i askeriye ile Yunan askerinin Asyay-ı Suğra'daki teşebbüsatına ait bilumum neşriyatın sansüre tabi tutulması'' gerektiğini bildiriyor ve bütün yayınların ''herhangi bir yerde yazılmış bulunursa bulunsun sansür edilmek üzere İzmir Askerî Sansür Kalemi'ne'' verilmesini ''emr'' ediyordu (*Ahenk*, 18 Haziran 1338).

[7] General Pallis, Yunan İşgal Kuvvetleri Kurmay Başkanı idi.

[8] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338. Saday-ı Hak gazetesinde bu günlerde Reşat Nuri'nin *Dudaktan Kalbe* romanının tefrika edilmesi dikkati çekmektedir.

rine hadis olan vaziyet hakkında uzun müddet müdavele-i efkârda bulunmuşlardır''. Konsoloslar daha sonra İzmir limanında demir atmış bulunan savaş gemilerinin komutanlarıyla görüşmüşlerdir. Öğleden sonra Fransız konsolosu Graillet, 4 Eylülde İzmir limanına demir atmış bulunan Fransız süper dritnotunun amiralini ziyaret etmiştir[9]. Alınan haberlere göre İzmir limanına daha pek çok savaş gemisinin geleceği söyleniyordu[10].

Gazeteler, cepheden hiç haber vermeksizin savaşın İzmir'deki etkilerinden söz edebiliyorlardı. Daha doğrusu verilen haberlerin savaşın sonuçlarıyla ilgili olduğu anlaşılıyordu. Estiya'dan aktarılan bir habere göre, Rum halkı namına ricada bulunmak üzere İngiliz konsolosu Sir Henri Lamb'ı ziyaret eden heyete konsolos şunları söylemişti:

''Ekalliyetleri muhafaza etmek üzere İzmir'e on günden evvel müttefikin kıtaatının vürudu gayrimümkündür. Binaenaleyh Yunan Ordusu, müttefikin kıtaatının ihracına değin bu müddet zarfında mevkini muhafaza etmelidir''[10]. Bundan anlaşıldığına göre Rumlar, resmen İngilizlerin kendilerini korumalarını istiyorlardı. Yunan cephesinin yarıldığı açıktı. Fakat elde edilen ya da gazetelere yansıyan haberler oldukça belirsizdi.

Öte yandan Yunanistan'ın ''tavassut ve müdahele'' istediğine ilişkin haberler de ''tekzip'' ediliyordu. Gazeteler, Yunan Dahiliye Nazırı Istrados(Stratos)'a başvurarak Yunanistan'ın, savaşa son verilmesi için İngiltere'nin aracılığını istediği konusundaki söylentilerin doğruluk derecesini sormuşlardı. Ancak nazır, ''bu havadisin tekzibini rica etmiştir''[12]. Oysa o günlerde(3 Eylül) Atina'daki İngiliz sefiri, Yunan Harbiye Nezareti'ne giderek Küçük Asya'daki askerî durumla ilgili olarak bilgi istiyordu. Yine aynı günlerde Paris ve Londra'dan alınan telgraflara göre Küçük Asya'daki yeni durumdan ötürü Şark Konferansı'nın birkaç gün içinde toplanacağı ümit ediliyordu[13].

Atina'dan alınan haberler, İngiliz diplomasisinin yoğun bir etkinlik içinde olduğunu gösteriyordu. 4 Eylül günü Atina'da Harbiye Nezareti'n-

[9] Fransız uyruklarını korumak amacıyla İzmir limanına gelen donanma Ernest Renan, Edgar-Quinet kruvazörleriyle Jean Bart zırhlısı ve birçok torpidodan oluşuyordu. Bu donanma Tuğamiral Dumesnil'in komutası altında bulunuyordu (Benoist-Mechin, *Mustapha Kemal ou la mort d'un empire*, Paris, 1967, 467).

[10] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.

[11] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.

[12] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.

[13] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.

de oldukça önemli ve olağanüstü bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda gerek cepheden gerek İzmir'den gelen "tebligat ve malûmat" la ilgili olarak görüşmeler yapılmış ve toplantıdan sonra Harbiye Nazırı Teodakis yeniden İngiliz maslahatgüzarı ile bir saattan fazla süren bir görüşme yapmıştı. Nazırlar, kabinenin istifa edeceğine ilişkin söylentileri bir kez daha yalanlıyorlardı[14]. Yunan kabinesi de Hariciye Nezareti'nde toplanmıştı. Burada son durum görüşülmüş ve cephe hakkında Hacı Anesti'nin çektiği uzun bir telgraf okunmuştu. Toplantı devam ettiği sırada İngiliz elçisi, Harici Nazırı Baltacı (Baltassi) ile buluşarak uzun süre durum hakkında görüşmüştü. Toplantı dağılırken gazetecilerin sordukları sorulara nazırlar yanıt vermekten kaçınmışlardı[15]. Atina'da hükûmetin ticaret gemilerine el koyacağı söylentileri dolaşıyor, "bir mütareke akdi" konusunda da görüşmelerin devam ettiği haberleri buna ekleniyordu[16].

İzmir'de Telaş ve Heyecan

Atina ile ilgili haberleri bir yana bırakarak İzmir'e dönelim. Rum cemaatından sonra anlaşıldığına göre Ermeniler de İngilizlerin koltuğu altına girmek çarelerini araştırıyorlardı. Nitekim Ermeni murahhasası da İzmir limanında bulunan İngiliz amiralini ziyaret etmek isteyen heyete "refakat" ediyordu. Metropolitler arabalara binerken kalabalık bir toplulukda kendilerini izliyordu[17]. Ancak İngiliz konsolosu kendisini ziyaret eden heyete, "amiralin son derecede meşgul olduğundan kendisini ziyaret etmemelerini tavsiye etmiş ve müttefiklerin arasında" asker çıkarılması için görüşmelerin devam etmekte olduğu konusunda güvence vermişti[18]. La Réforme gazetesine göre Malta'da bulunan İngiliz savaş gemilerinin çabucak İzmir'e gelmesi için emir verilmişti. General Hacı Anesti de verdiği bir demeçte[19] "İzmir ahalisinin telaş etmemesini, zira dahilde çekilen Yunan ahalinin(Askerlerin demek istiyor) Rum ahaliyi de beraber aldığını" söylüyordu[20].

[14] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.
[15] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.
[16] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.
[17] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.
[18] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.
[19] Hacı Anesti (Hadjiyanisti) Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun başkomutanı idi. Hacı Anesti 30 Ağustos günü istifa etmiş ve yerine General Trikupis atanmıştı. Trikupis Çalköy yakınlarında tutsak düşüp (2 Eylül 1922) Uşak'ta Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarıldığı zaman başkomutanlığa atandığını bilmiyordu. Bunu doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa kendisine söylemişti (*General Trikupis'in Hatıraları*, çev. Ahmet Angın, İstanbul, 1967, 103; Aydemir, *Tek Adam*, İstanbul, 1983, II, 568-574).
[20] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.

Metropolitler heyeti kapı kapı dolaşıyor, yabancı devletlerin yardımını sağlamaya çalışıyordu. Nitekim heyet 5 Eylül günü öğleden sonra da "Amerikan Konsoloshanesini ziyaret ederek himayelerini talep etmişlerdir". Bunun üzerine konsolos, Amerikan donanmasının da İzmir'e gelmesi için hükûmetinden gerekli istekte bulunduğunu ve bu konuda çaba harcayacağını söylemekle yetindi. Heyet İtalyan ve Fransız konsoloshanelerini yeniden ziyaret etmişse de konsoloslar limandaki savaş gemilerinde bulunduklarından görüşmek mümkün olmamıştır[21].

Bütün bu gelişmeler Şark gazetesinde derli, toplu biçimde verilmiştir. O günlerdeki İzmir'in heyecanlı durumunu yansıtan bu haberi yeniden gözden geçirmek yerinde olacaktır:

"Dün sabahleyin (5 Eylül) Metropolithanede muhtelif heyetlerden başka kesir halk da toplanmıştır. Pek çokları irad-ı nutuk eylemişler ve sonunda vaziyet itibariyle ittihaz-ı mukarrerat için bir heyetin intihabı takarrür etmiştir. İşbu heyet hemen içtima ile evvela ruhani rüesanın İngiliz amiraline giderek şehrin himayesi için istirhamname vermeye karar vermişlerdir. Saniyen aynı mealde bir notanın da İngiliz, Fransız ve İtalya konsoloslarına verilmesi, salisen Müdafaa-i Milliye(Yunan) zabitanının buna daveti, rabian patrikhaneye bir heyetin azimetini taht-ı karara almıştır. Halk hemen ittihaz olunan kararların tatbikinde ısrar eylediği cihetle metropolitler derhal İngiliz amiralinin nezdine gitmişlerdir. İngiliz amirali icap eden sulh tedabirini ittihaz ettiğini ifade ile heyeti Hacı Anesti'ye göndermiştir. Metropolitler heyeti Hacı Anesti'nin yanına giderek şehrin talii hakkında izhar-ı endişe etmişlerdir. Hacı Anesti, İzmir ve civarı tehlikede değildir, cevabını vermiştir. Bunun üzerine heyet Metropolithaneye avdet ederek bunları halka söylemiştir"[22].

Şark, İzmir'deki bu gelişmeler yanında İstanbul'a ilişkin haberler de veriyordu. Nitekim İstanbul'da Patrikhane'de yapılan bir toplantıda "mücadele-i milliyenin takviyesine" karar verilmiş, halkın her türlü araç ve gereçle bu mücadeleyi desteklemesi ve "Müdafaa-i Milliye Zabitanı'nın" hemen cepheye gönderilmesi salık verilmişti. Ayrıca hemen bir heyetin seçilerek Beyoğlu'ndaki Yunan askerî ve siyasal heyetleriyle bağlantı kurması da kararlaştırılmıştı[23].

[21] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.
[22] "Dünkü Halk İçtimaı ve Müzakerat", *Şark*, 6 Eylül 1338.
[23] *Şark*, 6 Eylül 1338.

6 Eylül tarihli gazetelerden anlaşıldığına göre İzmir limanı Fransız, İngiliz, İtalyan ve Yunan savaş gemileriyle dolmuştu[24]. Amerika'nın İzmir konsolosu, ülkesinden İzmir'e bir kızılhaç heyeti gönderilmesi için harekete geçmişti. İzmir çevresinden akın akın gelen göçmenler şehri doldurmaya başlamışlardı. Büyük bir ekonomik bunalım baş göstermiş, "ticaret vekayi-i ahire münasebetiyle durmuştu"[25]. İstanbul'daki İngiliz konsolosunun raporu üzerine Atina'da "Küçük Asya Hristiyanları hakkında siyasî mahfellerde âsar-ı telaş müşahede olunmaya başlamıştı"[26].

Yunanistan'ın "Asya-yı Suğra Ordusu Kumandanlığı", eylül ayındaki askerî durumu açıklamıyor, buna karşılık 26 Ağustostan önceki "vaziyet-i askeriye" hakkındaki raporlar hâlâ Türkçe gazetelerin sayfalarında yer alıyordu.[27] Herhalde bu tür "resmî tebliğ" lerle İzmir'deki Rum ve Yunanlılara durum, parlak gösterilmeye çalışılıyordu. Bu raporlardan bir örnek vermek konuyu daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır:

Tebliğ-i Resmî

21 Ağustos 1922 tarihli vaziyet-i askeriye raporudur.

Cenup cephemiz askerleri keşif ve tahşide devam ile Alaşehir şarkındaki hatta muvasalat ettiler.

Şimal cephemizde düşman taarruzu tard edildi.

Karargâh 22 Ağustos 1922

Asya-yı Suğra Ordusu Kumandanı

Y. Hacı Anesti.

Bu, İzmir'in Türkçe gazetelerinde yayınlanan son Yunan askerî bildirisidir.

Gelen haberler "Anadolu ahvalinin" gittikçe şiddetlendiğini gösteriyordu. Şark gazetesi, böyle olağanüstü durumlarda halkı aydınlatmanın gerekli olduğu üzerinde duruyor ve herkese "itidal" salık vermekten geri kalmıyordu: "Mesleğimiz efkâr-ı umumiyenin tercümanı olmak hasebiyle böyle ahval-i fevkalâde efkâr-ı umumiyede hasıl olan evham ve vesveselere karşı tetkikat ve tahkikat icrasıyla hilaf-ı hakikat neşriyatta

[24] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338. Burada, İzmir limanındaki bütün yabancı gemilerin adları ve sayıları verilmiştir.

[25] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.

[26] *Saday-ı Hak*, 6 Eylül 1338.

[27] *Şark*, 6 Eylül 1338.

bulunmayarak asayiş-i memleketin muhafazası için tatmin-i efkâr ve temin-i ezhan etmeye sa'y olmaktır''[28].

Gazete, savaş ne şekilde ''cereyan ederse etsin'' devletler arasında çözümlenecek bir sorun olduğunu bundan ötürü ''sivil ve gayri muharip ahalinin telaş ve endişeye düşmesine asla mahal'' olmadığını hatırlatıyor; ''bilcümle ahali-i müslime ve gayri müslimeye itidal ve sükûnet'' öneriyordu. Herkesin ''işiyle gücüyle meşgul olmaları'' gerektiği üzerinde durularak dedikodulara kulak verilmemesi öğütleniyordu. Şark, aynı zamanda herkesin ''terbiye-i medeniye ve siyasiyelerini muhafaza etmelerinin'' zorunlu olduğunu da dile getiriyordu. Gazete, buna benzer ''tavsiye''lerini 7 Eylül tarihli sayısında da yineliyordu. ''Böyle nazik zamanlarda heyecan ve endişeye'' kapılmamayı salık veren Şark, ortalıkta dolaşan dedikodulara kulak asılmamasını bir kez daha ileri sürüyordu[29].

Öte yandan Yunan cephesinin birkaç gün daha tutulması için büyük bir çaba gösteriliyordu. ''İzmir ve Ayasuluk metropolitleri cepheye giderek ordu kumandanlarına cephenin birkaç gün için daha tutulması ihtiyacını izaha çalışmak üzere azimete karar vermişlerdir''. Fakat metropolitlerin bu isteği bir türlü yerine getirilememiştir[30]. İstanbul'da Patrikhane'nin etkinlikleri devam ediyordu. Patrikhane meclisi-i ruhani ve cismanisi toplanarak ''bu buhranlı devirde bütün Yunanlılığın müttehiden çalışmasını teminen dest-i itilâfı uzatmağa karar vermiştir''[31]. Buna bağlı olarak Yunan hükûmetine de telgraf çekilmiştir.

İzmir limanına hâlâ İngiliz, Fransız ve İtalyan savaş gemileri gelmeye devam ediyordu. Konstantinopolis adlı Yunan hastane gemisi de İzmir limanına demir atmıştı. İlk anda bu gemiye 700 yaralı ulaştırılabilmişti. Çevreden gelen ve Ayafotini Kilisesi meydanında toplanan göçmen kafilelerinin sayısı da durmadan artıyordu[32].

[28] ''İtidal, Daima İtidal'', *Şark*, 6 Eylül 1338.

[29] ''Dün Söyledik, Bugün Yine'', *Şark*, 7 Eylül 1338.

[30] ''İzmir ve Kuşadası metropolitleri ricat etmekte olan Yunan askerlerinin daha birkaç gün mevkilerini muhafaza etmeleri için cephedeki kumandanlara karar vermişlerdir. Bu kararlarını kumandanlara tebliğ için İzmir-Kasaba Demiryolu Müdüriyeti'ne müracaat ederek bir tren-i mahsus çıkarılmasını rica etmişler ise de Şömendifer Müdüriyeti Kasaba istasyon memuruna verilen tahliye emri üzerine trenlerin Manisa'dan ileriye hareket edemeyeceği cevabını vermiştir. Metropolitler seyahatlerini tehire mecbur olmuşlardır'' (*Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338).

[31] *Şark*, 7 Eylül 1338.

[32] *Şark*, 7 Eylül 1338. Saday-ı Hak'kın yazdığına göre (7 Eylül), ''Küçük Asya'dan Atina'ya muhaceret eden yaralılar ile muhacirlerin ifadesi'' halk arasında hükûmete karşı ''âsar-

İzmir'e yığılan göçmenlerin büyük bir kısmı da Türk ve Müslümanlardan oluşuyordu. Yunanlıların yaktıkları şehir, kasaba ve köylerden kaçıp canını kurtarabilenler soluğu İzmir'de almışlardı. Bunların durumu yürekler acısıydı. Saday-ı Hak, bunlara yardım edilmesi gerektiğini belirterek şunları yazıyordu.

"Mülhakattan gelen muhacir dindaş ve kardaşlarımızın pek sefil ve pek perişan bir halde bulundukları teessüf ve teessürlerle müşahede olunuyor. Bu zavallı ve bedbaht insanlar müracaat etmekte oldukları bazı otellere maateessüf kabul edilmiyor. Ve bazı otel sahiplerinden âdeta hakarete maruz kalıyor. Halbuki muhacirine muavenet bir fariza-ı zimmet ve şan-ı insaniyet olmasına ve bu zavallıların hakikaten her suretle muhtac-ı muavenet bulunmalarına binaen her şeye tercihan evvel emirde bu biçarelerin münasip mahallere yerleştirilmeleri ve iaşelerine müstacel bir çare bulunması zımnında millet ve memlekete ait her hususta öteden beri cansiperane hareket eden ve uğradığı birçok müşkülâtı bütün mevcudiyetiyle iktiham eyleyen faziletmeap müftü ve hâkim efendiler hazeratının delaletiyle münasip zevattan mürekkep komisyonlar teşkilini talep ve rica eder, ahali-i İslamiyeden ve bilhassa zenginlerimizden de bu sefil ve perişan kafilenin himaye ve sahabetini ayaklarına kapanarak istirham ederiz"[33].

Saday-ı Hak her nedense 7 Eylül tarihli sayısında başyazı olarak Le Levant gazetesinden aktardığı bir yazıyı okurlarına sunuyordu. Bu yazı, Yunanlıların son günlerinde İzmir'in durumunu oldukça canlı ve ayrıntılı bir şekilde yansıtmaktadır. Bu bakımdan söz konusu yazının büyük bir bölümünü olduğu gibi buraya almayı uygun buluyoruz:

"Evvelki günden beri muhaceret şiddet peyda etmiştir. Dün de rıhtım üzeri mürur ve ubura mani olacak derecede muhtelif eşya ile dolmuş idi. Güç nefes alan, haris, endişenak ve gürültücü bir kafile vapur acentaları önünde üst üste toplanmışlardı. Adalara gitmek üzere muhtelif vapurlara râkib olan bu halk burada kalanlara hicret etmekte olduklarını ilân ediyorlardı.

ı hiddet tevlid" ediyordu. Hangi partiye bağlı olursa olsun bütün gazeteler hükûmete saldırıyor ve onu istifaya çağırıyorlardı. Hatta söylentiye göre hükûmet istifa etmek zorunda kalacaktı.

[33] "Muhacirleri Himaye Edelim", *Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338. Bir gün sonra (8 Eylül) Şark gazetesi, sürekli olarak İzmir'e akan göçmenlere yardım etmek üzere İzmir müftüsünün başkanlığında bir komisyon kurulduğunu yazıyordu.

Bütün şehri istila eden muhacirin kafileleri halkın cesaretini kırmaktan onu yeis ve fütura duçar etmekten geri kalmıyordu. Bu vaziyet devam etmemelidir. Şehri istila eden manasız ve abes şayiat, şehrin civarındaki kasaba ve karyelerde daha münasebetsiz bir şekle girmektedir. Şimdi yalnız muhakkak olan bir şey varsa o da düvel-i mü'telifenin şehrimizdeki mümessillerinin muavenet ve himaye vaad etmiş olmalıdır. Müttefikin kıtaatına intizar olunuyor. Ve talimat birkaç gün zarfında şehrimize ihraç olunacaktır. Bundan maada pek çok büyük ve küçük sefain-i harbiye de yoldadır. Bu yolda olanlardan maada diğerleri de gelecektir.

Buna intizaren sükûnet ve soğukkanlılığı muhafaza etmek elzemdir. Bilamülahaza düşüncesizce sarf edilen sözler, namakul ve münasebatsız harekât, zaten pek nazik ve vahim olan vaziyeti bir kat daha tehlikeye sokmaktan başka bir şeye yaramaz...

Diğer taraftan Rum mehafilinde de son derecede âsar-ı telaş hükümfermadır. Dün bütün Rum ağızlarından *askerî diktatör* kelimeleri işitiliyordu...."

Bu yazıda birçok boşluklar göze çarpmaktadır ki bunun sansürden kaynaklandığına şüphe yoktur. "Bila tefrik-i cins ve mezhep bütün halkın" bu geçici devreyi göğüslemesi gerektiğini salık veren yazı şöyle bitiyordu:

"Düvel-i müttefika konsoloslarının ika edecekleri mukaddes bir vazife vardır: Bu şiddetli vaziyet dahilinde bizi idare etmek. Şu dakikalarda vesait yalnız onların elindedir. Yalnız onlar bizi kurtarabilir. Bütün nazarlar onlara müteveccihtir"[34].

Yabancı uyruklu kimseler İzmir'den ayrılmaya başlamışlardı. İngiliz konsolosluğu İngiliz uyruklu olanların şehirden ayrılabileceğini duyurmuş, bunun üzerine iki vapur Karantina iskelesine yanaşmıştır. İngiliz uyrukluların gemiye binişleri sırasında güvenliği 200 İngiliz askeri sağlamıştır. İngiliz konsolosluğunun kapısına asılan bir duyuruda, İngiliz yurttaşlarının İzmir'de oturmak ya da buradan ayrılmak konusunda tamamen serbest bırakıldıkları açıklanıyordu. Bu arada bir İngiliz vapuru da Bayraklı iskelesine yanaşmış bulunuyordu[35].

İzmir'deki Rum ve Ermenilerden gönüllü kaydına başlanmıştı. Yunan Müdafaa-i Milliye subaylarından çoğunun İzmir'e geleceği söylen-

[34] "Vaziyet-i Mühlikeye Bir Nazar": Le Levant Refikimizden", *Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338.
[35] *Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338.

tileri dolaşmaya başlamıştı. La Réforme'dan aktarılan bir habere göre Küçük Asya Yunan Müdafaa-i Milliye teşkilâtı bir askere alma(ahz-ı asker) şubesi açarak gönüllü kaydına başlamıştı. Estiya gazetesi, 500 kadar Venizelist askerin İzmir'e geldiğini yazıyordu. Oysa İzmir'deki Yunan Millî Bankası 6 Eylülde kapanmıştı. Bankanın bütün memurları ve belgeleri Atina'ya doğru yola çıkarılmıştı[36].

Şehirde güvenliğin sağlanması başlı başına bir sorundu. İtilâf devletleri temsilcilerini en çok uğraştıran konu da buydu. Bu temsilciler sık sık kendi aralarında toplanıyor ve zaman zaman Hacı Anesti'ye başvurarak gerçek durum hakkında bilgi almaya çalışıyorlardı. Metropolitler 6 Eylülde yeniden Fransız konsolosluğunu ziyaret ettiler. Konsolos Michel Graillet, "konsolosların vaziyete tamamiyle agâh olduklarını ve âsayişi temin ve umumun itimat ve emniyetini celp için tedabir-i lâzime ittihaz edildiğini beyan" eylemekten geri kalmadı. Fransız konsolosu ayrıca Yunan askerî kuvvetlerinin güvenliği sağlayıp sağlayamayacakları konusunda kendisine daha doğrusu bütün konsoloslara bir bilgi ulaşmadığını da sözlerine ekledi. "Eğer bu teşebbüs ve müracaat vaktinde icra edilseydi, sizi temin ederim ki müttefikler bütün tehlikenin önüne geçmeye muktedir olacaklardı" diyerek sorumluğu Yunan yönetimine bırakıyordu. İtalyan konsolosu da metropolitlere aynı şeyleri söylemiş ve halka "sükûneti muhafaza tavsiyesinde bulunmuştur"[37]. Konsoloslar, belki de son çare olarak kendi uyruklarından olan yedek subay ve erleri silah altına almaya başlamışlardı. İzmir'e İtalyan, Fransız, Senegal askerlerinin geldiği haberleri veriliyordu.

Halkın sinirleri son derecede gergindi. En küçük bir hareket, hatta bir söylenti hemen paniğe yol açıyordu. 6 Eylül Çarşamba sabahı Kemeraltı'nda ortaya çıkan bir olay, bu gerginliği açıklamak için yeterlidir:

"Dünkü çarşamba sabahı saat on buçuk alafrangada bütün halkı heyecana veren bir hadise vukubulmuştur. Meydanda hiçbir sebep yok iken bütün herkes kaçışmağa, dükkânlar kapanmağa, kadınlar, çocuklar bağırıp çağırmağa başlamışlardır. Tabii bu hadise dolayısıyla birçok camlar kırılmış, bazı kimseler süratle kaçmağa çalışırken düşerek ötesini berisini zedelemişlerdir. Bu gibi hadisatın meydanı boş bularak öte beri aşırmak isteyen bazı münasebetsizler tarafından ika edildiği şüphesizdir... Kemeraltı'ndaki hadisenin şehrin diğer bazı mahallatında da vu-

[36] *Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338.
[37] *Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338.

kubulduğu haber alınmıştır''[38]. Bu haberi veren Saday-ı Hak, ''bila tefrik-i cins ve mezhep umum ahaliye sükûnet ve itidali muhafaza'' etmesini salık veriyordu.

Rumca Basının Telaşı

Türkçe gazetelerin Rumca basından yaptığı alıntılara bir göz atmak Rumların tedirginliğini anlamak için yeterlidir. Daha birkaç gün öncesine kadar Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya adalet, insanlık ve uygarlık getirdiğini savunan, Mustafa Kemal Paşa'ya en ağıza alınmaz sözlerle saldırmak cesaretinde bulunan Rumca gazetelerin artık gerçeği kavradıkları anlaşılmaktadır. Kozmos, *Muhtariyet* başlıklı yazısında şunları yazıyordu: ''Yunan hükûmeti Anadolu meselesinde çıkmaz bir yola gidildiğini idrak ettiği zaman, Asyay-ı Suğra'da tedricen muhtariyet-i idare bahşine karar vermişti. Fakat maateessüf bu mevki-i fiile gelmeden kâğıt bir kule gibi yıkıldıktan başka aynı zamanda hayatımızda tehlikede bulunuyor. Kurtulmak için çalışmak lâzımdır. Binaenaleyh hemen muhtariyet ilânı elzemdir. Tereddüt ve taliklere imkân yoktur''[39]. Kozmos buna ek olarak bir an önce alınması gerekli önlemleri şöyle sıralıyordu:

1. Muhtariyetin hemen uygulanması gereklidir. Bunun için geçici bir heyet iktidara getirilmeli. Daha sonra seçimle bir başkanın iktidara gelmesi sağlanmalıdır. Muhtariyet büyük devletlerce onanıncaya kadar daha bir süre askerin(Yunan) ''mukavemet ve himayede devam etmesi'' rica olunmalıdır.

2. Orduyu takviye için hemen halktan gönüllü birlikleri oluşturulmalıdır.

3. Yerli jandarma oluşturuluncaya kadar Yunan jandarması yerinde kalmalıdır.

4. Atina ve İstanbul'daki subaylar yardıma çağrılmalıdır.

5. Bütün Yunan dünyası, Küçük Asya muhtariyeti için para yardımına çağrılmalıdır.

Kozmos'a göre öncelikle yapılması gereken ödevler bunlar olup daha sonra büyük devletlere başvurularak ''muhtariyeti tebliğ ve himayeleri talep'' edilmeliydi. Ayrıca Venizelos'a ve patriğe telgraf çekilerek kurtarıcıların başlarına geçmeleri sağlanmalıydı. Kozmos, bunların bir

[38] *Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338.
[39] Alıntı: *Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338.

kısmının yapılmaya başladığını yazmakta ve sonuç olarak şunu eklemektedir: "Herkes vazifesi başına! Ancak bu suretle kurtulacağız".

Amaltiya, bütün Müslüman ve Hristiyan halkı "doğup büyüdüğümüz memleketimizin muhafazası için" işbirliğine çağırıyordu. Diğer Rumca gazetelerin de aşağı yukarı aynı dili konuştukları, mütareke dönemindeki tutumun tersine Müslümanlarla Hristiyanların birarada yaşamaları gerektiğinden söz ettiklerini görüyoruz. Nitekim bu konuda Tarus gazetesi de şunları yazıyordu: "Bila tefrik-i cins ve mezhep hepimiz elbirliğiyle çalışmalıyız. Gerçi cins ve mezhep muhteliftir. Fakat bir vatanın evladı olarak birlikte yaşamamız için buğz ve adaveti bir tarafa bırakalım"[40]. Türkçe gazetelerden bazıları herhalde Türk ordusunun bir iki gün içinde İzmir'e gireceğine inanmıyorlardı. Rumların sezdiği bu gerçeği, Islahat gibi işbirlikçi gazetelerin sezmemesini anlamak güç geliyor. Hatta Islahat Rumların telaşına "mahal" olmadığını yazıyor, bunların söylentilere inanmamaları gerektiği üzerinde duruyordu: "Kemal-i teessüfle meşhudumuz olduğuna göre anasır-ı Hristiyaniyeden birçokları vaki bir takım şayiata ehemmiyet vererek hicret etmeğe başlamışlardır. Senelerce beraber imrar-ı hayat ettiğimiz anasır-ı Hristiyaniyenin Türk medeniyet ve âlicenaplığını fevkalâde surette rencide ve teessür etmekte olduklarını kemal-i teessürle ilaveye lüzum yoktur"[41].

Şer'iye Mahkemesinde Toplantı ve "Beyanname"

İzmir'de tedirginlik ve heyecan son dereceyi bulmuş, herkes canından, malından kaygı duymaya başlamıştı. Kaçabilenler soluğu rıhtımda bulunan gemilerde ve teknelerde alıyorlardı. Müslüman halk da yarının ne olacağını bilmiyordu. Halkın gittikçe artan heyecanını yatıştırmak, olası bir tehlikeyi önlemek için ne gibi önlemler alınmasını tartışmak ve ortak bir karara varmak amacıyla Beyler Sokağındaki Şer'iye Mahkemesinde bir toplantı yapıldı. 6 Eylül günü yapılan bu toplantıya İzmir Müftüsü Rahmetullah ve hâkim Suphi Efendilerle, Türkçe-Rumca basın temsilcileri, İslam "eşraf ve muteberan"ından bazı kimseler, Rum Metropolidi Hırisostomos, Ermeni mümessili, Hahambaşı katıldılar. Toplantıya hakim Suphi Efendi başkanlık ediyordu. Ancak bu toplantıda Islahat'ın deyimiyle "hiçbir karar ittihaz" edilemedi[42]. Bununla birlik-

[40] Alıntı: *Islahat*, 7 Eylül 1338.

[41] *Islahat*, 7 Eylül 1338.

[42] "Dün(6 Eylül) hâkim efendi hazretlerinin nezdinde müftü efendi hazretleriyle Rum metropolodi, meclis-i cismani reisi, Ermeni murahhasası, haham başı, Ermeni Katolik ce-

te toplantının ertesi günü yani 7 Eylülde yinelenmesi uygun görüldü. 7 Eylül çarşamba günü yapılan toplantı sonunda ortak bir "beyanname" düzenlendi. Bu bildiri Şark ve Islahat gazetelerinin ilk sayfasında yayınlandı[43]. Bildiri, bilinen olayların etkisinde kalan kamuoyunun her an galeyana gelebileceği üzerinde duruyor ve ülkede üzüntüye yol açacak davranışlardan herkesin kaçınmasını salık veriyordu. Bu belgeyi bütün olarak olduğu gibi vermeyi uygun buluyoruz:

Beyanname

Ahval-i malûmenin taht-ı tesirinden efkâr-ı umumiyenin ne kadar müstaid-i galeyan olduğu herkesçe malûmdur. Maziye rücu-u nazar edersek bu gibi heyecanlı zamanlarda küçük küçük vakalar yüzünden tahaddüs eden elim felâketler gözlerimizin önüne gelir, hayalimizde tecessüm ederek kanlı levhalar kalplerimizi sızlatır.

Biz İzmir rüesay-ı ruhaniyesi, milel-i muhtelife eşraf ve mütehayyizanı da hazır oldukları halde bugün bir meclis akd ettik ve şu nazik ve tarihî anda herkesin dûrendişane bir meslek takibi ile memlekette teessürle karşılanacak haller ikaından fevkalâde ihtiraz ve bu gibi endişelerin katiyen zail olacağı zamana akılane bir sükûn ile intizar etmelerini saf bir hiss-i insanî ve vatanperveri ile umuma tavsiyeye karar verdik. Herkes iyi bilmelidir ki hodserane hareketler memleketimizin mukadderatı üzerinde yalnız tesirat-ı seyyie vücuda getirir ve müteşebbislerine ebnay-ı beşerin nefretini, Cenabıhakkın da gazabını davet eyler. Memleketimizde yaşayan milel-i muhtelife efradı birbirlerinin hissiyatını, izzet-i nefsini cerihadar edecek sözlerden ve müsellahan gezmek gibi hareketlerden fevkalâde içtinab etmelidirler. Her memleketin mütehayyız ve sözü müessir zevatı umuma karşı birer nâsıh vazifesini ifa ederlerse memleketlerine, milletlerine karşı ciddi bir saadet-i vicdaniye temin edecek kadar kıymetli bir hizmet ifa etmiş olacaklarını elbette takdir ederler. Rüesay-ı ruhaniyenin ibadetgâhlarda bu maksadı temin için fevkalâde müessir suretlerle icray-ı va'z ve nasihat etmeleri ve iktiza eden müzakeratta bulunmak üzere refakatlarına alacakları zevat ile her gün daire-i belediyede içtimaları takarrür etmiştir. Ahalimize tekrar hitap ediyoruz. Bu gibi zamanlarda küçük bir yolsuzluk büyük büyük fenalıklar tevlid edebilir. Her-

---

maati reisi efendilerle Türk ileri gelenleri ve Amaltiya gazetesi sahibi Salamutidi efendi içtima ederek vaziyet hakkında uzun müddet müdavele-i efkârda bulunmuşlardır" (*Saday-ı Hak*, 7 Eylül 1338; Krş. *Islahat*, 7 Eylül 1338).

[43] *Şark*, 8 Eylül 1338; *Islahat*, 8 Eylül 1338.

kes bunu düşünmeli, mallarının, çoluk çocuklarının mevcudiyetini tehlikeler ilka edebilecek hareketlerden sakınmalıdır.

6 Eylül 1338[44]

Protestan Reis-i Ruhanisi	Katolik Murahhasası Vekili
Musevi Hahambaşısı	Ermeni Murahhasası
İzmir Metropolidi	İzmir Müftüsü

Bu beyannameyi ilk sayfalarında yayınlayan Islahat ve Şark gazeteleri burada yer alan görüşleri desteklediklerini açık açık yazıyorlardı. Islahat *Bugünkü Vazifemiz* başlıklı yazısına şöyle başlıyordu:[45] "Birkaç günden beri şehrimizin maruz kaldığı ve müstesna vaziyet, büyük küçük hepimizi düşündürecek (ve) bu hususta ittihaz-ı tedabire sevk edecek bir mahiyettedir.

Hayat-ı millet ve ümemde sulh ve sükûn içinde geçen mesut devirler olduğu gibi insana heyecan ve helecan veren nazik ve vahim devirler de vardır. İşte bu gibi müstesna anlarda sükûnet ve itidalı kendimize rehber ittihaz ederek âlemi heyecana verecek hareketlerden içtinap eylersek en büyük vazife-i vataniye ve milliyemizi ifa eylediğimizden dolayı iftihar edebiliriz". Islahat'ın baş yazısı bundan sonra söz konusu beyannameden yapılan ve halkı "sükûnete" çağıran alıntılarla devam ediyor ve şöyle deniyordu: "Bila tefrik-i cins ve mezhep bütün ahalimize heyetin icraatından emin olarak kemal-i sükûn ve sükûnetle iş ve güçleriyle meşgul olmalarını tavsiye etmeyi bir vecibe-i vatanperveri addederiz". Islahat, böyle günlerde basına düşen ağır görevler üzerinde duruyor daha doğrusu Türkçe ve Rumca gazeteleri ağır görevlerin beklediğini özellikle vurguluyordu: "Diğer taraftan İzmir rüesay-ı ruhaniyesi heyet-i muhteremesi neşrettiği beyannamede memleketin mütemeyyiz ve sözü müessir zevatının birer nâsıh vazifesini ifa eylemesini temenni ediyordu ki bu hususta en büyük vazife şüphesiz matbuata terettüp etmektedir. Türkçe ve Rumca meslektaşlarımız bütün samimiyetleriyle hâl-i galeyanda bulunan efkâr-ı umumiyeyi teskine sarf-ı mâhasal eylemelidirler. Bilhassa Rum meslektaşlarımız dindaşlarına beyhude telâştan içtinapla Türklerin tarihî, an'anevî adl ve refetinden emin olarak iş ve güçleriyle

[44] Bu tarihin 7 Eylül olması gerekir. Ancak kararın ilk günkü toplantıda alındığı izlenimini yaratmak için 6 Eylül tarihi konulmuştur.

[45] Ebu Tevfik, "Bugünkü Vazifemiz", *Islahat*, 8 Eylül 1338.

iştigal eylemelerini ve beyne'l anasır en ufak bir suitefehhüme meydan verilmemesini tavsiye etmelidirler.

Esasen Rumca rüfekamızdan ağırbaşlı ve durendiş olanların bu ciheti takdir ettiklerini neşriyat-ı vakıalarından anlıyoruz. Yalnız bunları el' an memleketin mukadderat-ı âtiye ve müstakbelesinin şu veya bu şekilde olması için filân veya filânın davet edilmesi gibi halk beyninde tefrika ve birudet tevlid edecek neşriyatta bulunduklarını da kemal-i teessüfle görüyoruz".

Islahat, "zamanın nezaketini dikkate alarak" bu gibi yazılara yanıt vermek istemediğini de belirtmekte bütün Rum meslektaşlarının da aynı şekilde davranmalarını salık vermektedir.

Şark gazetesi de böyle "nazik" anlarda basına düşen görevlerden birinin daima halkı aydınlatmak olduğunu belirterek, "Memleket inkâr kabul etmez bir buhran geçiriyor. Bu artık saklanacak, söylenmeyecek mertebede değildir" diyordu. Sözü beyannameye getiren Şark, herkesin "memleketin âsayişiyle alâkadar hissini" taşımak zorunda olduğunu yazıyor ve geçmişteki tartışmaların unutulması gerektiği üzerinde duruyordu. Şark'ın "mutlak itidal" salık veren yazısı şöyle sona eriyordu: "Bunun için de iki günden beri saf niyetle mahaza bu emniyetin temini kaygısıyla müslim ve gayrimüslim halkın reis-i ruhanileri ve eşraf-ı belde içtima ederek mukarrerat-ı lâzımeyi ittihaz ettiler.

Binaenaleyh umum halkın itidal-i mutlakı muhafaza etmeleriyle bu heyetin mukarreratına itimat ve neticeye intizarda bulunmaları icap eder. Bilmeyerek yapılacak en ufak bir şeyin fena neticeler tevlid edeceğini düşünmeli ve böyle bir hadisenin vukuuna sebep olmamalıyız"[46].

Son Saatler

Bu satırların yazıldığı sırada İzmir'de karışıklıklar sürüyordu. İzmir limanına giriş çıkış için artık "mürur tezkeresine" gerek görülmüyordu. Söke'nin Yunanlılar tarafından boşaltıldığını Rumca gazeteler yazıyorlardı. İzmir'in çevresinden akın akın gelen göçmenler şehri doldurmuşlardı. Anadolu'dan Yunanistan'a giden göçmenlerin Pire'ye çıkmaları yasaklanmış, bunların Andoros'a çıkarak oradan Trakya'ya gönderilmelerine karar verilmişti[47].

[46] "İtidal-ı İtimad", *Şark*, 8 Eylül 1338.
[47] *Şark*, 8 Eylül 1338; *Islahat*, 8 Eylül 1338.

Fransız ve İngiliz konsolosları halka güvence vermekten yine de geri kalmıyorlardı. Fransız konsolosu Graillet, Fransız uyrukluların katıldığı bir toplantıda yalnız Fransızların değil bütün İzmir halkının mal ve canlarının korunması için gerekli önlemlerin alındığından herkesin emin olmasını istemiş ve her olasılığa karşı deniz erlerinin karaya çıkacağını, cins ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün halkın kuvvetli Fransız müfrezeleri tarafından korunacağını, Alliance Française ile Frère'ler okuluna ve Fransız konsolosluğuna kabul edilebileceğini eklemiş bulunuyordu[48].

İzmir Rum metropolidi Hırisostomos'u ziyaret eden bir İngiliz görevlisi, "İngiliz amirali (Brock) namına şehir halkının korkmaması gerektiğini çünkü her ne olursa olsun şehrin bir tehlikeye maruz olmadığını" söylemişti. İngiliz temsilci, her türlü önlemin alınmakta olduğunu fakat bunun olumlu sonuç vermesi için halkın, güvenliği bozacak eylemlerden çekinmesi gerektiği üzerinde de durmuştu. Hatta elden geldiğince çabuk hareket edilerek beş zırhlının daha getirtilmesine çalışıldığı konusunda da güvence vermekten geri kalmadı[49].

Islahat, Türk ordusunun İzmir'e girişinden bir gün önce, "İzmir ve civarı için her tehlike ve endişenin bertaraf edildiğini temin edebiliriz" diye yazabiliyordu. Bu gazetenin hatta diğer Türkçe gazetelerin haber ve yorumlarına bakılırsa, hiç kimse, Türk ordusunun bir gün sonra şehre gireceğini tahmin etmiyordu. İzmir'in kurtulduğu 9 Eylül(Cumartesi) günü[50] Türkçe gazeteler çıkmış ve hatta Türk Ordusu adına yayınlanan bildiriler bunların matbaalarında basılmıştır. İzmir'de Yunan Matbuat Kalemi'nde müdür ve sansür memuru olarak görev yapan Mihail Rodas'ın belirttiğine göre (*Anadolu*, 27 Ağustos 1341), 9 Eylül günü Türkçe gazeteler özel sayılar çıkarttılar. Rumca gazetelerden yalnız Tarus ancak öğleden sonra yayınlanabilmiştir. İzmir'in kurtuluşunu kutlayan ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'yla kahraman Türk Ordusu'nu selâmlayan bu özel sayılardan ne yazık ki hiçbirini bulamadık.

[48] *Islahat*, 8 Eylül 1338.

[49] *Islahat*, 8 Eylül 1338.

[50] Bk. Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1982, 243-248; Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, 289-298; Türkmen Parlak, *Yunan Ege'den Nasıl Gitti*, II, 359-390.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mütareke ve işgal dönemi İzmir basınını konu alan bu çalışmamızın çıkış noktası, bugün İzmir Millî Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe gazete koleksiyonları olmuştur. Bu koleksiyonların da ne kadar boşluklarla dolu olduğunu gördük. Amacımız şu anda var olan ve el altında bulunan gazetelerdeki bilgileri, haberleri ve yorumları bir ölçüde kurtarmaktı. İleride ele geçebilecek yeni koleksiyonların bu boşluğu dolduracağına şüphe yoktur.Ancak şunu da belirtelim ki bu boşluk kimi zaman insanı şaşırtacak boyutlara ulaşmaktadır. Sözgelimi mütareke ve işgal boyunca çıktığını bildiğimiz *Medeniyet* gazetesinin tek bir sayısını dahi bulamadık.

Öyle anlaşılıyor ki İzmir basını mütarekenin ilk günlerinden başlamak üzere tehlikeyi sezmiş bulunuyordu. Silâh bırakışmasından hemen sonra Rum vatandaşların yaptıkları çılgınca gösteriler, Türk bayrağını parçalamaya varıncaya kadar yapılan küstahlıklar ülkenin nasıl bir uçuruma doğru gittiğini yeterince gösteriyordu. Fakat İttihatçılara ve İttihatçı gazetelere karşı açılan savaş, çok geçmeden basını büyük bir kavganın eşiğine getirmiştir. Bu kavga, asıl tehlikenin ne olduğunu ve nereden geldiğini gizlemeye yetiyordu. Tehlikeyi en bilinçli olarak kavrayan ve ödün vermeden yayınını sürdüren Haydar Rüştü'nün Anadolu ve Duygu gazeteleri, bir yandan İtilâfçı diğer yandan Rumca basının boy hedefi olmuş ve sansür tarafından sık sık kapatılmaları yoluna gidilmiştir. İşgalden dört gün önce de bu iki gazetenin kapatılmış olması yaklaşmakta olan işgal olayının halktan gizlenmesine hizmet etmekten başka bir işe yaramamıştır. Haydar Rüştü, bütün mütareke boyunca inançlı bir yurtsever olarak uyarı görevini yerine getirmiş, işgalden sonra da bin bir zorlukla gazetesini Antalya'ya taşıyarak Millî Mücadele'ye ilk katılanlardan biri olmuştur.

Mütarekenin imzalanmasından sonra İzmir'in Türkçe basınının bir İttihatçı-İtilâfçı çatışmasına girmesi aslında Yunanlıların işine geliyordu. Hatta Yunanlılar daha mütarekenin ilk aylarında Türkçe gazetelerin içinde bulunduğu ekonomik bunalımdan, kâğıt yokluğundan doğan sıkıntıdan yararlanmaya çalıştılar. Daha doğrusu Türkçe gazeteleri elde etme yolunu denemekten geri kalmadılar. Nitekim 1918-1922 yıllarında İzmir'de yaşayan, işgal boyunca Yunan matbuat müdürlüğü ve sansür me-

murluğu görevlerinde bulunmuş olan Mihail Rodas'ın açıkça belirttiği gibi Yunanlılar "*matbuatı, tedavi için ilâç makamında*" kullanmak istiyorlardı ((*Anadolu*, 30 Mart 1341). Böylece bir Türk-Yunan Gazeteciler Cemiyeti'nin kurulması girişimi, Türk basınının elde edilmesi yolunda atılmış ilk adımdı. Haydar Rüştü'nün böyle bir kuruluşa şiddetle karşı koyması üzerine böyle bir derneğin kurulması gerçekleşmemiş fakat büsbütün de sonuçsuz kalmamıştır. Nitekim daha sonra, başımıza gelen felâketlerin İttihatçıların "eseri" olduğunu ileri sürerek 15 Mayıs günkü katliamı ve işgali haklı göstermeye kalkışan kimi Türk gazetecileri, yaklaşan felâketi önemsiz göstermekte ve görmemekte direnmiş, sürekli olarak Yunanlılarla işbirliğini savunmaktan geri kalmamışlardır.

Yunanlıların İzmir'i işgal ettikleri gün, işledikleri cinayetlerden ve doğan kargaşalıklardan ötürü Türkçe gazetelerin yayını da durdu. Kimi gazeteciler de tutuklanmıştı. İşgal kuvvetler komutanlığı, Türkçe gazetelerin yeniden çıkması için Mihail Rodas'ı görevlendirdi. Rodas'a göre, bu gazeteler aracılığıyla işgal ordusu komutanlığının bildirileri, duyuruları yayımlanacak ve halk da yavaş yavaş yeni duruma yani Yunan işgaline alışacaktı(*Anadolu*, 14 Nisan 1341). Nitekim Emanuel Repolis 20 Mayıs'ta Türk gazetecilerini toplayarak Küçük Asya'daki Yunan uygarlığını övmüş, Türk ve Rumların kanlı geçmişi unutarak birlikte kardeş gibi yaşamaları gerektiğini açıklamış, bu birliğin sağlanmasında basına büyük görevler düştüğünü savunmuştur(*Anadolu*, 16 Nisan 1341). Ahenk başta olmak üzere Türkçe gazetelerin bu doğrultuda yayın yapmaya başladıklarını yukarıda görmüştük.

İşgalden bir iki gün sonra Köylü, Ahenk, Müsavat, Islahat, Medeniyet sansürün gölgesi altında, işgal kuvvetleri komutanlığının bildirileriyle dolu olarak çıkmaya başlamışlardı. Türkçe gazeteler artık hem müttefik hem de Yunan sansüründen geçmek zorunda idi. İzmir Yunan olağanüstü komiseri Stargiadis'in hazırlattığı sansür yönetmeliği uyarınca var olan gazetelerin dışında yeni bir gazete çıkarılması oldukça zorlaşıyor ve bu, müttefik sansürün iznine bağlanıyordu (*Anadolu*, 5 Mayıs 1341). Nitekim bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden sonra eski Türkçe gazetelere ek olarak yalnızca yeni bir Türkçe gazetenin yani Şark'ın çıkmasına izin verilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İzmir'de yayınlanan Türkçe gazeteler Yunan yönetimine karşı düşmanca bir tavır almaktan kaçındılar. Kaldı ki böyle bir tutum içine girmeleri oldukça zor hatta olanaksızdı. Türkçe basın iki sansür arasında neredeyse eziliyor, çoğu kez gazetelerin birkaç

sütununun hatta bütün bir sayfasının boş çıkması olağan karşılanıyordu. Öyle ki Türkçe gazetelerin sütunları işgal boyunca işgal komutanlığının *emr-i yevmi*'leri, *harekât-ı askeriye* raporları ve Yunan matbuat kaleminin *tekzib-i resmi*'leriyle doldurulmuş bulunmaktadır. Türk gazeteleri içinde Yunan işgalini açıktan açığa destekleyen ve işbirliğine kadar gidenler bile oldu. Ahenk orta bir yol izlediği gibi zaman zaman da Türk çıkarlarını savunmaktan geri kalmadı. Türkçe gazetelerin içinde Kuva-yı Milliye, Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele'ye karşı en sert, en acımasız ve en katı saldırılar Köylü gazetesinde yerini buluyordu. Gazetenin sahibi ve başyazarı Mehmet Refet, işgalin ilk günü gösterdiği onurlu direnişten sonra ne yazık ki gazetesini Yunan çıkarları ve İngiliz politikası doğrultusunda kullanmaktan çekinmedi. Refet, belki de artık İzmir'in yeniden kurtulup Türk sahiplerinin eline geçeceğine olan inancını yitirmiş bulunuyordu. Köylü'nün işgal dönemine ait tek bir sayısı dahi İzmir Millî Kütüphanesi'nde bulunmamaktadır. Gazetenin işgal yıllarına ilişkin Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde bulduğumuz ve ayrı bir yazıda ele aldığımız birkaç sayısı bile Refet'in ne yaman bir Millî Mücadele düşmanı haline geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. İzmir'in karanlık günlerini yaşayan talihsiz Türk halkı ancak bu tür gazeteleri almamakla tepkilerini dile getirebiliyorlardı. Nitekim Emin Süreyya'nın Islahat gazetesinin satışı, iki elin parmakları kadar azalmış bulunuyordu.

İşgal dönemi İzmir basını şüphesiz yalnız Türkçe gazetelerle sınırlı değildir. Rumca, Ermenice, Musevice ve Fransızca gazetelerin oldukça büyük bir sayıya ulaştığını belirtmek gerekir. İkisi haftalık olmak üzere toplam 12 Rumca, biri haftalık olmak üzere toplam 5 Ermenice, 5 Musevice ve 4 Fransızca gazetenin çıktığı göz önüne alınırsa işgal sırasında İzmir basınının niceliği açıkça ortaya çıkar. Bunlardan Rumca basının tutumunu, Türkçe gazeteler aracılığıyla az çok tanımaya çalıştık. Rodas'ın verdiği bilgilere bakılırsa Ermenice gazeteler de işgali destekleyen ve öven yazılar yazmaktan geri kalmıyorlardı. Hatta daha mütareke sırasında, kamuoyunun Yunanistan'dan yana bir tutum takınması için Rodas'ın yazdığı yazıları Ermenice gazeteler büyük puntolarla yayınlamışlardı. Bu yazılarda Yunanistan'ın savaşa olan katkıları(!) açıklanıyor ve böylece hasta adamın mirasından pay almaları haklı gösteriliyor, kısacası işgale uygun bir ortam hazırlanıyordu. Musevice gazeteler, açıktan açığa işgale karşı çıkmamakla birlikte Anadolu'da Türk varlığının hiçbir zaman ülkeyi karanlığa boğmadığını, tam tersine buranın uygarlığına büyük bir katkıda bulunduğunu söyleyebilecek kadar işgal karşısında cesur ve dürüst davranmışlardır. Fransızca gazetelerden Le Levant ise İtalyanlardan

maddî destek görüyor ve İtalyan çıkarları doğrultusunda yayın yapıyor, İzmir'deki Levantenler tarafından destekleniyordu.

Sevr Antlaşması'ndan sonra İzmir başta olmak üzere işgal altındaki topraklar Yunan yönetimine bırakıldı. Yunanlılar, İzmir vilâyet konağında yapılan bir törenle yönetime el koyduktan sonra bütün Türk memurlarının işlerine son verdiler. Türkçe eğitim ve öğretim tamamen felce uğramış, öğretmenlerin maaş almaları artık bir düş olmuş, aralarında kurtuluşu intihar etmede bulanlar görülmüştü. İzmir basını sınırlı da olsa bu acılı günleri dile getirebildiler.

Bütün baskılara karşın İzmir'de yaşayan Türk halkının kurtuluşa olan inancı sarsılmamıştı. Yunanlılar, Birinci ve İkinci İnönü, Sakarya savaşlarında ağır yenilgilere uğradıklarını artık saklayamaz duruma düştüler. Bu zaferlerin duyulması Türk halkındaki güven duygularını arttırmış, İzmir'deki Yunan yönetimi ağır sarsıntılar geçirmeye başlamıştı. Öyle ki 1922 yılı başlarında Anadolu'nun terkedilmesi düşüncesi gündeme gelmiş bulunuyordu.

Gazetelerin 1922 yılı sayılarını dolduran en önemli konular, özerklik ve barış önerileriydi. Türkçe gazetelerin özerklik ve işgal altında bulunan topraklarda bir İyonya devletinin kurulacağı konusundaki haberleri aktarmakla yetindiklerini görüyoruz. Bununla ilgili olarak Yunan olağanüstü komiserliğinin ve Yunan bakanlar kurulunun almış olduğu kararlar Türkçe basında yerini bulmuş ve olduğu gibi yayımlanmıştır. Özerklikle ilgili olarak dikkati çeken bir nokta, yapılan törenlere Türk halkının zorla da olsa geniş ölçüde katılmaktan çekinmesi ve hatta direnmesidir. Sürekli olarak Yunanlılarla işbirliğinden yana olan, müdürü bulunduğu Islahat gazetesini bu doğrultuda kullanan ve dahası İzmir'in işgalini kendi hatalarımızın sonucu gibi gösterip bunu "meşru" gören Emin Süreyya'nın tutumu da dikkati çekmektedir. Nitekim Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, özerklikle ilgili olarak yapılacak törene bütün Türkleri çağırmış fakat Yunan hükûmetinin bildirisini son derece onur kırıcı bulan Emin Süreyya, Türk mahallelerini dolaşarak halkın mitinge katılmaması gerektiğini ilân etmiştir. Çünkü bu bildiride, "Türkiye münhasıran zapt ettiği yerler ahalisinden cebrî tebdil-i din ve katliam tarikiyle cerr-i menfaat etmiştir" fıkrası yer alıyordu (*Anadolu*, 7 Ağustos 1341). İşgalin ertesi günü "*El cezai min cinsü'l amel*" başlıklı makaleyi yazıp Islahat'ta yayınlayarak halkın belleğinde, yüreğinde unutulmaz bir nefret uyandıran Emin Süreyya acaba Yunan yönetiminin hangi boyutlara ulaşacağını görmüş ve kavramış mıydı? Kavramış olsa bile artık çok geç kalmıştı. Her ne olursa olsun Emin Süreyya'nın bu son tutumunu olumlu bir davranış olarak kabul ettiğimizi söylemekle yetiniyoruz.

Öte yandan barışın yapılıp yapılmayacağı, Türk-Yunan savaşının sona erip ermeyeceği, Doğu sorununun nasıl çözümleneceği soruları 1922 yılının bütün yaz aylarını doldurmakta, umutla umutsuzluk bir yumak gibi birbirine karışmış bulunmaktadır. Görebildiğimiz Türkçe gazetelerin Ankara hükûmeti hakkında genellikle temkinli ve ölçülü bir dil kullanmaları dikkati çekmektedir. Ancak barış önerilerinin reddedildiği gerekçesiyle Ankara hükûmetini suçlayıcı ifadelerin de bu gazetelerde yer alması da gözden kaçmamaktadır.

1922 yılında Yunan propagandası çok geniş boyutlara ulaşmış bulunuyordu. Batı Anadolu'nun asla Kemalistlerin yönetimi altına girmeyeceği, halkın ortak çıkarlar etrafında, din, milliyet ve mezhep ayırımı güdülmeksizin, mutlu olarak yaşayacağı yalanları ayyuka çıkıyor, işgal altındaki topraklarda yaşayan Müslüman halk meydanlara sürüklenerek sözde bunların Yunan yönetiminden ayrılmak istemediği görüşü yerleştirilmeye çalışılıyordu. Yunan propagandasının bu kadar geniş boyutlara ulaştığı sırada İstanbul'da ve Batı Anadolu'da, Mustafa Kemal'i devirmeye yönelik bir hıyanet ağı örülüyor, bu da Yunanlıların ekmeğine yağ sürüyordu. İşte işgal altında çıkan İzmir gazetelerine de bu hıyanetin ilgi çekici örnekleri yansımış bulunuyordu. Yunan olağanüstü komiseri Stargiades'i, Müslümanlara bir "baba"(!) gibi davranmakla öven, onun sayesinde namazını kılıp orucunu tuttuğunu ifade eden bu hıyanet belgelerinin üstünde fazla durmayı da anlamsız ve gereksiz görüyoruz.

Büyük Taarruz'un ilk günleri doğal olarak bu gazetelerde hiçbir yankı yapmadı. Eylül başlarında Anadolu'da bir ölüm kalım savaşının başladığı anlaşılınca bu kez gazeteler, Türk Ordusu şehre girinceye kadar, uzlaştırıcı bir tavır takındılar.

-Havadis-i Vilayet-

MÜTAREKENAME İMZA EDİLMİŞ

Dün akşam üzeri gazetemizi destgâh-ı tab'a vereceğimiz bir sırada aldığımız -mevcudiyetini bir dereceye kadar iddia edebileceğimiz- hususî bir malûmata nazaran mütarekename dün akşam üzeri imza edilerek teati olunmuştur. Bu malûmata göre mütareke şeraiti de İzmir gazetelerinin bugünkü nüshalarında görülen şerait gibi ağır değil, daha hafif imiş, mektumiyet içinde yaşadığımızdan mütarekenamenin imza edilmiş olduğu haberinin sıhhatini buraca tahkik edemediğimiz cihetle kat'iyen doğru olduğunu iddia edemeyiz, ancak muhabirimizin dahi mütarekenamenin yarın imzalanacağına dair bugünkü telgrafında verdiği malûmata bakılınca mütarekenamenin imza edilmiş olduğu hakkında edindiğimiz malûmatın doğru olması lâzım gelir. İnşallah cereyan-ı vukuat bizi tekzip etmez.

Ahenk, 1 Teşrinisani 1334, 6914

*

MATBUATTAN BEKLEDİĞİMİZ

Hiç kimseye akıl öğretmek, nasihat vermek fikrinde değiliz. Hiç bir fikri ve mesleği de tenkit ve tahiyye veya takdir ve tevkir etmek istemiyoruz. Yalnız bu zamanda matbuattan neler neler beklendiğine dair birkaç söz söylemek istiyoruz:

İtiraf ederiz ki matbuatımızın son gidişi o kadar hoş değildir. İstanbul matbuatına atf-ı nazar edince kalbi incitecek neşriyata tesadüf ediyoruz. En büyük isnadlar birbirine karşı şahsiyet ile malî yazılar yazmakla meşgul görüyoruz. Meselâ bir taraftan Cenab Şehabettin, Süleyman Nazif, Ali Kemal Bey yekdiğere ağır hakaretler, şetmler savuruyorlar. Diğer taraftan Tasvir ile Zaman birbirini zem ile sahifeler dolduruyorlar. Sonra sanki zamanı imiş gibi (Türkçülüğün) münakaşası çıkıyor, Celal Nuri Bey'i Köprülüzade'ye sataşır, Köprülüzade'yi Celal Bey'e taş atar vaziyette buluyoruz. Halbuki bu muktedir kalemlerden milletin beklediği şeyler, bilhassa bu zamanda büsbütün başka şeylerdir.

İstanbul'un Rum ve Ermeni matbuatı da başka bir âlem hay huy içinde puyan oluyor. Patrikhane meselesi etrafında Rum matbuatı mevsimsiz ve az faide veren neşriyatta bulunuyorlar. Halbuki tali derecede olan şu mesail acaba bu zamanda bu kadar ısrarla iştigale değer bir mahiyette midir?

İzmir matbuatına gelince: İtiraf ederiz ki biz de acınacak mevkide bulunuyoruz. Şahsiyat ile uğraşmağı her nedense hayatî ve millî mesail ile tevaggul etmeğe tercih ediyoruz. Sırf bir şahsî emel, bir ihtiras için başlı başına gazeteler neşrediyoruz, sırf mazideki bir muameleyi nabehengam için sütunlar dolusu yazı yazarak karilerimizin göz nurlarını olsun beyhude yerde döküyoruz. Bazılarımızın yazılarımız nabecâ mersiyeler, bazısı nareva bedbinlikler, bazısı tuhaf manasızlıklar püskürüyor. Böyle olmamak icap eder zannındayız.

Rum matbuatımız bütün bütün aşkın ve taşkın neşriyatta bulunuyorlar. Anasır arasına nifak, şikak, nefret, garaz ekerek yazılara hemen her Rum gazetenin Rumca ve Fransızca olarak doldurulan sütun ve satırlarında tesadüf ediyoruz. Vatandaşlarını, mensup oldukları hükûmeti tahkir eden bu gazetelerin şu muameleleri şüphesizdir ki matbuattan beklenen hizmet ve faidelerle hiç de kabil-i telif olmuyor.

Bizim kanaatımıza nazaran gerek İstanbul'daki gazeteler, gerek İzmir'deki ceraid bu müddet-i muvakkata için olsun aslî ve kudsî vazifelerini unutmuşlar. Ve bunun için şu zararlı ve uçurumlu yollara sapmışlardır. Bu halden bir an evvel bidar olmamızı pek ziyade temenniye şayan görüyoruz.

Bugün mukadderat-ı memleket, mevzuubahs-ı münakaşadır. Binaenaleyh en birinci meşguliyetimiz de buna münhasır olmak lâzım gelmez mi? Bugün düşmanların teklifini kabul mevkiinde kaldık. Bu teklif ne kadar hafif olursa olsun herhalde sevinilecek bir hâl de değildir. Kendini bilenler tabii mukaderrat-ı ümmetin ne şekilde gireceğini düşünmekle meşguldürler. İşte gazetelerimiz bugün birbirinin günah ve sevabını çekiştirecekleri yerde menafi-i milleti ve memleketi müdafaa ile hiç olmazsa az bir zararla şu badireden kurtulmamıza yardım etmekle muvazzafdırlar zannındayız. Matbuat dördüncü kuvvettir. Bu kuvveti bugün milleti ve memleketi, nifak.ve şikaka düşürmek, birbirimizin seyyiatını döküp saçmak için değil, geride kalan mülk ve milleti kurtarmak uğrunda ibzal etmeliyiz. Millet yaralı, vatan mecruh ve bîtapdır. İşte bu yaraları merhemlemek, bu mecruh vücuda, azim, ümit, sebat serumlarını

kalemleriyle aşılamak matbuatın işidir. Biz bunu yapmalıyız. Millet bizden yalnız hayatını, istikbalini kurtaracak gayretleri intizar ediyor, dedikoduyu değil.

Anadolu, 2 Teşrinisani 1334.

*

MÜTAREKE VE HÜKÛMETİMİZDEN BİR RİCA

Dört seneden beri şu zavallı memleketi baştan başa kasıp kavuran ve bir kısım memleketimizi harabezara çeviren ve bir kısmının da elden gitmesine sebebiyet vermiş olan harb-i meşum geçen perşembe gününün vakt-i zevalinden itibaren lehül hamd ve'l minhu hitama ermiş bulunuyor, artık bundan böyle hiçbir ferdimizin kanı akmayacak, şu mübarek yurdumuzun hiçbir tarafı tahribe uğramayacak, hiçbir göz yaş akıtmıyacaktır. Gerçi ilân edilen şerait-i mütareke cümlemizi meyus etmiş, kederlendirmiş ise de mağlup bir millet için buna tabâver olmak lâzımdır. Hükûmet-i hazıramızın buna muvaffakiyetine de memnun ve müteşekkir olmalıdır. Biz bundan böyle maziyi değil, istikbali düşünmek mecburiyetindeyiz. Bir de şunu unutmayalım ki şerait-i mütareke hakiki bir surette henüz anlaşılamamıştır. Köylü ve Anadolu arkadaşlarımızın bildirdikleri şerait-i mütareke birbirine uymadığı gibi bugünkü nüshamızda bizim neşrettiğimiz şerait-i mütareke de onlarınkine muvafık ve mutabık düşmüyor. Üçümüzün gösterdiğimiz şeraitten hangisinin doğru bulunduğuna dair elimizde bir vesika yoktur. Millî Ajans'ta Vilâyat-ı Sitte'nin, Adana'nın idare-i mülkiye elimizde kalmak üzere tahliyeleri mezkur olduğu halde bizim muhabirimizin bildirdiği şerait meyanında bu maddeler yoktur. Tebayün ve tehalüf hasebiyle efkâr-ı umumiye ve şerait-i mütarekenin doğrusunu öğrenmeye pek ziyade tehalük bulunuyordu, bizim hükûmetimizde ötedenberi bir ödev vardır: O da herşeyi milletten saklı gizli tutmak, bu müzmin hastalık haline girmiş itiyat neticesi olsa gerektir ki hükûmet şerait-i mütarekeyi resmî bir surette henüz matbuata tebliğ etmemiş bu suretle birçok yalan yanlış havadislerin şuyuuna sebebiyet vermekte bulunmuştur. Efkâr-ı umumiyemizin akdedilen mütareke şeraitini memleketine taalluku hasebiyle bir an evvel öğrenmek istemesi peydah-ı rüşd etmekte bulunmasının bir nişane-i bahiri olmak hasebiyle şayan-ı takdirdir.

Bu sebebe binaen hükûmetimizden rica ediyoruz ki: şerait-i mütareke neden ibaret ise bunu bir an evvel bize resmî bir suretle bildirsin;

bildirsin de efkâr-ı umumiyeyi dalâletten kurtarmış olsun. Badema da bu gibi mesail-i mühimmede tebligat-ı resmiye ile efkâr-ı âmmeyi tenvire himmet ve inayet buyursun.

Ahenk, 3 Teşrinisani 1334, 6915

*

BUNDAN SONRA

Günlerden beridir ân-ı mütarekenin hulûlüne muntazır olanların, nihayet dün imza edildiğini ve şeraitin her ne kadar ağır ise de yine Bulgaristan'ınki gibi haysiyetşiken bir mahiyeti haiz olmadığını haber almakla bittabi kalplerine nisbî bir ferah geldi.

Nisbî bir ferah geldi diyoruz. Çünkü: Vatanın düştüğü ye'sâver mevkii dikkatten uzak tutmayan herkes elbet o kadar çok sevinemez. Ve elbette bu kadar zamandır bizigerd-i bad-ı havayiç ve idbar önünde ağlattıktan sonra nihayet şu dereceye getirmiş olanlara da lânet etmekten bir dakika hali kalamaz.

Yalnız şununla müteselli olmalıdır ki; asırlardan beri muazzam mevcudiyetini cihana karşı muhafaza etmiş masum bir milletin şeref-i tarihisi, necabeti, mevki-i ehemmiyet ve medenisi nazar-ı itibara alınmış ve fimabad doğru yollara yürür ve kendisine sahip olursa yine altın tarihe elmas sahifeler ilâvesi eline verilmiştir.

Sadr-ı âzamımızın celse-i hafiyeden sonra mevki-i sual eden mebuslara verdiği cevaptan bu hakikat anlaşılıyor.

Mütareke akt ve imza edildi. Bundan sonra elbet acı hakikatların verdiği derslerden hasıl olan yeni kanaatlara bizim için artık bir devr-i intibah açılmalıdır. Bu kadar zamandır seyl-i hurûşan hadisat içinde yuvarlandıktan sonra hamakata pek benzeyen şaşkınlıklar tepeden tırnağa kadar hiç birimizde görülmemelidir. Huzur-ı Yezdana teveccüh edip beş vakitte okuduğumuz sureler gibi dilimizden, dimağımızdan, varlığımızın muhafazası için = kör olmayalım doğru yola gidelim = teranesini ve düşüncesini bırakmayalım.

Abdülhamid zamanında meydana getirilen fenalıkları kimse ağzına alıp da söylemezdi. Çünkü böyle bir sahib-i hamiyet meydana çıkarsa memleketin idbarı, milletin endişe-i tebahi ile sızlayan saf kalbine, nur-ı irşadı ikadda gösterdiği cesarete mükâfatan derhal Fizan çöllerine ve

daha bilmem nerelere nefy ve teb'id olunurdu. İlân-ı meşrutiyeti müteakip otuz küsur senedir kilitli duran ağızlar, kalemler huruşan bir serbesti ile her şeyi alâkadrül imkan söylediler, yazdılar, dinlettiler, okuttular. O siyah günlerin çirkinliklerine hep âgah olduk ve o devirden nefretimiz müzdad oldu, bittabi bizi o devr-i siyah-ı mezalim ve idbardan kurtaranlara da lâzime-i hürmet ve tebcili yerine getirdik.

Vatana hizmet edebilmek fırsatını bulup da icra edenler elbet sine-i saf-ı milleti bülend bir mevki-i hürmet tutarlar. Fakat herhalde kutbü'z zaman olamaz. Keramet -eski telâkkisi itibarıyla- bir zamanlar gösterilmiş, yirminci asırda keramette zekâ, iktidar ve tecarip günagün bişumar ile gösterilir.

Meşrutiyetten biraz sonra, her ağız bir meddah kesildi. Medhettik, medhettik, alkışladık. Fakat neden sonra hep saday-ı medh ve senaya alışmış kulak haklı olan avaze-i tenkid ve irşadı çekemedi Fazla ve bîluzum temhidatın zararı bînihayedir. Hep sustuk kalemler kurudu.

Yalnız sımah-ı mevcudiyetimizde bir alkış sedasıdır devam etti. Sükut altundur gerçi; fakat lüzumunda sarf edilen söz de elmas değil midir? Biz şu hâle beş altı senedir hırpalana hırpalana geldik. Bu zamanların her saniyesi maceralarla doludur, her saniyesi bir kitaptır. Bu hunin sahifeleri tekrar okumak için nur-ı hidayet lâzımdır. Nur-ı hidayet ise geçmişleri göz önünde bulundurmak, ve bir daha şaşkınlık yapmamak için iyi düşünmekle vücud bulur.

Aldanmazsak necabetimiz bizi her fenalıktan muhafaza ve siyanet eder. Aldanmamak için de görmek anlamak ve bilmek lâzımdır. Evet bir daha aldanmamak, hayalî emeller arkasından sürüklenmemek için daima hakikatı göz önünde bulundurmak lâzımdır.

Bundan sonra hayalî ve esassız, mevhum hassalara kudretlere değil; hakikî iktidar, zekâ, tecrübe ve hulus-ı niyet, işte şu dört kuvvetin muhasallasına itibar ve emellerimizi müspet hakayıka tevcih etmeliyiz. Bu sayede:

Millete servet, vücud-ı devlete kuvvet gelir. Şimdi viran gördüğün me'valar âbâdan olur.

Halil Hilmi

Ahenk, 4 Teşrinisani 1334

*

ZAVALLI TÜRK

Memleket, hayatından yüzde elli ümit olan yorgun bir hasta halinde, ekseriyet-i millet, âtinin alacağı şekli tayin edemediği için müteredddit ve bîkarar. Fakat bu tereddüt, bu kararsızlık yeni yeni hadiselerin tevlidine, garip ve acip müddeiyatın meydan almasına sebep oluyor. Her kavme bir arz-ı mevud-ı muhayyel vaad eden (Wilson) prensibi, akıbet bizde de efkârı tezebzübe, endişeye ilka etti. Şimdiye kadar beraber yaşayan unsurlar ayrılmak, müzehheb bir hülya peşinde koşmak için hadisattan ihtilâs-ı fırsat çarelerini buldular. Ve en kestirme tarik olmak üzere de Türklerin zulmünü, Türklerin gadrini sebep olarak ileri sürdüler. Vaktiyle gördüğü bir yolsuzluğu, bir Türk'den gördüğü gayrilâyık bir muameleyi bütün Türklere isnad ettiler. Ve hâlâ ediyorlar. Hükûmet zalimdir, dediler, gâsıbdır dediler, ve hükûmete isnad-ı cürm ederken bunu teşmil etmeyi unutmadılar. "Türkler zalim ve gâsıbdır!" sözünü yek avaz olarak haykırdılar. Zavallı Türk! Meclis-i Mebusan'da mebuslar, haricde gazeteler, hükûmet nezdinde patrikhaneler milletin ihtiyacını beyan ederken Türk unutuluyor, zalim gâsıb gösteriliyor. Hiçbir taraftan bir saday-ı hak "Türk masumdur" diye yükselmiyor. Zavallı Türk!

Türk zalim değildir; Türk bugünkü vatandaşlarını reaya ve zimmî olarak tanıdığı günlerde bile bunların dinlerine, lisanlarına, millî vicdanlarına, hakkına hürmet etmiş. Daima nezaket ve insaf ile muamele etmiştir. İşte tarih; bir Rum'un, bir Ermeni'nin ve herhangi bir gayrimüslimin mukadderatına tecavüz edildiğini göstermiyor; Türk zalim olsaydı, Türk ifna politikasını takip etseydi, bugün Anadolu'da ya herkes Türk olurdu, yahut bir gayrimüslim kalmazdı. Türk dine hürmetkârdır. "Varsın diniyle dinlensin" sözü Türk'ündür. Türk millî vicdana riayetkârdır: "Her koyun bacağından asılır" sözü kendisinindir. Türk gayrimüslimlerin hakkını gâsıb değildir: "Raye (reaya) hakkı dağdan ağırdır" sözü Türk'ündür, ve şiarıdır. O halde yine zavallı Türk!

Türk gasıb değildir: Anadolu'yu bîtaraf bir nazarla gezenler oralarda Türk evlerinin harabezar, gayrımüslim vatandaşlarımızın evleri mamur olduğu görülür [1]. Servet ve ümran Türk'ün değil, gayrımüslimindir. Sebep nedir acaba? Demek ki gayrımüslimler çalışkan, müteşebbis. Amenna: Fakat altıyüz senedir vatandaşlarının namusu, ırzı, malı, canı için elinde silâh, serhadlerde dolaşan, ömrünün üçte ikisini cidaller içinde geçiren, hanesini imar, tarlasını zer'etmek ve kendi malına sahip olabilmek için vakit bulamayan kimdir? Türk değil mi? Acaba Türk'ün gayri milletlerle Türkler gibi daima seyyar ve bîkarar dolaşmaları bugünkü ser-

vetten, bugünkü millî şuurdan hisseyab olabilir mi idi? Daha düne kadar Türk asker olur, ölür, perişan aile bırakırken diğer vatandaşlar küçük bir vergi ile ailelerinin yanında, işlerinin başında müreffeh bir hayat geçirir! Türk'ün hamisiz, bikes ailesinin elinde nesi varsa komisyonculuk, bazirganlık ve suret-i saire ile alınırdı. Ve hâlâ alınmaktadır. Bari bu hizmetine mukabil Türk bir imtiyaza sahip olsa. Zavallı Türk!

Patrikhaneler imtiyazı anasır-ı saireye serbest bir inkişaf; mücadele-i hayatta muvaffakiyet için vasi bir imkan bahşettiği halde bu memleketin bekası, vatandaşlarının muhafaza-i menafii için altıyüz senedir kanını döken Türk en ağır tekalife katlanır, inkişaf ve tekamül için ne vakit bulur, ne de bir istinaiyete mazhar olurdu. Ve hâlâ da öyledir.

Ermeni uygunsuzluğu zuhur eder Türk ölür, Arap isyan eder Türk kanıyla sükun bulur; Kürt tuğyanı başlar Türk kurbanıyla nihayete erer. Öyle olduğu halde Türk zalim, Türk gâsıbdır. Çünkü memleketin hayatını tehlikeye ilka edenlerin tarik-i hakka irca için kan dökmüştür. Çünkü bütün milletin huzurunu ihlâl edenlerin emellerine set çekmiştir; işte bu cihetle Türk barbardır! Zavallı Türk!

Rumeli'de yüzbinlerle İslâm öldürülür, malı zabtedilir, ırzı parçalanır. Bunlar asar-ı medeniyettir. Anadolu'da bir polis, bir gayrımüslime ihtarda bulunur, yahut vazife-i resmiyesinin verdiği salâhiyeti istimal eder, işte o zaman Türk barbar, zalim, gasıbdır. Zavallı Türk!

Mebusan'da mebuslar takrirler yağdırıyor, gazeteler bin türlü muhayyel ve yalan iftiralar kusuyor, patrikhaneler makam makam milletlerinin hakkını müdafaa için takrirler dolaştırıyor, hükûmete taraf taraf gayrimüslümlerin terfikini emrediyor: ne yazık ki Türk mebusları lâl ve ebkem Türk matbuatı küfür savurmakla meşgul, merci-i İslâm olan meşihat Türkler hakkında lâkayd, hükûmet ise...

Hiçbir hamisi olmayan Türk, gayrımüslim vatandaşlarının felâketine asırlarca ağlamışken, bugün onlardan iftiralar, hakaretler görüyor; birkaç şahsın kabahati bütün ona yükletiliyor, bundan yalnız Türk'ün vicdanı sızlar. Zavallı Türk.

[1] Hatta şehrimizde bulunan esir İngiliz üserası müslim ve gayrımüslim mahallâtı dolaşmışlar, aradaki pek büyük farkı görmüşler ve Türklerin fakir, mahrum olduklarını ve bilâkis Rumların zengin refah içinde bulunduklarını maddi müzahedatla tebeyyün ettiğini anlamışlar ve "Biz gördük ve anladık ki Türkler iş görmeğe vakit bulamadıkları için pek fakir kalmışlar. Delikanlı ve kızları bile papuçsuz kalacak derecede fakir.

Bilâkis iş yapmağa vakit bulmuş olan Hristiyanlar Türklere nispetle mesut denilecek derecede refah ve vasıtaya malik bulunuyor'' sözlerini Rum cemaatine mensup bir kütüphanede Rumların ileri gelenleri muvacehesinde söylemişlerdir.

Anadolu, 13 Teşrin-i Sani 1334.

*

SÜKÛN, İTİDAL

Memleketimizi devletimizi teşkil eden bilcümle anasırın bir sükûn ve itidale şiddetle muhtaç bulunduğu bir zamanda Rum vatandaşlarımızdan bazılarının pek ziyade taşkınlık etmekte olduklarını görüyor, işitiyoruz. Vatan, memleket aramızda müşterektir. Hiçbir zümreye has değildir. Madem ki: Bu toprakta şimdiye kadar beraber yaşadık, ve bundan sonra da yaşayacağız; bize terettüp eden vazife vücud-ı vatanda açılmış olan yaraları el birliğiyle timar edip sarmak, anın teşfiyesine yine müştereken çalışmaktır. Birimiz bir tarafa diğerimiz öbür tarafa çeker her birimiz ayrı ayrı iddiay-ı hukuk ve tasarrufa kalkarsak korkarız ki bir üçüncü çıkıp müşterek vatanımızı; memleketimizi çekip elimizden almasın. Bugün Aydın vilâyeti gibi bir lokma her boğazdan geçmeyeceği gibi hiçbir boğaz da anı kendisine benimsemekten vazgeçmez daima anı yutmak emelini besler bunu hepimiz bilmeli ve ona göre davranmalıyız. Davranmalıyız ki: son nedamet para etmez. Vakıa şu meşum harp esnasında Rum vatandaşlarımız duçar-ı gadr oldular. Fakat bu gadr hassaten kendilerine olsa idi ne kadar taşkınlık ne kadar şiddet göstermiş olsalar idi; yerden göğe kadar hakları var idi. Fakat bu gard-ı itisaf anlara inhisar etmedi. Bu gadrdan Ermeni, Musevi vatandaşlarımız da hisseyâb oldular. Anlar ne için bu kadar şiddet, tehevvür göstermiyorlar? Düşünelim. Milel-i gayr-i müslime haklarında reva görülen zulüm ve gadrdan Müslüman unsuru acaba vareste kalabilmiş midir?

Evet bu meş'um harp esnasında, meş'um düşünceler neticesi olarak anasır-ı gayr-ı müslimeye taş kırdırttılar, yol yaptırttılar. Fakat gayr-ı müslim vatandaşlarımız bunlarla işgal edilir iken acaba Müslüman efradını yurtlarında yuvalarında rahat mı bıraktılar.

Yoksa hiç de kendilerine taalluku olmayan Galiçya'da, Makedonya'da, şurada, burada, top, mitralyöz tüfenk mermilerine göğüs gerdirerek hazana uğramış yapraklar gibi döktürdüler mi?

Vatanın başına gelen belâdan hiçbir unsur vareste kalmamıştır. Gerçi; Rum, Ermeni unsurlarından bir kısmı memleketlerinden mal ve menallerinden tehcir edilmişlerdir. Vakıa bu Müslümanlara yapılmamıştır. Fakat madem ki hükûmet-i hazıra bunu telâfi edeceğini vaad ediyor. Ve vaadinin infazına da başlamıştır. Artık biraz sabır ve sekinet göstermeli. Akıbet-i ahvale nigeran olmalıyız. Rum, Ermeni, Yahudi hep bu toprağın evlâtlarıyız, birbirimizi sevmekle mükellefiz. Birbirimizi çok sevenler, içimizde birbirini sevmeyenlerden çok ziyadedir. Bu memlekette Müslüman nasıl Rum'a muhtaç ise Rum da, Ermeni de, Yahudi de Müslüman'a muhtaçtır. Bunlar yekdiğerinin lâzım-ı gayr-i müfarıkı gibidir. Bana bir Yunanlı dostum bazı Yunanlıların cenab-ı haktan minaresiz memlekette yaşamaktan kendilerini muhafaza buyurmasını her daim dua ettiklerini söylemiş idi. Ben, ne ifratkâr, ne de tefritkâr bir adamım, ben mutedil bir kimseyim. Şahıs ve hüviyetim her bir unsur nezdinde malumdur. Bunun için cümlesinden rica ediyorum vatanperver olsunlar, bu aralık tehevvür ve şiddet göstermesinler; ama dillerini yutsunlar görecekleri haksızlıkları hazmetsinler demiyorum. Gayr-i kanunî gayr-i vicdanî her ne görürlerse yazsınlar, bağırsınlar, hak ve hakikatı arasınlar, meydana çıkarsınlar, benim kendilerinden ricam, temennim yalnız beynelanasır kundakçılık etmekten feragat etsinler. Zira bu hâl vatanı inkıraz, izmihlâle sürükler, unutmayalım ki hepimiz bir gemide bulunuyoruz.

Ahenk, 20 Teşrinisani 1334.

*

İZMİR'DE ÇIKAN RUM GAZETELERİNE:

ÇOKLUK TÜRKLERDE Mİ? RUMLARDA MI?

Dünkü ve bugünkü bir hakikat - Türkçe Köylü hergün altı, yedi bin bastığı ve sattığı halde Rumca gazetelerin en şarlatanı, en ziyade iki bin üç bin gazete satıyor; gizlemeğe, saklamağa lüzum yok. Türk içinde okuma yazma bilenler Rumlar içinde bulunanlardan herhalde beş on misli azdır. Türk'ün vekarına, Türk'ün benliğine, Türk'ün nezaket-i tabiine, Türk'ün hakşinaslığına karşı bu kusuru, okuyup yazmayı öğrenememesi kendisinden doğmayan birçok sebeplerin sonucudur. Türk, kendisinin ve kendisiyle beraber oturan ve yaşayan Rumların ve diğer bütün unsurların saadet ve selâmetlerini korumak; onların zenginlik yollarında serbestçe oynayabilmelerini sağlamak için silâhı omuzundan, çanta-

yı arkasından bırakmamış ve yılların bütün günlerini ya bu yolda geçirmiş veyahut kendisi aç ve çıplak kaldığı halde kendi toprağına, kendi köyüne, kendi evine gelmiş olan yabancıların karınlarını doyurmak, sırtlarını beklemek için saban başından, harman kıyısından, kepenk altından ayrılmamış ve kaçmamıştır. Gelen geçen bu kadar hükûmetlerin yolsuzlukları, beceriksizlikleri de Türk'ü okumaktan uzaklaştırmıştır.

Türk içinde okuyup yazma bilenlerin sayısı düne kadar memleketin hiçbir işiyle uğraşmamış ve yalnız okuma ve yazma meydanlarında koşarak bilgisini artırmış olan Rum vatandaşlarımıza karşı belki de onda bir derecesinde bulunmuş olduğu ve bugün İzmir'de Türk diliyle çıkan gazetemiz adi günlerde altı bin nüsha çıkarmakta ve basmakta bulunduğu halde Rumca olarak çıkan gazetelerin en şarlatanı bile bin beşyüz gazeteden fazla çıkaramamaktadır. Fevkalâde günlerde ise Rumca gazetelerin satışı iki üç bine çıkmış olduğu yani günde ancak bin binbeşyüz gazete satışı olduğu halde "Köylü" satışı on onbeş bine kadar fırlamış yani günlük satışı beş altıbin artmıştır.

Bu hakikati; resmî nüfus istatiğine bin türlü lâflar ile hücum eden Rumca arkadaşlarımız ve hususuyla geçenlerde Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin gönderdiği kağıtları tevzi eden ve el'an Amaltiya, Taros, Telegrafos, Kopanos ve La Reforme gazetelerinin sahipleri pekâla bildiklerinden düne kadar kendilerine selâm vermek istemedikleri Kosmos sahibi de pek âla bileceğinden artık bu memlekette Rumlar Türklerden çoktur safsatalarına kulak asacak kimse bulunmadığını anlamaları ve bu bapdaki gürültülerini kesmelerini bütün Rumca ve Fransızca çıkan Rum gazetelerine ilân eyleriz.

Köylü, 28 Teşrini Sani 1334.

*

MİLLÎ VAZİFELER

BİR HİTAP (4)

GENÇLERE

Beşeriyetin yeni bir devre-i hayata girdiği şu ân-ı tarihîde Türk gençliğinin vaziyeti takdir, vazifesini ifa etmesi bir şart-ı hayatî iken maateessüf bir sukût-ı mütevekkilâne ile bekleniyor. Ve hayat-ı mileldeki

terakkiyattan, beşeriyetin geçirdiği ızdırabattan azade kalarak yaşıyoruz. Ölüm ve kan arkasından muzdarip ve avare koştuktan sonra yine yaşayacakları hayatın ana hatlarını kanlarıyla çizen beşeriyet karşısında bugünkü mevcudiyetini muhafazaya gayret etmeyenlerin bilmem bir mevkiî olabilir mi?

Gençler, doğanlardan çok ölenler olduğu şu ân-ı tarihîde biz hayatın ebediü'l devam bir hareketten ibaret olduğunu bilmez koşmağı, uğraşmağı, yenileşmeği insaniyetin bu esas ve tabii şeriat-i lâzime-i hayatiyesini unutur isek bilmem bu asrın evlâdı olmağa lâyık olabilecek miyiz?

Kavanin-i tabiiyeyi idrak etmeyenlerin, mevcudiyet-i milliyesi uful; hayat ve refah-ı içtimaisi inhitat eder. Tabiata tabiatın kanunlarına itaat ile hükmolunduğu bir devirde kavanin-i esasiye-i hayatiyeden bîbehre olanlar bilmem yaşayabilir mi?

Kanun-ı esasî tabiat hareketini emrediyor. Bu emre itaat etmek yaşamak için şarttır. Çalışmak lâzımdır. Saadetin nafakası faaliyet, idame-i hayatın esası da azim ve sebattır.

Gençler: Şeref ve şan, haysiyet ve vekar için asırlarca uğraşan ecdadın menakıb-ı tarihini hatırlarsak kafalarımızı eğerek düşünmeğe bir mecburiyet-i vicdaniye duyarız. Büyük kıt'aların, namütenahi diyarların koparıla, koparıla elimizde kalan parçası içinde, dün esir ve mahkum yaşayan kavimlerin mağrur ve hâkim bir vaziyetle dirilerek bu yer bizim, bu toprak bizim dedikleri bir devirde her Türk, her genç imanını bırakarak mütevekkil yaşarsa korkarım ki gözlerimiz önünde açılan mavi ve beyaz bandıralar hilâlin ateşin rengini solduracak?

Gençler: Tasavvurat, ilmimiz, zannımız kudret-i ibda ve icadımız netice itibarıyla hiçbir ehemmiyeti haiz değildir. Bütün ehemmiyet, bütün kudret ef'alimizdedir. Hayatı mevzubahs olan bir milletin toprağı, vatanın hayatı meydan-ı mübaheseye atılan bir kavmin vazifesi: uğraşmak, çalışmaktır. En ümitsiz dakikalarda her kuvveti doğuran, her kuvveti hasıl eden imandır.

Gençler: Saltanatlar uful eder. Hâkimiyetler ölür. Fakat millet ölmez, milliyet boğulmaz. Bilhassa tarihin şanlı sahifelerini işgal eden, bütün cihan sahasında at oynatan bir kavim hiçbir vakit hayattan mahrum edilemez. Bütün beşeriyetin topları ve tüfenkleri başımızda patlasa, bütün hâkimiyetlerin mağrur sadaları kulaklarımızı doldursa yine ürkmeyelim yine çekinmeyelim. Çünkü mukadderat-ı tarihiyenin önünde hiçbir kuv-

vet hâkim değildir. Bizim asırlarca devam eden saltanat ve hâkimiyetimiz, bizim cihanlar dolduran menakıb-ı şan ve şöhretimiz, bizim bir şan mazi-i tarihimiz kıymettar âsar-ı medenîmiz var. Bu itibarla beşeriyetin eli bizim hükm-i idamımızı yazamaz. Çünkü: Bugünkü galiplerin mağlup demlerinde imparatorlarını zindanlardan küçük bir emriyle kurtaran denizlerin, karaların hakim-i yegânesi Türkün şahı idi. Bütün beşeriyetin kin ve ihtiras ile kalkan isyan elini küçük bir emriyle indiren yine Türk'ün kavi ve azimkâr bir hükümdarı idi.

Onun için vakur ve mağrur diyebiliriz ki (Biz varız) daha döktüğümüz kanlar kurumadığı şu dem nar-ı tarihîde her vakit göğsümüzü gererek gösterecek vekayi-i şan âverimiz varken: Niçin bilmem ümitsizlik içinde yaşıyor. Bir dirilik bir hayat gösteremiyoruz. Beşeriyet, saadet ve refaha koşarken biz yine seyirci mi kalacağız?

Gençler, ayaklarımız yerde olsa bile başımız her suretle daha mükemmel bir sema içindedir.

Gözlerimiz önünde büyük bir saha-i faaliyet var. Niçin bilmem uyuyor. Ve kalkamıyoruz.

Öksüzlerin yurdu kapanır, esirler koltuklu değnekleriyle ümit ve teselli dilenir, anneler süfliyet ve sefalet içinde ölür. Memleket ve vatanımız için göz dikenler çoğalırken niçin çalışmıyor düşünemiyoruz. Dün bizim için ölenlerin vedia-ı kıymetdarları buna mı lâyıktır.

İstanbul kadınlarıyla, gençleriyle selâmet-i vatan cemiyetleri yaparak mevcudiyetimizi idameye hukuk-ı milliyemizi ispata gayret ederken biz İzmir'de, Anadolu'nun biricik diyarında, Türk'ün güzel yuvasında dedikodular, eğlence ve saadetler içinde mi yaşayacağız? Şimdiye kadar yazdıklarımın hiçbir tesirini görmediğim halde yine sesimin bütün kuvvetiyle bağırıyorum. Gençler: Her şeyi, her kudreti hasıl eden azim ve imandır. Bizim azim ve imanımızdan doğacak kudret-i iştirak yarının nur ve saadetini yaratacaktır.

Ümitli ve azimli olalım.

Mustafa Necati

Ahenk, 4 Kânunuevvel 1334.

*

GÜLMELİ Mİ? AĞLAMALI MI?

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî Cemiyeti ne oluyor? Memleketimizde bir (Müdafaa-i Milliye Cemiyeti) var muntazam bir teşkilâta da malik programı ise menafi-i âliye-i vataniyeyi müdafaa etmektir. Bunu ihya etmek, ıslah etmek, hakikaten teşkilâta malik olan şu müesseseyi daha muntazam bir hale getirmek erbab-ı namus ve mütefekkirin için bir vazife iken öyle olmadı. Tokadîzade Şekip, Şeyh Nuri, Hacı Midhat, Doktor Ethem, Ahmet Burhanettin Beyler gibi cidden kıymetdar simalar da bunu düşünemedi, kendüler çolukla çocukla tevhid-i mesai ederek ayni bir izamla (Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî) Cemiyeti'ni yaptılar rica ederim. Müdafaa-i Milliye demek (Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye-i Osmaniye) demek değil midir? O halde ikinci cemiyete ne lüzum vardı ki halkı ianelerle müracaatlarla âdeta iz'ac ediyoruz. Maahaza bâlâda gösterilen zevatın şahsiyet-i hakikiyelerini biz cemiyet için bir hâl-i hayr telâkki ediyorken maateessüf öyle olmadı bu teşekkül eden cemiyetin müessislerinden bazılarının ilk icraatı külhanbeyine bile yakışmayan Karşıyaka vukuatları oldu. İkinci icraatları da ahaliyi borsaya toplayarak iane talep etmektedir. Zenginler para vermezlerse teşhir edeceğiniz sözleri de burada cereyan etmiş.

Vah vah üçüncü icraatı ise gayet garip henüz aklını bile ikmal edemeyen Moralı Ahmed Efendi'nin mahdumu Nail Efendi Cemiyetle hukukunu müdafaa etmek için İstanbul'a gönderilmiş!. Biz zenginlerimize deriz ki eğer iane vermek istiyor iseniz (Müdafaa-i Milliyeye) veriniz bâlâdaki namuskâr zevata da hitab ederek deriz ki şu memlekette kalan erbab-ı namusun sizler serkârında bulunuyorsunuz sizin muhafaza-i haysiyet ve vekarınız yalnız size değil bize de aiddir. Böyle çoluk çocuğun meclisleri sizin muhit-i irfanınızdaki bînihaye şöhretlerinizi lekeler. Memlekete hizmet etmek istiyor iseniz, gidiniz Müdafaa-i Milliye Cemiyetini ihya ediniz. Bir (nahiye) de bile teşkilâta malik olan bu müessese ve dolayısıyla bütün millet ve memleket sizinle iftihar etsin.

Islahat, 8 Kânun-ı Sani 1335.

*

324 MEŞRUTİYETİ

İtirafı pek acı olmakla beraber yine hakikati söylemeğe mecburuz. Kısm-ı ekserisi nîk ü bedi tefrikten aciz, hakâyık-ı ahvalden bîhaber halkın dimağı bundan on sene akdem hürriyet kelimesiyle ülfet peyda et-

mişti. Fakat; hürriyet nedir, nasıl olur, bunun cihet-i tatbikiyesindeki isabet ne suretle tecelli ve tezahür eder bunu bihakkın idrak eden pek az idi...

Elfazdaki tebeddülatın ef'al üzerinde de imkan-ı sirayetini tedkik edebilecek nur-ı irfan ve marifet şu bedbaht yurdun afakından ifaza-ı kuvvet edecek derecede lem'a nar değil idi ki hürriyeti biz ilân ettik bunun için hakk-ı hayata yalnız biz malikiz iddiasıyla meydan-ı hamiyete rekz-i âlem eden bir zümre-i kalilenin arasına milletin ekseriyeti de karışarak müsmir ve sahih bir inkılâb-ı içtimainin devam ve istikrarını temin edebilmiş olsunlar... O sırada âdeta muhtellü'ş-şuur denilecek bir halde her ferd şuraya, buraya koşarak taşlara, topraklara hatta nesyen mensiyyen halini almış ahcar-ı makabir karşısında mütemadiyen yaşasın diye feryat ediyordu...

Çünkü; manay-ı hürriyet ve meşrutiyet ve inkılâbı hâlâ biz vücuda getirdik iddiasında bulunanların ve ne de bunlara sırf zulum ve istibdattan kurtulmak emel-i safiyanesiyle peyrev olanların malûmu idi... Halk; senelerin sinelerine tahmil ettiği müstebid bir idarenin hayat şiken bar-ı daimisi altında ruhen, cismen bir hâl-i natüvaniye mahkûm olmuştu. Şuna da şüphe yok idi ki millet eski idarenin bir maraz-ı içtimaî şeklinde her gün daire-i tahribatını tevsi etmekle meslek-i mahsus ittihaz etmiş olduğu mezalimini teşdid ettiğini his ve idrak ediyordu. Bu mezalimden kurtulmak, mütemeddin, mütakâmil bir millete cesban surette yaşamak arzusu herkeste mevcut idi. Fakat yeni bir şekilde hükûmet vücuda getirebilmek için vaz eyleyerek esasat hakkında sahib-i malûmat olanlara malik olmuş olsa idik bilâfasıla on sene sekiz, on şeririn elinde bütün manasıyla esir olmak hacaletine katlanmaz idik.

Hükûmet-i İttihadiye veled-i nameşru suretinde zuhur ederek Memalik-i Osmaniye'yi namübarek kademiyle yebâb etmeden evvelki hükûmet zamanında bir fakir köylünün tekalif-i emriyeden olan beş, on kuruş borcunun istifası için kahren mevaşisini alıp pazara götüren bir memur bir kaç gün sonra yine o köylüye müracaat ederek hükûmet seni silâh altına davet ediyor diye bir emir tebliğ eylediği zaman biçare adam ne evvelce uğradığı haksız muameleden dolayı hükûmete karşı izhar-ı buğz eder ve ne de vasıta-ı maişeti olan tarlasını yüz üstüne, evlât ve iyalini bikes bıraktırmağa sebep olan harbin esbab ve avamilini arayıp sorabilirdi. O; yalnız tevekkül-i layetezelzel ve bir inkıyad-ı tam ile eline silâh alır hükûmetin sevkettiği serhade gider orada ya şehit olur veyahutta badelharp köyüne avdet eder idi...

Bizde meşrutiyet ilân edildikten sonra yani istibdatın işkal-i esasiye ve kuvve-i mihendimesi meşrutiyet kisvesi altında ve fakat hakikatte pek müthiş bir müşekkel ifnakariye kalp olunduktan sonra acaba o köylü aynı felâketin kurbanı, aynı talimin nokta-i istihdafı olmaktan kurtulabilmiş midir? Bu suale hayır diyebilmek için şöyle on sene içinde irtikap edilen ve miktarı belki de güneşin hutut-ı ziyaîsi etrafında mümkünü'r-rü'ye dair ve sair milyonlarca zerrat kadar bir yekûn teşkil eden hatayayı inkar etmek iktiza eder.

Millet lâalettayin sekiz on hazelenin mevzuat-ı mahsusa kabilinden olarak zat-ı napâklarına has kıldıkları şekil-i hürriyete dört el ile sarıldıklarının maateessüf cezasını maddî ve manevî gördü. Hüsn-i niyetlerine bağışlanan ilk hataların tevlid ettiği fecayii kısmet böyle imiş mülâhaza-i mütevekkilânesiyle tevile çalıştık. Takdirimizdeki adem-i isabet gaddar, bîinsaf faillerin cesaretini tezyid etti. Hem o kadar tezyid etti ki hukuk-ı umumîyi müdafaa maksadıyla saday-ı itirazı bunlara esma' ettirmek cesaret-i medeniyesini gösterenler için imal edilen darağaçlarının kesretinden kereste fiatı bile terfie uğradı!... Bu suretle felâket umumî bir şekil alarak seyl-i hurûşân gibi birbirini vely ve takip eyledi...

Bir gün İstanbul'da ehibbadan bir mebusa tevil kabul etmez dereceyi bulan yolsuzluklardan bess ve şekva edince pür hiddet; cemiyet şahsı manevidir. Manevî bir şahsiyetle müteşekkil bulunan cemiyet hiç bir zaman yapılan fenalıklardan mesul olamaz demişti! İzan ve idrakine hayran kaldığım! O mebus bilmiyordu ki yıkmak için teşekkül eden gayr-i mesul ve gayr-i mer'i bir kuvvet hiç bir zaman komitecilikten çıkarak menafi-i vataniyeye hadim bir vaziyyet-i meşrua almak suretiyle istihaleye uğramamıştır.

Bir milletin vasi-i mutlakı gibi umur-ı hükûmete sail olan gayr-i mesul ellerin faaliyet-i keyfiyesi ber-devam oldukça mutlakiyetten meşrutiyete munkalip olan bir hükûmette idare-i cedidenin bütün efrad-ı millete şamil olması iktiza eden asar-ı nafiasını görmek mümkün olamazdı... Zira hükûmet-i müstebideyi yıkarak yerine meşrutî bir idare tesis etmek gayeye vusûl için bir vasıtadan başka bir şey değildir.

Vaktiyle kışla meydanında bir cem-i gafir muvacehesinde bazı memûrinin formaları ref' edildiği sırada efrad-ı millete hitaben Efendiler bunlar hain-i vatandır, bunlar hükûmet-i müstebidenin âlet-i şer ve zulmüdür, bunları aramızdan çıkaralım tard edelim diye halka faziletkâr görünmek isteyen Cemiyet-i İttihadiye ayrık kökü gibi vatanın her tarafını istilâ ettikten sonra bedbaht millete formaları sökülen adamların elleri-

ni öptürecek, bunlara tarziye verdirecek derecede habaset irtikabından hâli kalmadı...

Otuz üç sene salnamelerin ilk sahifelerinde Kanun-ı Esasî'nin mevadd-ı mündericesini okumak eğer millete bir saadet temin etmiş ise barbarların icray-ı hükûmet ettikleri şu on sene zarfında meşrutiyet namı altında irtikap ettikleri mezalim-i firavunâneye de haşa mümez-i adalet diyebilelim!...

Mevcudiyet-i milliyenin bekasıyla beraber bir devre-i tekamüle nail olmak azmiyle ilân edilen meşrutiyet bizim için bais-i felâket oldu. Aher milletleri ihya ve âlâ eden bu tarz-ı idare bizi ifna etti. Acaba kabahat bizde mi? Yoksa meşrutiyette mi? Şüphesiz ki bizde. Çünkü; elleri masum kanıyla mülemma bir postacının sadrazam bir katilin emniyet-i umumiye dahiliye nazırı Küblü meyhanesinin kadim müdavimlerinden bir ayyaş telgraf memurunun iaşe nazırı olduğu bir diyarda hakiki hürriyet ve meşrutiyeti aramak kadar hata tasavvur olunur mu idi; on sene zavallı millet bu gibi eşhas-ı leîme ile Avrupa aile-i düveliyesi arasında kendisine bir erkân minderi beyhude yere aradı durdu. Zuhur eden felâketlerin esbabını safderunâne nazırlar ile daima harice atfetti. Dahildeki maziyet üzerine bir parça zac yağı gömdük tedbir-i ibtidaiyesini derhatır edemedi.

Maalesef bizde meşrutiyette bu heriflerin elinde birer esir idi. Esirlerin işkence ile vasıta-i rü'yeti izale edildikten sonra meşrutiyet istibdata bin kere rahmet okunacak bir âlet-i kâtaa gibi efrad-ı milletin sinesinde layelnam cerihalar açtı. Size cins emellere vasıta ittihaz edilen bu şekl-i meşrutiyetten içtimaî, idarî intizam etmek milleti hafre-i fenaya yuvarladıktan sonra sim ve zerle mal-a-mal sandıklarını hamilen ecnebî diyarına firar eden bîhaya sabık vatanperverlerin ma-ı cariden abdest alarak bade'l-istiğfar intihar edeceklerine ihtimal vermek kadar abes değildir?

Mahmud Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 8 Kânunusani 1335

*

MÜNEKKİDİ TENKİD

Akşamları intişar eden bir gazete bizi şahsiyatla meşgul olduğumuzdan dolayı tenkid sadedinde yazdığı mutavvel makalenin satır-ı münde-

ricesi arasına itiyad-ı sabıkı vechle kendisinde mevcud olmadığı nazar-ı dikkate almayarak bir çok fazilet dersleri serpiştirerek bize nasihat icra etmektedir. Vukuat ve hadisatın kâffesinin meşime-i şebden doğduğuna hükmetmek doğru değildir bunların âmil ve müessirleri insanlar da olabilir. Bu hakikat şüphesiz ki her bir akl-ı selim tarafından tasdik ve kabul edilmek iktiza eder.

Bir kere bizim yazdığımız; mevzu bahis ettiğimiz meseleyi tenkid eden gazete evvelâ bunun mahiyetini, esasını teşrih ve inzar-ı umumiyeye vaz' ettikten sonra kendi mütalâasını hata, sevap her ne olur ise olsun bast ve temhid etmesi akla, mantığa daha muvaffık değil midir?

Biz herkesin, efrad-ı milletin ferden ve müctemian alâkadar olduğu bir meseleden bahsetmiştik. Bir kere bu cihetini bilâ-taraf nazar-ı dikkate alınması labüd idi.

İşi an-kast mugâlataya boğarak ivicaclı ve maksadın daire-i muhitinden pek uzak yollardan dolaşılması hakikati tenvir etmekten ziyade bir zulmet-i meçhuliyette kalmasına hizmet eder. Biz diyoruz ki gayet şumüllü ve ihatalı bir isimle yani (Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî) namı altında pek muktedir ve şayan-ı hürmet zevat tarafından teşkil edilen bir cemiyetin takip ettiği veyahut edeceği gayeye vusul için şahidi olduğumuz icraat-ı ibtidaiyesi bizi ümidden ziyade yeise düşürdü.

Vatanın her tarafında iyi, kötü bir teşkilât ile senelerden beri hâl-i faaliyette bulunan (Müdafaa-i Milliye Cemiyeti) ile bu ikinci nev-zuhur cemiyet arasında manen, maddeten acaba bir fark var mıdır? Maksad vatana şöyle buhranlı, tehlikeli bir zamanda hizmet etmek ise aynı gayeyi takiben teşekkül edecek cemiyetler meseleyi işgal ve akamete mahkum edeceğine nazaran müesses olan ve bütün efrad-ı millet tarafından bir müessese-i milliyeye tanınmış bulunan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ni el birliğiyle ihya ve alâ edip matlub olan gayeye vusul için bu cemiyeti âlet, vasıta etsek daha enseb değil midir?

Eğer mezkur gazete bizi bî-tarafane tenkid etmiş olsaydı bu noktaları bir perde-i nisyan-ı cebrî altında saklamazdı. Bizim ne demek istediğimizi karilerine anlatır, maksadımız hakkında bir fikir verirdi!..

Bir hulus-ı kalb ile bir hakikatten bahsediyoruz. Sözlerimiz şahsî bir garaz gütmekten pek uzakta ve garazla aslı şaibeder değildir. Eğer her yazılan makaleyi arkadaşımız garaz ve noksaniyete haml ve isnad edecek ise meydan-ı cidali kendilerine terkedip on seneden beridir olduğu gibi medid bir sükût içinde oturalım!...

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî ya da küllince insanın bu cemiyeti tesis eden muhterem ve içtihadlarında sabit-i kadem müesseselerini tahayyül ediyor ve sonra da bu simaları âdeta küsüfe uğratır gibi teczıyesiz bir gencin Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî Cemiyeti nam ve hesabına hareket etmek üzere İstanbul'a gönderilmesini yeni kurulan bir binanın hadimini arzu eylemek kadar abes görüyor.

Fikrimizde hata var ise bunu tenkid etmeli. Yoksa hakikati bir tarafa bırakarak ihtiyat-ı sabıkaya tebaen bizi nazar-ı hakta şahsiyat ile uğraşıyor tarzında teşhir etmek ebâtile taraftar olanların kârıdır.

Mezkur gazete bizim bu münasebetle bahsettiğimiz ve (Müdafaa) cemiyetine el uzatmak fikrinde olduğumuzu istidlâl ediyor ise bu da başka!...

Her zaman dediğimiz gibi yine tekrar ediyoruz; Müdafaa-i Milliye müessesesi üç beş kişinin malikânesi değildir. Bu müessesede herkesin hakkı vardır. İşte bunun için olmalı ki mezkur gazete esas meseleden pek uzak vadide icale-i kalem ederek yazdığımız yazılardan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne vaz-ı yed edileceğini bir tehlike addederek şimdiden bu tehlikenin önüne bir sedd-i ahenîn çekmek istiyor. Fakat biz temin ederiz ki bu yolda düşünmekle pek büyük bir hatay-ı idrakte bulunuyor.

Meşrutiyetin, hakk-ı murakabenin tamamıyla tecelli ettiği diyarlarda içtihada hürmet meşrutiyetin lâzım-i gayri mütefarikidir. Fakat on senelik lafz-ı bîmanadan ibaret olan meşrutiyet-i kâzibe içinde bir kısım kalil söyledi diğerleri sükuta mecbur tutuldu. Ve bu da âdeta bir hastalık derecesinde icray-ı hüküm eyledi bu hastalıktan haber-i ifakatyab olmayan mezkur gazete hakiki mevte mahkum etmeğe çalışmaktan bir türlü vazgeçemiyor.

Mahmud Tahirü'l-mevlevi

Islahat 12 Kânunusani 1335

*

ŞAHSİYAT

Bizde manay-ı şümuliyle henüz anlaşılamayan bir mesele var ise o da (şahsiyattır). Ve bilhassa elleri kan ile mülemma şahsiyetlerin erbab-ı namusav karşı hedef-i tariz ve taarruz ittihaz ettikleri bir şey var ise basma kalıp gibi şahsiyatla uğraşıyor demektir. Halbuki; efradın yapmış ol-

duğu muamelât ya umumî surette tecelli eder ki bu halde kabahat (şahs-ı manevî) de ve yahut hususî bir surette görünür ki bu defa da kabahat (şahıs)da yani ferddedir insan şu avare sermünekkidlerin karşusunda ne yapacağını âdeta bilemiyor. Fenalık ammededir. Şahs-ı manevîdedir diyecek olur iseniz alacağınız cevap şudur: Yapılan fenalıklar üç, beş kişi tarafından olduğu malum iken şahs-ı manevîyi bununla alâkadar etmek acaba doğru mu? Halbuki; aksini iltizam ederek şahsın fenalığından bahsederseniz bîhaya tevcih-i itirazla şahsiyatla uğraşıyorsunuz derler.

Evet; ortada olan, biten bir fenalık var: Hem şu fenalık bir millet için züll, daha doğrusu hâcaletâverdir. Bunu kim yaptı? Milletin heyet-i mecmuası yaptığı için ondan bahsetmemeli. Efrad yapmış ise ondan bahsetmek şahsiyattır yani günahtır.. O halde kim yaptı. Cenab-ı Hak bu gibi taarruzdan münezzehtir. Hâlik-i kainat; akıl ve idrak cihetiyle eşref-i mahlukat olan nev'-i benî ademi yarattığı vakit ona bir irade-i cüziye, bir irade-i külliye vermiş ve ef'al ve harekâtındaki hüsn ve kubhun tefrikini kendisine terketmiştir.

Şu halde bundan mesul olan nev'-i benî beşerdir. O da ya umumiyet itibarıyla mesuldur ya ferd itibarıyla.

Binaenaleyh herkesin yapmış olduğu fenalıktan cürmü nisbetinde duçar-ı azap olması da bir emr-i zarurîdir. Kavanin-i mevzuanın esas ahkamı da budur. Ve buna amirdir. Çünkü; mücrim kanunun emrettiği şeyi yapmayan, nehyettiği şeyi yapan kimsedir. Bu da ya cürm-i ahlakî veya cürm-i vezaî olur ki her ikisinin faili de heyet-i umumîye muvacehesinde mesul ve böyle bir mücrimi duçar-ı azap etmeğe kanunen herkes memurdur. (Usul-i muhakeme-i cezaiye madde: 27).

İntizam-ı ammenin temin ve refahı ancak böyle mümkündür. Şimdiye kadar başımıza gelen felâketlerin hepsi (neme lâzım) demekle gelmiştir.

Eğer böyle olmayıp da ahlâken ve kanunen duçar-ı mesuliyet olanları birer, birer meydana çıkarsa idik masum Türk milletini muvacehe-i medeniyette böyle mesul mü bırakırdık? Geçen gün gelen İstanbul telgraflarımızda bir İngiliz kumandanının şöyle bir beyanatı var idi: (Türklerin vahşiyane muameleleri cezasız bırakılmamalıdır) demiş. Filhakika biz; telgrafta istimal edilen vahşi tabirini başka suretle neşrettik. Fakat ne yalan söyleyelim; müsebbiblerine lânethan olduk.

Hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet maskesi altında, yapılmadık cinayet, fazahet kalmadı. Hatta en büyük şairlerimiz bile ahval-i dahiliyemizi tasvir ederken:

Oldurma şeref, yıkma zafer, nehb ve hederşân maruf adı buğz ve sitemin adl ve ihsan mısralarıyla bağırttık. Yaşadığımız fecayii kendi şairlerimize tarif ettirdik...

Bu böyle iken hâlâ bundan mütenebbih olmayarak saçma sapan ve ağızlarına yakışmayan nasihatlarla işe girişen bazı şahsiyetlere deriz ki; fenalığın en büyüğü (söyleyecek yerde söylememek ve söylenmeyecek yerde söylemekten) neşet eder.

Sabitzade Emin Süreyya

Islahat, 13 Kânunusani 1335.

*

-ADALET-İ İLÂHİYE-

İttihat ve Terakki Cemiyeti sergerdelerinden Enver, Cemal, Nazım, Bahattin Şakir gibi değil Millet-i Osmaniye'nin ta Avrupa'dan Okyanusya kıtasına kadar küre-i arzın bütün sükkânı tarafından vicdanen en büyük cezaya lâyık görülen adamların vuku bulan müracaat üzerine Almanya'da taht-ı tevkife alındıklarını müş'ir bir telgraf dünkü nüshamızda münderic idi.

Cennetmekân Sultan Hamid-i Sani'nin idare-i müstebidesini selâmet-i vatan ve millet için bir tehlike add ederek meşrutî bir idare tesis eylemek maksad-ı vatanperverânesiyle! Biçare halkı iğfal ve mezkur hükûmeti devirdikten ve o idarenin rical ve erkânını habs ve tevkif ettikten sonra zaman-ı idareyi eline alıp da on sene zarfında milleti hiçbir hükûmet-i âfilenin tarihinde mevcud olmayan felâketler, musibetler ile şu hâl-i hatarnâke yuvarlayan bu adamların akıbetü'l emr cinayetlerinin cezasını görmek üzere tevkif edilmeleri adalet-i ilâhiyenin pek bariz bir nişanesidir.

Hiç umutmam, merhum Kamil Paşa'nın zaman-ı sadaretinde Babıâli'ye hücum edilip de Nazım Paşa ile birkaç kişinin şehit edildiği dakikada Babıâli'nin karşısında vaktiyle kütüphane iken bilahare kıraathaneye tahvil edilen ve Nazım Paşa vakasından sonra polislerin ikametine tahsil olunan kıraathanede bulunuyordu. Sema kesif bir bulut tabakasıyla matemî bir renk almış hafif bir yağmur âtiyen Osmanlı milletinin başına gelecek olan felâkete ağlar gibi zemine isale-i dümû' etmekte bulunması idi.

İttihat Cemiyeti'nin hatib-i şehir ünvanıyla yâd ettiği batılperest Naci göğsünü açarak

-Biz vatanı kurtarmağa geliyoruz. Vatanı sevmeyen evvelâ beni öldürsün- nağmesiyle bu heyet-i katilenin önünde lâşehar kargalar gibi feryat ediyordu. Meclis-i hass-ı vükelânın inikad ettiği odaya doğru hücum eden ve kudurmuş kelbler gibi her tarafa saldıran bu caniler istimal-i silâha başlamışlar idi. Babıâli'nin mermer merdivenlerini işgal eden yardakçılar, muavinler Hükûmet-i Osmaniye'nin vükelâsını katl ve şehit edenleri takdisen bulundukları mahalden -Cenab-ı Hakkın huzurunda da şahadet eylerim- Allahu ekber... Allahu ekber diye tekbir alıyorlardı. Vehleten şu vak'a karşısında âdeta şaşırdım. Gözlerimin önünden bir hayal geçiyor gibi bir an şu hâli rüya zannettim. Fakat kulağıma mütemadiyen silâh sesleri aks eyliyor, diğer taraftan da kurban bayramı gibi saday-ı bülend ile Allahu ekber... Allahu ekber tekrar ediliyordu... Sonradan sordum, merak ettim ve öğrendim...

Nazım Paşa'yı o sevimli çehreli necip hayırhah zatı şehit edenler bedbahtın cesedine de hürmet etmeyerek cesedi bir yük otomobiline atarak Gülhane'nin alt katına sokakta bulunmuş bir cenaze gibi bırakmışlardı... Ertesi şems-i münir İstanbul muhitine dargın gibi siyah bulutların arkasına çekilmiş arz-ı didar etmekten istiğna ediyordu. Semadan katre katre dökülen baran âdeta bir yetim çocuğun validesini aradığı zaman döktüğü gözyaşları gibi dünkü cinayetin kanlarını, bu hacâletâver vak'anın âsarını izale etmek istiyordu. Babıâli vak'asından bîlâtaraf haberdar olan düvel-i muazzama korkularından hanelerinin panjurlarını bile sıkı sıkı sed eden şaşkın, kanları kurumuş İstanbul halkından daha ziyade bu mesele ile meşgul olmuş hatta Nazım Paşa'nın cesedini bir şahs-ı adi gibi bir sefireye atacaklarına ittila peyda eden Fransız sefiri suret-i mahsusada Babıâli'ye bir memur göndererek bir nezaket-i siyasiye ibrazıya Nazım Paşa (Saint) mektebinden mezun olmasından dolayı merhum için yapılacak cenaze alayına iştirak edileceğinden sefarete bu babda malumat itası iltimas olunmuştu... İşte hatırnevazî Fransız milletinin eski bir silâh arkadaşına son bir ihtitram olmak üzere gösterdiği şu cemile-i kadirşinasî Nazım Paşa'nın cenazesini karargah-ı ebedisine tevdi etmek için muhteşem bir alay tertibine İttihatçıları kerhen mecbur etmişti...

Evet; yarın huzur-ı barîde de şahadet edeceğim bu şerirler bu sefil katiller Babıâli'yi basıp da kudurmuş sırtlanlar gibi Hükûmet-i Osmaniye'yi temsil eden ricâli katlederken yardakçılar bir sürü furûmayeler vicdanlarını din ve imanlarını üç, beş guruşa satanlar tekrar, alettekrar Allahu ekber, Allahu ekber sadalarıyla katılarak katlini takdis ediyorlardı.

Şüphesiz ki bugün bu cinayatin failleri aynı akıbete ve fakat vahşiyâne, caniyâne değil, kanunen uğrayacaklardır. Bu neticeye sabırsızlıkla muntazır bulunan millet o zaman yekzeban olarak zuhur eden adalet-i ilâhiyeden dolayı an-samimi'l kalb Allahu ekber... Allahu ekber zemzemesiyle Cenab-ı bariye arz-ı şükran edeceklerdir.

Mahmud Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 14 Kânunusani 1335.

*

-DAHİLİYE NEZARETİ VE TASFİYE-

Bütün makinelerin muntazam surette işlemesi yağla temin edilir. Yağı mebzul olmayan makineler ne kadar metin olsa yağsızlık yüzünden yanar, bozulur...

Hükûmet-i İttihadiye makinesi de on sene mütemadiyen işledi. Masum kanları bu makinenin yağı mesabesinde idi. Vakta ki mütareke teşebbüsü meydana çıkınca bittabi şimdiye kadar çaylar gibi, dereler gibi akmakta olan mazlumîn kanına bir nihayet verilecekti. Mütarekenin akdi ittihad makinesini kansız bıraktığı için bozdu hatta harap bile etti. Bunlar saha-ı faaliyetten çekildiler. Kanlı izler ile yükseldikleri mevki-i muallâ dan dereke-i esfele sukut ettiler mütezayid bir surette devam eden milletin kin ve gayzı karşısında bulunmak tehlikesinden kurtulmak için firarı ihtiyar ettiler fakat bunların dest-i terbiyetkârisinde yetişen bendegani mahud firarilerin ruh-ı habisiyle malul oldukları için bütün şuubat-ı hükûmette gayet vâsi bir tasfiye ameliyesine şiddetle muhtacız. Bu tasfiyede tatbik edilecek usul o derecede metin ve vâsi olmalıdır ki yarın kendileriyle yeniden münasebat-ı siyasiyeye başlayacağımız devletler nezdinde bir emniyet-i tamme hasıl edebilsin.

Vaziyet-i hazıranın gözle görünecek akıl ile idrak edilecek derecede olan vehametini takdir etmeyip de müteselsil fecayiin müsebbiblerini ceza-dide edemez isek hüsran-ı müebbed bizim için muhakkaktır...

Bugün ayağa kalkıp da hangi ferd iddia eder ki şu felâketzede vatan yine sekiz on müstebit eşhasın arzuları veçhile idare edilecektir. Bundan ümidvar bulunanlar mahal olan bir şey daire-i imkâna beyhude yere sokmağa çalışan birtakım edanilerdir.

Milletin istediği kanun ve adalettir. Bu iki kuvvetin nur-ı satvet ve calâdetinden her ferdin müstefiz olması lâzimedendir. Memleketin, vatanın âlâmına iştirak edenlerin şüphesiz kî şeref ve saadetine de hakk-ı iştirakleri derkârdır. Bu ciheti temin edebilmek için herhalde izalesi hatta kahr ve tedbiri derece-i vücûbededir. Müsmahaların, mebzul ve semahatkâr afvlardan mütevellid felâketlerin tevlid ettiği hararetli itablara muahezeler bizler, şu vatanda haksızlığa karşı ebedî bir nefret ile mütehassis olanlar muhatap oluyor. Eski darb-ı mesel vardır:

Arsız neden arlanır.

Çul da giyse sallanır

İşte İttihad'ın ruh-ı haysiyetle malul olanlar şu darb-ı meselin tasvir ettiği batıl bir ictihadın esiri, kurbanıdırlar... Veya; kolera mikrobundan daha müthiş ve mühlik olan bu ruhların milletin ve ebediyen yaşaması için bir tasfiyeye ihtiyacı vardır. Şimdiye kadar bu ameleye mübaşeret edilmedi. Ve hâlâ da edilemiyor. Mahmut Şevket Paşa'nın vak'a-i katlini müteakip iki gecede Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na mensup veyahut teveccühkâr olmaktan başka bir kusurları olmayan efrad-ı ahaliden üç bin beş yüz kişiyi bir desti su almağa bile müsaade etmeden vapurlara doldurarak Sinop'a nefyeden merhametsiz bir komitenin hâlâ içimizde bulunan münferit makinelerini icray-ı mezalime gayr-i muktedir bir hale getirmek milletin hakkı değil midir? Biz iddia ediyoruz ki mücrim cezasız kalmamalıdır. O halde idare ile bugünkü idarenin arasında ne fark olabilir.

Değişti ve mütemadiyen kabine değişiyor. Dahiliye Nezareti'ne bir çok zevat tayin ediliyor. Fakat meydanda bu kârı muvaffakiyetle yapacak bir dahiliye nazırı yok... Son defa vürud eden haberlerden anlaşıldığına göre Sabah ceridesinin muharrir-i ser sütunu Dahiliye Nezareti'ne tayin edilmiş... Senelerden beri ağlayarak feryat ederek gelen cevvaliyle İttihatçılara takip ettikleri yolun bir rah-ı na-refle olduğunu söyleyen Ali Kemal Bey için doğrusu şu sırada Dahiliye Nezareti biçilmiş bir kaftan gibidir.

Arzu ettiğimiz tasfiye ameliyesini icraya öyle müstaiddir ki müşarünileyhin Dahiliye Nezareti sandalyesine kuudu akibeti derpiş ederek nalan ve giryan olan kalplere layemut bir teselli bahşedecektir. Senelerden beri lekelemek istedikleri ve memleketi irfanından, ilminden mahrum kıldıkları Ali Kemal Bey bilâkis bugün davasını kazanmış bir hakiki bir mücahittir. Eğer ağız kapamakla hakikatin tagyiri mümkün olsaydı dünyada ruh-ı lâtif ile ruh-ı habisin mahiyetini kimse keşf ve idrak edemezdi.

Dediğimiz gibi yarayı temizlemek için mikropları izale eylemek iktiza eder. Muharrir-i ser sütun bu hususta milleti tatmin edecek bir iktidarı haizdir. Eğer başvekalet makamı bu dakikayı nazar-ı dikkate alacak olur ise salaha, saadete doğru geniş bir adım atılmış olur.

Mahmut Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 19 Kânunusani 1335.

*

-İZMİR TETKİK-İ SEYYİAT KOMİSYONU MÜNASEBETİYLE-

(Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste)

Dünkü telgraf havadisleri bize hakikaten mühim bir haber isal eyledi. Şüphesiz âlemde yapılan seyyiat ve hasenatın cezasız ve mükafatsız kalmayacağını tasdik etmek insanlar için lâzım bir şeydir. Eğer ef'al-i beşer şu suretle mülâhaza edilecek olur ise şu günlerde erbab-ı namusun hissetmiş olduğu sükun-ı ruhu ve vicdanı karşısında elleri, dilleri, â'mal ve efkarlarıyla yalnız kendilerini değil koca bir milleti bile lekedar eden namussuz ve alçak simaların vaziyetini mukayese pek hoş (bir tasfiye-i hesap) olur. İşte; tetkik-i seyyiat komisyonu elhak namuslularla namussuzların vaziyetini ayıracak yapılan seyyiatı koca bir millete atfeden zevata karşı da (İşte caniler) diyecektir. Muamelât-ı beşeriyede tasfiyenin emr-i lüzumunu kabul etmeyecek bir ferd tasavvur olunamaz. Ancak kanlarla elleri bulaşık olan insanlar şüphesiz bundan ihtirazen saday-ı şikayeti de kaldıracaklardır fakat; ne olursa olsun nezaretinin tetkik-i seyyiat komisyonuna tayin buyurduğu zevat her türlüsünün taarruzundan muarra ve şimdiye kadar namuslarıyla, şeref ve haysiyetleriyle kesb-i temeyyüz etmiş simalarda müteşekkil bulunmaktadır. Bununla beraber biz komisyonun vazifesini ağır gayet ağır görüyoruz. Evvelâ; haklarında tahkikat icrası muktezay-ı ma'deletten olan erazilin hâlâ sellemehü's selâm gezmeleri ve aynı zamanda halkın bunlardan ihtirazen hiçbir güna şikâyete cesaret edememeleri vazifeyi işkâl edecek en büyük hadisattandır. Bunun için biz komisyona deriz ki eğer hakikaten bir adalet yapmak istiyorsanız kanunen haiz olduğunuz salâhiyeti istimal buyurarak bunları nezaret-i zabıtaya alınız. İşte o zaman her şey iplik söküğü gibi bir biri arkasından çözülecek şu suretle de şu zavallı milletin şu zavallı memleketin beş seneden beri kanını emen, en büyük mukaddesatına tecavüz eden,

yetimlerin emvalini yemeği mübah addeden o soyucu çetesini kolaycacık meydana çıkarmağa ve adalet eliyle onları tecziyeye muvaffak olursunuz velâ...

Her memlekette bir tedabir-i mania usulü kabul edilmiştir. En mütemeddin memalikte bile zabıta-i maniaya bahşedilen şu salâhiyeti tetkik seyyiat komisyonu gibi kısmen azim ceraim irtikap eden ve delâiliyle uğraşan bir heyetin böyle bir hatt-ı hareket tayin etmesi muktezay-ı madalettir.

Efendiler: Emin olunuz ki Türk milleti kendisini tebrie etmek istiyor bugün medeniyet muvacehesinde biz tamamen mahkum ve müttehim bulunuyoruz. Bizimle temas eden birçok zevat hâlâ canilerin tecziye edilmediklerini öne sürerek (kimi tecziye edeceksiniz) diyorlar. Bu o kadar manidar bir sualdir ki; cevabı vermek için insanın düşünmesi lâzım geliyor. Bu sualle alem-i medeniyet hepiniz bundan mesulsünüz demek istiyor. İşte bu suallerin altından kurtulmak da size tahmil edilen vezaif-i âliyede bihakkın muvaffak olmanıza mütevakkıftır. Şüphesiz erbab-ı ceraimin tecziyesi indallah dahi matlub ve mültezim olduğundan vazifenizde muvaffak olacağınıza bütün millet büyük bir kanaatle ümidvâr bulunmaktadır.

Sabitzade Emin Süreyya

Islahat, 20 Kânunusani 1335.

*

İNTİHAP KARŞISINDA VAZİFELERİMİZ (1)

Kabiliyet-i hayatiye ve temdineye malik milletler inkişaf-ı iktisadî ve ilmîlerini temin zımnında vesait-i lâzimeye müracaat ederler. Mektepler, medreseler, ticarethaneler, müesseseler küşad ederek terakki ve teali fikri ve iktîsadîlerine çalışırlar. Her millet kabiliyet ve istidad-ı tabiisi, faaliyet ve gayret-i umumîsi nisbetinde yükselir, teali eder. Fakat milletlerin yükselmesi ferdî kabiliyetlerin umumî faaliyetlere inkılâp ettiği müşterek bir sa'y ile ibraz-ı faaliyet eyledikleri zaman kabildir. Yoksa şahsî ve ferdî faaliyetler müşterek ve umumî faaliyetlere inkılâp etmezse müşterek arzular ve temenniler husule gelemez. Bu adem-i iştirak, fikrî ve ruhî imtizaçların teşekkülüne mani olur. Ve umumî felâketler karşısında ve heyecanaver tezahürat icrası kabil olamamakla beraber bir meselei milliyenin müdafaa edilmesi de taht-ı imkâna alınamaz. Muhitinde

muhtelif arzu ve emeller, muhtelif gaye ve fikirler bulunan bir memlekette müşterek emellerin izharında müşkülât tabiidir. Onun için arzu ve emelleri müşterek olanların birleşerek yekdiğerine rabt u kalp ederek çalışmaları kendi gaye ve emellerine vasıl olmak için ibraz-ı gayret eylemeleri lâzımdır. Yoksa ferdî faaliyetler müşterek arzuların izharına mani olur. Bu da sükûtu icap eder. Binaenaleyh mesail-i milliyede iştirak-i hissiyat ve ittihad-ı efkâr şarttır.

Bilhassa bizim gibi içtimaî hayatta yabancılık ve bilgisizliği sabit olan milletlerin iştirak-i efkâr ve ittihad-ı ârası bulunduğumuz muhit ve vaziyet karşısında elzemdir. Wilson nazariyeleri her milletin kabiliyet-i hayatiyesini izhar etmelerini âmir bulunurken intihap mesailinde ihmalkâr ve lâkayd kalmak henüz medenî hayata karşı itiyadsızlık göstermek demektir ki bu da tesir-i carisi itibariyle felâketâverdir. Karşımızda bizim ile birlikte intihabata iştirak edecek unsurlar kabiliyet-i tevfikiyelerini isbat ve izhar için intihabatı en mühim ve en canlı mesailden addederek ibraz-ı faaliyet eyleyecekleri pek tabii iken bizim belediye intihabatı gibi memleketimizin istikbali, sıhhati, hayatı, nezafet-i umumiyesi ile alâkadardır. Ve bilhassa bu intihap vaziyet-i siyasiye ve mevcudiyet-i milliyemiz ile münasebattar iken hâlâ sükût ve ihmalde devam etmek kadar felâket tasavvur edilemez.

Belediye ve muhtar intihabatı bir memleketin saadet ve refahının terakki ve taalisinin yegâne ümid ve istinadıdır. İntihap etmesini bilmeyen intihabatın usul ve kavaidine vakıf olmayan milletler asrî bir kabiliyet ve zekâya bir kabiliyet-i teali ve tekâmüle malik olamazlar. O milletler için sükût bir hakikat-ı taali bir hayaldir.

Şimdiye kadar vukubulan intihaplarda biz bir hüsn-i mesuliyetle hareket etmemiş cebri bir surette kanaatimizi izhar etmiş olduğumuzu ilân ederek mesuliyeti üzerimizden atmakta bulunuyorduk. Şimdi vasî bir salâhiyetle hakk-ı intihabımıza malik ve istediğimize re'yimizi itaya sahibiz.

Fakat görüyorum ki: Bu sefer daha acemi ve daha lakayd bulunuyoruz. Bu lakayd, ve ihmal netice itibariyla bilgisiz ve naehiller elinde memleket belediyesinin kalması mucip olacak ve tabii ne kadar bağırsak ne kadar söylesek onlarda hiç faaliyet görülemeyecektir. Bu hem bir vebal-i manevî hem bir cürüm-i maddîdir. Cenab-ı hak zalimlere naehillere zahir ve muin olanları tecziye edeceği gibi milletin açlıktan ve sefaletten ölmesini görerek hakk-ı reyini hakkıyla istimal etmeyenlerin de muazzep olacağı tabiidir. Gazab-ı vicdan ise en büyük bir cezay-ı manevî ve maddîdir. Onun için memleketin şu sefalet devrinde, memleketin açlık

ve felâket zamanında belediyemizin başına vicdanı asil, kalbi temiz fikir ve iz'an sahibi tecrübedide ve işbilir zevatı geçirmek bir vecibe-i vataniye ve milliyedir. İhtiras-ı siyasî ve menfaat düşüncesi memleket meselesinde hâkim olmamalıdır! Mevcut fırkalar bütün memleketlerde olduğu gibi namzetlerini bildirerek meziyet-i şahsiye ve kıymet-i hukukiyelerini ilân etmeli ve her fırka kalplere hâkim olarak namzetlerini intihap ettirmeğe çalışmalıdır.

Sizler de ey memleketin felâketdide ahalisi belediye azalarını intihap etmek için mahallelerinizde her akşam birer içtima yapınız, şu bir hafta zarfında kabiliyetli bir millet olduğumuzu gösterelim. Münakaşa ederek memleketimizin başına hakiki şahsiyetler getirelim. Getirdiğimiz adamlar öyleleri olsun ki; bizim açlıktan ölen annelerimizi kardeşlerimizi kurtarmak kabiliyetini göstersin.

Hastalıkların zehirli mikropları memleketimize burunlarını sokmak cür'etini göstermesin, gece lâmbalarımızı yakacak, gündüz suyumuzu getirecek bir mahiyette bulunsunlar. Velhasıl düşünceli iman ve aşk-ı milliye sahibi, dindar, faziletkâr birer şahsiyet sahibi olsunlar. İşte saha-i faaliyet! Haydi hepimiz şu intihapla alâkadar olalım. Memleketimizin belediyesine hayırkâr ve faziletkâr uzuvlar getirelim.

Hiçbir tesire kapılmadan herkes reyini vermeyi bir vazife bilmeli ve adem-i iştirak ve ihmalin bir cürüm-i manevî olduğunu anlamalıdır.

Dâva Vekili Mustafa Necati

Ahenk, 21 Kânunusani 1335,

*

-FIRKALARIN TAADDÜTÜ-

Her ne zaman ki İttihat ve Terakki Cemiyeti ve bu cemiyete istinat eden hükûmet sükût etmiştir, o zaman mesami-i millete pek de yabancı olmayan bir nağme, bir sada bir şikayet-i mütevaliye akseder. Evet, millet artık bu fırkacılıktan bıktı, usandı ve hatta nefret ediyor sözlerinden ibarettir. Bu milletin acaba birden ziyade fırka idare etmeğe neden iktidar olmasın. Bu fikir, bu kanaat acaba hangi ulûm-ı içtimaiye mütehassısının fikrinden tulû eyliyor! Söyleye, söyleye bıktık, usandık. Fakat karşımızda mütemadiyen bu cümlelerle nağme perdaz olanlara bir türlü hakikatı hem de vicdana taalluk eden bu esasat-ı içtimaiyeyi tasdik etti-

remiyoruz. Memlekette eğer yalnız matmah nazarları olan İttihat ve (Terakki) Cemiyeti baki kalmış olsaydı acaba eski idare ile yeni idarenin arasında ictimaî, siyasî ne fark olurdu. Biz Abdülhamid Han-ı Sani'nin idaresine benzemeyen bir tarzda on sene pek acı tecrübelerle sahte meşrutiyetin ne demek olduğunu pek güzel anladık. Başka nasihate, başka tecrübeye ihtiyacımız yoktur. Biz her zaman şahsa hücum ediyoruz. Çünkü o şahıstır ki milletin sinesine mayıs sülüğü gibi yapışarak mütemadiyen kan emdi ve hâlâ da emmek arzusuyla ortalığı velveleye veriyorlar. Hükûmetin siyasetini de alt ve üst ediyorlar. İttihat hükûmeti zamanında bir kısım memalik yed-i âdaya teslim edilirken her taraf yine izhar-ı nevbaharla müzeyyen idi! Şimdi bir saha-ı zulm ve itisaf oldu. Valiler liyakatsız azl edilen memurîn emsali bulunmaz birer dühat-ı asr derecesinde yed-i tûlâ sahibi!.. Bir hükûmetin, bir milletin ilelebed payidar olabilmesi bir hükûmet-i mütemeddine şekil ve suretinde aile-i düveli arasına karışmasıyla kaimdir. Bunun da üssü'l esası hâkimiyet-i milliyedir. İnzar-ı nasda, pâk vicdanların muvacehe-i telininde alçalan mefsuh Meclis-i Mebusan azaları arasında bir de muhalif fırka bulunmuş olsaydı acaba Zohrab ve Vartekis Efendiler gibi iki kıymettar vücudun kanlı eller ile mün'adim olmasını hükûmete sormazlar mı idi? İşte Meclis-i Mebusan'ı bulgur pilâvı gibi kamilen İttihat ve Terakki mensubata hasr etmeklik hırs-ı cahilânesi bugün neşedar olan birçok milletler arasında bizi ebedî matemlere mahkum eyledi. Farz edelim ki şu bîtaraf hükûmet sükût etsin sonra firarî rüesay-ı İttihat tekrar meydana çıkarak yeniden bir İttihat hükûmeti teşkil etsinler bu muvaffakiyet üzerine rica ederiz; söyleyiniz ne yapacaklar!... On senelik İttihat hükûmetinin tarihine şahit olan her ferd-i vicdanperver ne yapacaklarını pek âla takdir ederler. Balkan Harbi'ndeki felâketten mütenebbih olmayarak bir fikr-i istilâ cuyane ile meydan-ı mübarezeye atılanların acaba bir hiss-i intibah ile mütehassis olduklarına ihtimal veriliyor mu? İşte bunların müvellidi masdar-ı memlekette yalnız bir fırkanın bulunmasını isteyenlerin siyaset-i sakîmesidir. Yeni teşekkül eden fırkalar kimseye cebren bizim fırkaya dahil ol demek politikasını takip etmiyor. Arzu eden, kanaat-ı siyasiyesine programını muvafık gören tav'an dahil olabilir. Yarın sulh münakid olup da intihabat icra edildikten sonra her fırkanın Meclis-i Mebusan'da birer kuvve-i temsiliyesi bulunur. Bunlar yekdiğerini murakebe ederler. Ve bu murakabe ile gerek külliyat-ı umur ve gerek cüz'iyat-ı umur arzu edilen mecrayı takip eder.

Şu sözler, şu mütalâa batıldan nefret daima hakka, adalete taraftar olan bir vatanperverin varidat-ı fikriyesidir. Vatanını sevenler, vatanına

cidden muhabbeti olanlar bundan sonra şu harap ve cerihadar memleketin başına İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni tekrar musallat etmek istemezler. Vatanda pek çok fırkalar teşekkül edebilir. Bunların teksir-i adedi bizim için bir nimet-i uzemây-ı meşrutiyettir. Fakat İttihat ve Terakki gibi dünyada fazahat namına her ne var ise bunların cümlesiyle şaibedar olan bir komitenin badema zehirli nefesleriyle şu muhitin havay-ı saf ve pâkını ihlâl etmesine, ey birliğine iman ettiğim hafız-ı hakiki: Kuvvet ve kudretinle mani ol....

Mahmut Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 21 Kânunusani 1335

*

-KANSIZ MIYIZ, APTAL MIYIZ!-

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na bugün muhalefet mevkiine geçen ve istediğini yazacak derecede hürriyet-i kelâma malik bulunan gazeteler mütemadiyen hükûmet-i hazırayı laalettayin tenkid ediyorlar. En küçük bir hadiseyi izam ederek bunu hükûmetin aczine, iktidarsızlığına atf ile efkarı umumiyeyi zehirlemeğe sarf-ı gayret eyliyorlar. Azl edilen veyahut edilmesi hükûmet-i seniyece gerek siyaseten ve gerek hasbelmuslihe icap eden bazı memurîn hakkında haşa idam kararı verilmiş gibi feryadı ayyuka isal ediyorlar. Hiç hatırımdan çıkmaz epeyce sene evvel İstanbul'da mektebe devam ettiğim zaman bir gün Bahçekapısı'ndan geçerken bir hamalın sırtından düşen bir dengi müteakıp bir adamın canhıraş sadası kulakları aks-endaz oldu. Orada tesadüfen bulunanlar bir kazanın vukuuna katiyen ihtimal vererek bir fikr-i insaniyetperverane ile feryat eden adamın etrafını alarak feryadının sebebini sual edince o adam hiç de ümid ve intizar edilmeyen şu cevabı vermişti:

Hamalın sırtındaki denk ayağımın yanı başına düştü ya ayağımın üstüne düşüp de kırmış olsaydı!! Bir muzhike şeklini alan şu ifadeye karşı herkes birer hande ile oradan uzaklaşmışlardı.

Tac ve tahtı elinden gitmiş serseri bir derebeğinin yurdsuz, ocaksız kalan bendeganı gibi İzmir muhitinin sükun ve istirahatını ihlâl eden ittihat tarafdaranının bugünkü hali bize yukarıdaki vak'a-ı muzhikeyi derhatır ettirdi.

Daha adalet yumruğu inmeden bağırmakta mana yoktur. Üç milyonluk en güzide evlâd-ı vatan gıdasız, elbisesiz hulâsa ihtiyacat-ı beşeriye-

nin cümlesinden mahrum olmak suretiyle İttihat ve Terakki'nin ictihad-ı cahilânesiyle maktele sevk edilir iken biz dört duvar arasında bu milletin atisi hesabına ağlıyorduk. Sizler o zaman boynunuza asılmış birer torba samanı yemekle meşgul olduğunuz için sağa, sola bakmağa vaktiniz yok idi. Arabistan kıtası; vilâyet-ı şarkiye eczay-ı memalik-i Osmaniye'den ayrılırken biz mersiyeler yazıyor siz bu felâketleri daima ahval-i harbiye dolayısıyla tahliye edilmiştir suretinde halka yutturmaya çalışıyordunuz.

Bir parça daha sabır edin, daha, kûpâl-ı ezman akıldan müberra bulunan başınıza inmedi. Feryadı darbeyi yedikten sonra çıkarınız.

Vaktiyle İzmir'i ziyaret etmek üzere gelen Osmanlı Meclis-i Mebusan azalarına yapılan muamele-i tahkiriye ve sonra İzmir vatandaşlarımızın Mısır'a tard-ı tebîdleri hususundaki rezaletler, adilikler henüz kimsenin hatırından çıkmamıştır.

Sizde zerre kadar haya, insaf yok mudur... Fakat biz kabahatı size atfetmeyeceğiz zira irtikap ettikleri rezaletlerden hicap etmeyenlere tevcih-i kelâm etmek doğru değildir.

Bakın kabahat kimde, kabahat doğrudan doğruya Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndadır, O fırka ki en ziyade İttihat komitesinin zulm ve kahrına uğramış ve bu o fırkanın nefy ve ta'zîb edilen efradı bugün bir ordu teşkil edecek kadar azim bir yekûna baliğ olmakta bulunmuştur. Bu zevat şüphesiz namusludur. Fakat tabir mazur görülsün bir parça aptaldırlar. Eğer inkılâbı müteakıp adil bir idare tesis ederek mütemadiyen işleyecek elleriyle susturulması icap edenleri sükuta mecbur etmiş olsalardı elbette şimdi bu sebükmagz muarızların velveleleriyle rahatımız ihlâl edilmezdi.

Hele insan biri iki müşt-i giran ensesine ne ağırbaşlı olur bak o sinsi dediğin Hürriyet ve İtilâf Fırkası maziden, geçen vakayiden hâlâ mütenebbih olmamış gibi sâkit ve sâmit duruyor acaba devre-i faaliyete ne zaman geçeceklerdir.

Eski ihvan (aptal) diye hande-i istihfafla bu fırkayı hiçe saymak istiyor.

Mevcudiyet gösterecek zaman hulûl etmiş ve hatta mürûr etmek üzere bulunmuştur. Vatanın selâmeti vatanın âtisi namına bir parça gayret yahu! Gayret.

Mahmut Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 23 Kânunusani 1335.

*

- BİRAZ İNSAF EDELİM -

Şu son felâketin bütün Osmanlılar için mucib-i intibah bir hadise teşkil edeceği kanaatinde bulunanlar da vardı, fakat ne yalan söyleyelim, biz; bizi ve bilhassa bizi idare edenlerin kimler olduğunu pekâla bildiğimiz için her zaman ümitsizlik içinde yuvarlandık, durduk ve son hadiseler de gittikçe zanlarımızı hakikat derecesine çıkarıyor ve çıkaracaktır, bu memleketin bais-i felâketi olan şahsiyetlerin istinat etmiş olduğu kuvvetler ki başlıcası tükenmek bilmeyen servetleridir bununla memlekette büyük pek büyük bir rol oynamağa, erbab-ı kalemin vicdanı âdeta para ile satın almağa kadar vardı, utanır artık, haya eder, insaf ve merhamet ederek bundan sonra meydana çıkmak istemez zannedilen İttihat ve Terakki çetesi başka nam ve ünvan ile yine meydan-ı siyasete, meydan-ı faaliyete atıldı ve kendisinden ayrılan; azalarını yine biraraya toplayarak (vatanperverlik) kisvesi altında dolabını çevirmeğe başladı, maateessüf taraftarlar da buluyor; ve bulacaktır, biz bir zaman Turan, Mısır, Hindistan; hülyasıyla varımızı yoğumuzu, saldırarak, kendi ceplerine yerleştirdikten sonra (Halep'e pirince giderken evdeki bulgurdan olanın) hâli gibi elimizde, avucumuzda kalan koca, koca vilâyetleri de üstelik pay-i ağyara çiğneten, o kuvvetin, o cani ve hunhar kuvvetin, nasıl bir yüzle şu zavallı millete en son darbe-i inhidamı yerleştirmek için uğraştığına hayret ediyoruz, fesübhanallah vicdansızlığın bu derecesini ne gördük ve ne de işittik zamanın nezaketini nazar-ı itibara alarak yedimizdeki vesaikin istimalini âtiye bırakıyorduk. Fakat böyle giderse bütün manasıyla ağzımızdaki baklayı çıkaracağız. İka-ı cinayet ve habaset eden katillerin canilerin en büyük meddahları olan gazeteler (kurnaz) hırsız gibi suret-i haktan görünerek istedikleri gibi kalem oynatmağa bile cesaret buldular. Bakınız rezalete İttihat ve Terakki'nin Vali Rahmi'nin en büyük âletlerinden olan mahut iki çocuklardan birisi İttihat ve Terakki hesabına belediye azası namzeti arıyormuş. Öyle ya vatanı mahv-ı harap eden bütün milleti yiyecek ekmeğe muhtaç bir hâle getiren istediklerini asarak, keserek, emvalini yağma ederek, bütün Türkleri âlem-i medeniyet muvacehesinde müttehim bırakan İttihat ve Terakki sanki bu memleketi, programıyla, icraatıyla, ihyâ etmiş de yine intihapta kazanmalı imiş. Kabahat bunlarda değil böyle çoluk çocuğa, ehemmiyet veren zevattadır. Hele (Köylü) refikimizin muharrir-i ser sütununun dünkü mütalâası da pek hoş fırkalar tevhit edilmeli imiş. Bir evde yangın olunca evvelâ yangın söndürülürmüş de, sonra fail tecziye edilirmiş ne tuhaf mukayese, bizim bildiğimiz evvel emirde ika-ı harike tasaddi eden fail, cani, derdest edilir tevkif edilir de geride kalanlar yangını söndürür ahkâm-ı cezaiye böyledir ve bunu âmirdir.

Elinde meşale ile hanenin bakiye-i aksamını da yakmak için uğraşan bir fail-i müstakilin serbest bırakılacağını acaba hangi kitap yazar ve hangi akıl kabul eder bilemeyiz. Acaba onunla teşrik-i mesai etmek hanenin baki kalan kısmını yakmak için ona şerik olmak demek olmaz mı? Evet bu böyledir. Fakat ne yapalım gayretkeşlik aklî ve mantıkî mütalâat ile kesb-i iştihar eden kalemleri bile şaşırtıyor. Fesübhanallah, biraz insaf edelim ve utanalım!

Sabitzade Emin Süreyya

Islahat, 26 Kânunusani 1335.

*

-ZORLA SÜRTÜNÜYORLAR-

Senelerden beri iğfalkâr bir lisanla kanlı ellerin kutsiyetinden bahs edenler bugün bir köşeye çekilip de ihtiyar-ı sükut edeceklerine yeniden mevki-i hitabete geçtiler, sabıkı vechle tohumlar serpmeğe başladılar. Bunlar eski savt-ı kerihin son ve nim mürde hırıltıları...

İnsan suretine girmiş umacıların, musibet dellallarının vech-i asudelerini görmemek için her sabah evimizden çıkıyorken ayetelkürsi okuyor, kendimizi daire içine alıyoruz. Fakat bunlardan kurtulmak mümkün değil ki...

Güya on senelik fecayiin âmilleri, müsebbibleri başkaları imiş gibi kubh ve diyeti üzerlerine mal etmeyerek milletle hasbihale cüret ediyorlar. Mütareke akdedildiği zamandaki millet nerede, şimdiki ümmet nerede imiş!... Mütarekeyi cümlece malûm olan şu şekil ve surette bizi kabule mecbur eden siyaset-i sabıka ve acaba kimlerin destgah-ı gaflet ve cehaletinden çıkmış idi. Sultan Fatih'in dörtyüz senelik siyasetini tenkid ederek İttihat Hükûmeti'nin sakamet-i siyasiyesini tahfif etmek isteyenler dört asırlık maziye irca'-ı nazar ettikleri halde bir türlü on senelik vekayiin zılal-ı mahufuna takarrüp edemiyorlar...

Meşrutiyette hakka riayet edilir imiş! Allah için efendileriniz reis-i kârda bulundukları müddet zarfında buna o kadar riayetkâr idiler ki çok değil daha beş sene o mevkide bulunmuş olsalardı vatanda insan yerine makabirden âsar-ı medeniyet namına yanmış; yıkılmış hanelerden başka bir şey bulunmayacaktı. Temerrüt ve istikbarda mana yok: Hükûmet-i hazıranın gayet âdil ve namuskâr bir politika takip ettiğine en sağlam delil hâlâ sizin tagyir-i hakayık-ı ahval ile sütunlar imlâ etmenizdir.

Hükûmet-i hazıranın icraatı kitab-ı hak ve adlden sizinkiler'ise sehpay-ı zulm ve itisafdan tecelli ediyor... Bunun arasındaki farkı aklın, insaniyete muhabbetin var ise var sen kıyas et!... Allah, Allah... Meclis-i Mebusan'a yapılan muamele, Kanun-ı Esasi'ye, matbuata, hakk-ı kelâma indirilen darbe ne imiş!... Bu sözler hep kılıfı hazırlanmadan çalınmış minareye benziyor! Bu cahilâne inadı bırak da dinle.. İttihadın zaman-ı idaresinde acaba kaç tane muhalif gazete intişar ediyordu. Lütfen adedini, ismini tahattur edebilir misiniz?...

Bugün ilâ maşallah muhalefet mevkiine geçen eski muvafıklar ellerindeki ceraid ile istediklerini yazmakta hür ve serbest...

Eğer İttihat Hükûmeti vaktiyle zulmü rehber edeceğine hakka, adalete riayetkâr olmuş olsaydı milletlerin mütezayid bir surette devam eden kin ve gayzına maruz kalmazdı.

Ebu Cehil de Hazret-i Peygamber'e karşı daima böyle bir lisan kullanır ve suret-i haktan görünerek hakkı red ve tahkir ederdi.

Milletim diyebilmek için o milletin nef' ve hayrını mukaddes, muhterem tanımak lâzımdı.. Cennetmekân Sultan Hamid-i Sani Hazretlerinin Yıldız Sarayı'ndan başlayan yağmaları ancak mütareke akdiyle yani tam on sene teskin-i hırs edebilirdi. Ve bu yağmadan rençberler, dullar bile hariç tutulmadı. Hükûmet-i hazıranın sabıkından devraldığı, tam takır bir maliye ile lime, lime olmuş bir vatandan ibaret değil midir!...

Vatanla alâkaları, merbutiyet-i ezeliyeleri olduğunu felâketin tahakkuk vukuundan sonra ispata kalkışanlar o devr-i menhusda her işe, her emele âlet ittihaz ettikleri milletle bugünkü kadar meşgul bulunmuş olsalar ne olurdu? Garip şey: Eğer hükûmet-i fırkacılıkla meşgul olmuş olsa idi sizin burada işiniz ne. Muhalifleri vaktiyle hudut haricine çıkardığınız gibi sizin de aynı muameleye duçar olmaklığınız lâzım gelmez mi idi...

Son zamanlarda Cemiyet-i İttihadiye içinden bir nazarlık olmak üzere zuhur eden Yakup Cemil muharip hükûmetlerin pek nâfi şeraitle teklif ettikleri musalâhayı kabul hususunda pek azimkâr davrandığı için Kağıthane'de kurşuna dizildi ve bu manada canı alınmak suretiyle ortadan kaldırıldı.

Tebligat-ı resmiyede lâyık olmadığı bir mevki talep etmesi ve salâhiyeti haricinde muazzamat-ı umura müdahale eylemesi gibi resmî yalanlar, efsaneler ocak bendegânının münkabız havsalalarında bilâmuhakeme cay-ı kabule mazhar olsa bile de bizim için hiç de böyle

değildir. Yakup Cemil'in tarihe geçen o fedakarlığı vatanın selâmeti namına olan o harekât-ı âlicenabânesi batıl bir ictihatla yapmış olduğu ceraim-i azimeye keffaret edecek derecede âli idi...

Millet dediğiniz kimlerdir? Acaba siz millet tanıyor mu idiniz? Çünkü Arap fena, Rum fena, Ermeni hain, Arnavud daha hain, muhalifler ise hain oğlu hain... Şu muhtelif milletler senelerden beri İttihad'ın zulm ve kahrı altında tarumar olduktan sonra rica ederim ey Ebu Cehilzadeler hangi milletten bahsediliyor. Millet kim, siz kim...

Mahmut Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 27 Kânunusani 1335.

*

-DOLAPLAR CİNAYETLER-

(Sultan Osman-ı Sani) ki tarihte (Genç Osman) namıyla maruftur ve Osmanlı padişahlarının teceddüdperverlik itibarıyla serefrâzlarındandır. Hanedan-ı Âl-i Osman'ın bu nesl-i güzini ve Türk aile-i ictimaisinin bu reis-i muhteremi kadar dürbîn bir nazara malik bir hükümdar, bir hükümdar-ı âli kemal bizim ictihadımızca ve hele ıslahat itibarıyla şimdiye kadar ne gelmiş ve ne de gelecektir.Hükûmetin başına her dem bir gaile ihdas ederek bir taraftan halkı bîhuzur, diğer taraftan envaı cinayet ve irtikabat ile âdeta Türk imparatorluğunu ebedî bir inhidama doğru sürükleyip, giden ve ne yaptıklarını kendileri de bilmeyen (yeniçeriler) imhası ibtida hükümdar-ı müşarünileyh tarafından derhatır edildi. Hele Osmanlı hanedan-ı imparatorisi için cidden şayan-ı ıslah ve adem-i ıslahı ise asr-ı hazır medeniyete şüphe ve hacaletâver olan (usul-ı münakehatı) bir âdet-i mergubeye rabtetmek gibi şahane ve padişahâne bir fikir iptida müşarünileyhin tatbik ve arzu buyurduğu bir emel-i mülûkâne idi.

Fakat ne oldu? Böyle bir padişah-ı bînazîri her türlü icraatından vazgeçirmek ve icraatına mani olmak için neler, ne dolaplar çevrildi. Bir şeyhülislâm bile izdivacına talib olduğu kerimesini vermek için ne nazlar ve ne istiğnalar yaptı. Her tarikten feryatlar, şikayetler yükseldi. Âdet-i saltanat ihlâl ediliyormuş, nice padişahların kurduğu düzenler bozuluyormuş, nikahla bir şeyhülislâmın kızına talip olmak ne demekmiş, bunlar dolaptı. Haddizatında mesele, gaye başka. Dolap çevirmek ve sonra da o dolapta cinayet ipliklerini bükmek, çünkü Sultan Osman herkesi

haraca bağlayan yeniçerilerin vüzera ve eazımın mezalimine bir sed çekmek istiyordu ve emeli kati idi. Hicaz'a niyet etti maksadı orada taraftar peyda ederek fikrini kuvveden fiili çıkarmaktı onu da çaktılar, bermutad yine feryatlar, başladı. Padişahlar için oturup adalet etmek her şeyden efdal imiş.

Amenna ve sıdkına! Fakat maksat bu değil padişahı bu fikrinden vazgeçirmek, icraatına engel olmak, baktılar ki fikri kati o halde dolabın başına geçtiler yeniçerileri buldular. Padişah sizi mahvetmek için insan getirmeğe gidiyor dediler işte o zaman her şey değişti, hem padişah gitti hem kellesi. Zavallı memleketimiz bu gibi dolapların ve cinayetlerin âdeta merkezidir. Eğer şer dolaplar (hüsn-i idare) maksadıyla çevrilmiş olsa idi diyebilirim ki Osmanlı rical-i siyasiyesi dünyanın en büyük diplomatları olurlardı fakat emr-i beraks, işte, işte, o yeniçerilerin bakiyye-i izamı da sekiz senedir aynı dolabı çevirdiler bazıları dolabın pervanesi kırıldı zannına düşmüşlerdi şaşarım belediye intihabatı pek güzel gösterdiki uyuyan yılan fırsat buldukça başını kaldırmakta zerre kadar tereddüt bile etmiyor. Reyler inkısama uğrayacak zamanın ehemmiyeti var dediler ne yaptılar yaptılar intihabatı kazandılar veya kazanacaklar, fakat ne olursa olsun biz o güruha deriz ki: Gözünüzü açın bir Mahmud-ı Sani zuhur edecektir.

Sabitzade Emin Süreyya

Islahat, 28 Kânunusani 1335.

*

-KAZANIYORSANIZ KAZANIN-

Üç yüz yirmi dört senesi içinde vukua gelen ve şüphesiz tarihe geçen Reval mülâkatı Osmanlı İmparatorluğu için mühim bir harita-ı mukadderat resmetmişti... On temmuz üç yüz yirmi dört inkîlabı cennetmekân Sultan Abdülhamid Han'ın yevm-i cülûslarına müsadif olan on dokuz Ağustos'ta ilân edilecekti. Fakat Reval mülâkatının vatan-ı Osmanînin ufk-ı mesuduna sevkedeceği sehab-ı felâkete mani olmak için hürriyet yirmi dokuz gün evvel ilân edilmişti. Büyük bir felâketin şu suretle münadim olmasından dolayı vatan evlâtlarının çehrelerinde nümayan olan server ve hubur ebedî bir surette devam edecek zannedilen bir neşe-i ruhperverin nişanesi gibi idi.

İslâm, Yahudî, Ermeni, Rum emr-i musafahada yekdiğerine rekabet ediyor hatta çingene diye ellerindeki nüfus kağıdında bir kayd ve işareti hürriyette muhalif-i müsavat addeden haymenişin ve seyyar kıptîler bile fart-ı galeyanla bu kaydın devr-i hürriyette doğru olmadığını, Osmanlı sancağı altında yaşayan bütün milel ve akvamın Osmanlı sıfatını haiz bulunması için makamat-ı âliyeye müracaat ediyorlardı. Kıptîlerin şu iddiasını derin nazarlar ile tetkik edenler bundan istidlal ediyorlardı ki ilân-ı hürriyet Osmanlı sancağı altında yaşayan milletlere din ve mezhep ihtilâfatından azade kılarak bir kitle-i vahide halinde yaşamak hislerini ilka eylemiştir.

Fakat bu mesut günler bu imtizac-ı milel ne kadar devam etti bunları on senelik meşrutiyet hayatı içinde yuvarlanan ve vakayi ve hadisatın esbab ve avamil-i hakikisini idrak edenler pekâla takdir ederler.

Meşrutiyetin ilk senelerinde Hükûmet-i Osmaniyeye saf bir muhabbetle dest-i vifâk ve ittihadı uzatan Rumlar, Ermeniler bugün memleketimizde hâkimiyet-i milliyenin üssülesas olan belediye intihabatına katiyen iştirak etmiyorlar acaba bunun sebebi nedir. Beşyüz küsur seneden beri vifâk ile yaşayan milletlerin arasına giren bu bürûdet neden neşet etmiştir, bunu tefsir eden yok... Herkese hain demek kolay. Fakat bunu ispat etmek müşkül...

Türkiye'de yaşayan milletler boykotaj nedir bundan katiyen bîhaber idi. Bu kelimenin ne demek olduğunu millet İttihat ve Terakki komitesinden öğrendi. Boykotun muallimi, üstad-ı yegânesi şüphesiz İttihat komitesidir.

Bosna ve Hersek vilâyetlerini Avusturya resmen ilhak ettiği zaman İttihat ve Terakki komitesi seramedânından Selanikli bir kaç tacir Avusturya feslerine boykot yapılmasına milletin hissiyatını okşayarak etrafa yaymıştı. Fakat ellerinde bulunan ve kâmilen Avusturya metaı olan astraganları değerinden yüzde yüz fazlasıyla millete satmak komiteye bundan da bir hisse ayırmak için kalpak giymesini tavsiye etti ve maksadına da nail oldu.

Sonra bu boykot işi siyasî bir şekle kalp olundu. İzmir sokaklarına elleri kırbaçlı, sopalı bir takım hazele doldu. Bütün Rum bakkal dükkanları sebze, kasap dükkanları önünde dolaştılar. Zann-ı galibe göre üçyüz yirmi yedi ve yirmi sekiz senelerinde revaç bulan baldırı çıplak politikasına keremiyet verildi. Bu yüzden bir çok dükkanlar kapandı, bir çok adamlar döğüldü. Eshab-ı haysiyet baldırı çıplaklara tahkir edildi. İşte bu nifak ve şikakı vatanın harimine, milletlerin, anasır-ı muhtelifenin arasına, ruhuna sokan İttihat ve Terakki idi.

Gayr-i mesul bir hâkimiyetin neşat-ı mugfiliyle bedmest olanlar bu fenalıkların bir gün birikerek bir kitle-i cesime haline girerek yapacağı aksülamel ile cemiyeti aynı mevki ve vaziyete düşüreceğini anlayamadı ve hâlâ da anlayamıyor veyahut anlamak istemiyorlar.

Saadethal ile yaşamayı hayvanlar bile bir hiss-i hayvanî ile idrak ederler. Fakat zulümden itisaftan herkes kaçar ve kendisine saadet bahşedecek ailelerin zîr-i cenahına girmeğe çalışır. Bu his ile mütehassis olan milel-i saireye hak vermeyenler şüphesiz haktan ziyade batıla taabbüd edenlerdir. Aherin yaptığı zulümden fenalıktan bir fikr-i hayırhahî ile yaşamak isteyenlerin hissedar olmasına ne esasat-ı medeniye ve ne de akıl ve mantık müsaade eder.

Bugün bin türlü dolapla, hile ile belediye intihabında kaşarlanmış komite muzafferiyet ediyormuş... Her mahalleye birer mesul katipler ve maiyetlerine de dörder tane memurlar, propagandacılar tefrik edilmiş... Bunlar para ile vesait-i gayr-i meşrua ile, hiyel ve fesad icaliyle kazanıyor. Ve mütemadiyen kazanıyorlarmış... Çünkü bu diyarda en namuslu, en hamiyetli bir adam olabilmek için mutlaka komiteye dahil olmalı... Bunun haricinde bulunan her kim olur ise olsun vatanın şeref ve saadetini hakkıyla nazar-ı dikkate alamazmış... Kazanın, mütemadiyen kazanın... Belediye intihabatında ekseriyeti temin edin... Arkanızdaki on senelik kanlı bir mazinin elvah-ı siyah ve matemini setr etmeden veyahut o mazi-i pürfecayiin hesabını milletle görüp de berâet mazbatası almadan kazanın. Fakat emin olun ki bu emeklerin, bu sa'y ve gayretin semeresini iktitaf etmek size bu sefer katiyen nasip olmayacaktır.

Vatanın bütün mukadderatına hâkim olan kuvvet dört buçuk senedir dinleye, inleye halkta bir hiss-i nefret ve istikrah uyandıran zafer-i nihaî yerine hâkim oldu.

On senedir her işte, her yerde kazandınız. Kazandıkça yıktınız. Ve her kazandıkça bir krallık beldeyi harap ettiniz. Bu son muzafferiyet haleti nez'de bulunan bir hastanın son ve medîd nefesi gibi pek muvakkattir, kazanıyorsunuz. Fakat bir hafre-i mematın kenarında bu kazanmak sizi o hafre-i memat ve fenaya yuvarlayacaktır. Bir parça sabredelim bir âti-i karip bunu bize gösterecektir.

Mahmut Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 31 Kânunusani 1335.

*

UÇURUMUN KENARINDA

Sanki sulh olmuş, sanki hâli tabii avdet etmiş ve sanki memleketin mukadderatı tayin edilmiş gibi herkes lâkayd, gazeteler isnadat ve şahsiyatla lebaleb, hiç bir ağızdan vatan, ati-i vatan hakkında bir feryat, bir temenni yükselmiyor; herkes şahsını düşünüyor, hiç bir tarafta bir eser-i teşebbüs, eser-i hayat görülemiyor. Sanki ellerimiz bağlı. Mukadderata tevdi-i umur etmişiz.

Paris'te toplanan itilâf murahhasları cihanın mukadderatını tayin etmekle meşgul. Yunanistan, Ermenistan, Arabistan ve sonra en kavi devletler hep Türk vatanının mirasına konmak yahut bir parça koparmak için uğraşıyorlar, kapı kapı dolaşıyorlar. Etek etek merhametler, müzaheretler dileniyorlar ve muhakkakdır ki taraftar da temin ediyorlar. Fakat biz sanki memleketin mukadderatı tayin edilmiş gibi hâlâ lâkaydız.

Her dairede bir tezebzüb-i idarî meşhud. Hükûmetin aczi revnüma. Cihan değişti efkârda tebeddül husule geldi. Hâlâ eski zihniyetler, eski prensiplerle iş görmek istiyoruz.

İdaremiz sakat. Siyasetimiz ise bütün bütün berbat. Etrafımızda neler oluyor, neler olacak? Belli değil. Hükûmet ne yapıyor, ne yaptı sulha ne gibi esaslarla hazırlandı. Ve hukuk-i milliyemizi muhafaza için ne gibi hususata tevessül, hangi esbaba teşebbüs etti? Hiç kimsenin malûmu değil.

"Hak kuvvetindir" düsturu artık vicdan-ı cihana muvacehesinde mesmu olamaz. Olsa bile yükselecek saday-ı itirazda ikaz her tecavüzü durdurabilir. Memleketimiz taraf taraf işgal olunuyor, murakabeler biraz sonra müdahale derecesini buluyor. Ve sanki bir şey olmamış gibi sükut ediliyor, azacak olsun ibraz-ı mevcudiyet edilmiyor.

Hükûmete rehber-i siyaset olmaları icab eden payitaht matbuatı ve onlara peyrev olan taşra gazeteleri serapa şahsiyat vadisinde icale-i kalem ediyorlar. Meydanda bir (ittihatçı, itilâfçı) davasıdır, gidiyor.

Sanki bu iki fırka mensupları kardaş bir ırktan ve hatta bir mezhepten değillermiş gibi yekdiğerinin boğazına sarılıyorlar. Fırka münazaatından gaye ve âti-i vatan, itilây-ı millet olduğu gibi unutulmuş ve yalnız "Sen şusun ben buyum. Şu senin bu benim" iddiaları meydan almıştır.

Etrafımızda olduğu gibi içimizde de düşmanlarımız var. Dahil ve hariç biz Türklerin, Müslümanların yekdiğerini çekiştirmelerini memnuniyetle seyrediyorlar. Ve hepsi bizim bu hâllerimizden bir parça daha

istifade etmek için çalışıyorlar, fırsat bekliyorlar. Biz hep bu hallere karşı lâkayd, hâlâ birbirimize karşı rakip mevkiinde kalmakla demgüzarız.

Harpte mağlub, şerefle, şanla terk-i silâh ettik. Terk-i silâh etmek mağlup olmak değildir. Binaenaleyh kendimizi mağlup göstererek mevcudiyet ve menfaat-ı milliyemizi tehlikeye düşürüyoruz. Almanlar, Bulgarlar el ele vermişler bütün milletçe aralarında her nevi husumete karşı bir mütareke akdetmişler ve harice karşı müttefiken karar vermişlerdir. Onlar, sulh konferansının vereceği mukarreratı her hâlde körü körüne kabul etmeyeceklerdir. Ya biz?

Sanki sulh olmuş, sanki hâl-i tabii avdet etmiş ve sanki memleketin mukadderatı tayin edilmiş gibi müthiş bir lâkaydıya düşmüşüz. Demek uçurumun kenarındayız.

Allah bu milletin zahiri olsun.

Anadolu, 11 Şubat 1335.

*

TEBLİĞ-İ RESMÎ

İZMİR MEVKİ KUMANDANLIĞINDAN

1- Şubatın 23 üncü pazar günü öğleden sonra saat dört raddelerinde Çayırlıbahçenin Hacı İstilya civarındaki Memiko Niko'nun meyhanesinde çalgı çaldırıp işret etmekte olan ahalinin silâh dahi atmakta olduklarını gören ve iki neferle devriye yapan polis Cemşid Efendi meyhaneye takarrüp edince üzerlerine silâh atılması ve devriyedeki Mehmet Onbaşının bıçakla arkasından yaralanması üzerine polis efendi istimdat ve tehdit maksadıyla havaya birkaç el silâh atmış ve ahali devriyeye taarruz ve Çalgılıbahçe polis merkezi civarına dört bini mütecaviz Rum ahali tecemmua başlayıp birçok silâh endaht etmişlerdir. Mevki kumandanı muavini Binbaşı Hüsnü Bey kumandasındaki süvari ve piyade kıtaatı mahall-i vak'aya yetişerek ahaliye hiç bir zarar dokunmaksızın dağıtılmış ve vukuu muhakkak olan zayiat-ı azimeye meydan bırakılmamıştır. Ahaliden vak'aya iştirak eden yalnız bir Rum mercuh vardır.

İşbu vak'ada polis memurlarından Hamza Efendi müteaddit mermi ve kama yaraları alarak vazife uğrunda maateessüf vefat etmiş ve dört nizamiye neferi mecruh düşmüştür. Bir polis memuru dahi hakarete uğrayarak Basmahane'ye götürülüp tevkif edilmek istenilmiş ise de istirdad

olunmuştur. Bu mesele hakkında matbuatta görülen hilaf-ı hakikat ve mütenakız neşriyatı tashihen ilân-ı keyfiyet olunur.

2- Köylü gazetesi 21 Şubat sene 1335 tarihli nüshasında tahdiş-i ezhan-ı mucip neşriyatta bulunduğundan dolayı idare-i örfiye kararnamesinin altıncı maddesine tevfikan bila müddet tatil olunmuştur.

Müsavat, 25 Şubat 1335

*

-NE VERİLİR NE ALINIR-

Saika-ı kaderle hâli adaya düşen kazazedeler gibi bütün milel ve akvam merkez-i siyaset olan Paris şehrinde inikad eden sulh konferansının mukarreratına muntazır. Bu şehirden sadır olacak hükm ve kararın asar-ı fiiliyesini görebilmek için hararetli günler geçiriyor fakat teşnegân-ı zülâl-i sulh olan ümem ve akvamın kemal-i tehalükle beklediği bu netice henüz saha-ı kavliyattan fiili bir safhaya dahil olmamıştır. İntizarla geçen eyyamın ruha verdiği kut-ı müz'ice umum halkın asabında bir gerginlik husule getirmektedir.

Nasıl olmasın ki milyonlarca insan cemiyet-i beşeriye arasından gayboldu. Muvazene-i cihan bozularak hayat-ı umumiyeye bir herc ü merc ariz oldu. Mübadele-i eşya usulü ta esasından bozularak levazımat-ı medeniye her sınıf ve tabaka için istihlak edilemeyecek derecede tereffua uğradı... Derd-i maişet umumî bir hastalık gibi küre-i arzın her kıta sükkânını istila eyledi... Fabrikalar muattal, araziler gayr-i mezru bir halde... Hülasa her taraf harabe-i matluka içinde mahkum-ı zeval. Maveray-ı perdenin nelere, ne gibi emellere saha-ı cevelan olduğunu nafiz nazarlarla sahte karib bir surette keşf edebilmek hassasınadan mahrum başlar mütemadiyen havadis-i kâzibe fabrikalarında imalat ile meşgul bir kısmı da sulh konferansı muvacehesine bir emir ve fiile (?) çıkabilmek için tertibat ihzar ile nokta-i istihdafa doğru yürüyor.

Atina menabiinden eyyam ve leyal varid olan ve İzmir muhitine sür'at-ı berkıyye gibi yayılan havadisler tedkik edilecek olur ise bütün mesail-i siyasiye hal edilmiş ve küre-i arz adeta dört, beş devlet beyninde taksim edilerek harp ile istihsal edilmesi mümkün olmayan siyasî metalip demir kalemlerin ucundan dökülen kelimat ile tesviye olunmuş gibi... Konya tarikini irae edecek derecede yalanlar icap eden şımarık-

lıklar gösteren o menba-ı kâzibin hafifü'l akl sükkanı her arzunun-mâlâyutak olsa bile de-is'af edileceğinden katiyen emin görünerek Türk'ün ayranını kabartmakta devam ediyor. Halbuki kainatta büyük lokmaları daima kavilerin kendi hislerine ayırdıklarını idrakten pek uzak istinaf ve temyizi olmamak üzere bir milletin hakkında verilecek kararın suret-i tatbiki me'mul edildiği gibi kolay olmasa gerek. Çünkü; katiyet kesb eden bir hükmün bir ferd üzerinde tatbikiyle bir milletin üzerinde tatbiki arasında pek büyük fark vardır. Birisi suhuletle tatbik olunsa bile ikincisinde tesadüf edilecek müşkilat-ı azime karar sahiplerini bile amîk bir düşünceye sevk eder.

Küçüklüğü nisbetinde pek aç gözlü olan devletler sulh mukarreratının kendilerine emval-i metruke veya magsubeden lüzumu kadar bilad hediye edileceğinden ümidvâr olarak pür neşe... Bir çok memalik-i vasiayı birbirlerine peşkeş geçenlerin bir kêre de magsub-ı minhin muvafakatını istihsale lüzum görmeyeceklermi? Bir menfaat temin edilmeden talep edilen veya cebren alınmak istenilen bir şeyin mukabilini magsub-ı minhe irâka-i demle ödettirmek ister. Yoksa mukabil-i menfaat olmayınca bi'r rıza bir santim toprak verilemez. Zira mütareke-den evvel cihana bir nizam-ı medenî ve adlî vermek üzere ortaya çıkanların vaziyeti cihanşümul maraz-ı ictimaîyi tedaviedecek bir hekim gibi idi. Sulh masasında bu sıfat değişecek olur ise mesuliyet elbette müsebbiblerine raci olacaktır.

Biz istikbal için salah görüyoruz. Öteden beri Türk tokadıyla sersem gezmeğe alışmış şımarık ve aç gözlü komşumuzun memleket içinde ihdas eylediği çirkin vakayi dolayısıyla ehli İslâm beyninde husule gelen infial-i umumîyi inzar-ı cihana iblağ eylemek için teşrih-i mesele ediyoruz yoksa sulh konferansı gasıb sıfatıyla değil adil sıfatıyla kararlarını verecektir. Yaşamağa azm etmiş bir millet mevcudiyetini muhafaza etmek için her türlü fedakarlığı göze aldırmıştır. Osmanlı vatanı ne verilir ve ne de cebren alınır.

Mahmut Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 28 Şubat 1335

*

-SIHHİYE TEŞKİLÂTI İMİŞ-

Gün geçtikçe vaziyet-i siyasiyenin az, çok kesb-i vüzuh etmesine rağmen akıl ve mantıkın reddedeceği bazı halâtı zamanın ilcaatı kabulde

bize adeta haber ediyor. Bunun kabul veya reddinde en ziyade alakadar olan veyahut meselenin hal ve faslında sıfat-ı hâkimiyete malik bulunan vaziyet-i siyasiyeden ziyade milletin basiret ve teyakkuzudur. Maksat ve emelin mechulat-ı mazlumesine infaz-ı nazar eden millet-i Osmaniyenin tezahürat-ı mütevelliyesi bizi ye's ve fütura düşürmekten ziyade sürur ve hubura mustagrık kılmaktadır. Şu halât-ı ruhiye ve milliyeyi müşahade edip de akıbetten nevmid olmak doğrusu mühit-i rü'yette fazla bir bedbinliktir.

Çelimsiz ve natüvan vücuduyla küre-i arzı bir fitne ocağına çevirmek hülyasıyla Yunan hükûmetinin merdut olduğu kadar üryan siyasetler arkasında perverde ettiği sefil emellerin sıhhiye teşkilâtı bahanesiyle saha-ı aray-ı imkan olmasına sa'y ve gayret ettiğini bugün idrak etmeyen bir ferd yoktur.

Dindaşlarından sefalet ve hastalık yüzünden muhtac-ı muavenet olanlara yardım etmek arzuy-ı insaniyetperverânesiyle nefs-i İzmir'de olduğu gibi mülhakatta da birer salib-i ahmer heyetleri teşkil etmek teşebbüsünde bulunduğunu haber alıyoruz. Şu teşebbüs zahiren medeniyet ve insaniyetle alakadar olmak dolayısıyla ve hele evveli de gayet mantıkî ve nefsülemre muvafık görülür. Ve belki de öyle telakki olunur.

Fakat yukarıda dediğimiz gibi akıl ve mantıkın kabul etmeyeceği bazı ahvali zamanın icabatı bizi kabule muztarr bırakabilir nitekim ki bırakdı. İzmir halen saha-ı harp değil iken Yunan hükûmeti bittakrip İzmir Rum hastahanesine vaz-ı yed ederek salib-i ahmer kisvesi altında oraya bir Yunan bandırası çekti. Ve sonra o bandıranın verdiği bir gurur ile teşkilâtını tevsi etmek, bütün vilâyete teşmil eylemek sevdasına düştü. Kavm-i Yunan bu sevda peşinde tıknefes koşmakta iken öbür tarafta millet-i Osmaniyede mevki-i siyasî ve ictimaîsine gayet muzır gördüğü teşkilât-ı mezkureyi her ne bahasına olur ise bozmak, esasından yıkmak üzere azimkâr hareket etmeğe ahd ve misak eyledi.

Milliyet ve vatan mesailinde kelimenin bütün manasıyla mutassıp olan Anadolu halkı sıhhiye teşkilâtı bahanesiyle karşılarında bir Yunan bandırasının pişmiş kelle gibi müstehzi bir surette temevvüc ettiğini görmek istemiyorlar. Yunan kendi vatanına nasıl bir his ve muhabbetle merbut ise ondan belki de bin kat fazlasıyla bir Türk kendi vatanına bağlıdır. Bu bağı Yunan hükûmetinin zayıf elleri çözemez. Bu hakikati anlayamamış iseler pek yazık.

Anadolu'da bihamduhuteala hiç bir sâri hastalık olmadığı gibi oralarda yaşayan anasır arasında da tedavi ve tesliyeye muhtaç kimse yok-

tur. Anadolu'nun saf, ceyyit havası salib-i ahmerin uzatacağı dest-i muaveneti kabulden müstağnidir!.

Maksat; insanî bir hisle sefil ve mariz olanların tedavisi, terfih-i ahvali ise Anadolu'ya yayılmakta mana yoktur. Bu gibileri başka yerlerde aramalıdır vakitsiz yakılan bir meşale ile barut fıçısına takarrüp helakı tevlid eder. Biz şimdiden ihtar ediyoruz; bu hareketten ictinap ediniz zira akıbeti pek vahimdir. Acemi cambaz gibi ip üzerinde oynayanlar pek çabuk muvazenelerini kaybederek bir cism-i biruh haline zeminde sukut ederler.

Küçük bir hareket, mahdud bir teşebbüs bile bütün asabiyetleri üzerine bulunan Anadolu halkının umumî bir kıyamını ihtaç edecektir. Bunun neticesi her ne olur ise hiç bir vakit de müsebbiblerine bir menfaat temin edemeyecektir. Yine tekrar ediyor ve alenen söylüyoruz ki Yunan salib-i ahmer teşkilâtı mülhakata katiyen girmeyecektir. Bu ümid arkasından koşanlar şimdiden kendilerine bir mezar hafr etsinler. Müdafaa-i nefse bir kitle-i vahide şeklinde karar-ı katî veren Anadolu halkı her makamdan teminat talep ediyor. Bu teminatın itasında süratle hareket edilmesini selâmet-i memleket namına temenni eyleriz..

Mahmut Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 2 Mart 1335

*

TEBLİĞ-İ RESMÎ

1- 5-2-25 tarihli kararname mucibince idare-i örfiye câri olan mahallerde her nev' kütüb ve resail ve evrak ile matbuat-ı mevkute ve gayr-i mevkute kabettab sansüre tabi tutulacaktır.

2- Matbuatın sansür muamelatıyla iştigal etmek üzere kumandanlık erkân-ı harbiye ikinci şubesinin emrinde müteşekkil bir heyet kışla dahilinde ifa-ı vazife edecektir.

3- İşbu heyet her gün badezzeval saat ikiden altı sonraya kadar devam etmek üzere 6-3-35 tarihinden itibaren ifa-ı vazife başlayacaktır.

4- Evkat-ı muayyene zarfında gazetelerden ikişer nüshasının kablettab matbuat sansür heyetine getirilip gösterilmesi lâzımdır.

5- Sansürce tayyedilen makalat ibka veyahut sansüre ibraz edilmeksizin başkaca makalat ve telgraf derci memnu olup hilafında hareket eden-

lerin ceraid-i yevmiye ve resail-i mevkutesi muvakkaten tatil ve sahipleri kararname-i mezkur mevaddı vechle teçziye edilmek üzere divan-ı harb-ı örfîye tevdi edilecekleri ilân olunur.

İzmir Mevki Kumandanı
Kaymakam
Arif

Islahat, 6 Mart 1335

*

-BELEDİYEDEN BEKLEDİKLERİMİZ-

Son asırlarda hayat-ı beşerin huzur ve istirahatı için vaz' edilen sıhhî ve medenî desatir tecarib-i adidenin neticesi olarak bir ilm-i fenne istinad ediyor. Akıl ve mantıkla tecrübenin bir noktada ictimaından hasıl olan kavanin-i içtimaiyeye mabihittatbik ve'lamel derecesinde riayet etmek herkes için bir lâzıme-i medeniyedir, bu ilmin haricinde ihtiyacat-ı medeniyeye çaresiz olabilmek maksadıyla yapılacak her türlü tedabir bir kıymet-i ilmiyeyi haiz olamadığı için hiç bir zaman semeredar olamaz... Bundan iki, üç asır evvel mazgallı hanelerde imrar-ı hayat etmek pek makul iken bugün bu tarzda inşa edilmiş hanelerin evsaf ve hikayatı tarihe nakl edilmiş birer efsane gibi telakki edilmektedir. Geniş bir bahçenin mühit-i safında inşa edilmiş müferrih bir hanede ihtiyar-ı ikamet eden bir adam dört duvardan ibaret mazgallı bir binayı tahattur veya tahayyül edince bir zulmet içinde kalmış gibi mutlaka ruhen muazzep olur.

Kanun-ı tekamül hiç bir mevaniin cereyanını tevkif edemeyeceği bir seyr-i tabii ile nokta-i müntehaya doğru yürüyor. Kanun-ı tekamülün seyrini takip etmek medenî insanlar için bir fariza-ı içtimaiyedir.

Biz kanun-ı tekamülü, ihtiyacat-ı medeniyeyi lâzıme-i hayat müsabesinde telakki ile şimdiye kadar bir mevcudiyet gösteremedik.

Gazizade Mahmut Muhtar Paşa'nın zaman-ı vilâyetinde belediye riyasetine intihap edilen Uşakîzade Muammer Bey'in Heyet-i Belediye ile tanzim eylediği bir projede tanzifat umuru demirbaş eşyasıyla maan bir müteahhide verilecek idi. Bu projedeki muhassenat sarih, ayan rakamlar ile tayin ediyordu.

Bugün belediye bütçesinde yalnız tanzifat için kırk sekiz bin lira kadar mühim bir meblağ vardır. Acaba sarf ve istihlak edilen kırk sekiz bin

liraya mukabil memleketin tanzifatı hakkıyla icra ediliyor mu? Bu suale sokakların hal-i hazır bir şahit olduğu için teşrihden sarf-ı nazar ediyoruz. Sıhhat-i umumiye vikaye ve tanzifat umurunu temin için yevmiye elli, altmış guruşla istihdam edilen amelelerin meydana getirdikleri işler kerkesin gözü önünde bir levha-i hazin suretinde duruyor. Bunun için tanzifat umurunu bir şirkete veya bir müteahhide vermek bir tedbir-i ensebdir. Belediye 48 bin lira israf edip de memlekette bir temizlik vücuda getiremediğine mukabil on bin lira noksan ile bu iş bir müteahhide ihale ettiği takdirde hem on bin lira tasarruf etmiş olacak hem de bütün esvak ve mahallatı temiz bir halde bulundurmak için müteahhit üzerinde bir hakk-ı murakabeye malik bulunacaktır. Bu suret kabul edildiği takdirde belediye en müz'iç bir işten kurtulmuş olur.

Demirbaş eşya belediyeden ita edildiği, paçavra, kemik satışından hasıl olacak menafi de müteahhide terk olunduğu halde bu işe bir çok talip zuhur edeceğine şüphe yoktur.

Eğer biz muhafazakarlıktan çıkar da zamanın icabatına göre bir fikri teceddüdperverane ile yeni usuller, yeni nazariyeler takip edecek olur isek bunun bir mazarrat tevlit edeceğini katiyen hatırdan çıkarmamalıyız.

Koskoca bir memleket halkının alakadar olduğu bu gibi mesail-i mühimmede eslafın tatbik ettiği sakim usulleri, hata-i alud nazariyeleri kabul ederek idame ettirmekte bir hikmet, bir menfaat tasavvur edilemez. Hâlâ bakar da görmez tanzifat memurları, müfettişleri devr-i esvak ile gündüzleri geceye kalb etmeğe ve bu suretle muayyen maaş günlerinden bir gün daha kazanmağa çalışmaktan başka bir iş gördükleri yok...

Verilecek yeni emri icra ettirmek için köhneleşmiş dimağlardan ziyade fikr-i teceddüte malik kafalar lâzımdır. Kağıt üzerinde kalan mukarrerat halkın dört gözle intizar ettiği icraatı temine gayr-i kâfi olduğundan tanzifattan evvel sabit ve muayyen bir program dairesinde ciddi esaslı bir tensikat icrasına başlamalıdır. Biz iddia ederiz ki bir makine ile yeni bir vapur veyahut yeni bir vapurla eski bir makine milleti matlup olan sahil-i selâmete isal edemez.

Mahmut Tahirü'l-mevlevi

Islahat, 10 Mart 1335

*

ŞANLI TOPLANMA

Kanımızla yoğrulmuş ve âdeta kemiklerimizle kurulmuş olan şanlı canlı memleketimiz üzerinde birtakım haksız Yunan dileklerine karşı, vatanımız üzerindeki hakkımızın yalnız tarih cihetini değil aynı zamanda ilim ve hukuk yönünü de kuvvetli deliller ile ispat etmek ve gayr-ı muhik mutalibi red ile vatanımız etrafında dönem ihtirasları protesto eylemek üzere Türk ocağının teşebbüsüyle dün öğleyinden sonra saat dörtte İzmir Tiyatrosunda büyük bir toplanma olmuştur.

Bu toplanmaya binlerce vatandaşlar iştirak eylediğinden tiyatronun içi ağzına ve adeta tavanlarına kadar dolduktan sonra binlerce ahali de dışarıda kalmıştır. Merasim Türk Ocağı murahhası Vasıf Bey'in okuduğu uzun ve beliğ bir nutukla başlamıştır. Bu nutukta bu vatan üzerinde âlemin ve hukukun bütün teyidatıyla sabit olan hakkımız deşilmiş ve hatip defalarca sürekli surette alkışlanmıştır.

Nutuktan sonra büyük devletlerin İzmir'deki muhterem mümessillerine verilmek üzere ittihaz olunan üç maddelik mukarrerat umumen tasvip edilmiş ve binlerce halk geldikleri gibi, sükun ve vekarı bile hürmete mecbur edecek bir asalet-i milliye ile dağılmıştır.

Köylü, 14 Mart 1335

*

KONGRE'YE SELÂM

Bu mübarek topraklarda zerre kadar bir hakları olmadığı halde, türedi bir mürtecilikle bizlerden mazi ve istikbal gasbına kalkışanlara karşı, hukuk-ı mukaddesemizi müdafaa ve muhafaza etmek üzere kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyetinin bugün açılacak olan büyük kongresine selam ve istir(h)am!

Bu şanlı kongreye Aydın vilâyeti ile Menteşe ve Karesi müstakil livalarının tekmil liva ve kazaları iştirak edecek , vilâyetimiz halkı ile bu sancak ahalisinin de nisbet ve âmalini bihakkın temsil ettirmek üzere vilâyet ve liva merkezleriyle bütün kazaların müftü ve belediye reisleri taraf alacağı gibi, bütün içtimai tabakalara mensup sınıfların da başkaca murahhas ve mümessilleri de kongreye dahil olacaklardır.

Şu halde bu büyük kongre; Aydın vilâyeti ile Menteşe ve Karesi sancakları İslâm ahalisinin üçyüzü aşkın murahhas ve mümessillerinden mü-

rekkeben açılacak ve milletin pek muhik âmâl-ı milliyesi bu kongrenin havza-i selimesinden, havsala-i âleme şayi ve münteşir olacaktır.

Kongre; müddei değil müdafidir. Biz kimseden bir karış bile yer istemiyoruz; bilakis sulh ve selâmet-i âlem için, başka ırkların mütemerkiz ve mütekâsif oldukları yerlerde milliyet fenomenine hürmet eyledik; fakat Anadolu'da meselâ başka türlüdür. Her kavim ve millet gibi bizim de, maziden tuğyan ederek istikbale ittisal-i kesb eylemiş hukukumuz vardır; ve sonra herkes gibi bizim de hakk-ı hayat ve hakk-ı beka denilen mukaddes bir hakkımız daha vardır; bir ırkın inad ve ihtirası uğruna, diğer bir unsurun hayat ve bekası harap edilemez.

Pek bariz ve pek müsellem olan hukukumuzu mudafaaya müvekkel Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyetini manen ve meddeten teyid ve takviye eyliyerek büyük kongrenin, en âli bir maksad ve emel ile İzmir'de inikadını alkışlar ve din ve milletle mülk ve milletle hayırlı ve özlü hizmetler ifasına muvaffakiyetini ulu Tanrının lutf ve kereminden istida ederek, selam ve ihtiramlarımızı cemiyete ve muhterem murahhas beyefendilere tekrar iblağ ederiz.

Köylü, 17 Mart 1335

*

MÜDAFAA-İ HUKUK-I OSMANİYE KONGRESİ

Dün Beyler Sokağında Millî Sinemada Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin umumî kongresi inikada başladı. Tıpkı İttikat ve Terakki kongrelerinde olduğu gibi "Evet efendim"le her türlü teklifata el ve baş işaretleriyle muvafakat ediliyor. Vaziyeti tenvir, cemiyetin saha-i faaliyetini tayin için söz söylemek isteyenler emr-i vakiler karşısında bulunduruluyor. Ve bu suretle efendilerimiz bildikleri gibi bilvasıta icraatta devam ediyorlar.

Hukuk-ı Beşer, 18 Mart 1335

*

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti vilâyetimiz ile Menteşe ve Karesi kazaları müftüleri ve belediye reisleri ve sunuf-ı ahalisi mümes-

sillerinden mürekkep olmak üzere dünkü pazartesi günü saat onda Millî Kütüphane'de büyük kongresini akd eylemiştir.

Ahenk, 18 Mart 1335

*

Hürriyet ve İtilâf Fırkası İzmir Şube-i Merkeziyesinden Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin bugün akdettiği kongrede maksad-ı ictimadan inhiraf ile İttihat ve Terakki fikir ve kanaatini temsil ve ihya ve siyanet-i dahiliye ile iştigal istenildiği anlaşıldığından fırkamız aza ve efradı müzakerata iştirak edemeyeceğini beyan eyler.

Islahat, 19 Mart 1335

*

DÜNKÜ KONGRE

Dün hukuk-ı mukaddese-i Osmaniyeyi müdafaa etmek üzere Aydın vilâyeti ile Menteşe ve Karesi müstakil livalarının bütün ahalisini temsil eden zevattan mürekkep heyet Millî Kütüphane Sinemasında muhteşem bir kongre akd eyledi.

Bu kongre ne tarihe, ne insaniyete, ne hukuk-ı düvele, ne de sulh-i umumiye esas ittihaz edilen Wilson prensibine muvafık olmayan bazı âmal-ı ecnebiyeyi protesto etmek üzere vukubulan teşebbüsatı beray-ı tedkik inikad eylemiş idi. Bu kadar vazıh bir meselede hakk-ı sarihimizi müdafaa mecburiyetinde kaldığımızdan dolayı vicdan-ı beşer namına cidden müteessiriz. Dünyaya medeniyet, adalet neşreden millet ve devletler -ki Türkler kendilerine rabt-ı ümid etmişlerdir- bizim muhafaza-i hayat kaydıyla çırpınmamıza esasen meydan vermemeli idiler. Fakat biz o hale geldik ki bazı devlet ve milletlerin yırtıcı pençelerinin acısını ta ciğerimizde his eylemekte olduğumuz sırada bittabi sükut edemez idik.

İşte bundan dolayıdır ki aylardan beri bütün İzmir ve havalisi bu büyük ve mukaddes bir fikir ile çırpındı durdu. Ve dünkü kongre hiçbir kimseye, hiçbir devlete, hiçbir millete tecavüz kasdıyla değil, her ferdin, her hükûmetin her milletin Hakk-ı meşruu olan müdafaa-i nefs endişesinin muhassalası idi.

Bilhassa taşradan böyle bir fikr-i vatanperverane ile gelen zevat-ı kiram her türlü takdirlere sezadır.

Ancak bir noktayı kemal-i teessüfle, milyonlarca tahayyüfle kayda mecburuz ki böyle bir fikr-i mukaddesi "İttihat Terakki" kendisine âlet-i mevcudiyet etmek cinayetinde de bulundu.

Evet! Yüzbin teessüf, milyon hayf! Artık herkesce anlaşılmış bir hakikattir. Devede kulak derecesinde kalan bakiye-i vatanımızı İttihat ve Terakki kuvvetinin bir memlekette mevcut olmadığını ispat etmek şartıyla kurtarabileceğiz. Ve bu millet o kuvvet-i mekinenin esiri olmadığını ve cinayat-ı sabıkadan biri olduğunu fiiliyat ile dünyaya göstermez ise mahvolmaya mahkumdur.

Bu kadar vazıh bir hakikata karşı bütün dünya nazarında Türklerin sebeb-i ittihamı olan o harb-i meşumun böyle bir mesele-i vataniyeyi kalkan ittihaz ederek ispat-ı mevcudiyet etmek istemelerine karşı istimal edecek terkib ve kelime bulmakta aciz kalıyoruz.

Bu kongrede farz edelim bir heyet, bir encümen intihap olunuyor. Yukarıda söylediğimiz üzre büyük bir azm-i vatanperverane ile İzmir'e kadar gelen zevat-ı muhterem iğfal edilerek belediye reis-i sabık ve milleti bu hale düşürenlerin serefrazı Doktor Nazım'ın kayınpederi ve hemfikri Refik, Şerefzade Rıza, Karabina Ali Efendiler ve saire güya ihraz-ı ekseriyet ediyor. Gülelim mi, ağlayalım mı?

Bu efendiler hain değiller ise her halde idrakten mahrumdular. Bir daha söyleyelim.

Müsavat 18 Mart 1335

*

MEMLEKETİN KURTULMASI İTTİHAT VE TERAKKİ RUHUNUN TÜRKİYE'DE ARTIK PAYİDAR OLMADIĞINI VE OLAMAYACAĞINI İSPAT İLE MÜMKÜNDÜR.

Şu halde hem bir taraftan bu ictima-ı mukaddesi telvis hem de güneş görmüş yılan gibi şu buhranlı zamanda ihtifagahından çıkıp milletin son ümidini suya düşürmek isteyen kimselere ne isim verelim?

Bu gibi zevatın hukuk-ı Osmaniye ile münasebetleri aradan seneler geçip de islah-ı hal eyledikleri anlaşıldığı surette mevzubahs olabilir. Kendileri güneşe çekilerek eski günahlarının vicdanlarına yüklediği bâr-ı sakili tahfif için tövbe ve istigfar ile meşgul olsunlar.

Evvelki günkü makalemizde yazdığımız üzre Gazi Muhtar Paşa gibi hamiyeti, haysiyeti bütün dünyaca müsellem olan bir zat "Ben sadaretimde İttihatçılara muavenet ettim bundan dolayı huzur-ı ilahiye ma'siyetkâr olarak gidiyorum. Siz bu hususta müsamaha etmeyiniz." mealinde Tevfik Paşa kabinesine halet-i nez'inde vasiyette bulunuyor. Ve dikkat olsun ki Gazi Muhtar Paşa'nın, bu büyük ve asil zatın o merhameti de birçok erbab-ı fikr ve kalem tarafından bir cinayet olmak üzre telakki edilerek müstahakk-ı afv addedilmiyor. Sonra "İttihat ve Terakki" mezaliminde alakadar olan birinciler hiçbir hiss-i haya duymayarak milletin her işine yine burunlarını sokmak cüretinde bulunuyorlar. Hâlâ ma'siyetkar olduklarından tegafül ediyorlar.

Böyle bir emel-i mukaddes ile ictima eden zevatın hüsniniyetleri vatanperverlikleri ne kadar şayan-ı şükran ise "İttihat ve Terakki"nin bütün seyyiatına az çok taraftar olan şu yaramaz vatan çocuklarının memleketin halasını asla nazar-ı dikkate almayarak hâlâ eski zihniyette devam etmelerine hayret ediyoruz.

Heyet-i mezkureye intihap edilmiş olan zevat-ı sairenin böyle şaibedar kimselerle teşrik-i mesai etmeyecekleri tebiidir.

Müsavat 18 Mart 1335

*

BÜYÜK KONGRE

Dün sabah saat onda Millî Kütüphane Sinemasında muhterem Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin akd eylediği büyük kongrede cemiyet tarafından okunan ve bazı taraflarının matbuata geçmesi muvafık olamayacağından dolayı çıkarılan muhtıradır:

Muhterem Efendiler;

Zavallı memleketimizin harb-i umumî esnasında maruz kaldığı silsile-i masaib yetmiyormuş gibi, şimdi de en mukaddes ve sarih haklarımıza uzatılmak istenen mutaarrız elleri ve dilleri görmekle, işitmekle müteellim oluyoruz.

En sakin ruhlara bile bir hiss-i telehhüf galeyan telkininden hali kalmayan bu taarruzun cümlemizi doğrudan doğruya alakadar ve her birimizin meşru mukaddesatına tecavüz manasını ifade eden bir şekli de hiç şüphesiz Anadolu sevail-i garbiyesi ve dolayısıyla vilâyetimizle kardeş livalarımız üzerinde perverde edilen istilakar emellerdir.

Bu cümleden olarak vaziyet-i ahireden istifadeye yeltenen bir devlet ırkan, tarihen, iktisaden, hukukan Türk olan ve ila maşallah yine de Türk kalması icap eden bu güzel topraklarımız ve cennet kadar güzel sahillerimiz için hiç bir kıymet-i ilmiye ve ameliye ifade edemeyen bir takım hukuk-ı tarihiyeden dem urmakta ve bu fikrini teyid sadedinde eser-i tasnii ve tertibi olan erkam ile nüfus-ı mevcudenin ekseriyetinin kendisine mensup olduğunu iddia etmektedir.

Bittabi, haksız iddialar ve boş fikirler etrafında icrası pek lâzım olan gürültülü neşriyatı ve telkinatı katiyen ihmal etmeyerek hemen dünyanın her tarafına heyetler izam ve matbuatı bu gayenin teminine alet ittihaz ederek vasi mikyasta tedbirler ile efkâr-ı umumiye-i cihanı tağlit etmektedir.

Eba enced varisi olduğumuz ve üzerinde şüphesiz ve tereddütsüz en katî ve meşru tarihi haklarımızı müstakar olarak gördüğümüz bugün için de gerek nüfus-ı mevcudenin ekseriyet-i hakimesine malik ve gerekse ulum-ı hazıranın -Bir toprağın herhangi bir milliyete aidiyetini ispat içinaramakta olduğu şerâit ve evsafı bitamamiha haiz bulunduğumuz aziz yurdumuza doğru uzanan bu bedbah düşüncelere mukabelede bulunacak seday-ı hak ve hakikati alakadar makamata isma gibi necip bir emelin mahsulü olan ve şahsiyet-i maneviyesi hiçbir fırka-ı siyasiye ile alakadar bulunmayan Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti bugün kuvvet ve kudret-i hayatiyesini evvela bu sarih haktan ve saniyeden ancak muhafaza-i haysiyet ve istiklâl endişesiyle çırpınan ruhlarınızdan alarak işe başlamıştı.

Ve işte şu dakikada onun en küçük bir işaretine müstacelen icabetle vilâyet ve kardeş livaların her tarafından koşup gelen heyet-i muhteremeniz huzurunda mesaisi hakkında lâzım gelen malumatı verecek fakat aynı zamanda heyecan ve infiallerinizi feyz ve bereketiyle sizden velhak temsil ettiğiniz iki milyonu mütecaviz bir kitle-i milliye-i Osmaniyeden iktibas-ı nur ve hayat etmek sadetini mazhariyetle bahtiyardır.

Efendiler, cemiyetiniz mesaisinden müsbet bir netice elde edebilmek için evvela karşı tarafın müddeiyatını inceden inceye tetkik etmek mecburiyetinde kalmış, bunu yaptığı zaman da ortada dolaşan bütün mugalataların ve irtikab edilen safsataların başlıca nüfus meselesi etrafında devran ettiğini görmüştür. Filhakika düşmanımız Anadolu sevail-i garbiyesi nüfusunun ekseriyetini kendilerinin teşkil ettiğini ve binaenaleyh son Wilson prensiplerine göre bu memleketlerin kendilerine aidiyetini iddia etmektedirler.

Nefsülemre derece-i mugayireti pek aşikar olan bu vaziyet karşısında ise yar ve ağyar nazarında izhar-ı hakikata medar olacak vesaiki cem ve telfik ederek bundan evvelen muntazam bir memleket haritası saniyen bu mukaddes yurdun ithiva ettiği nüfusun memleket memleket mikdar ve cinsini müş'ir rakamları şekillerle ifade eden bir levha vücuda getirmiştir. Bu muhtıralar esas itibariyle birbirinin aynı olup posta ile sulh konferansına gönderilmiş olan mufassalın sureti diğer bir beyanname, rapor ve muhtıralarla birlikte encümen-i mahsusuna tevdi edilecektir.

Bundan başka İzmir'de tanzim olunan vilâyet haritasıyla nüfus istatistikleri melfuf ve berahin-i kat'iyeyi havi ve müdellel bir muhtıranın Dersaadette İtilâf müessillerine tevdii temin edilmiştir ki bu muhtıraya kendi namlarını vaz' ve imza etmek hususu telgrafla bugün mülhakattan bildirilmiştir.

Mülhakatın gönderdiği işbu telgrafların birer sureti muhtıraya rabt edilmiştir. Bu muhtıranın sureti encümen-i mahsusuna tevdi edilecek dosyadadır. İşbu muhtırayı düvel-i itilâfiyenin İstanbul mümessillerine takdim etmek ve İstanbul'da bulunan şehrimiz eşrafından Sükkerizade Tevfik Paşa hazretleriyle birleşmek ve aynı maksadı müctemian idare etmek üzre münasip zevattan mürekkep bir heyet geçen hafta İstanbul'a hareket etmiştir.

Ancak böyle bir heyetin Avrupa'ya izamı masarif-i mühimmeye mütevakkıf olup Aydın vilâyeti, Menteşe ve Karesi sancaklarının her türlü şek ve şüpheden azade olan yüksek vatanperverlikleri daima ibraz edegeldikleri fedakarlıkları ile taht-ı temine alınacağına itminan-ı tammımız vardır.

Şimdiye kadar erbab-ı fütüvvet ve hamiyetin ita eyledikleri teberruat ile cemiyetin vukubulan masarifini havi muhasebe-i kat'iyesi tanzim ve encümence liecliltedkik takdim kılınmıştır.

Bu ana değin gönderilen muhtıralar muhtelif vesileler ile okunan beyanname ve raporlar tanzim olunan harita ve istatistikler cemiyetin hesabat ve teşebbüs ve icra ettiği mülhakatından teşebbüsatına iştiraki mutazammın aldığı telgrafnameler hasılı cemiyetin bütün millete karşı itasını vazife telakki ettiği kâffe-i izahatı havi olmak üzre bir de risale derdest-i tab ve neşrdir ki bu risale hem enzar-ı millete, hem de enzar-ı medeniyete vaz edilerek hukukumuzun, âmal-i efkârımızın derece-i meşrutiyeti bu babda bugün milletin aynı alaka ve aynı heyecan ile müteheyyic olduğu gösterilecektir.

Efendiler görülüyor ki: Şimdiye kadar vukubulan mesai mensubiyeti ile ,iftihar ettiğimiz milletimize has olan büyük bir vekar ve sukunet ve bir daire-i muslihane ve ilmiyede cereyan etmiş ve bu meslek şerait-i sulhiyeyi tayin ve tesbit edecek olan düvel-i muazzamanın hiç bir zaman haksızlık irtikâb etmeyeceklerine olan kanaatimizden ileri gelmiştir.

Düvel-i müşarünileyhimin mütehalli oldukları hiss-i ihsaniyet ve medeniyet bu kanaaatımızda haklı olduğumuzu ispat ederiz.

Mamafih her türlü enzar ve ümitlerimize hukukumuzun gayr-ı kabil-i red olduğu hakkında gösterdiğimiz edille ve berahime rağmen sevgili ve mukaddes vatanımız hakkında her türlü ihtimalatın haricinde bir karara maruz olursak düvel-i muazzamanın bugün dünyada takrir etmek için geceli gündüzlü çalıştıkları sulh ve müsalemetin şark-ı karibde maateessüf muhtel olacağına kani olacaklardır.

Efendiler; kabile hayatından devlet teşkiline kadar bilcümle beşerî tecemmüatı tehlike-i müşterek hissinin tevlid ettiği cümlenin malumudur. Aynı sebebin aynı neticeyi husula getirdiğine vilâyetimiz muhiti de bu kere şahit olmuş ve her fırkadan, her sınıftan vatandaşlar tehlike-i hariciyeye karşı birleşerek şu gördüğümüz şanlı vahdeti vücuda getirmekle Türklerin de -her türlü efkâr-ı siyasiye fevkinde- bir vicdan-ı milliye malik olduğunu maaliftihar ispat etmiştir.

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti mümessili bulunduğumuz Türk ve Müslüman memleketlerinin camia-ı Milliye-i Osmaniye dahilinde Türk ve Müslüman kalmasını istihdaf eden maksadına vusuliçin şimdiye kadar vukubulan ve hiç şüphesiz efkâr ve âmalimize tamamen tercüman olan icraat ve harekatı arz etmekle heyet-i muhteremeden bunların tevsıkını ve âtiyen takip edilmesi lâzım gelen hatt-ı hareket hakkında mütalaanızla bütçesinin tanzim ve tasdik ve lâzım gelen mebaliğin teminini teklif eder.

Ve azadan her birine davete icabetlerinden dolayı arz-ı teşekkür eyler ve bu maruzat ile Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin ilk heyet-i idaresini teşkil eden bizlerin vazifeleri hitam bulmuş olduğundan nizamname-i esasi mucibince yeniden intihap icra ve heyet-i cedide teşkil edilmesini temenni eder.

Köylü 18 Mart 1335

*

UMUMÎ KONGRE KÂTİB-İ UMUMİLİĞİNDEN

Aydın vilâyeti ile Menteşe ve Karesi sancaklarını teşkil eden bilumum kazaların belediye rüesası, müftüleri ve sunuf-ı muhtelife-i ahali murahhaslarından teşekkül eden umumî kongre dün pazarertesi günü birinci ictimaını akd ederek İzmir Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa hazretlerini ve riyaset-i saniyeye Balıkesir Belediye Reisi Hafız Mehmet Emin, Manisa Belediye Reisi Bahri, Aydın Belediye Reisi Emin, Denizli Belediye Reisi Hacı Tevfik ve Muğla Belediye Reisi Rauf Beyefendiler intihab etmiştir. Reis Paşa hazretleri tarafından beyan-ı hoşâmediyi mübeyyin irad olunan nutku müteakıp Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyetinin şimdiye kadar olan mesaisini (gazetenin gerisi yırtık)

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti umumî kongresi evvelisi gün toplanarak yeni bir idare heyeti seçtikten sonra dağılmıştır. Yeni idare heyeti aşağıdaki muhterem zatlardır.

Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa hazretleri, Dahiliye Nezareti eski Müsteşarı Cami, Tokadizade Şekib, Hacı Ali Paşazade Refik, eski mektupçu Ahmet Şükrü Beyefendilerle Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi hazretleri Salepcizade Hacı Mithat, Müsavat gazetesi yazıcıbaşısı İbn Hazım Ferid, Hacı Hasanzade, Doktor Ethem, İzmir eşrafından Kapanizade Tahir, Abdurrahman Sami, tüccardan Moralızade Halid, Ahenk arkadaşımızın sahibi Ali Nazmi, Osmanzade Rüştü ve Moralızade Naili Beyefendiler.

Bunların hepsi memleketin göğüs kabarttığı açık alınlı, bilgiç ve faal simalarıdır. Ulu Tanrı işlerinde hayırlı muvaffak buyursun. Bu idare heyeti toplanarak cemiyetin umumî kâtibini seçecektir.

Köylü, 20 Mart 1335

*

BÜYÜK KONGRE MUKARRERATI

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin daveti üzerine Aydın vilâyeti, Balıkesir, Menteşe sancakları kazalarına mensup otuz yedi müftü, otuz yedi belediye reisi ve yüzlerce ahali, müessesat-ı içtimaiye ve matbuat mümessilleri huzuruyla inikad eden ve münhasıran salifüzzikr aksam-ı vatanın vukuu melhuz tassallut-ı ecnebiye karşı müdafaa ve siyaneti gayesini istihdaf eden büyük kongre düvel-i muazzama mümessillerine verilmek üzere bir kararname tanzim ve telgrafla

müşarünileyhime tebliğ ve yüksek şahsiyetleri ve fikirleriyle umumun hürmet ve teveccühünü mazhar zevattan mürekkep on beş kişilik yeni meclis-i idaresini intihap ve mesai-i âtiye için de kemal-i salahiyetini kabul ederek içtimaına nihayet vermiştir. Kararname bervech-i âtidir.

Biz âtide vaz'-ı imza eden İzmir, Balıkesir, Manisa, Aydın, Denizli ve Muğla şehirleriyle Aydın vilâyeti ve Karesi ve Menteşe sancakları dahilinde bilumum kazaların belediye reisleri, müftüleri belediye ve meclis-i umumî azaları ve sunuf-ı muhtelife-i ahali murahhasları ve Türk matbuatı ve müessesat-ı içtimaiye mümessilleri 17 Mart 1335-1919 tarihinde, Türk ahalisinin irade-i milliyesi sevkiyle umumî kongre halinde İzmir'-de içtima ederek, harb-i umumînin milletler hakkında ihdas ettiği yeni vaziyeti ve bilcümle akvamın saadet ve selâmet-i âtiyelerini kâfil olmak üzre, milel-i muazzama tarafından kabul edilen esasat-ı cedideyi, harbin tevlid ettiği vaziyetten istifadeye çalışan bazı milletlerin memleketimiz hakkındaki ihtirasatını ariz ve amik tetkik ettikten sonra mevadd-ı âtiyeyi ittifak-ı ârâ ile bilkabul vicdan-ı umumîy-i beşeriyete arz ederiz.

1- Türk milleti, galip milletler tarafından takip olunan siyasetin kendisini imha maksadına matuf olmadığına emniyet kesb etmek ister ve düzel-i muazzamanın bu babda tezahüratına intizar eder.

2- Şarkta bir kitle teşkil eden Türk milletinin istikbalen maddî ve manevî terakki edebilmesi ancak parçalanarak akvam-ı sairenin taht-ı esaretine düşmemesi ve on beşinci asırdan beri mukadderat-ı milliyesine hakim olan İstanbul'un kemafissabık payitaht-ı Osmani olarak kalmasıyla kabildir.

3- Zirde vâzıülimza sunuf-ı ahali murahhaslarının, doğrudan doğruya mümessili bulundukları vilâyet ve sancaklardan mürekkep Anadolu sevahil-i garbiyesinin vaziyet-i hazırasına gelince; bu kıt'ada yüzde seksen nisbetinde ekseriyet-i azimeyi haiz olan Türk ahalinin aksam-ı saire-i memlekete nazaran kesafeti, emlâk ve araziye yüzde doksan beş nisbetinde sahip olması; Türk unsurunun müstahsil olarak anasır-ı sairenin ise ancak mübadeleci vaziyetinde bulunmaları itibariyle bu kıt'anın uğrayacağı tahavvülat-ı mülkiye ve inkisam vücud-ı milliyi felce uğratacak ve sevahildeki ticarî mahreçlerin ziyaı Türk ırkının malî ve ticarî ve iktisadî esaretini mucib olacak ve ırklar beyninde tahassül edecek cidal sulh-ı müstakbeli tehdid ve memleketin servet-i tabiiyesini imha eyleyecektir.

Türk unsurunun bervech-i bâlâ tesbit edilen nukat-ı nazarı, İzmir ve havalisi hakkında mukarrerat ittihazından evvel telgrafla Paris Sulh Kon-

feransına tebliğ lütfunda bulunmalarını, umumî kongre zat-ı asilânelerinden hassaten istirham ederek arz-ı ihtiram eder.

Köylü, 22 Mart 1335

*

Geçende Millî Kütüphane Sinemasında inikad eden Büyük Kongrenin, Türklerin âli muhibbi ve adalet ve hakkaniyetin büyük koruyucusu Akademi azasından Mösyö Pierre Loti Hazretlerine bir telgraf keşidesiyle milletimizin şükranlarını iblağ edildiği sevinçle haber alınmıştır.

Köylü, 23 Mart 1335

*

HAKİKÎ VAZİYET

Amerikalıların teklifi - Anadolu mesaili komisyonlar tarafından tetkikat icrasından sonra bir karara rabt edilecektir - Türkiye-İngiltere itilâfı - Yunan gazetelerinin feryadı.

Okuyucularımıza vaziyet hakkında iyi haberler vermekle bahtiyarız. Salı günü gelen Yunan postasının şehrimize kucak kucak dağıttığı Rumca ve Fransızca gazeteler her vakitki tesiratın şüphesiz aksine olarak Rum vatandaşlarımızın oldukça canlarını sıkmış, adaletin bir gün tecelli edeceğine emniyetle sükuneti koruyan Türklerin kalbini ise inşırah ve meseretle doldurmuştur. Bu havadislerin ve onlara istinaden yürütülen mütalaaların başlıcalarını aynen iktibas ediyoruz. Herhalde son günlerin en mühim hadisesi Amerika heyet-i murahhasası tarafından sulh konferansına vukubulan teklifidir: Mösyö Wilson cenapları Yunanlıların memleketimiz hakkındaki müddeiyatını hakikat-ı ahvale uygun görmediği için Amerikalılarla İtilâf devletleri murahhaslarından mürekkep bir komisyonun Anadolu'da dolaşarak tetkikat yapmasını istemiş ve bu cihet sulh konferansınca kabul edilerek Türkiye hakkında karar ittihazı mezkur komisyonun yapacağı tetkiklerin sonuna bırakılmıştır. Bu tekliften dolayı muhterem Amerika reisicumhuru ve bu kararları mülabesesiyle bilumum düvel-i muazzamaya arz-ı minnettari ederiz. Hele komisyon gelsin; İstanbul'dan başlayarak Anadolu'nun en hücra köşelerine kadar dolaşsın; o vakit Venizelos'la ona peyrev olan Rumca matbuatın tafra füruşlukları mı, yoksa Türklerin sakinane iddiaları mı muvafık-ı hakikattır? Kendiliğinden anlaşılır.

Biz öz yerliler bundan iki suretle mütehassisiz. Evvelâ bütün Osmanlı İmparatorluğu için. Çünkü vatanımız hakkındaki mukarrerat böyle derin ve bitaraf tetkiklere müstenid olursa şüphesiz adalet haricinde bir muamele vukubulmaz. Saniyen vatan-ı aslimiz olan İzmir havalisi için. Filhakika İzmir ve havalisine muhtelit komisyon gelerek tetkikata başlamak demek aşağıdaki hakikatlerin büyük devletler nezdinde de kesb-i katiyet etmesi demektir.

1- Garbi Anadolu'da ahalinin yüzde seksene karibi Türk ve Müslüman, yüzde ancak on yedisi Rum ve mütebakisi diğer unsurlara mensuptur.

2- Bu havalideki emlâk ve arazinin yüzde doksan beşi Türklere aittir.

3- Türkler memleketin yegane müstahsilidir. Bu itibarla servet-i tabiiye onların elindedir. Rumlar ise bugüne kadar umumîyetle mübadeleci vaziyette idiler. Halbuki Türkler tarafından sekiz onar milyon frank sermayelerle bilahare vücuda getirilmiş olan büyük şirketler ve mühim ticarethaneler âti için bu vaziyeti de tağyir etmiş ve bu suretle Türklerin mahsulat-ı tabiiyyelerini Rum vesatetine hacet kalmadan bizzat Avrupa müstehliklerine arz edebilmeleri temin olunmuştur.

İşte komisyonların gelmesi zaten Avrupalılarca da malum olan bu hakikatlerin resmî bir surette tezahürünü müntec olacağı için Atina'dan gelen gazeteler baştanbaşa ye's âver makalelerle doludur. 23 Mart nüshasında (Elefteros Tipos) ne diyor.

"Yunanilik en asabî saatlerini yaşıyor. Yekdiğerini mütenakız haberler kalbimizi dağdar etmiştir. Paris'ten gelen telgraflara göre Amerika hükûmeti Asyay-ı Suğra'nın inkisamını reddederek Osmanlı hükûmetinin tamamiyet-i mülkiyesini müdafaaya başlamıştır. Amerika'nın niyeti bu suretle Türkiyeyi himayesi altına almaktır. Diğer taraftan İstanbul'dan gelen haberlere nazaran İngiltere hükûmeti de eski politikasına rücu etmiş ve Türkiye'yi kurtarmak için çalışmağa başlamıştır. Ne oluyoruz. Asyay-ı Suğra meselesi bizim lehimize mi aleyhimize mi hallolunmuştur; hayır mesele henüz halledilmemiştir. Zaten herşeyden evvel efkâr-ı umumîyesinin tazyıkıyla İstanbul ve Ermenistan üzerinde himaye vaz'ından sarf-ı nazar etmeğe mecbur olan Amerika'nın Asyay-ı Suğra'yı himayeye kalkışması kabil olabilir mi? Himaye demek evvela işgal-i askerî, bilahare ilhak demektir. Böyle bir teklif Wilson programının tamamiyle inkarı manasına gelir.

Sonra Anadolu mesailini yakından tetkik ederek ona göre bir karar ittihaz etmek üzere komisyonlar gönderilmesi sulh konferansının iflası

demektir. Çünkü şark meselesi bu suretle de halledilmemiş, bütün fenalıkların müsebbibi olan bu vaziyet haliyle ibka edilmiş oluyor. O halde bu garip karar neden neşet ediyor? Biz onu da biliyoruz: Ortada mücadele eden iki kuvvet var: Biri harb-i umumî esnasında tebellür eden yeni mefkureler. Diğeri -Osmanlı İmparatorluğunun muhafazasını kendi mevcudiyetinin en mühim âmillerinden addeden eski diplomasi...''

Venizelos'un mürevvic-i efkârı olan ''Patris'' gazetesi diyor ki:

''Şark mesailinde ittihaz olunacak kararların bu suretle vakt-i ahara talik edilmesi, oradaki vaziyetin ne derece feci olduğuna vakıf olmamaktan neşet ediyor. Amerikalıların hissiyat-ı adaletkârileri, efkâr-ı asilâneleri malumdur. Fakat Amerikalılar Osmanlı İmparatorluğu dahilinde yaşayan akvam-ı hıristiyaniyenin ne kadar ağır şeraite tabi olduklarına vâkıf değildirler. İstanbul'daki Amerika sefareti yetmiş seksen seneden beri yalnız kendisinin ufak tefek menafiini takible vakit geçirmiş ve imparatorluğun siyaset-i dahiliyesini lâzım geldiği kadar tamika lüzum görmemiştir. Hükûmat-ı müttehide şark meselesi muvacehesinde hiçbir hazırlığa malik değildir. Bu sebeble Yunanistan'ın bir saniye gaib etmeden vaziyet-i hakikiye hakkında Amerikalıları tenvir etmesi icap eder. Biz sulh konferansının bu talik neticesinde muhil-i adalet bir karar ittihaz etmeyeceğine eminiz. Yalnız bizi düşündüren cihet bu teehhür neticesinde Türkler tarafından Rumlara karşı takib olunan hıyanetkârane siyasetin kuvvet kesbetmesi korkusudur''.

(*Ambros*) diyor ki:

''Anadolu'nun işgal-i askerî altına alınmasına mütedair olan proje reddolunmuş, buna mukabil Amerikalılar tarafından şark mesailini mahallinde tetkik etmek üzre komisyon izamı suretinde vaki olan teklif sulh konferansının onlar meclisince kabul edilmiştir. Bu iki tedbir birden tatbik edilse ne olurdu; hıristiyanların payitahtını muhafaza için tatbik edilecek bir işgal-i askerî komisyonun faaliyetine bir mani mi teşkil ederdi? Buca vakayii hıristiyanları mahvetmek üzre hazırlanan programın tatbikına iptidar edildiğini göstermiyor mu?''

Atina'da Fransız intişar eden Messagers d'Athène gazetesi 24 Mart nüshasında *Asyay-ı Suğra* namı altında şu telgrafı neşrediyor:

''Roma'dan bildirildiğine göre Asyay-ı Suğra'ya komisyonlar gönderilmesi hakkında sulh konferansınca ittihaz olunan karardan bahseden Fransız gazeteleri umumiyetle şark meselesinin suya düştüğünü kaydediyorlar. Buna mukabil İtalyan matbuatı İtalya dileklerine halel verme-

yen bu karardan memnundur. Diğer taraftan Paris'ten gelen haberler oradaki Yunan mehafilinin Amerikalılar tarafından Türkiye'ye karşı ittihaz edilen vaziyetten dolayı endişeye mahal görmediklerini bildiriyor. Çünkü Yunanlılar tarafından dermeyan metalibatın büyük bir kısmına Mösyö Wilson şahsen mülayımdır.

Messagers d'Athène'in *(Yunanistan'ın vazifesi)* unvanlı baş makalesinde şayan-ı dikkat iki fıkra vardır: Birincisinde komisyonlardan bahsederek diyor ki Amerikalılar vaziyet-i hakikiyeyi samimî bir surette anlamak istiyorlarsa bu kadar uzun seyahatler icrasına lüzum yoktur. En canlı delilleri kendi başları ucunda bulabilirler. Filhakika bugün milletçi olarak Paris'te yaşayan Manisalı, Bergamalı, Ayasuluklu birçok Rumlar vardır ki onların kimlerden şikayet ettiklerini kimlerden ümitvar olduklarını kendi ağızlarından bir kere işitmek Aydın meselesinin derhal hallini icap ettirir. Messagers d'Athène dostumuzun bu parlak delilini şöylece kaydettikten sonra ikinci fıkrasına geçmeliyiz. Bu fıkra ümitlerinin inhisafını gören Yunanlılara karşı sabır ve sükun tavsiyesi için yazılmıştır.

''Biz bütün Rumların Yunanîliğe karşı olan vezaifinden bahsetmekle kimseyi tehdit maksadını takip etmiyoruz. Yalnız demek istiyoruz ki tarihin bu kadar derslerine rağmen diplomasinin mukadderatına fazla ümit ile rabt-ı kalb edenler neticede büyük bir inkısar-ı hayale uğrayabilirler. Belki bizler vesaitimizin kılleti kuvvetimizin noksanı hasebiyle küçük krallığı, mesail-i hayatiyesini halletmemiş bir halde bırakarak bu âlem-i faniye veda ederiz. Fakat bu suretle de Rumların büyük Yunanîlik husul bulmadıkça hiçbir suretle uğraşmadan sarf-ı nazar edemeyecekleri fikrini ensal-i âtiyeye devr etmiş oluruz ki Yunanistan'ın istikbali için en büyük bir fâl-i hayırdır.

Messagers d'Athène'de Türkiye'ye ait daha bir çok havadisler var. Meselâ İngiltere-Türkiye ile, namı altında Boğaziçi sahillerinden akseden havadislere nazaran Türkiye ile İngiltere arasında tamamiyet-i mülkiye esası üzerine bir itilâf husule geldiğini ve yalnız İstanbul hakkında tatbik edilecek bir İngiliz kontrolüne mukabil Arabistan, Suriye ve Irak ile Ermeni hükûmetine terki icap eden Van vilâyetinin küçük bir parçasını müstesna olmak üzere aksam-ı sairenin tamamıyla Osmanlı hâkimiyeti altında ibka olunacağı kaydediliyor.

Diğer taraftan Londra'dan keşide edilen 23 Mart tarihli bir telgrafnameden Times gazetesinin Paris'ten istihbarına nazaran şark meselesinin

halledildiği ve İstanbul, Boğazlar, Kürdistan, Ermenistan, Irak, Suriye ve Filistin'in haiz-i salâhiyet düvel-i muazzama tarafından himaye olunarak aksam-ı sairenin tamamen Türk hâkimiyetinde bırakılacağı mukarrerdir. Bu telgrafta ne Türkiye'den ne de Anadolu'dan bahsedilmemesi buraların Türk hâkimiyetinde kalacağına delil olduğu ayrıca kaydedilmektedir.

Hulasa; şu tafsilattan çıkarılacak netice şudur; sulh konferansı, Türkiye hakkında bir karar vermeyi, muhtelit bir Avrupa-Amerika komisyonunun Anadolu'da yapacağı tetkiklerin sonuna bırakıyor. Saniyen Türkiye'nin hukuku büyük devlet ve milletlerce teslim ediliyor.

Salisen: Yunanistan ve Rumların müfrit davaları suya düşüyor.

İşte şu muhtelif neşriyattan ve kâh mülayım kâh şedidkâr Yunan yazılarından anlaşılan ve çıkarılan mâna ve netice bunlardan ibarettir. Görülüyor ki hak gittikçe yerini buluyor; bize düşen vazife dahi hukukumuzu eskisi gibi sükun ve haysiyet dairesinde korumağa çalışmak ve Avrupa ile Amerika'nın adaletine bel bağlayarak neticeyi beklemektir.

Köylü, 27 Mart 1335

*

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Kâtib-i umumiliğine heyet-i idare ahiren azasından esbak dahiliye müsteşarı Cami Beyefendinin seçildiğini büyük bir sevinç ve şükran ile haber aldık. Cami Beyefendi zatî hasaili ve ilmî fazaili ilè beraber şark ve garbın diplomasisine pek ziyade vakıf olduğundan bu intihabdan dolayı muhterem cemiyeti kutlular ve Cami Beye de muvaffakiyetler temenni ederiz.

Köylü, 30 Mart 1335.

*

BİR TASHİH

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Kitabet-i Umumisinden

Bugünkü posta ile aldığımız 10551 numaralı Sabah gazetesinde görülen Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyetinden bazı azanın istifasına dair İzmir'den keşide edilmiş telgrafname mevaddı tamamen mugayir-i hakikattır.

Irkımıza, istikbalimize, düşman istilakâr bir milletin her an tecavüzatına maruz Türk vatanının ve serhaddinde tehlike-i müştereke-i hariciye tesiriyle toplanmış milli bir cemiyet azasını fırkacılık elvanı altında tasvir eden bu telgrafnamenin mahsul-i hayal olduğundan ve heyet-i idare âzasının deruhte ettikleri vazifeyi ifada devam eylediklerinin beyanına müsaraat olunur.

Köylü, 6 Nisan 1335.

*

VALİ İZZET BEYEFENDİ HAZRETLERİ'YLE MÜHİM BİR MÜLÂKAT

Efkar-ı umumiye şu günlerde ahval-i siyasiye hakkında bazı makes cereyanların günden güne tezayüt etmekte olduğunu görerek halkın endişe ettiği hususatın ne derecede varid bulunduğunu anlamak üzere muharrirlerimizden birisini Vali İzzet Beyefendi'nin nezdine izam ettik. Müşarünileyh muharrirlerimizi kendilerine mahsus bir nezaket-i matbuatperveri ile kabul ederek muharririmiz mülakat arzusuna karşı gülerek (Yine beni söyletmeğe geldiniz) demişlerdir. Muharririmiz Vali Beyefendi hazretleriyle bervech-i zir mülakatta bulunmuşlardır:

- Beyefendi hazretleri memleketimizin ahval-i siyasiye-i umumiyesi hakkında bir çok şayiat işitiyoruz bunun ne derecede varit olup olmadığını anlamak için zat-ı devletlerine müracaata mecbur kaldık; memleketimizin vaziyet-i siyasiye-i hazıra ve müstakbelesi hakkında malumat-ı sâmilerini anlamağa müsaade buyurulur mu?

- Sorduğumuz şeyler siyaset-i umumiye mütealliktir ki henüz Avrupa'nın bu babda mukarreratı malum değildir mamafih kaviyen zannediyorum ki bu memleket halkını elyevm endişeye sevk eden ahval sulh konferansında zuhura gelmeyecektir.

- Bu mütalaa-ı zatiye-i devletleri midir efendim?

- Hayır bazı mahsusat ve istidlatım kendi kanaat-ı siyasiyemi takviye etmektedir.

- O halde efendim bu gibi şayiat nereden ve ne maksatla tereşşuh ediyor?

- Bunların nereden tereşşuh ettiğini bilemiyorum şüphesiz bu gibi şayiat-ı bedhahâne havsala-ı iz'an'ı hayalatta vücut, bularak bir takım sadedilânı limaksadin teheyyüc içindir mukadderat-ı cihanı tanzim ile uğraşan sulh konferansı kendi mukarreratını gayet gizli tutmakta iken bu havadisleri doğru olmak üzere kabul etmek; pek basit düşünenlere has

bir mütalaadır. Her halde sulh konferans netice-i mukarreratı gayet adilâne olacaktır.

- İtalya hükûmetinin bazı sevahil-i Osmaniyeyi işgal ettiği şayi bu doğru mudur efendim?

- Vakıa ahiren İtalyanlar, Menteşe sevahiline bir kaç asker çıkarmış ise de bunun bir işgal mahiyet-i katiyesinde olmadığını temin edebilirim. Esasen İtalya hükûmeti hukuk-ı düvele ve kavaid-i insaniyete riayetkâr bir devlet-i muazzama olmak haysiyetiyle alelhusus Avrupa'nın mukarreratına tabi olan ahvalde hiç bir hareket-i münferide icrasıyla mütteffiklerinin arzu ve makasıd-ı asliyesi hilafında harekette bulunmayacağına eminim, halkın endişesi bundan münbais ise yine tekrar ederim ki bu endişeye mahal yoktur.

- Yunanistan hükûmetinin emel ve maksadı hakkındaki mütalaa-ı samileri nedir efendim?

- Diğer bir takım rivayat ki, o da Yunanistan'ın emeline dairdir. Bu da sırf eracifden ibarettir. Yunan hükûmeti hiç bir vakit düvel-i muazzamanın ve bahusus İngiltere ve Fransa'nın terviç ve iltizam edemeyeceği bir şeye kıyam edemez. Bunun için bir takım efsanelere aldanıp muzdarip olmak, ve beyhude memlekette heyecanı uyandırmak vilâyetin siyaset-i müttehizesine de muvafık değildir. Herkes kemal-i vakar ve sekinetle vazifesine devam eder, ve Avrupa'nın netayic-i mukarreratına intizaren her zamandan ziyade vilâyeti teşkil eden anasır-ı muhtelife arasında vifak ve hüsn-i âmîzişe bir kat daha itina eylerse; hem vilâyetin vazifesini teshil, hem de kendi vazife-i vataniyesini ifa etmiş olur.

- Devletimizin sulh konferansındaki vaziyet-i siyasiye-i hazırası nasıldır efendim?

- Katiyen bu dakikaya kadar devletimizin menafiine mugayir Avrupa'da hiç bir karar olmadığı gibi, zuhur edecek kararın aksi olacağına dair de bir emare mevcut değildir bilakis mucib-i memnuniyet bir çok emareler vardır.

- Beyefendi bazı şayiata göre bir takım devletler memleketimizin asayişi ile alakadar görünmek üzere buraya jandarma getirteceklermiş bu doğru mudur efendim?

- Katiyen böyle bir şeyin asıl ve esası yoktur. Düvel-i mü'telife yalnız jandarmamızın tensikına nezaret etmekte ve bu babda ciddî ve nâfi hizmetler ifa etmektedir.

- İtalya hükûmeti Menteşe'de işgal mahiyetini haiz olmak üzere bir kaç asker çıkardığını beyan buyurdunuz, bunun üzerine memurin-i hükûmetin vaziyeti ne şekildedir efendim?

- Evvelce de söylediğim gibi bu bir işgal değildir memurin-i devlet küll-i evvel vazifelerine devam etmektedirler. İdare-i mahalliyece, edna bir tebeddül ve tahavvül vukuuna iltizam edebilecek bir hal ve mevki-i siyasiyenin zuhur etmeyeceğine katiyen kaniim, her halde oralardaki hal-i vaziyet öyle endişeye mahal olacak bir mahiyette olmadığını temin ve asayiş-i memleket namına vaziyet daha müsait bir şekil alabileceğini ümit ediyorum demişlerdir. Muharririmiz vaki olan beyanatlarından dolayı Vali Beyefendi hazretlerine karşı teşekkür ederek ayrılmışlardır.

Islahat, 14 Mayıs 1335

*

YUNAN KUVVE-İ İŞGALİYESİ KUMANDANININ AHALİYE TEBLİGATIDIR

Müttefiklerinin inzimam-ı muvafakatıyla hareket eden hükûmet-i metbuamdan telakki eylediğim emir mucibince İzmir ve civarının işgal-i askerisine mübaşeret ediyorum. İşgalden maksad kavanin-i mevcudenin hüsn-i muhafaza ve himayesi suretiyle umum ahalinin refahını temindir. Maahaza üç bin senedenberi Yunanistan ile gûnagûn esbabdan dolayı merbut bulunan işbu arazi hakkında müzakere-i düveliyece ittihazına intizar olunan karardan evvel istical etmek fikir ve maksadı külliyen mevcud değildir. Bersabık vezaifini ifada devam edecek olan devair-i mülkiye ve diniye memurları vazifelerinin icra ve teshili ve asayişin temini hususunda her an kuvve-i askeriyenin muaveneti taleb edebilirler. Askerin kendisiyle temasda bulunacakların itikadat-i diniye, an'anat-ı kavmiye, adab ve adatına tamamiyle hürmetkâr bulunacağına herkes emin olsun. Kumandanlığın kapısı arz edilecek müracaat ve şikayeti kemal-i şefkatle istima için daima açıktır.

Herkesin sükunetle işi gücüyle meşgul olarak güzel vatanları hakkında müzakere-i düveliyece ittihaz edilecek kararı itimat ile intizar eylemesini bilatefrik-i cins ve mezhep sekene-i memlekete tavsiye eylerim.

İzmir 2-15 Mayıs sene 1919
Kuvve-i İşgaliye Kumandanı
Miralay Zafiriyu

Ahenk, 17 Mayıs 1335

*

EMR-İ YEVMİ

İşgal münasebetiyle vukua gelen vekayiden sonra asayiş-i umumiye-i memleket, tamamiyle iade olunduğu cihetle bilcümle memurin-i mülkiye, ruhaniye ve ahali-i memleketi vazifeleri başına davet ediyorum, memleketin ân-ı işgalinden itibaren ilân edilmiş olan idare-i örfiye ahkâmına tevfikan hareket etmeleriyle; muhill-i asayiş her türlü harekât-ı tecavüzkâraneden kat'iyen ictinab eylemelerini ahaliye tavsiye ederim;

Bila tevrik-i cins ve mezhep, ufak bir taarruza maruz kalacak olan şahıs, mütaarrızının derhal tecziyeleri hususunda bila ifate-i zaman müracaat etmelidir. Her kimin kusuru görülürse bila merhamet adalet dairesinde tecziye olunacağından silâh taşımamalarını dahi bilhassa ahali-i muhteremeye rica ve tavsiye eylerim.

3 Mayıs 1919

Kuvve-i İşgaliye Kumandanı

Miralay Zafiriyu

Ahenk, 17 Mayıs 1335.

*

Yunan kuvve-i işgaliyesinin şehrimize gelmesi üzerine tahaddüs etmiş olan asayişsizlik mübeddil-i sükunet olmuş iken civar köylerde öldürmek, yakmak, döğmek gibi hemşehrilik, vatandaşlık namına bir türlü yakışmayan halatın vukua gelmekte olduğunu dün matbaamıza müracaat eden Cumaovası, Görice, Çiçekli kadınlarından öğrendik. Kuvve-i işgaliye efradının fenalık yapmak istemediklerini biliyoruz. Fakat yerli ahalinin vatandaşlarına böyle fenalıklar yapması cehaletten münbais olduğundan kuvve-i işgaliyenin bu gibi fenalıklar yapanlara yahut yapmak isteyenlere şiddetle mümanaat etmeleri lâzım gelir sanırız.

"Hukuk-ı Beşer" refikimizin ser muharriri Hasan Tahsin Recep Bey'in de kargaşalık esnasında şehit düştüğünü kemal-i teessüfle öğrendik. Cenab-i Allah gani gani rehmet eylesin...

Ahenk, 18 Mayıs 1335.

*

HÂL VE MEVKİ MÜNASEBETİYLE!...

Sekene-i memleketi baştanbaşa feci bir matem içinde bırakan işgal esnasında zuhur eden hadisat hakkındaki fikir ve mütalaalarımızı karilerimizin zaten tig-i teessürle parçalanan kalplerine ateşli bir ok gibi fırlatmak istemeyiz: Herkes duyduğu ve gördüğü veya uğradığı felâketin vakit ve tesiriyle yansın, ağlasın, biz yalnız, sekene-i memlekete ve alakadarana vicdanımızın saday-ı insanisini iblağ etmekle vazifemizi ifaya müsaraat ediyoruz.

Bunun için, her şeyden evvel hitabımızın Ademoğullarına aidiyeti kabul edilmelidir... Bu makale veya hitabımızı yazarken fikrimizi hiçbir millet veya hükûmet hususî bir mahiyetle işgal etmedi... Adem oğlunun mahiyetini, ruhunu çirkâb-ı ihtirastan âzade addedecek kadar, ilmin ve tecrübenin, tarih ve hadisatın telakkiyatından nasipsiz değiliz: İlim ve irfan namına sahip olduğumuz cevher kadar bize âdem oğlu mahiyet-i hakikiyesiyle değilse bile ana yakın bir hakikatle tanıtmıştır..

Tanıdığımız sıfatla bir beşeriyet âdemi gibi bağırıp çırpınmağı biluzum görmekte isek de, yine bir hadise-i ruhiyeden ibaret olan... "Ümid" O ilahe-i hayat ve teselli gönlümüzde. [Belki dinleyen olur!] gibi hafif bir lem'a-i his ikad ediyor...

Demin arz eylediğimiz vechile istinad ettiğimiz nokta, insaniyetten nasibi olan meleksiret adamlardır. Bu nasiple alakadar olmayan vücudlarla alış verişimiz olmadığı için kendilerini sözlerimizle alakadar addetmesinler... Bunu suret-i mahsusada rica ederiz.

Hal ve mevki hadisat-ı müessifenin teselli eden teferruatıyla pek nazik ve şayan-ı ehemmiyet bir derecededir. Hadisatın suret-i zuhuru ve vely eden müessir, elemli şeylere dair ihtisasatımız, malumat ve dedikodu kabilindendir. Bundan dolayı hadiseye sebebiyet veren şeyler hakkında esaslı tahkikat ve meşhudatımızı ariz, amik, hakkı incitmeden sonra yazar ve hakkın müdafaasını çetin bir cesaretle, hakka perestiş edenlerden taleb eyleriz.

Şimdilik diyeceğimiz şey: Hal ve mevkiin icap ettirdiği biçimde sekene-i memleketin sükun içinde işleriyle güçleriyle kemafissabık meşgul olmaları: Ve asabiyetlerini teskin ederek birbirlerinin herşeyden evvel insan ve bu itibarla kardaş olduklarını teemmül eylemeleridir.

Halk bu hale girdikten sonra, hakkın tezahürü için vazife başkalarına düşer.

Şu bilinmelidir ki: (Hak) bütün mukaddesatın fevkindedir. Ana en küçük bir hürmetsizlik felâket tevlid eder. Felaket ve bela ise halkın, çoluğun, çocuğun masuminin başına çöker, sebep olanlar her vakit müsterih ve müreffeh olur. Fakat! Çeken, inleyen daima halkdır, ahalidir. Artık hatâ etmekten asabiyetimize kurban olarak halkı helak eylemekten yüzler kızarmalıdır... Ne yapılsa zararı halk görüyor... Bugün ölenlerin matemiyle çırpınan bir âvazdan vak'a müsebbiblerinin acaba haberi var mı?..

Halkın huzur ve refahını temine çalışan ey insanlar! Hak herşeyden muazzezdir. Halkın gönlü de aynı hakkın masumiyetidir.

Onu himaye ediniz, onu rencide etmiyesiniz, hakka karşı sıyrılan kılıçlara el değmesin...

Ta ki, huzur ve rahata teselliye hürmete muhtaç olan ahali (Aman Yarabbi!) diye feryad edüb sahray-ı inkisar ve teheyyüce düşmeyeler...

İsmete, hakka tecavüzden hazer, ortalığı berbad ve perişan etmekten hazer.

Düşünülsün ki: Hayatın sonu ölümdür. Bugün meydanda didinen, uğraşan, koşan, bağıran, yenilen, yenen, ölen, öldüren, tüküren, tükürülen, çalan, çarpan, ağlayan, ağlatan, düşen, düşürülen, hasılı her şey... Yüz sene sonra aynı akibetin ağuş-ı ademinde topraktır. Hiç bir şeydir. Kalacak...

Yalnız tarihe intikal edecek beş on satırlık bir efsanedir. Dikkat, dikkat ki: Bu efsane o zamanlara ait olan hayatın bu kötü matemli daha doğrusu kudurgan zamana ait bir vasıta-ı tel'ini olmasın:

Mehmet Şevki

Ahenk, 18 Mayıs 1335

*

AYDIN VİLÂYETİ RUM AHALİSİNE BEYANNAMEDİR

Her taraftan alınan malumatlara göre dahil ve haric-i vilâyette Rum ahalisi tarafından Türklere karşı istimal-i silâh edilmekte ve emval-i menkuleleri yağma edilmektedir.

Hadisat-ı mebhusenin Rum ahalisinin erbab-ı iffet ve namus tarafından olmayup bir takım ahlaksız ve düşüncesiz kimselerden vukua geldiği muhakkak addolunuyorsa da her fedakarlığı ve bilcümle teşebbüsat-ı inzibatiyeyi göze alarak asayişin iade ve takarrürüne arzu ettiğim bir da-

kikada bu misüllü hadisat ve vukuatın hudusu asla tecviz olunamayacağından tekerrürünü suret-i katiyede men eder ve asayişin temini hususunda son derece sert hareket edeceğimi ihtar eylerim.

Ânifülbeyan hadisat ve vukuatın faillerini tecziye etmek cihet-i askeriyenin vazife-i asliyesidir. Rum ahalisi tarafından vukua gelmekte olduğu ihbar olunan hadisat, şehrin iaşesini temin eden bilcümle mevadd-ı gıdaiye ve sair mevadatın nakline hizmet eden hutut-ı cedideye dahi tesir edüp muattal kalmasına sebebiyet vereceği cihetle asayişin sür'at-i mümküne ile iadesini talep ederim. Şehir ve mülhakatta ikamet etmekte olanlarınız emin olunuz, evlerinizde rahat oturunuz, işlerinizle iştigal ediniz ve memleketin idare-i askeriye ve mülkiyesinin inzibat ve adaletinden emin olunuz ve her iki devairin icraat-ı hakimanesine itimat ediniz ve kanuna itaat ediniz. Kardaş ve vatandaşlarınızla edyan-ı saire-i muhtelifeye mensup olan ahalinin itikadat ve an'anat-ı diniyelerine riayet ediniz.

Efzun askerlerimizin serpuşu ne mahiyette ise nasıl ki her zaman şayan-ı hürmet ve tebcil ise müslümanların fesi dahi öyle şayan-ı hürmettir.

Binaenaleyh ona bir ihtiram besleyiniz.

Daha fazla tatvil-i kelama lüzum görmüyorum. Cihet-i askeriye her türlü intizam ve asayiş-i memleketin temini ile bilcümle anasırın refah ve saadetini her şeyden evvel arzu ve talep eder.

5-18 Mayıs 1919

Kuvve-i İşgaliye Kumandanı

Miralay Zafiriyu

Ahenk, 18 Mayıs 1335

*

SOMA'DAKİ KÖMÜR AMELESİ

İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgal edildiği haberi Soma'da şuyu bulması üzerine, kömür ocaklarında işlemekte olan sekiz yüze karib Müslüman amele terk-i vazife ederek hanelerine avdet etmelerini talep eylemişlerdir. Soma ocaklarının yetiştirmekte olduğu kömürün miktarı şömendiferlerin ihtiyacatına ziyadesiyle yardım etmekte olduğu cihetle bu kadar amelenin terk-i vazife etmeleri, şömendiferlerin muattal kalmalarına sebebiyet vereceği teemmül olunmuş ve ocak sahiplerinin

ısrar ve ibramı ve bir takım nasaihin icrası üzerine amelenin işlerine devam etmeleri hususu temin edilmiştir.

Amaltiye'den aktaran: *Ahenk*, 18 Mayıs 1335.

*

BEYANNAME

Bundan evvel neşr olunan beyannamelerinde şehirde mütemekkin bilcümle ahalinin hukuk-ı diniye ve insaniyetine riayet olunması ve hiç kimsenin izzet-i nefsine dokunulmaması emr olunmuş idi. Bu kere aynı evamiri ihtar eder ve böyle bir teşebbüs-i gayr-i layıkaya cüret edecek olanların müteşekkil Divan-ı Harb-i Örfi'nin ahkam-ı kanunîyesine tevfikan şediden tecziye olunacağını emr eylerim.

Kuvve-i İşgaliye Kumandanı
Miralay Zafiriyu

Ahenk, 21 Mayıs 1335.

*

TARİHÎ BİR ŞAHADET

Vali İzzet Beyefendi hakkında

Hadise-i ahire üzerine memleketimizin bir kısım mehafilinde Vali İzzet Beyefendinin aleyhinde mucip kil ü kal bazı, adem-i idare şayialarının sivrildiğini işitiyor, bunların ne gibi menabiden tereşşuh ettiğini bildiğimiz için ehemmiyet vermiyorduk.

Bu defa İstanbul gazetelerinde ise mesele-i malumede İzzet Beyefendiyi adem-i ehliyet ile itham eder, kılıklı neşriyata tesadüf ettiğimiz zaman, hadisat-ı ahiriyenin en ufak bir noktasına varıncaya kadar, vâkıf bir gazeteci sıfatıyla İzzet Beyefendiye karşı, atf edilmek istenilen, şu tarihi isnadat, karşısında müşarünileyhi müttehim mevkiinde görmeği de, vazife-i vicdaniyemize cidden muhalif gördük.

Şimdilik şurada soruyoruz, ve anlamak istiyoruz ki, İzzet Beyi adem-i idare ile lekelemek isteyen, zevat, acaba müşarünileyhi hangi noktadan, muaheze etmek istiyorlar? İzzet Bey cidden idareli bir memur ve olmuş olsaydı, şu işgal-i askeriye mani olurdu mu demek istiyoruz? Eğer nokta-ı, itirazı şu cihete münhasır ise, İzzet Beyefendinin, muarızlarını, kendi-

mize muhatap edemeyecek derecede, sathi, ve amiyane düşünen bir kuvvet farzederek onlarla muarızayı adeta tenezzül addadeceğiz.. Çünkü böyle bir mesele-i siyasiyeyi tenkid; etrafı demir parmaklıklarla muhat olan bir müttehimin heyet-i hakimenin tefhim etmiş olduğu, mücrimiyet kararına, isyan etmeyerek, sükut etmesinden dolayı muaheze kabilinden olur. Düşünmüyoruz ki o kuvvetin karşısında isyan ancak lisanen bir küfürle olur ki o da esbab-ı şedideyi intaç etmekten başka, bir netice hasıl etmez.

Şüphesiz erbab-ı izan ve tefekkür merkez-i hükûmetin bile men'ine muktedir, olamadığı, bir hadise-i siyasiye karşısında bir valinin itaatkârane ef'al ve hareketini muaheze edemez, çünkü herhangi bir vali olsa böyle harekete mecburdu.

Bu itibar ile muaheze ve adem-i ehliyet keyfiyeti, işgal-i askeriyenin, vuku bulacağından malumattar olan vali-i müşarünileyhin halkı teskin etmeyerek bağıracak bazı masum islâm kanlarının dökülmesine sebebiyet verdiğinden ibaret olacaktır.

Fakat böyle, tarihi bir muahezeye, girişmek için de hadisat-ı siyasiyenin, ne şekil ve suretle cereyan ettiğine vâkıf olmak ve ondan sonra tankit ve muaheze etmek lâzımdır.

Evvelâ: İşgal-i askeriden daha iki gün evvel Vali İzzet Beyefendi ile ahval-i siyasiye hakkında, bir mülakat yapan muharrir-i aciz her zaman ve mekanda hatta cenab-i kibriya huzurunda bile şahadet ederim ki İzzet Beyefendi işbu işgal-i askeriyeden malumattar olmadığı gibi, böyle bir hadise-i siyasiyeyi hatırdan bile geçirmiyordu. Hususiyle, kendilerine, Yunanistan işgal-i askerisini zımmen ihsas ettiğim zaman, onun mümkün olmadığı, ancak başka bir siyasetin bu memleket için, daha ziyade faal bir vaziyette, olduğunu kendileri de hafiyen bana ihsas ettiler. (15 Mayıs 1335) tarihinde fevkalade galeyanda olan halkın, teskini için ita etmiş oldukları evamirin infaz edilmeyerek meskut-ı anh kaldığını bilahire işittim.

15 Mayıs 1335 tarihinde, sabah on bir raddelerinde, makam-ı âlilerinde kendisini ziyarete gittiğim vakit, istinaf müddeiumumisi Osman Beyle, Divan-ı harb-ı örfi reisi Sait Paşayı, orada gördüm. Halkın galeyanda olduğunu, bana anlattılar, karşımızdaki kuvvete karşı, bu şekil ve suretle vaki olacak harekatın bir kaç masumun heder-i deminden başka bir neticeyi intaç etmeyeceğini, aynı zamanda, bu gibi harekatın muvakkat işgal mahiyetinde olan sulh konferansı kararının, şekl-i siyasisine de tesiri olması ihtimalini söylemekliğim üzerine halkın teskin-i heyecanı

zımnında teşebbüsatta bulunmak, ve halkı hakikat-ı meselenin muvakkat bir işgalden başka bir şey olmadığını vâkıf ettirmek üzere, mikdar-ı kâfi vesaitin izamını polis müdürü Fikri Beye emretti. Şimdiye kadar milletin hazinesinden, geçinen ve vazifesinin en büyük kısmının, bu gibi günlere ait olduğunu derk ve tefehhümden, aciz bulunan o çelebi de (ifa-i vazifeden acizim) demek suretiyle işin içinden çıkması üzerine İzzet Beyefendi de Kumandan, Nadir Paşa'ya Müddeiumumi Osman Bey, Divan-ı Harp Reisi Sait Paşa ile muharrir-i aciz yanında, miktar-ı kâfi süvari müfrezesinin izamını telefonla beyan ettiler... İşte esas mesele ve suitefehüm buradan başlıyor.

Kışlanın, bir kapısından çıkan süvariler emir telakki etmek üzere hükûmete girerken, diğer taraftan, Yunan asakir-i işgaliyesi hükûmet civarındaki kahvenin önünden geçiyordu, ben de Defterdar Beyin odasında müşarünileyh ile beraber pencereden bakıyorduk.

Bu esnada meçhul bir semtten, patlayan, silâh sedası, hadisenin vukuuna sebebiyet vermiştir işte esas mesele budur.

Şimdilik rica ederim şu meselede acaba İzzet Beyefendinin, hatası kabahatı ve adem-i idaresi nereden, çıkıyor acaba başka bir vali, olsa idi böyle bir hadise karşısında ne yapabilirdi? Ve hususan şöyle mühim bir zamanda cidden şayan-ı hürmet olan şahsiyet-i siyasiyesi de rencide edilen müşarünileyhin ifay-ı vazifeye devam etmesini bir vatanperverlik olmak üzere kabul etmek lâzım gelirken, muahezeye kalkışmak, bence haksızlık ve safsatadan başka bir şey değildir. Hele asıl garibi şimdiye kadar İttihatçıların, davulunu, çalmakla geçinen sakallı avukat, arkadaşımızın müşarünileyhin makamına bile hürmetsizlik edecek derecede, zebandırazlığa, intisar ettiğini işitmekliğimizdir. Geçmiş bir macerayı, şurada, tavsif ederek kimin kimi muahezedeye hakkı olduğunu anlatmak isterdim. Fakat zamanın, nezaketi buna mani oldu. Yalnız, o zata ve emsaline derim ki hastanın, başına getirdiğiniz, doktor hastayı, ölü buldu; ve hastanın bu hale gelmesine sebeb de sizsiniz artık, sesinizi, kesin, milletin canını burnuna getirdiniz.

Sabitzade Emin Süreyya

Islahat, 27 Mayıs 1335.

*

MUSTAFA KEMAL PAŞA VE VAZİYET-İ DAHİLİYEMİZ

(Temps)ın İstanbul muhaberatına beyanatı

Temps gazetesinin İstanbul muhabiri tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla bazı sualler ikad olunmuşdu. Suallere Mustafa Kemal Paşa âtideki cevapları ita eylemiştir:

- Teşkilât-ı Milliye'nin siyaset-i dahiliye ve hariciye hakkındaki programı nedir?

- Teşkilât-ı Milliye bir fırka-ı siyasiye olmadığından siyaset-i dahiliye ve hariciyede teferruatlı bir programı yoktur.

- Teşkilât-ı milliyenin her hususdaki nukat-ı nazarını, Sivas kongresinde tespit olunup Eylül 335 tarihinde neşr olunan beyanname tamamen ihtiva etmektedir.

- Ermeni meselesi hakkında ne düşünüyorsunuz? Erzurum, Van, Bitlis vilâyetlerinden pek mahdut surette bir miktar arazi terkine razı mısınız?

- Osmanlı hududu haricinde müteşekkil bir Ermenistan'ı memnuniyetle görürüz.

- İntihaptan sonra Teşkilât-ı Milliye ilga edilecek midir?

- Teşkilât-ı Milliyenin irade-i milliyeyi hakim kılmakta gayesi, millet meclisinin toplanarak hukuk-ı teşriiye ve vazife-i murakabesine tam bir emniyet ve serbesti ile bilfiil sahip olmasıyla tahakkuk edecektir. Binaenaleyh meclis-i millî her türlü taarruz ve müdahaleden masun bir surette kemal-i ciddiyetle ve vezaif-i ciddiyesini ifaya mübaşeret eyledikten ve bu da fiilen teeyyüd ettikten sonra bugünkü tarz-ı faaliyetle idame-i mevcudiyete sebep kalmamış olacağından teşkilât-ı milliye, nizamname-i dahilisi mucibince mesaisine nihayet verecektir.

- Rıza Paşa kabinesiyle vukubulan dokuz teşrinievvel itilâfına rağmen Teşkilât Anadolu'daki idarî kontrolü muhafaza edecek midir?

- Hükûmet-i hazıranın umur-ı idaresine katiyyen müdahalemiz yokdur.

- Salih Paşa'nın Amasya'ya gelmesini icap ettiren esbab-ı ihtilâf nedir?

- Salih Paşa'nın Amasya'ya gelmesi hiçbir ihtilâftan mütevellid değildir. Fer'i bazı hususat maksadına matufdur.

- Türkiye'nin müzaheret-i ecnebiye olmayarak ihyası mümkün olacağı kanaatinde misiniz? Bu müzahereti ne tarzda anlıyorsunuz. Bir veya birkaç müzaheret hakkındaki nokta-i nazarınız nedir?

- Bu babda ictihat ve nokta-i nazarımızı izah eden kongre beyannamesinin yedinci maddesini aynen zikr etmekle iktifa ederiz:

Yedinci Madde- Milletimiz, insanî, asrî gayeleri tebcil ve fennî, sınaî ve iktisadî hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Binaenaleyh devlet ve milletimizin dahilî ve haricî istiklâl ve vatanımızın tamamiyeti mahfuz kalmak şartıyla altıncı maddede musarrah hudud dahilinde milliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istilâ emeli beslemeyen herhangi devletin fennî, iktisadî, sınaî muaveneti memnuniyetle karşılarız. Ve bu şerait-i âdile ve insaniyeyi muhtevi bir sulhun da âcilen takarrürü selâmet-i beşer ve sükun-ı âlem namına ahass-ı âmal-i milliyemizdir.

- Boğazlar meselesi için nasıl bir suret-i hal teklif buyruluyor?

- Boğazlardan serbesti-i mürur ve ubur tabiidir, ancak payitahtımızın bu güzergâh üzerinde olması hasebiyle emin bir halde bulundurulması zarurîdir. Mürur ve uburdaki serbestinin ve payitahtımızın temin-i mahfuziyeti için umuma bahş-ı tedabir ittihazını mümkün görüyoruz. Maahaza bu mesele hükûmete aid olduğundan tarafımızdan bir güna teklif olunamaz.

Ahenk, 30 Teşrinievvel 1335.

*

İZMİR İNTİHABATI

Malum olduğu üzere Yunanlılar İzmir'de mebus intihabatına mani olmuşlardır. Haber aldığımıza göre İzmir'e namzetliğini vaz' eden adliye nazır-ı sabıkı İsmail Sıtkı Bey efkâr ve mütalaatını halka izah için bir konferans vermek arzusunu izhar etmiş ve Vali İzzet Bey tarafından bu hususta müsaade talebini havi olarak Kuva-yı İşgaliye Kumandanlığına yapılan müracaat üzerine idare-i örfiyenin mevcut olması hasebiyle içtima edilemeyeceği ve kuvve-i işgaliye kumandanlığının intihabatı men ettiği bildirilmiştir.

İzmir'de Düvel-i İtilâfiyenin de hâlâ tasdik ettiği hâkimiyet-i Osmaniyeye pek küstahane bir tecavüz olan bu hareket Yunanlıların ukud ve hukuk-ı düvele ne kadar riayetkâr olduklarına bir delildir. Sevgili İzmir'i-

mizin felâketini âdeta ihdas eden ve hâlâ ve bu bedbaht memleket üzerinde bir kabus tesirini Vali İzzet Bey gibi vicdanından bile şüphelendiğimiz bir adam mukadderat-ı milliyenin başında bulundukça böyle tecavüzlerden kurtulmayacağımız tabiidir. Bu zavallı millete ne feci bir tecelli nasip etmiş ki İzmir'imizin işgalinden evvel bile Yunan teşebbüsat-ı caniyesini âdeta teşkil eden öyle bir adam hâlâ maruz-ı tehlike bir vilâyetimizin başında reis-i hükûmet olarak bulunuyor.

Haber aldığımıza göre İzmir'deki intihabatın bu suretle men edilmesi hükûmet-i seniyemizce düvel-i itilâfiye nezdinde protesto edildiği gibi İstanbul'daki bilumum fırak-ı cemiyet ve matbuat müştereken bu nahak müdahale için teşebbüsat-ı şedidede bulunmuşlardır.

İzmir'e Doğru, 30 Teşrinisani 1335, no 5

*

Meclis-i Mebusan Riyaset-i Aliyyesine

Hâkimiyet-i milliyenin en mühim bir devre-i hayatımızda uzun bir müddet tecelli etttirilmemiş olmasından mütevellid mücahedatımız meclis-i millinin küşadıyla neticelerinden birini istihsal etmiş oluyor; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk teşkilâtı altında kuvvetlerini, emellerini ve ruhlarını birleştirmiş olan millet bugünden itibaren yalnız iradesini temsil ve bilfiil hâkim kılacak olacak meclisin nigehbanı vaziyetindedir.

İstiklâl ve mevcudiyetinin sonuna kadar müdafaası emrinde anın en fedakâr istinadgâhıdır. Heyetimiz bu itibar ile meclis-i milliye mafuf olan âmal ve metalib-i milliyenin kuvvet ve mahiyeti hakkında olduğu gibi bugünden itibaren mebusin-i muhteremenin duş-ı tahammülüne raci kalacak olan mesuliyet-i tarihiyenin derecesi hususunda da muhterem mümessillerimizin vukuf ve metanetinden emin ve mutmain olarak tebrikat-ı ihtiramkâranesini takdim ve heyet-i muhteremeye iblağını istirham eylerim olbabda....

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i
Hukuk Cemiyeti Reisi namına
Mustafa Kemal

Ahenk, 25 Kânunusani 1336

*

ZAVALLI MUALLİMLERİMİZ

Aylardan beri gazete sütunlarında muallimlerimizin mağduriyetinden bahs ediliyor; aldıran yok.

Geçen gün Foça kazası muallimleri maarif müdüriyetine maaşları verilmediği takdirde terk-i vazife edeceklerini bildiriyorlardı. Ne oldu? Hiç değil mi?

Bu biçare adamcağızlar hava ile mi taayyüş edecekler? Yoksa talebelerinden sadaka mı istesinler? Bakalım onların rahle-i tedrislerinde bulunan yavrucakların babaları ne halde?

Ahval-i hazıra dolayısıyla her yerde bir buhran-ı iktisadî olduğu malumunuz iken; hangi muallim bu sadakayı talep eder? Onun haysiyet-i şahsiyesi acaba bu harekete müsait midir?

Dünkü (Şark) refikimizde yine pek müellem bir fıkra vardı. Bunu okuyup ta ağlamamak imkan haricinde.

Kasabada bir muallimin oğlu vefat ediyor. Biçare babasının tekfin ve tedfinine parası olmadığından cenaze belediye maarifetiyle kaldırılıyor.

Oh, ne elim bir hal, ne feci bir vaziyet acaba o baba pek mi müsrifdi de maaşını aldığı gün hepsini batırdı ve sonra böyle oğlunun, ciğerparesinin cenazesini kaldıramadı?

Hayır! Yüzbin kere hayır' Kimbilir bu zavallı muallim kaç aydan beri maaş alamadı? Kaç günler aç yattı? Belki de yavrucağına ilaç bile tedarik edemedi.

Bu talihsiz peder şimdi nasıl çalışır?

Bazı kazalarda muallimlerin terk-i vazife ettiklerini ve mekteplerin seddedildiğini mevsuksan haber alıyoruz. Memleketimizde artık maarife lüzum kalmadı mı? Yoksa muallimler bu hükûmetin memuru değiller mi?

Bizim şimdiye kadar çektiğimiz ve halen de çekmekte olduğumuz âlâma cehaletimiz yüzünden uğradığımızı daha bilmiyor muyuz? Muallimlerin büyük bir kabahatları var da hükûmet bunları tecziye mi etmek istiyor? Öyle olmalı.

Çünkü; bu bedbahtlar yavrularımıza telkin-i ilm ve marifet ediyorlar. Hiç bundan büyük kabahat mı olur?

Nihat Şevki

Ahenk, 20 Şubat 1336

*

EMR-İ YEVMİ

Yunan Matbuat Kaleminden:

Biz Asya-yı Suğra Ordusu Kumandanı muhasara kanununun 9 ve 10. maddelerini nazar-ı itibara alarak emrediyoruz.

Zirde hududu tayin edilen şimendifer hatları üzerinde efrad-ı ahalinin geşt ü güzarını men ederiz:

1 - Aydın hattının Gaziemir istasyonundan Umurlu ve Ödemiş müntehalarına kadar.

2 - Kasaba hattının Karşıyaka istasyonundan işgal mıntıkasının gayesine kadar.

Bâlâ'da mezkûr şimendifer kumpanyalarının müstahdemleri işbu memnuiyetten müstesnadır.

Mezkûr emrin hilâfına hareket edenler divan-ı harbe sevk olunarak beş seneye kadar hapis cezasına tecziye edileceklerdir.

Muhasara kanununun 10. maddesi:

Salifü'z zikr emrim İzmir'de münteşir bilumum gazetelerle ilân ve şimendifer güzergâhı yakınlarında sakin bilumum ahaliye muhtarlar, papaslar ve hocalar tarafından tebliğ olunarak yevm-i neşrinden itibaren meri'ül icradır.

7 Şubat 1336

Asya-yı Suğra Ordusu Kumandanı

Militis Kominitus

Ahenk, 3 Mart 1336, 4 Mart 1336.

*

BEYANNAME

Yunan Matbuat Müdüriyetinden neşr edilmek üzere gönderilmiştir:

Mustafa Kemal'in teşkilât-ı milliyesini dağıtarak bilatefrik-i cins ve mezhep bilumum ahalinin istirahatı için emniyet ve asayişi temin eylemek üzere asakir-i Yunaniye'nin ileri harekâtta bulunması sulh konferansı meclis-i âlisince bittakarrür iş'ar edilmiştir. Asakir-i Yunaniye'nin işbu ileri harekatı tevsi-i memalik maksadına müstenid değildir. Bu yerlerin mukadderatı ve ahval-ı siyasiyesi düvel-i mü'telife ile hükûmet-i Osmaniye beyninde akd ve imza olunacak muahede-i sulhiye ile tanzim ve tayin edilecektir.

Kuva-yı Milliye'yi teşkil eden Mustafa Kemal'in hempaları düvel-i mü'telife-i galibenin mukarreratına karşı gelmekte beraber bizzat kendi vatanlarına düşman ve halifeleri olan kendi padişahlarına karşı duran âsilerdir.

Mütarekeden beri cebren ve kanuna mugayir asker toplamak vergiler tarh etmek ve Anadolu'nun büyük feyyaz ve münbit vilâyetlerinde ikamet eden asayişperver ahaliyi tedhiş ederek kâr ve cüretin ve sükun ve salahın devamına mani olmaktan başka bir şey yaptıkları yoktur.

İzmir ve havalisinde bir seneden beri devam eden Yunan işgal-i askerisi bila tefrik-i cins ve mezhep bilumum ahalinin hukukuna riayetkâr olduğunu emsile-i kesire ile ispat etti ve musaraa etmeğe mecbur olduğu müşkül şeraite rağmen adalet ve müsavat esasatına istinad ederek asayişi temin etti. Yunan ordusu şu hengâmda dahi aynı vaziyeti muhafaza edecektir.

Herhangi unsura mensup olursa olsun ve herhangi bir dinle mütedeyyin bulunursa bulunsun bilumum ahalinin ırz can ve malı bizce mukaddes olacaktır.

Osmanlı memurlarından idare-i askeriyeye mensup olanlardan gayrısı yani polis, mülkiye, adliye, maliye, cemaat ve sair memurları kemafi's sabık ifa-yı vazifeye devam edeceklerine nazaran bütün Osmanlı memurları tekrar vazifeleri başına davet olunur. İhafa ve iğfal neticesinde veyahut mafevklerinden aldıkları emirlere itaat ederek Mustafa Kemal'in Kuva-yı Milliyesiyle her ne suretle olursa olsun teşrik-i mesai etmiş olan memurlar, âtide, bir taraftan Kuva-yı Milliye ile kat'-ı alaka ve muhabere ederek diğer taraftan Yunan ordusunun evamir ve emniyete hürmet ve riayet ettikleri takdirde korkacakları hiçbir cihet yoktur.

Ahaliden dahi mazide Mustafa Kemal'e taraftar olanlar varsa istikbalde bununla olan her bir alakalarını kat' etmek ve iş güçleriyle meşgul olmak şartıyla bunlara karşı dahi aynı vaadde bulunuyorum.

Diğer taraftan ise bütün ahalinin emirlerime ve kuvve-i işgaliye kumandanları tarafından verilen evamire tamamen itaat etmelerini, anasır-ı muhtelifenin kemal-i sükûnetle muaşeret eylemelerini Yunan ordusuna ve malzemesine zarar veya tehlike ika edecek faalden, asayiş-i umumiyeyi ihlâl veya bu havalide ikamet edenlerin can, namus ve servetini ziyana duçar edecek harekâttan kat'iyyen ictinap etmelerini talep eylerim.

Evamire muhalefet edenler herhangi unsur veya dine mensup olursa olsunlar idare-i örfiyenin kanunu mucibince hemen ve şiddetli teczi-

ye edileceklerdir. Yunan idare-i işgaliyesinin bir seneden beri müteaddit vak'alarda gösterdiği muamele-i merhametkâranenin kesb-i şiddet etmiş olan şu nazik devrelerde dahi idamesi gayr-i kabildir. Binaenaleyh orduya ve asayiş-i umumiyeye müteallik cürümlere methaldar olup derdest edilenler divan-ı harbe sevk olunacaklar ve mahallinde kurşuna dizileceklerdir.

Yunan Orduları Başkumandanı

L.Y. Pareskevopulos

Ahenk, 30 Haziran 1336.

*

Bend-i mahsus

TEBKİYET VE İLZAM

Kozmos ve Tarus gazeteleri bermutad serbest bir surette aleyhimizde....

Olmaktan bir türlü kendilerini kurtaramıyorlar...

Bu mantık cücelerinden Tarus *''İştiha Açıldı''* ve Kozmos dahi *''Haklarımız''* serlevhasıyla nezaket ve nezahat-i kelemiyeden muarra sözler....

iddia ediyorlar.

Kozmos diyor ki (Yunanistan İzmir ve Trakya'ya gayr-i muharrer haklarla gelmemiş....!)

Malumdur ki hukuk-ı beynelmilelde iki türlü hak vardır....

Biri hakk-ı fetih ve biri hakk-ı mükteseptir. Bir defa dahi-i siyaset Tevfik Paşa hazretlerinin buyurdukları gibi İzmir, İstanbul'un fethinden asırlarca mukaddem tarihen sabittir.

bahusus Yunan hükûmeti hükûmet-i Osmaniye ile ilân-ı harp ederek İzmir'e fatihane bir surette gelmemiş ve belki memleketin menatık-ı nüfuza ayrıldığı bir sırada her nasılsa Yunanistan İzmir'e gönderilmiş olmak sıfatıyla olsa olsa düvel-i muazzamanın bir vekili sıfatını haiz olabilir. Bu nokta-i nazarda Kozmos'un ne hakk-ı fetih ve ne de hakk-ı müktesep suretiyle hiçbir hakkı yoktur.

Kozmos mantıktan külliyen muarra olan bu iddiasını bakınız nasıl ispat ediyor: (Pek çok yerler ve hattâ Ukrayna'nın toprakları bile kanımı-

zı içmiştir!) Rica ederim, bu nasıl delildir. Eğer Ukrayna toprakları kanlarını içmiş ise düvel-i müttefikanın atıfetine iltica ile tavizatını o topraklarda aramak daha ziyade münasip olmaz mı? Biz evvel ve ahir söylediğimiz üzere bariz olan hukukumuzu talep etmekle beraber hiçbir milletin ne şahsiyet-i maneviyesinde ne de arazisinde gözümüz yoktur. Arzu ederiz ki komşularımızla bizim...

Hakk-ı sarihamıza taarruz etmesinler.. İştihası açılan biz değil...

vakıa bizim harb-i umumideki mağlubiyetimiz ise düvel-i muazzamaya karşıdır. Başkalarıyla ne harp ilân ettik... Ne de mağlup düştük...

Tarus ve Kozmos gazeteleri hissiyat-ı milliyemizi rencide edecek mantıksız makalat ile her gün ilân-ı sütun edeceklerine sütunlarını daha nafi makalat neşrine hasretseler daha makulane hareket etmiş olurlar. Hem bilmelidir ki milletler med ve cezir gibi kâh tevessü ve kâh inkıbaz ederler.. Ama hiçbir zaman mevte mahkûm olmazlar... Bahusus altıyüz senelik parlak bir tarihe malik bulunan Türk hükûmeti ölmez ve ölmeyecektir..

İşte ana göre idare-i kelam olunmasını Tarus ve Kozmos'a tavsiyeyi bir vazife addeyledik!

İbn Hazım: Ferit

Ahenk, 11 Mart 1337. Yazının baştan sona sansüre uğradığı gözden kaçmamaktadır.

BİÇARE İZMİR AHALİSİNİN YUNAN İDARESİNDEN ÇEKTİKLERİ

İzmir muhabir-i mahsusumuzun gazetemize gönderdiği pek şayan-ı dikkat bir mektup

Para çekmek için kurdukları usuller - Firari Yunan askerleri pek coktur - Yunanlılar nereden sevkiyat yapıyorlar? - Türkün parası Türk **öldürür!**

İzmir muhabir-i mahsusumuzdan:

Bedbaht İzmir, hayatının acı ve kara günlerini yaşamaktadır. Hususuyla son haftalar zarfında İzmir'in zavallı ahali-i İslâmiyesi nâkabil-i tahammül vukuata maruz kalmıştır. Fakat halk, bu kadar felâketin arkasından doğacak halas güneşinin tuluunu büyük bir ümid ile bekliyor ve bununla müteselli oluyor. İstanbul'da, Anadolu'da ve bütün dünyada ne oluyor? Bizce meçhul. Zira İzmir'de çıkan gazetelerde bunlardan cüz'i

bir surette olsun bahsetmek büyük cezayı müstelzimdir. İstanbul gazeteleri kimde bulunursa altı ay hapis, bin lira ceza-yı nakdi itasına mahkûm ediliyor, vakit vakit evlerde İstanbul gazeteleri aranıyor.

Yunanlılar İzmir'de son bir haftadır geceli gündüzlü asker toplamakla meşguldürler. Başında şapka olan herhangi bir şahıstan vesika soruluyor, kabil olsa herkesi ve bütün eşyayı orduya alacaklar. Orduda müthiş firari vardır. Firariler pek çok tazyika rağmen para mukabilinde İzmir'e gelip saklanmakta, bazıları da ufak kayıklarla öteye beriye firar etmektedirler. Firar eden askerler İslâm köylerine gidip cebren sivil elbise alıyorlar. Bunlar firar ettikten sonra ise asker kaçaklarına elbise verip firar ettirdikleri bahanesiyle köylüleri ağır cezalara mahkûm ediyorlar.

[On on iki satır boş.]

İslâmlara son zamanlarda pek çok hakaret ve boykotaj yapılıyor. Fakat Türkler de bu kadar felâkete rağmen intibah hasıl olmamıştır. İslâm tacirler varken Rumlardan alış veriş etmeğe devam ediyorlar. Rumlar hakaret için köpekleri Anadolu vatanperverlerinin isimleriyle çağırıyorlar. Şanlı sancağımızın resmini âdi mahallerin kapılarına yapıyorlar. Bunları Yunanlıların aczinden, alçaklığından maada hiçbir mâna ifade etmeyen âdilik, bayağılık nümunelerinden cihetle zikr ediyorum. sonra burada bir kumpanya var. Sizi mahkûm ettirmek için bir sebep buluyor, tevkif olunuyorsunuz. Bilahare sizinle geliyor, görüşüyor, istediği kadar para verdiğiniz takdirde divan-ı harpten, mehakimden, hapishaneden kurtarıyor. Geçen gün İzmir'in münevveranından bir çoklarını tevkif ettiler. Bunlar hapishanede pek çok dayak ve işkenceye maruz bırakıldıktan sonra bir kısmı tahliye edildiler. İzmir asayiş müdürü jandarma Tikufuros Tikufurakis namında bir zattır.

Nefs-i İzmir'de az Yunan askeri ve limanda Limnos zırhlısının efradı ve jandarma bulunmaktadır. İnönü ve Dumlupınar mağlubiyetinden sonra sevkiyat-ı askeriyeye fazla ehemmiyet verdiler. Fakat kendilerinin söyledikleri gibi, Yunanlılar sevkiyat yapamamışlardır. Askerleri pek çok firar etmektedir. Sevkiyat geceleyin ve Punta'dan vapurla, Basmahane istasyonundan trenle yapılmaktadır. Son zamanlarda Yunanlıların sevkiyat-ı askeriyeleri hakkındaki rivayatın blöf olduğu anlaşıldı. Sevk edilen askerlerde inzibat mefkuddur.

Balçova'da bir askerî depo tesis edilmiştir. Acemiler burada talim gördükten sonra sevk ediliyor. Talim müddeti iki haftadır.

Kostantin ve Venizelistlik meselesi hemen her gün zabitan ve efrad arasında uzun münakaşalara sebebiyet veriyor. Zabitler Papulas'ı iktidar-

sızlık gösteriyor diye sevmiyorlar. Yerli Rumlar da aleyhinde bulunuyorlar.

Buradaki fena vaziyet artık herkesçe, ecnebilerce de malumdur. İslâmlar pek müteessir, -boş-, halaskârlarını bekliyorlar, Museviler İzmir'e Yunan işgalinin gelmesiyle başlayan buhran-ı iktisadiden ve Yunanlıların fena muamelelerinden dolayı gayrimemnun Ermeniler artık eski Rum dostluğunu beslemiyorlar. Yunan askerlerinin kollarında gezen Ermeni erkek ve kadınlarına tesadüf olunamıyor ve Venizelos'un babasının Ermeni olduğundan bahsedilmiyor. Bunlar neticenin kendileri için hiç olduğunu anladılar.

Rumların tüccar kısmı ve gürültü patırtı istemeyen tabakası da bu halden ve Yunan idaresizliğinden müştekidir. Velhasıl İzmir'de bir kararsızlık hükümfermadır. Temas ettiğim pek çok Rumlar, alelusul muzafferiyetten emin olduklarını beyan ediyorlarsa da buna kendileri de güvenememekte ve âtiyi büyük bir endişe ile düşünmektedir. İzmir'in anavatanımıza iadesine kadar Türk milletinin hayatını feda edeceğini anlayan diğer bir kısım Rumlar da mümkün mertebe Türklerle iyi geçinmek arzusunu izhar etmektedirler.

İzmir'de gece dersleri açılar ve Türkçeden maada lisan bilmeyen Rumlara Rumca öğretiyorlar. Her Rum bu derslere gitmeğe mecbur tutuluyor.

[Beş altı satır boş].

Son zamanlarda Bedosaki isminde bir Rum zengini İzmir'e geldi. İstanbul'da Perapalas'ın İzmir'de Sporting Klubün sahibi olan bu Rum harp senelerinde bazı paşalarımızın himayesi ile (ezcümle Adana'da Remzi Paşa) memleketimizde müteahhitlik yaparak milyonlar kazandı. Bugün Rumlara muavenet için elinden geleni yapıyor. Rumların rivayetine nazaran bu adam ordu için beş milyon lira vermiştir. Yani Türkün parası Türkü öldürmek için bomba ve silâh oluyor.

Burada en ziyade perişan bir halde bulunan memurin ve muallimindir. Bunların sefaletini tarif etmek mümkün değildir. Bunlar İstanbul hükûmetinin muavenetine intizar ediyorlar. Bunlardan birkaçı intihar etti. Polis memurları garsonluk ediyor. Mektepler kapandı. Yalnız mehakim-i şer'iyye var. Yunanlılar kendi işlerine yarayan Defterihakani, nüfus memurluğu gibi daireleri lağv etmemişlerdir.

Sultani Mektebi'nde bir mahkeme var. Evvelki gibi deavi rü'yet edilmiyor. Evinizdeki Rum kiracılardan kira tahsil etmek imkân haricindedir. Naipzade Ali Bey vicdansızlığın en büyüğünü yapmakta devam ediyor. İktisadî faaliyet drahminin tenezzülünden dolayı hemen hiç yok.

Birçok tüccar iflas etmek üzeredir. Bundan dolayı yerli Rum tüccardan pek çokları Yunanlıların gelip bu vaziyete sebebiyet verdiklerinden dolayı gayrimemnundurlar ve Türk idaresini istiyorlar. Ziraiyat iyi değil. İstiryadis yağ ihracının memnu olduğunu ilân etti. Tüccar bundan çok zarar görüyor. Kasaplık hayvanat sair havaliden müsaade tahtında geliyor. Bunun için pek çok rüşvet vermek lâzımdır.

Papulas'la İstiryadis ve metropolidin arası açıktır. İstiryadis, Paraskevopulos'u istiyor. Son zamanlarda Patrik intihabı meselesinden dolayı İstiryadis ile metropolidin arası açıldı.

Gonaris İzmir'e geldiği zaman geceleri daima Avcılar Klubü'nde içtimalar akdetti. Vaziyetten endişenâk olan memleketin Rum eşrafına sabır ve sebat tavsiye etti.

Bu yakınlarda Rumlar arasında pek çok telaş asarı müşahede edilmekte ise de mesele anlaşılmaktadır.

İstiryadis'in başkâtibi Gonaraki, İstiryadis'in bazı mahrem muhtıralarını hamilen Atina'ya gitti ve geldi. İzmir'de vaziyet bu merkezdedir. Her akşam Yunan musıkası Türkler hakkında tahkiratı havi marşlar çalarken biz mazlumların hamisi olan Cenabıhakka iltica ederek halaskâr ordumuzu bekliyoruz.

İmza yerine üç yıldız konmuş.

Akşam, 3 Haziran 1337.

*

PARİS KONFERANSI'NIN NETİCESİ

Paris konferansının mukarreratı, dostane nota şeklinde Ankara, İstanbul ve Atina hükûmetlerine tevdi edildikten sonra, nisbi ve muvakkat bir devre-i sükun ve intizar geçiriyoruz. Herkes büyük bir merakla muhariplerin vereceği cevaba muntazırdır.

Ankara ve İstanbul matbuatının neşriyatına bakılırsa, inikadına sabırsızlıkla intizar edilen hariciye nazırları konferansı, kendisinden beklenilen peyam-ı sulh yerine bir haber-i harb getirmiştir. Çünkü konferansın Şark-ı karib sulhüne esas olmak üzere ittihaz ettiği mukarrerat Anadolu'nun - boş - "Misak-ı Millî" programından uzak olduğu gibi Atina hükûmetini de tatmin edemiyor.

Halbuki Şark-ı Karib'de tesis-i sulh ve sükun için muharipleri tatmin edebilecek bir suret-i tesviye bulmak lâzımdır. Konferans bunu yapamadı.

Lord Curzon ile Mösyö Poincaré Mösyö Schanzer'in imzalarını taşıyan nota muhariplere diyor ki "Biz böyle bir suret-i tesviye bulduk, bu esas dahilinde anlaşmak istiyorsanız notanın tebliği tarihinden itibaren üç haftaya kadar murahhaslarınızı tayin ederek beğendiğiniz şehirde bir konferans akd ediniz. Bu konferansta aranızı bulmak için biz de mümessillerimizi bulunduracağız".

Teklif-i vaki, muhariplerce kabul edilebilmek kabiliyetinden çok uzaktır. Bu ciheti gerek Türk gerek Yunan ricali ile müteaddit defalar temasta bulunan hariciye nazırlarının da pekâla bilmeleri iktiza ederken böyle bir karar ittihaz etmekle -boş-

Türk Yunan harbinden mütevellid mesuliyeti üzerlerinden atmak ve "Biz sizi barıştırmak için, şöyle bir çareye tevessül ettik, siz kabul etmediniz ne yapalım" demek istiyorlar.

Paris konferansının verdiği menfi netice maateessüf Şark-ı Karib'de hükümferma olan tezebzübün siyaseten aldığı şekil, harben hall ü fasl edileceği yolundaki iddiayı teyid ediyor.

Nisan zarfında inikad edeceği haber verilen konferans Türk/Yunan murahhaslarını karşı karşıya getirebilirse Paris konferansının verdiği yegane netice bundan ibaret olacaktır.

Ebu Tevfik

Şark, 6 Nisan 1338

*

DEVLETLERİN CEVABI

Telgraflar, Ankara hükûmetinin mütarekeye dair düvel-i müttefikeye verdiği cevabî muhtıranın yakında devletler tarafından cevaplanacağını haber veriyor. Hiç şüphesiz bu, hayra alamettir. Devletlerin Şark muammasını hal eylemek istediklerine işarettir. Ankara hükûmeti, müttefiklerce teklif edilen mütarekeye cevap verirken bir takım kuyud-ı ihtiraziye serd eyledi.

-boş-

Bugün müttefikler o kuyud-ı ihtiraziyeyi tedkik ile meşguldürler. Yarın ise o kuyudun sulh ve müsalemet nokta-i nazarından muvafık olup olmadığına dair cevap verecekler.

Devletler Ankara hükûmetine nasıl cevap verecekler? Bittabi şimdiden bir şey söyleyemeyiz. Müttefiklerin cevabı şarkda sulhün avdet edip etmeyeceği pek vazıh bir surette gösterecektir. Cevap müsbet ise mesele kolaylaşacak ve şarkın semasını kaplayan harp bulutları sıyrılıp gidecektir. Yok öyle değil de cevap menfi ise o vakit iş çatallaşacak ve tabii olarak (sulh) Asya-yı Suğra'ya gelemeyecektir.

-boş-

Müttefikler şarkta (sulh)ün bir an evvel avdet eylemesini arzu ediyorlar ve onu nazar-ı itibara alacak bir cevabı kaleme alacaklar ve mümkün olduğu kadar harbin önüne geçmeye çalışacaklardır.

Her zaman arz eylediğim gibi (harb)in Asyay-ı Suğra'da devam etmesi cihanın menfaatlerini ihlâl eylemektedir.

Bundan mutazarrır olan şark değil, bütün cihandır. Fransa memurin-i hariciyesinden bir grubun Ankara'ya gitmesi de

-boş-

Şarkda (sulh)ü temin etmek emeliyle vukubulmuş bir seyahattır. Türk hayırhahı olan Fransa bu yolu ihtiyar etmekle siyasî sahada en müsbet ve en metin hatveyi atmış bulunuyor. Fransa bu teşebbüsde ne derecelere kadar muvaffak olacak. Onu da zaman gösterecektir.

Ankara hükûmetine verilecek cevabın mahiyetini üç dört güne kadar öğreniriz. Telgrafların yekdiğerine zıd haberlerinin altına şimdilik (kayd-ı ihtiyad) tabirini yazalım ve meallerinin hakkıyla tenevvür ve tavazzuhuna intizar edelim (sulh) hakkındaki ümidlerimiz bu cevapla ya bütün bütün canlanacak veya bütün bütün gaib olacaktır.

Temenni edelim ki birincisi olsun ve sulh ve müsalemet bu topraklar üzerinde sevimli çehresini göstersin.

Samih Lütfi

Islahat, 13 Nisan 1338

*

İZMİR'DE YUNAN FEVKALÂDE KOMİSERİNİN BEYANNAMESİ

Garbî Asyay-ı Suğra'da tatbik edilecek olan tensikat ve şekl-i idareye mütedair Yunan hükûmetince ittihaz edilen mukarreratı, memalik-i meşgulede mukim kâffe-i ahaliye iblağ ve aynı zamanda mukarrerat-ı müttehizenin mevki-i fiile vaz'ı için muktezay-ı tedabiri ittihaz ve tatbik

eylemek salâhiyeti hükûmet-i müşarünileyha canibinden İzmir fevkalade komiserine tevdi ve tefviz olunmuştur. Şu kâr-ı azim ve emr-i ehem, ehemmiyet-i fevkaladesiyle beraber bilhassa devam etmekte olan buhran-ı harbin birçok ahvalde tevlid ettiği mevani ani ve şamil bir surette tatbik edilemez. Mamafih tedricen mevki-i tatbike vaz' edilerek tedabir-i müteferrika fevkalade komiserin kariben neşr edeceği beyanname ile tayin ve tavzih edilecektir. Tedabir-i mezkureden; ehemm-i mühimine tercih edilmekle beraber ahval-i hazıra tahtında kabiliyet-i tatbikiyesi olanları ve tahlis edilmiş olan Garbî Asya-yı Suğra'nın beynelmilel nokta-ı nazarından istenebildiği kat'i şekl-i idarisi her ne olursa olsun anasır-ı mevcudeye behemahal mukayyed ve nafi bulunanları ilk evvel mevki-i tatbika vaz' olunacaktır.

Akvamın emr-i tahlisi, mukarrerat ve muahedat-ı düveliye ile neticepezir hitam bulmayıp belki istihsal-i hürriyet eylemiş olan ahali tarafından bizzat idame ve hürriyet-i müktesebeyi hakikî layettezelzül kılan fezail ve hasail-î ahlâkiye ve âliye ile tarsin takviye edileceği mukteziyat-ı bedihiye ve zaruriyettendir. Mazinin karib veya baid hadisatını şugl-i nisyana atmak; asr-ı hazırın mukteziyatından bulunan sulhperver sa'y ve amel ve terakki-i iktisadî fikrini taassubu-ı millî ve diniye faik tutmak; hassaten seciyyay-ı umumiyeyi tenezzüh ve teala ettirmek Asyay-ı Suğra'da mukim ahali için bir emr-i zaruridir. Yunanlıların Asyay-ı Suğra ahalisine istihzar eyledikleri hürriyet ancak bu kaziyyeye riayet etmek ve akvamın en kıymetli saadeti olan dahilî ve haricî sulh ve sükunperverliğe meyl-i azim göstermek suretiyle bir atiyye-i tamme şeklini almış olacaktır.

İzmir 17 Temmuz 922

Yunan Fevkalade Komiseri

Aristidis İstiridis

Yunan hükûmetinin ittihaz eylediği mukarreratın metni bervech-i zîrdir:

"Müttefiklerin emir ve tensibiyle asayiş-i umumiyi temin ve ahali-i mahalliyenin ırz, can ve servetini himaye ve muhafaza etmek üzre Asyay-ı Suğra'da kademnihade olan Yunanistan; aynı zamanda binlerce senedenberi Cezire-i Bahr-i Sefid meverasında suret-i kesifede mütemakkin milletdaşları ile olan revabıtın ve tarihî gayesinin kanaat-ı azime-i vicdaniyesinden mühim bir emr-i vazifeyi ifa eylemiştir ki işbu revabıtın esasat ve netayic-i muhtemelesi imza edilen muahedename ile itiraf ve kabul edilmiştir.

Vazife-i memuresine külli sadakatla merbut Yunan askeri, imza edilen muahedename mucibince müttefiklerin kâffesine ve hassaten anasır-ı hıristiyaniyeye karşı Türkiye'nin deruhte etmiş olduğu taahhüdatın fiilen icrasını ve Anadolu'da sulh ve asayişin istikrarını temin eylemek maksadıyla üç seneden beri yalnız başına sarf ve cehd ve ikdam etmiş ve müttefiklerin galebesi neticesi olarak Anadolu için temin edilen semeratın kâffesini akim bıraktırmak ve memleketi tekrar girdab-ı esarete sürüklemek maksadına matuf olan Mustafa Kemal'in hareket-i ihtilâliyesine karşı azim fedakarlıklar ihtiyarıyla muzafferane bir surette mukabele eylemiştir. Bu meyanda idare-i Yunaniye; şekl-i muvakkatına ve harbin tevlidgerdesi olan birçok mevanie rağmen memalik-i meşgulede mukim bilcümle ahalinin hukukuna tamamiyle hürmet ve riayet eylemek ve refah hallerini bezl-i mesai etmek suretiyle tefavvuk-ı mümidde ve mütemeddinesi bütün manasıyla isbat ve ihzara muvaffak ve muktedir olmuşdur. Garbî Asyay-ı Suğra; minelkadim Avrupa ile Asya'nın memerri ve tarik-i irtibatı makamında bulunmuş, varidatı ihtiyacatını temine kâfi bir memlekettir. Bu memlekette sakin anasırdan gerek hukuk-ı tarihiye, gerek evsaf ve kemaliyet-i medeniye nokta-i nazarından yerli Rum unsurunun faikıyeti nakabil-i inkardır. Garbî Asyay-ı Suğra bir defa hürriyetini iktisab ettikten sonra tekrar Türk idaresi altına giremez, zira kıtaller icrası ve cebren islâmiyeti kabul ettirmek suretiyle akvam-ı mutelifeyi taht-ı inkıyadına almak siyasetini düstur-ı esasi ittihaz ederek işbu akvam hakkında cerr-i menfaat siyasetinden başka bir siyaset takib ve tatbik etmemiş olan Türkiye; Türk ve İslâmlara bile icabat-ı insaniyet ve mukteziyat-ı medeninin en basit ve sarihlerini bahş ve teminden aciz olduğunu isbat eylemiştir.

Yunanistan Asyay-ı Suğra'daki kâffe-i anasırın temin-i refah ve saadeti için mücadeleye girişmiş ve bunca azim fedakarlıklar ihtiyar eylemiş olduğu halde ahvalin muallakatı yüzünden ahalinin ihtiyacat ve menafii; asakir-i Yunaniyenin muzafferane ileri harekatını müteakıp ittihaz edilmiş olan tedabir-i muvakkata ile suret-i kâfiyede temin ve tatmin edebilememektedir. Yunanistan memalik-i meşgulede sakin ve hürriyetlerine kavuşmuş kâffe-i akvam ve anasıra karşı olan vezaif ve taahhüdatını tamamen müdrik olub anlardan rücu ve feragat etmek hakkını haiz olmamasına binaen; harb-i umuminin mabedül üstadı ve matuf-ı ilahiyesi olan siyasî ve ahlakî hükkam ve akidelere müsteniden bilatefrik-i cins ve mezhep kâffe-i anasırın refah ve saadetini temin ve asr-ı hayır muhassenat-ı idariyesinden kendilerini suret-i kâmilede behremend edecek sabit, istikrarpezir ve bilcümle ahalinin iştirak edeceği bir idarenin

esasat-i kaviyye ve mahkemesini vaz' ve tesbite mübaderet eyler. Hürriyetin fillen istikrarı kâffe-i vesait-i mahalliyenin dahi suret-i nafide istimalile temin edilmelidir. Yunanistan âmal-i milliyesinin ikmal gayesi ve ihtiyar etmiş olduğu bunca azim fedakârlıkların mükâfatını; Asyay-ı Suğra ahalisinin refah ve saadetini temin etmek ve daha vâsi ve umumî makasıd-ı medeniyetperveraneye hidmet eylemek kaziyyelerinde bulmuş olacaktır.

İdaresi bu suretle tensık ve tanzim edilecek olan Garbî Asyay-ı Suğra, Yunanistan ile Türkiye arasında müstakar ve mütemadi bir sulhün teessüsüne medar olacağı gibi her iki devlete mensubiyet ve merbutiyetleri olan anasır-ı Hıristiyaniye ve İslâmiyenin refah ve saadetle hüsn-i muaşeretlerini müemmen bir vasıta-ı irtibatiye teşkil edecektir. İşbu hüsn-i muaşereti; Yunanistan ile beraber Garbî Asyay-ı Suğra'nın emr-i tahlis ve temin-i hürriyetinin takip eylemiş olan düvel-i müttefike ve müttehidenin iltizam-ı hayırhanesi dahi takviye ve teyid edeceği şüphesizdir.

Ahali-i muhtelifeyi hahişkârane teşrik-i mesaiye davetle Garbî Asyay-ı Suğra'da Yunan devleti namına ve baladaki hutut-ı esasiye dairesinde bir şekl-i idarî tertib, tanzim ve tensık eylemek vazife ve salâhiyeti Hükûmet-i Yunaniye tarafından İzmir fevkalade komiserine tevdine tefviz edilmiştir.

Bu suretle teessüs edecek olan şekl-i idare; hürriyetbahş asakir-i Yunaniyenin taht-ı temin ve tekeffülünde; Yunanistan'ın gaye ve ictihad-ı tarihiyesine layık ve şayeste bir şekl-i idare olacaktır.

Atina 17 Temmuz 1922

Meclis-i nuzzar

Reis, P. Protopapadakis

Nuzzar, Gonaris

Stratos

Polikânis

Rokos

Lokorezus

Markoris

Teodokis

Öniyedis

Govaris

Ötödoridis

Lazvilos

Baltaci

İsiratopokos

Şark, 31 Temmuz 1338

*

KARARNAME

Yeni şekl-i idareyi tebşir eden İzmir fevkalade komiseri İstiryadis cenaplarının beyannamesinden ve Yunan hükûmet-i fahime-i âdilesinin mukarrerat-ı mesudesinden haberdar olan ve bütün Bandırma ahalisini teşkil eden Yunan, Türk, Ermeni, Çerkes ve Ermeni Katolik anasırı, şehr-i Temmuzun on yedinci pazar günü müctemian Belediye Meydanı'nda büyük bir miting akd etmiş ve Garbî Asyay-ı Suğra'da tatbik edilecek olan idare-i cedideyi samimî alkışlarla kabul ederek mukarrerat-ı âtiyeyi müttefikan ittihaz eylemekle kesb-i şeref eyler.

1- Kemal-i adl ve müsavatla serbesti-i tamme ile teşrik-i mesai ederek hür yaşamağı ve mesudiyet-i fevkaladeyi temin edeceği istibşar kılınan tensikat ve yeni şekl-i idareyi mevki-i fiil ve tatbika vaz'ından dolayı Yunan hükûmeti-i fahimesinin mukarrerat-ı vakıası umumî bir fikir ve şöhretsiz bir süruru ile kemal-i sadakatla kabul ediyoruz.

2- Yunan hükûmeti müşaşaa olan tarihi yad ve tahattur buyurarak cenah-ı atifetinde bulunan akvam-ı muhtelifeyi naim-i medeniye ile temdin eylemek için istihsal eylediği zafer ve galebeden istifade teminini düşünmeyerek tahliskârı bulunduğu Asyay-ı Suğra akvamına yeni şekl-i idareyi bahş etmek suretiyle medeniyet-i hazıranın ser tac-i ibtihacı olmuş ve Asyay-ı Suğra'daki kâffe-i anasırın temin-i refah ve saadeti için feda eylediği menafi dolayısıyla âlem-i medeniyet ve insaniyete karşı parlak ve müstahsen bir misal teşkil eylemiştir.

Binaenaleyh samimî olan ve sadakat ve mahmedet ile meşbu bulunan kalblerimizi ve ihtisasat-ı minnetdaranemizi takdim ile kesb-i mübahat eyleriz.

3- Kemal-i itminan ve itimadla idame... (yırtık) kalblerimizden... (yırtık) Sulh ve müsalemeti temin kabiliyetini muhafaza etmek kudret ve kuvvetini istihsal ve dolayısıyla idare-i cedideden Asyay-ı Suğra ahalisinin istifade etmek esasatını ikmal ve temin edinceğe değin rehakâr ve tah-

liskâr Yunan ordusunun bekay-ı mevcudiyetinin idamesini Yunan hükûmet-i fahimesinden istirham eder ve samimî selamlarımızı takdim eyleriz.

...ahalinin har-ı teşekküratını maan İzmir fevkalade komiseri Mösyö İstiryadis cenaplarına takdim etmek üzere

30 Temmuz 1922 (1338)

Islahat, 24 Ağustos 1338

*

TESRİ VE TACİL

Asyay-ı Suğra meselesi hakkındaki müzakerat tesri ve tacil edilecektir. Müttefikler Yunanistan'ın son notası üzerine bu çetin mevzuu serian hal eylemek şıkkını ihtiyar eylemişlerdir. Devletlerin pek yakında bu mevzuu kökünden hal eyleyebileceklerine inanabiliriz.

Şurası muhakkaktır ki, muhariplerden herhangi birisinin Asyay-ı Suğra meselesi hakkındaki kanaat ve kararı müttefiklerin tasdikine, tasvibine iktiran eylemedikçe amelî bir kıymeti haiz olmaktan daima uzak kalır.

Asyay-ı Suğra meselesi, beynelmileldir. Onun halli ancak beynelmilel bir konferansın inikadiyla mümkündür. Esasen mesele beynelmilel olmasaydı, Türk-Yunan meselesi çoktan hal edilir ve şimdiye kadar nihayetlenirdi.

Bittecrübe sabittir. Müttefikler bile, bu kadro haricinde kalan devletleri Şark meselesine iştirak ettirmek arzusunu beslemişler ve yalnız başlarına bu işin içinden çıkamayacaklarını ihsas eylemişlerdir. O halde muhariblerden biri bu işi yalnız başına nasıl başarır?

İngiltere, Fransa arasındaki müzakerat hitama erer ve İtalya kabinesi de teşekkül ederse şark meselesi hemen müzakere masasına konacak ve kat'i suret-i hal için kararlar ittihaz olunacaktır. Devletler bu nazik meselenin daha fazla bu vaziyette devamını tecviz eylemiyorlar. Çünkü başka ihtilâfatın vukua gelmesi muhakkak gibidir.

Şark meselesi hal-i hazır vaziyetinde biraz daha kalırsa müttefiklerin beyninde harbi intac edecek bir şekil alacaktır. Fransa İngiltere bu sahadaki ayrılığı cihanın yeniden harb ateşiyle tutuşmasına sebebiyet verebilir.

İşte burasını düşünen müttefikler Şark meselesini kat'i olarak hal eylemeye karar vermişler ve Asyay-ı Suğra'daki gayr-i tabii vaziyeti bir an evvel izale etmeğe azm eylemişlerdir. Bu defa karar ve azimde kat'iyet görür gibi oluyoruz.

Hemen temenni edelim ki tahminimizde aldanmayalım.

Samih Lütfi

Islahat, 2 Ağustos 1338

*

BUGÜNKÜ VAZİFEMİZ

Bir kaç günden beri şehrimizin maruz kaldığı buhranlı ve müstesna vaziyet, büyük küçük hepimizi düşündürecek bu hususta ittihaz-ı tedabire sevk edecek bir mahiyettedir.

Hayat-ı milel ve ümemde sulh ve sükun içinde geçen mesut devirler olduğu gibi insana heyecan ve halecan veren nazik ve vahim devirler de vardır. İşte bu gibi müstesna anlarda sükunet ve itidali kendimize rehber ittihaz ederek âlemi heyecana verecek hareketlerden ictinab eylersek en büyük vazife-i vataniye ve milliyemizi ifa eylediğimizden dolayı iftihar edebiliriz.

Bilatefrik-i cins ve mezhep bütün İzmir rüesay-ı ruhaniyesinin kısm-ı mahsusumuzda münderic beyannamesinde bizlere "şu nazik ve tarihî anda herkesin durendişane bir meslek takibi ile memlekette teessürlerle karşılanacak haller ikaından fevkalade ihtiraz ve bu gibi endişelerin katiyen zail olacağı zaman âkilâne bir sükun ile intizar" etmemizi tavsiye etmektedir.

Dünkü nüshamızda yazdığımız vechile heyet-i muhtereme her gün daire-i belediyede akd-i ictima ederek memleketin umur-ı inzibatiyesine müteallik hususatla iştigal ederek ittihazı lâzımgelen tedabiri derpiş ve teemmül eyleyevektir. Binaenaleyh bilatefrik-i cins ve mezhep bütün ahalimize heyetin icraatından emin olarak kemal-i sükun ve sükunetle iş ve güçleriyle meşgul olmalarını tavsiye etmeyi bir vecibe-i vatanperverî ad ederiz. Diğer taraftan İzmir rüesay-ı ruhaniyesi heyet-i muhteremesi neşr ettiği beyannamede memleketin mütemeyyiz ve sözü müessir

zevatının birer nasih vazifesini ifa eylemesini temenni ediyor ki bu hususta en büyük vazife şüphesiz matbuata terettüp etmektedir. Türkçe ve Rumca meslektaşlarımız bütün samimiyetleriyle hal-i galeyanda bulunan efkâr-ı umumiyeyi teskine sarf-ı mahasal eylemelidirler. Bilhassa Rum meslektaşlarımız dindaşlarına beyhude telaştan ictinabla Türklerin tarihî, an'anevi adl ve re'fetinden emin olarak iş ve güçleriyle iştigal eylemelerini ve beynelanasır en ufak bir suitefehhüme meydan verilmemesini tavsiye etmelidirler.

Esasen Rumca rüfekamızdan ağır başlı ve durendiş olanların bu ciheti takdir ettiklerini neşriyat-ı vakıalarından anlıyoruz. Yalnız bazıları el'an memleketin mukadderat-ı âtiye ve müstakbelesinin şu veya bu şekilde olması için filân veya filânın davet edilmesi gibi halk beyninde tefrika ve bürudet tevlid edecek neşriyatta bulunduklarını da kemal-i teessüfle görüyoruz.

Biz zamanın nezaketini nazar-ı dikkate alarak bisud münakaşalara meydan vermemek için neşriyat-ı vakıaya cevap vermek istemiyoruz. Ve bütün samimî ruhumuzla meslektaşlarımıza aynı suretle hareket eylemelerini tavsiye ediyoruz.

Hulasa zamanın nezaketini, el ile tutulabilecek kadar âşikar ve mer'i olan tehlikeyi nazar-ı dikkate alarak hafzanallah telafisi gayr-i kabil zararlara kapı açmamak bugünkü vazifemizdir.

Ebu Tevfik

Islahat, 8 Eylül 1338.

*

İZMİR'DE VAZİYET

Dün geceye kadar gelen askerlerin cem'i devam eylemiştir. Binaenaleyh İzmir ve civarı için her tehlike ve endişenin bertaraf edildiğini temin edebiliriz.
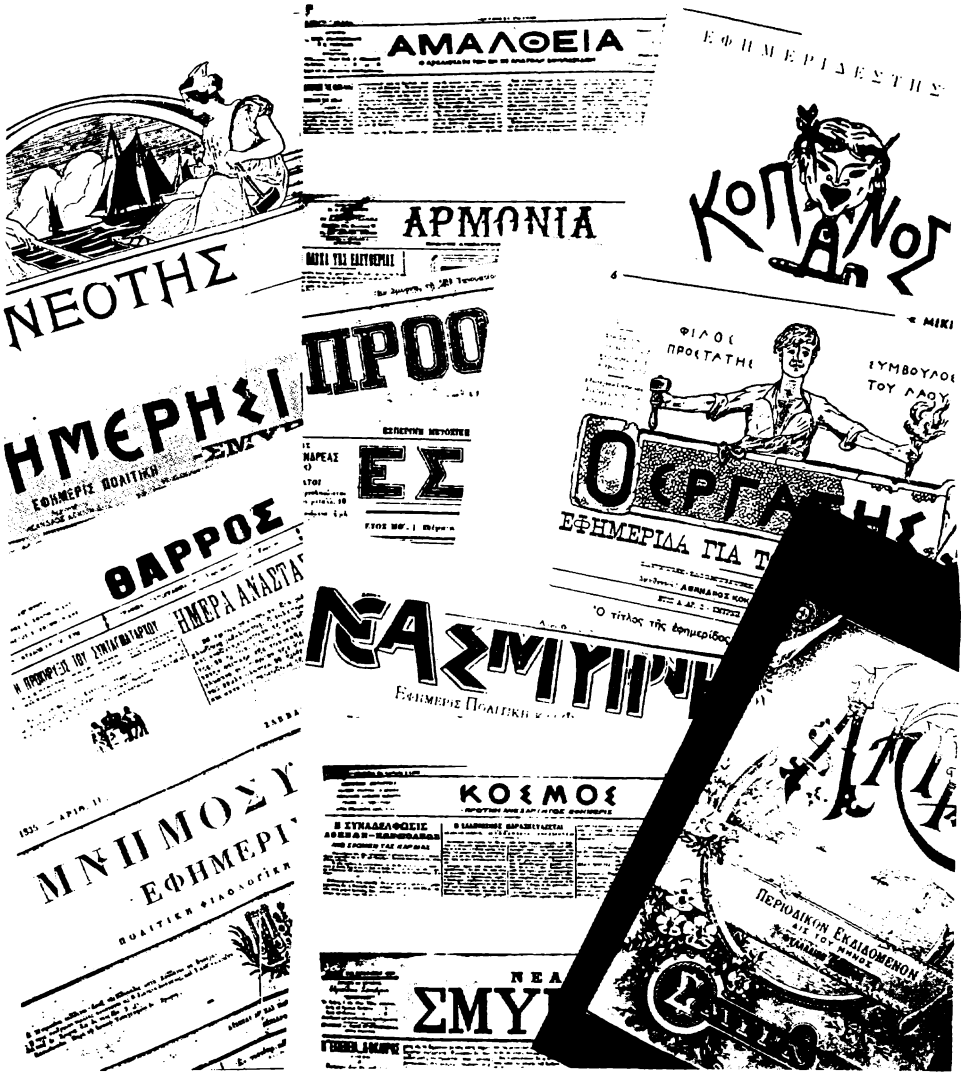
Dün öğleden evvel şehrimiz konsolosları Yunan harbiye nazırı Totoki'yi ziyaretle bir nota vererek halkın ve asayişin temini için ne yapıldığını sormuşlardır. Totokis baş kumandanlıkça edilen tahavvül ile ittihaz olunan tedabirden sonra şehir emniyetinin temin edildiğini ve temin etmek mevkiinde bulunduğunu söylemiştir.

Bunun üzerine konsoloslar akşam üzeri dağılmışlardır. Aynı zamanda şehrin muhafazası için ecnebi bölükler teşkili için davet olunan ecnebi teb'aları da dağılmışlardır.

Islahat, 8 Eylül 1338.

Mütareke ve İşgal Sırasında İzmir'de Çıkan Türkçe Gazeteler.

Mütareke ve İşgal Sırasında İzmir'de Çıkan Yunanca Gazeteler.

KAYNAKÇA

I *Türkçe Gazeteler*

Ahenk

Anadolu

Hukukubeşer

Islahat

İzmir'e Doğru

Köylü

Müsavat

Saday-ı Hak

Sulh ve Selamet

Şark

II *Türkçe Basın Aracılığıyla Taranan Rumca Gazeteler*

Amaltiya

Armonya

Elefteros Tipos

Estiya

Kozmos

Patris

Taros

Vima

III *Fransızca*

La Réforme

Le Levant

IV *Diğer Kaynak ve İncelemeler*

ADIVAR, HALİDE EDİP, *Türkün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1982.

AHMET (Süvari Yüzbaşısı Midillili), *Türk İstiklal Harbinin Başında Millî Mücadele*, Ankara-İstanbul, 1928.

AKŞİN SİNA, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, Ankara, 1983.
AKŞİN, SİNA, "Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara, 1986, 174-188.
AKTEPE, MÜNİR, "Atatürk'e Dair Bazı Belgeler", *Belleten*, 128, (1968), 441-457.
AKYÜZ, YAHYA, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, Ankara, 1975.
ALTAY, FAHRETTİN, "İzmir Faciasının Muhakemesi", *Belleten*, 89, (1959).
ARI, OĞUZ, *İzmir'de Kitle Haberleşmesi*, Ankara, 1972.
ARIKAN, ZEKİ, "Tanzimat ve Meşrutiyet Döneminde İzmir Basını", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, I, 103-111.
Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul, 1972.
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1961-1972.
Les atrocités commises à Smyrne et aux environs pendant l'occupation hellenique, İstanbul, 1919.
AYBARS, ERGÜN, *İstiklâl Mahkemeleri*, Ankara, 1975.
AYBARS, ERGÜN, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İzmir, 1984.
AYDEMİR, ŞEVKET SÜREYYA, *Tek Adam*, İstanbul, 1983.
BAYAR, CELAL, *Ben de Yazdım*, İstanbul, 1965-1967.
BAYKAL, BEKİR SITKI, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", *Atatürk Konferansları III*, Ankara, 1969.
BAYKAL, BEKİR SITKI, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", *Belleten*, 132, (1969), 560-566.
BENOIST-MECHIN, *Mustapha Kemal ou la mort d'un empire*, Paris, 1967.
COŞAR, ÖMER SAMİ, *Millî Mücadele Basını*, İstanbul (tarihsiz).
ERİM, NİHAT, *Siyasî Tarih Metinleri*, I, Ankara, 1953.
FESCH, PAUL, *Constantinople aux derniers jours d'Abdul Hamid*, Paris, 1907.
GALANTE, A. *Historire des Juifs d'Anatolie. Les Juifs d'İzmir (Smyrne)*, İstanbul, 1937.
Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi (1919-1921)*, Ankara, 1974, VI.
GÖKBİLGİN, M. TAYYİB, *Millî Mücadele Başlarken*, Ankara, 1959-1965.
İzmir Fecayii(Mülhakatta), Dersaadet, 1335.
İzmir Fecayii: İzmir Rüsumat Başmüdürünün Raporu, Bk. Bekir Sıtkı Baykal.
İzmir'in Suret-i İşgali (Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar ve sair Vesikalar), Dersaadet, 1335.
İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığının ve Osmanlı Komisyonu Reisinin Raporları, Dersaadet, 1335.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Olarak Makamat-ı Askeriyeden Mevrud Raporlar, Dersaadet, 1335.

JAESCHKE, GOTTHARD, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması", *Belleten*, 128, (1968).

JAESCHKE, GOTTHARD, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1986.

JAESCHKE, GOTTHARD, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara, 1970-1973.

KANSU, MAZHAR MÜFİT, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara, 1966-1968.

KARAY, REFİK HALİT, *Minelbab ilel Mihrab*, İstanbul, 1964.

KAYGUSUZ, BEZMİ NUSRET, *Bir Roman Gibi*, İzmir, 1955.

Kaymakam Arif Beyin Raporu. Bk. Bekir Sıtkı Baykal.

KOCAGÖZ, SAMİM, "İlk Kurşun Sorunu", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1976.

KOCATÜRK, UTKAN, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi*, Ankara, 1973.

Matbuat (İstanbul gazetelerinde işgalle ilgili çıkan haberler), Dersaadet, 1335.

MORALI, NAİL, *Mütarekede İzmir Olayları*, Ankara, 1973.

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin Nizamname-i Dahilisi, İzmir, 1334.

On dördüncü Kolordu Kumandanlığının 19/8/335 Tarihli Tezkeresine Merbut Vürud Eden Yunan Fecayiine Müteallik Liste. 2 Eylül 1335.

ÖZALP, KAZIM, *Millî Mücadele, 1919-1922*, Ankara, 1985.

ÖZKAYA, YÜCEL, "Millî Mücadele Başlangıcında Basın", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3, (1985).

PARLAK, TÜRKMEN, *Yunan Ege'ye Nasıl Geldi, Yunan Ege'den Nasıl Gitti?*, İzmir, 1982.

Rapport officiels reçus des autorites militaires ottomans sur l'occupation de Smyrne par les troupes helléniques, İstanbul, 1919.

SARIHAN, ZEKİ, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Ankara, 1982-1986.

SELEK, SABAHATTİN, *Anadolu İhtilâli*, İstanbul, 1976.

Sevr Devlet-i Aliyye ile Sulh Muahedesi - 10 Ağustos 1920, Konya, 1336/1920.

Smyrne Turque (Publication de la Société de Défence Droits Ottomans-Smyrne), İstanbul, 1919.

SOMAR, ZİYA, *Bir Adamın Bir Şehrin Tarihi. Tevfik Nevzad*, İzmir, 1948.

SOYSAL, İLHAMİ, *150'likler*, İstanbul, 1985.

SU, KÂMİL, "Sevr Antlaşması ve İzmir Vilâyet Merkezi Sorunu", *Ulusal Kültür*, 6, (1979), 52-68.

SU, KÂMİL, "Sevr Antlaşmasının İzmir'de Uygulanması", *Ulusal Kültür*, 5, (1979), 127-134.

ŞİMŞİR, BİLÂL N., *Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)*, İstanbul, 1970.

TAÇALAN, NURDOĞAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul, 1970.

TENGİRŞENK, YUSUF KEMAL, *Vatan Hizmetinde*, İstanbul, 1967.

TRIKUPIS, *General Trikupis'in Hatıraları* (Çev. Ahmet Angın), İstanbul, 1967.

TUNAYA, TARIF ZAFER, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, 1981.

TUNAYA, TARIK ZAFER, *Türkiye'de Siyasî Partiler*, İstanbul, 1952.

TUNÇAY, METE, *Türkiye'de Sol Akımlar*, Ankara, 1967.

Les Turcs et l'occupation grecque en Asie Mineure, Paris, 192?.

Türkiye'de Yunan Fecayii, İstanbul, 1337, I-II.

UMAR, BİLGE, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara, 1974.

UNAT, FAİK REŞİT, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Kuruluşuna Ait Vesikalar", *Tarih Vesikaları*, I/6(1942).

Yunan Fecayiine Müteallik Aydın Vilayetinin Beynelmilel Tahkik Heyetine Verilmek Üzere Topladığı Vesaik-i Resmiyeye Müteallik Hülasa, Dersaadet, 1335.

Yunan İşgalinden Mütehaddis Fecayi Hakkında Vürud Eden Raporlar ile Bazı Muherrerat, Dersaadet, 1335.

Yunan Kuvve-i İşgaliyesi ve Yerli Rum Ahali Tarafından İka Edilen Ceraim ve Cinayatın Tahkik Edilebilen Bazı Aksamı, Dersaadet, 1335.

DİZİN .

—A—

Abdurrahman Sami, 63, 68, 228
Abdürrahim (Bandırma müftüsü), 128
Action Française, 100
Adalar, 161
Adana, 14, 30 31, 91 n58, 177, 254
Afganistan, 114
Afyon, 38 n118, 102, 145
Ahenk, 5, 10, 31, 68, 72 n10, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 82 n31, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 106, 107, 131, 132, 133, 136, 154, 171, 172, 175, 178, 179, 183, 186, 201, 222, 228, 237, 238, 240, 241, 242, 246, 247, 248, 249, 251, 252
Ahmet Besim Bey, 105, 106
Ahmet Burhanettin Bey, 63, 187
Ahmet Cevdet Bey, 114
Ahmet Rıza Bey, 91
Ahmet Şükrü, 142, 149, 228
Akdeniz adaları, 148
Akdeniz kıyıları, 145
Akhisar, 104, 128
Akşam 255
Alaşehir, 104, 106, 108, 159
Alemdar 6 n5, 34 n104, 85, 103
Alemdar Mustafa Paşa, 129
Ali Kemal, 19 n30, 48, 48 n29, 103, 125, 126, 127, 175, 197
Ali Nadir Paşa, 71, 72
Ali Nazmi, 68, 106, 228
Ali Rıza Paşa, 94
Alliance Française, 169
Alman basını, 99
Almanya, 47, 110, 135
Amaltiya, 10, 32, 118, 120, 130, 131, 165, 166 n42, 184, 242
Amasya, 90, 245
Ambros, 232
Amerika, 34, 36, 37, 114, 130, 131, 132, 133, 231, 232, 234
Amiral Calthorpe, 15, 16, 26, 71
Anadolu 5, 6, 6 n3, 8, 11, 14, 15, 19, 19 n30, 20, 21, 21 n39, 26, 27, 28, 29, 40, 44, 45, 50, 51, 51 n43, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 63, 69, 73, 140, 170, 177, 182, 213
Anadolu, 11 n27, 12, 15, 20, 27, 29, 33, 35, 36, 37, 37 n117, 38, 71, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 107 n1, 109, 113, 114, 116, 117, 123, 123 n28, 130, 130 n52, 131, 132, 136, 137, 139, 140, 141, 143, 147, 148, 149, 151, 157 n19, 168, 172, 173, 174, 180, 181, 186, 216, 217, 221, 224, 225, 229, 230, 232, 234, 245, 250, 252, 253, 255, 259
—basını, 122, 144, 145, 150
Anadolu Ajansı, 114, 142
Anadolu Bankası, 18
Anadolu Cemiyeti, 144
Anadolu Matbaası, 71
Anadolu Ortodox Patrikliği, 114 n23
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 144, 247
Andoros, 168
Ankara, 12, 86, 86 n40, 87, 93, 94, 95, 96 n13, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 107, 108, 110, 112, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 136, 138, 140, 143, 151, 154, 255
—basını, 114, 255
—hükümeti, 95, 99, 100, 103, 107, 110, 112, 114, 115, 117, 119, 120, 122, 123 n30, 131, 132, 133, 136 n8, 144, 154, 174, 256, 257
Ankara-Sovyet Hükümeti, 101, 102, 103
Antalya, 6, 38 n118, 73, 87 n47, 170
Antep, 91 n58
Arabistan, 14, 29, 55, 56, 204, 212, 233

Arda nehri, 121
Ardahan, 14
Arif (İzmir mevki kumandanı), 11, 218
Aristidis İstiridis, 258
Arkadya vapuru, 154
Armonya, 108, 108 n4, 111, 112, 112 n13, 118, 123, 132, 149, 150
Asya, 259
Asya-yı Sugra, Bkz. Küçük Asya
Atina, 96, 111, 113, 122, 129, 136, 137, 140, 144, 145, 146, 147, 148, 155, 157, 159, 160 n32, 164, 214, 231, 232, 255
—hükümeti,143, 148, 150
Avcılar Klübü, 141, 255
Averof Zırhlısı, 72 n10
Avni Muhittin, 7, 8
AVRAM GALANTİ, 142
Avrupa, 7, 22, 30, 31, 34, 36, 37, 47, 54, 67, 70, 75, 99, 114, 115, 123, 139, 194, 226, 235, 259
—basını, 119
—devletleri, 24
Avusturya, 210
Ayafotini Kilisesi, 19, 20, 160
Ayastafanos Konferansı, 123 n30
Ayasuluk, 36, 160
Aydın, 15, 18, 21, 28, 30, 31, 32, 34, 41, 65, 66, 80, 81 n26, 101, 108, 220, 222, 226, 228, 229, 233, 240, 249
Ayvalık, 19, 32, 33

—B—

Babaeski, 117
Bab-ı Ali vakası, 195
Bağdad, 30
Bahaettin Şakir, 47, 51, 194
Bahçekapısı, 203
Bahri (Manisa Belediye Başkanı), 66, 228
Bakırcıyan Ferhanesi, 8
Bakü, 14, 100
Balcı Filip, 142
Balçova, 253
Balfour, 131, 147
Balıkesir, 12, 38 n117, 66, 104, 108, 228, 229
Balkan harbi, 202
Balkan Yarımadası, 29
Baltaci (Baltazzi), 146, n44, 157, 261
Bandırma, 13, 128, 261
Barsamyan, 125, 126
Basın kongresi, 11
Basmahane, 25, 253
Basra, 30
Batı Anadolu, 11, 35, 84, 89, 104, 108, 125, 143, 144, 145, 147, 149, 151, 164, 174, 231
Batum, 14
Bayraklı İskelesi, 162
Bedosaki, 254
Bekir Sami Bey, 109, 110, 111, 114 n23, 151 n66
Bergama, 36, 84
Beykoz, 117
Beykoz Konferansı, 137, 139
Beyler Sokağı, 46, 66, 165, 221
Beyoğlu, 158
BİLAL N. ŞİMŞİR, 143, 155
Birinci Dünya Savaşı, 5, 85, 108 n4
Bitlis, 14, 90, 245
Boğazlar, 14, 90, 117, 120, 121, 134, 234
—meselesi, 246
Bolşeviklik, 61, 100
Bosfor, 103
Bosna Hersek, 210
Boston, 132
Briand kabinesi, 98
Brock (İngiliz amirali), 169
Buca olayları, 36, 36 n110
Bulgaristan, 14, 178
Burdur, 86
Bursa, 30, 31, 104, 108, 143, 151, 152
Büyük Kız Okulu, 82
Büyük Millet Meclisi, Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi
Büyük Taarruz, 134, 154, 155, 174

—C—

Cami (sabık dahiliye müsteşarı), 63, 68,. 228, 234
Cavit (İdadi Fransızca muallimi), 142
Celal Bey (Hariciye vekili) 116
Celal Nuri, 175

Celal Sahir, 79
Celalettin Arif, 151 n66
Cemal Bey, 59 n74
Cemal Paşa, 47, 51, 60, 74, 78, 94, 194
Cemil Bey, 58
Cemiyet-i Akvam, 114, 118
Cemiyet-i İttihadiye, 189, 207
Cemşit Efendi, 25, 213
Cenap Şahabettin, 125, 126, 127, 175
Cenova Konferansı, 151, 151 n66, 152
Cevdet Paşa, 94
Cevriye Ismail Hanım, 106
Cezire-i Bahr-i Sefid, 258
Chamberlain, 130
Charles Valley, 143
Chicago Tribun, 154
Christian Science Monitor, 132
Cicifan'ın Kahvesi, 19
Clemenceau, 29
Cumaovası, 236

—Ç—

Çalgıcıbaşı mahallesi, 19, 82
Çalgılıbahçe, 213
Çalköy, 157 n19
Çanakkale, 108
—Boğazı, 14
Çayırlıbahçe, 25, 213
Çerkes Cemiyeti, 142
Çeşme, 23
Çiçekli, 236
Çoruh, 114 n23
Çürükçüoğlu Nikolaki, 26, 61

—D—

Daily Express, 102
Daily Mail, 101
Daily Telegraph, 130, 138
Damat Ferit Paşa, 37, 48 n29, 57, 58, 80 n26, 85, 86, 88, 92, 93, 99, 103
Dame de Sion, 21 n39
Darülfünun, 80, 127
—olayları, 125, 126
Demirci, 106
Demirci Efe, 88
Denizli, 32, 66, 84, 108, 228, 229
Dixon, 17, 18, 18 n26, 19
Diyarbakır, 14, 53
Doğu Anadolu, 87, 92
Doktor Ethem, 63, 68, 187, 228
Doktor Nazım, 223
Doktor Reşit, 53
Dumlupınar savaşı, 253
Duygu, 5, 6, 6 n2 ve n5, 8, 11, 19, 20, 26, 28, 45, 51, 51 n43, 55, 59, 60, 61, 69, 73, 170

—E—

Ebu Tevfik, 256, 264
Eczacıbaşı Ferit Bey, 46
Edgar-Quinet kruvazörü, 156 n9
Edirne, 117
Ege, 6, 7, 73
—bölgesi, 13 n5, 52, 64
Elcezire, 109
Eleftoros Tipos, 10, 28, 36, 231
Emanuel Repolis, 171
Emin Bey, 66, 228
Emin Ziya Bey, 87 n47
Emirler Hancısı Refik Bey, 52
Enver Paşa, 47, 51, 57, 60, 98, 99, 110, 194
Epoca, 93
Eribe Hanım, 73
Erivan, 99
Ermeni Devleti, 117
—tehciri, 44, 53
—meselesi, 245
Ermenistan, 29, 55, 90, 99, 100, 107, 212, 234, 245
Ernest Renan Kruvazörü, 159 n9
Erzurum, 14, 85, 87, 87 n47 ve n49, 88, 90, 93, 245
Erzurum Kongresi, 85, 86, 87, 93
Esat Bey, 12
Esat Paşa, 85
Eskişehir, 38 n118, 93, 93 n63, 145
Estiya, 10, 21, 22, 32, 156, 163
Eşme, 106

—F—

Fener Patrikhanesi, 37
Fevzi Paşa, 114, 115 136, 138 n13

Fikri Bey, 76, 244
Filistin, 60, 139, 234
Foça, 46, 248
Fransa, 16, 29, 34, 69, 92, 98, 108, 109, 110, 111, 112, 116, 120, 129, 130, 130 n52, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 236, 257, 262
Fransız basını, 98, 109, 110, 155
Frenk mahallesi, 8, 142
Fréreler Okulu, 169

—G—

Galiçya, 182
Gazi Muhtar Paşa, 224
Gaziemir, 249
Gazizade Mahmut Muhtar Paşa, 218
Gelibolu, 121
Genç Türk Komitesi, 28
General Gouraud, 98, 109
General Pallis, 155, 155 n7
General Trikopis, 157 n9
Giritli Raşit Bey, 46
Gonaraki, 255
Gounaris, 113 n19, 143, 146, 146 n44, 255, 259, 260
Gönenli Nazmi, 70 n3, 76 n32
Gördes, 106
Görice, 236
Göztepe, 25, 71, 73, 142
Gureba-yı Müslimin Hastanesi, 78
Gülhane, 195
Gümrük, 74
Gümüş Köyü, 128
Güzelbahçe, 23
Güzelyalı, 72

—H—

Hacı Ali Paşazade Refik, 68, 228
Hacı Anesti, 155 n6, 157, 157 n19, 158, 159, 163
Hacı Hasan Paşa, 52, 53, 66, 68, 141, 142, 149, 173, 228
Hacı Hasanzade, 228
Hacı İstilyo, 25, 213
Hacı Mithat, 63, 187
Hacı Şükrü, 88
Hacı Tevfik, 228
Hafız Mehmet Emin, 66, 228
Hakimiyet-i Milliye, 122, 128, 129, 130 n51
Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, 172
Halep, 30
Halide Edip Hanım, 103
Halil Hilmi, 179
Halil Zeki, 10
Halit Bey (Miralay), 100
Halkapınar, 22
Hamit Bey, 132, 136, 137, 154
Hamza Efendi, 25, 213
Haralanbo, 25, 82
Hasan Hilmi, 128
Hasan Tahsin (Recep) 7, 7 n10, 8, 29, 30, 31, 71, 72 n8, 73, 73 n14, 79, 238
Hasan Vasfı Bey, 63
Haşim Enveri, 63
Haydar Rüştü, 5, 6, 6 n6, 26, 28, 37 n114, 40, 45, 55, 56, 59, 60, 61, 73, 170, 171
Helsinki, 100
Henri Poincaré, 116, 129
Herbert Adams Gibbons, 132, 132 n66
Heyet-i nasiha, 37, 37 n117, 38, 39, 61, 69, 87, 87 n47
Hindistan, 109, 205
Hizmet, 10
Hoca Sabri, 142
Hrisostomos, 71, 78, 165, 169
Hukuk-u Beşer, 7, 8, 29, 32, 37 n114, 43, 56, 58, 59, 60, 66, 71, 79, 85, 221, 238
Humanité, 94
Hürriyet Ve İtilaf Fırkası, 8, 9, 24, 40, 42 n8, 44, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 66, 67, 110, 126, 152, 197, 203, 204
—İzmir Şubesi, 9 n20, 222
Hüseyin Daniş, 125, 126
Hüseyin Lütfi, 63
Hüseyin Rıfat, 10
Hüsnü Bey, 25, 213
Hüsnü Bey (Hüsnüyadis), 106

—I—

Indépendant, 10, 20
Irak, 233, 234
—Vilayetleri, 34

Irakî, 47
Islahat, 9, 33, 44, 47, 48, 49, 50, 59, 60, 61, 63, 64, 64 n93, 67, 69, 74, 75, 76, 85, 106, 118, 120, 121, 121 n21, 122, 123, 124, 129, 130, 133, 136, 137, 140 n22, 146, 147, 150, 151, 152 n67, 153, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 187, 190, 192, 194, 196, 198, 199, 203, 204, 206, 208, 209, 211, 215, 217, 218, 219, 222, 237, 244, 257, 262, 263, 264
Isparta, 38 n118
Istafanopol, 19
Istrados (Strados), 156

—İ—

İbn Hazım Ferit, 9, 59, 67, 68, 97, 106, 228, 252
İbrahim Bey, 152
İhsan Efendi, 25
İkdam, 21, 114, 128
İkinci Kordon, 141
İleri, 127
İnciciyan Efendi, 78
İnebolu, 121
İnegöl mitingi, 94
İngiliz basını, 134
—hükümeti, 146, 150
İngiltere, 16, 21, 29 n81, 34, 36, 43, 69, 116, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 147, 156, 230, 231, 233, 236, 262
İnönü savaşları, 107, 173, 253
İran, 99
İsiratopokus, 261
İskenderiye, 15
İslam Birliği, 43
İsmail Hakkı (Çerkes Cemiyeti Reisi), 142
İsmail Hakkı (Bandırma Belediye Reisi), 128
İsmail Hakkı Bey, 126
İsmail Sıtkı, 63, 246
İsmet Paşa, 136
İsponti Ferhanesi, 26
İstanbul, 6 n5, 7 n11, 11, 12, 13, 13 n5, 16, 22, 30, 31, 33, 35, 37 n117, 42, 47, 54, 59, 64, 64 n94, 67, 67 n104, 68, 71, 76, 80, 85, 87, 88, 93, 94, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 117, 119, 120, 121, 128, 130, 132, 134, 136, 138, 140, 145, 146, 147, 150, 154, 155, 158, 159, 160, 164, 174, 176, 186, 187, 189, 195, 226, 231, 232, 233, 234, 245, 251, 252, 254, 255
—basını, 40, 58, 76, 175, 255
—hükümeti, 84 n32, 85, 91, 95, 104, 109, 140, 254
—Konferansı, 119
İstiklal, 10
İstiryadis, 149, 255, 261, 262
İtalya, 34, 108, 109, 110, 111, 112, 130 n52, 139, 232, 236, 262
İtalyan basını, 101, 147, 147 n50, 232
İtibar-ı Milli Bankası, 63
İtilaf Devletleri, 14, 16, 26, 35, 44, 80, 104, 109, 114, 116, 117, 120, 121, 123, 124, 133, 134, 163, 230
İttihat Matbaası, 55
İttihat Mektebi, 55
İttihat ve Terakki Fırkası, 5, 6, 9, 11, 28, 40, 42, 42 n8, 43, 43 n12, 44, 45, 46, 46 n21, 47, 48, 49, 50, 51, 51 n43, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 74, 75, 89, 92, 151, 194, 201, 202, 203, 204, 205, 210, 221, 222, 223, 224
İyonya Devleti, 143, 144, 149, 173
İzmir, 5, 6, 6 n5, 7, 7 n7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 13 n5, 15, 17, 18, 19, 19 n30, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38 n117, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 72 n10, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 80 n26, 82, 84, 84 n32, 87, 88, 89, 90, 91, 91 n58, 93, 101, 102, 104, 105, 105 n79, 106, 107, 108, 109, 112, 116, 119, 123 n28, 125, 127, 128, 132, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 146 n44, 147, 147 n50,148, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 155 n6, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 161 n33, 162, 163, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 184, 186,

210, 213, 214, 216, 220, 223, 226, 228, 229, 231, 234, 237, 341, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 264
—basını, 5 n1, 13, 40, 42, 55, 58, 84, 86, 93, 95, 97, 98, 104, 116, 127, 141, 145, 170, 172
İzmir-Kasaba Demiryolu Müdüriyeti, 160 n30
İzmir Limanı, 17, 26, 156, 159, 159 n24, 168
İzmir Milli Kütüphanesi, 5, 7, 10, 12, 55 n62, 65, 68, 170, 172
—Sineması, 221, 222, 224, 230
İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, 34, 62, 63, 64, 64 n94, 65, 66, 67, 69
İzmir Rum Amele Cemiyeti, 123 n28
İzmir Tetkik-i Seyyiat Komisyonu, 48, 198
İzmir Rum Kadınları Müdafaa Cemiyeti, 123 n28
İzmir'e Doğru, 12, 247
İzmit, 102, 108, 117
İzmit Konferansı, 139, 154
İzzet Bey (İzmir valisi), 6, n5, 13, 59, 69, 70, 71, 76, 77, 235, 242, 243, 244, 246, 247
İzzet Paşa, 103, 123

—J—

Jackith, 133
Jean Bart zırhlısı, 156 n9
Journal d'Orient, 102
Journal Keuylu, 7, 21
Jön Türkler, 108, 108 n4, 109, 110, 111, 112

—K—

Kafkas Heyet-i Seferiyesi, 100
Kafkasya, 99
Kağıthane, 207
Kâmil (sabık mektupcu), 52
Kâmil Paşa, 194
Kantariye Şirketi, 45
Kapanizade Tahir, 52, 68, 228
Kapisi, 112, 112 n13, 149
Kara Vasıf, 92
Karabiber, 143
Karabina Ali Efendi, 223
Karadeniz, 30, 92
Karahisar, 86
Karahisar-ı sahip, 87 n47
Karantina İskelesi, 162
Karesi, 65, 220, 221, 222, 226, 228
Kars, 14, 100
Karşıyaka, 7 n9, 25, 35, 142, 149, 249
—vukuatı, 74, 187
Kasaba, 153, 249
Kasım Ağa, 126
Kâzım Efendi, 76 n22
Kâzım Paşa, 131
Kazım Karabekir Paşa, 99, 100
Kemalistler, 132, 132 n66, 140, 144, 145, 174
Kemeraltı, 72, 163
Kırkağaç, 104, 106
Kırklareli, 117
Kilikya, 14
Kokaryalı, 71
Konak, 71
—Meydanı, 9, 74
Konstantinapolis (Yunan hastahane gemisi, 160
Konya, 30, 38 n118, 86, 87, 87 n47, 139 n17, 214
Kopanos, 184
Kordon, 17, 19, 23, 35, 73, 74, 141, 142
Kordon Camii, 129
Konstantin (Yunanistan kralı), 253
Kozmos, 9, 10, 19, 21, 27, 29, 30, 32, 84, 113, 114, 118, 124, 131, 132, 145, 146, 147, 149, 155, 164, 184, 251, 252
Köprülüzade, 175
Köylü, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 13 n3, 14, 17, 18, 21, 22, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 37 n114, 38, 40, 41, 42, 44, 49, 50, 51, 52, 60, 63, 65, 68, 70, 73, 106, 171, 172, 177, 183, 184, 205, 214, 220, 221, 227, 228, 230, 234, 235
Kudüs, 30
Kula, 106

Kuşadası, 91, 124, 160 n30
Kuva-yı Milliye, 43, 84, 88, 91, 92, 93, 93 n62, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 130, 131, 132, 136, 151, 172, 250
Küblü Meyhanesi, 190
Küçük Asya, 28, 36, 108, 112, 113, 118, 120, 123, 123 n28, 124, 125, 129, 130, 132, 138, 140, 141, 144, 145, 146 n44, 148, 149, 150, 153, 155, 155 n6, 156, 159, 160 n32, 163, 164, 171, 231, 232, 249, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263
Küçük Asyacılık hareketi, 113 n19, 143, 144
Kürdistan, 234
Kütahya, 152

—L—

La Liberté, 10
La Reformè, 61, 157, 163, 184
L'Aurore, 94
Lazvilos, 261
L'Europe Nouvelle, 92
Le Levant, 10, 161, 172
Le Temps, 88, 89, 132
Lenin, 99
Leon muhribi, 26, 33
Limnos zırhlısı, 253
Lindley, 145
Lloyd George, 29, 101, 136, 137, 140, 141, 142, 150
Lokorezus, 260
Londra, 28, 99, 108 n4, 131, 138, 146, 147, 155, 156, 233
Londra Konferansı, 107, 107 n1
Lord Curzon, 116, 119, 129, 256
Lütfi Fikri Bey, 103

—M—

Mahmut Celal, 26, 46, 53, 67
Mahmut Şevket Paşa, 197
Mahmut Tahirülmevlevi, 9, 44, 48, 49, 190, 192, 196, 198, 199, 203, 204, 208, 211, 215, 217, 219
Makedonya, 182
Maltepe Hangarı, 102
Mamuratu'l-Aziz, 14
Manisa,36, 38 n118, 66, 106, 108, 160 n30, 228, 229
Maraş, 91 n58
Markoris, 260
Marmara, 30, 143
Maşatlık, 71
Matin, 91
Mavridus, 26
Meclis-i Mebusan, 91, 93, 94, 202, 204, 207, 247
Medeniyet, 170, 171
Mehmet Ağa, 126
Mehmet Emin, 9
Mehmet onbaşı, 25, 213
Mehmet Refet, 6, 7, 7 n9, 37 n114, 49, 73, 172
Mehmet Sadık, 9
Mehmet Samih, 142
Mehmet Sırrı, 9, 10, 107 n1, 114, 119, 122
Mehmet Süreyya, 79
Mehmet Şevki, 78, 240
Memiko Niko, 25, 213
Menderes nehri, 145
Menemenlizade Muvaffak, 63
Menteşe, 65, 220, 221, 222, 226, 228, 236
—kıyıları, 69, 236
Messager d'Athènes, 36, 232, 233
Meşrutiyet, 38, 44, 58, 83, 179, 189, 206, 210
Mısır, 205
Michel Graillet, 156, 163, 169
Midilli, 7
Mihail Rodas, 28, 169, 171, 172
Milaslı Heksiya Franko, 51 n43
Milli Ajans, 177
Milli Kongre, 86, 87
Milli Mücadele, 5, 84, 89, 170, 172
Militus Kominitus, 249
Mimar Sinan, 126
Miralay Sariyani, 155
Misak-ı Millî, 91, 120, 121, 122, 125, 137, 255
Mondros Mütarekesi, 5, 6, 6 n3 ve n5, 13, 62, 73, 139

Monitör Oriental, 58
Moralı Ahmet Efendi, 64, 187
Moralızade Halit, 62 n89, 63, 68, 71 n6, 228
Moralızade Nail, 8, 62 n89, 63, 64, 64 n93, ve n94, 68, 187, 228
Morning Post, 114
Moskova, 100, 154
Mösyö Caix, 98
Muğla, 228, 229
Muradiye Camii, 128
Mustafa Kemal Paşa, 84, 85, 87, 87 n48 ve n49, 88, 88 n51, 89, 90, 91, 92, 93, 93 n62 ve n64, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 112 n13, 113, 114, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124 125, 131, 133, 136, 139 n17, 140, 145, 146, 149, 153, 154, 155, 157 n19, 164, 169, 172, 174, 245, 247, 249, 250, 259
Mustafa Necati, 12, 71 n6, 73, 186, 201
Musul, 15, 16, 30, 91 n58
Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, 64, 187, 191, 192, 220, 221, 222, 224, 225, 227, 228, 234
Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, 41, 63, 64, 187, 191, 192
Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (Rumların kurdukları) 123 n28, 144, 146, 158, 162, 163
Müsavat, 8, 9, 24, 25, 30, 32, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 54, 55, 55 n61, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 66, 67, 68, 68 n40, 86, 87, 171, 214, 223, 224, 228

—N—

Naci Bey, 63, 195
Nadir Paşa, 76, 82, 244
Naipzade Ali Bey, 105, 254
Nazım Bey, 47, 51, 194
Nazım Paşa, 87, 194, 195
Nazilli, 88
Nazmi Bey, 63
Near East, 132
Near East Relief, 133
Nemrut Mustafa Paşa, 96
Neşet Efendi, 33
Nigehban Cemiyeti, 85
Nihat Şevki, 248
Niyazi Bey, 113
Nurettin Efendi, 34, 228
Nurettin Paşa, 53, 55, 62 n89

—O—

Oltu, 100
Orta Anadolu, 104
Osman Bey, 76, 243
Osman Nuri, 57
Osmanlı Devleti, 15, 16, 21, 24, 30, 104
Osmanlı hükümeti, 37 n117
Osmanlı İmparatorluğu 13 n5, 209, 231, 232
Osmanlı Matbuat Cemiyeti, 184
Osmanzade Rüşdü, 68, 228

—Ö—

Ödemiş, 108, 249
Öniyedis, 260
Ötödoridis, 260

—P—

Papazafiropulos, 22, 26
Papazyan Alagözyan, 142
Papulos, 108, 123 n28, 253, 255
Pareskevopulos, 251, 255
Paris, 28, 29, 36, 55, 61, 92, 93, 98, 110, 117, 119, 120, 121, 130, 131, 132, 151, 156, 212, 214, 231, 233
—matbuatı, 119
Paris Barış Konferansı, 27, 29, 31, 35, 39, 70 n2, 86, 125, 130, 229, 255, 256
Pasaport, 74
Patris, 10, 28, 32, 36, 146, 149, 150
Petit Parisien, 94
Petros Gonarakiş, 105
Peyam-Sabah, 103, 126, 129
Pierre Loti, 68, 230
Pire, 23, 33, 168
Poincaré, 119, 256

Polikanis, 260
Pontus, 131
Prens Sabahattin, 8, 10
Protopapakis, 260
Punta, 253

—R—

Ragıp Nurettin, 63, 71 n6
Rahmetullah Efendi, 165
Rahmi Bey, 13, 13 n2, 43 n12, 46, 54, 59, 205
Rauf Bey, 88, 92, 94, 138 n13, 139, 139 n17
Rauf Bey (Denizli Belediye Reisi), 66
Rauf Bey (Muğla Belediye Reisi), 228
Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi, 71
Refii Cevdet, 103
Refik Bey, 223
Refik Halit, 80 n26, 84 n32
Remzi Paşa, 254
Reşadiye, 57
REŞAT NURİ, 155 n8
Reval Mülakatı, 209
Revue de Deux Mondes, 126
Rıhtım, 79
Rıza Bey, 87 n47
Rıza Paşa, 245
Rıza Tevfik, 125, 126
Rokos, 260
Roma, 91, 93, 118, 122, 133, 232
Rum basını, 32, 36, 40, 123, 146
—Hastahanesi, 24, 33, 216
Rumeli, 44, 83, 181
Rusya, 43, 99, 135

—S—

Sabah 19 n30, 48, 68
Sabitzade Emin Süreyya, 9, 26, 44, 47, 51, 59, 64 n93, 74, 75, 76, 77, 172, 173, 194, 206, 209, 244
Sada 9, 10
Saday-ı Hak, 10, 82 n31, 107 n1, 110,
Saday-ı Hak, 10, 82 n31, 107 n1, 110, 111, 112 n13, 114, 119, 122, 125, 126, 127, 145, 155, 155 n8, 160 n32, 161, 164
Sadık Bey, 44
Sadık Bey (gazeteci), 26, 67
Saint Mektebi, 195
Saint Polikarp, 23
Sait Paşa, 76, 243, 244
Sakarya Zaferi, 116, 117, 143, 173
Sakız Adası, 13 n3, 26
Salamuti Efendi, 166 n42
Salepçizade Hacı Mithat, 63, 68, 228
Salih Paşa, 90, 245
Salih Zeki, 29
Salihli, 104, 106
Samih Lüti, 120, 122, 123, 124, 130, 131, 136, 138, 147, 150, 257, 263
San Remo kararları, 97 n16
Sarıkışla, 72, 141
Schanzer, 119, 256
Selanik, 45
Selçuki Hükümeti, 86, 87
Sevr Antlaşması, 103, 104, 105, 108, 109, 117, 122, 143, 173
Sıhhıye Teşkilatı, 33
Sırrı Efendi, 46
Sıtkı Bey, 34
Sir H. Lamb, 147, 155, 156
Sivas, 14, 85, 86 n40, 92, 93
Sivas Kongresi, 85, 86, 87, 89, 93, 245
Sivrihisar, 117
Soma, 104, 106, 141
Sovyetler Birliği, 107
Söke, 124, 128, 129, 129 n49, 168
Sporting Klüb, 254
Sterghiades, 143, 145, 148, 149, 150, 171 174
Sulh ve Selamet, 8, 26, 27, 29, 49
Sulh ve Selamet Cemiyeti, 8
Sultan Abdülhamit, 45, 178, 194, 202, 207, 209
Sultan Genç Osman, 208
Sultan Fatih (Mehmet), 206
Sultan Mahmud-u Sani, 209
Suphi Efendi, 165
Suriye, 60, 233, 234
Susurluk, 104
Sükkerizade Tevfik, 34, 52, 226
Süleyman Fethi Bey, 72, 72 n10
Süleyman Nazif, 175
Süleyman Şefik Paşa, 87 n47

—Ş—

Şakir Paşa, 70
Şam, 30
Şark 10, 118, 119, 121, 122, 123, 131, 136, 139, 140, 146, 148, 149, 154, 158, 159, 160, 161 n33, 166, 167, 168, 171, 232, 248, 256, 261
Şark Meselesi, 34 107 n1, 116, 121, 122, 125, 132, 136, 232, 262, 263
Şark Konferansı, 156
Şehzade Abdürrahim Efendi, 37 n117
Şerifpaşazade Remzi, 63
Şerifzade Rıza, 223
Şeyh Nuri, 63, 187

—T—

TAÇALAN, 52, 68
Tahkik Heyeti, 129, 130, 133
Takvim-i Vekayi, 86 n40, 88 n51, 96 n8
Talat Paşa, 51, 60, 113
Tanin, 43
Tanzimat, 84
Taros, 27, 118, 146, 149, 165, 169, 184, 251, 252
Tasvir, 175
Tasvir-i Efkar, 73 n15
Teceddüt Fırkası, 42, 45, 46, 46 n21, 50, 52, 53, 67
Tekirdağ, 117
Telegrafos, 21, 145, 149, 184
Temps, 245
Teodakis, 157, 260
Teşkilat-ı Milliye, 88, 89, 90, 245, 249
Tevfik Fikret, 56
Tevfik Paşa, 11, 224, 226, 251
Tiflis, 99
Tikufuros Tifukurakis, 253
Times 102, 118, 233
Tokadizade Şekip, 63, 68, 187, 228
Totokis, 264
Townshend, 139, 139 n17
Trabzon, 45, 87 n47, 100, 130
Trakya, 34, 37 n116, 117, 121, 168, 251,
Tuğamiral Dumesnil, 156 n9
Türk Cumhuriyeti, 87
Türk Ortodox Heyeti, 114 n23
Türk Ocağı, 25, 65, 220
Türk-Rum Gazetecileri Cemiyeti, 26, 27, 171
Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, 12
Türkiye, 16, 19, 24, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 50, 51, 54, 61, 62, 66, 75, 90, 92, 105 n79, 110, 114, 116, 120, 121, 122, 134, 138, 139, 140, 210, 230, 231, 233, 234, 246, 259, 260
Türkiye Büyük Millet Meclisi, 95, 96, 96 n13, 97, 97 n16, 98, 101, 103, 104, 107, 109, 110, 111, 114 n23, 118, 119, 120, 123, 125, 130, 131, 137, 152, 154
—Hükümeti, 95, 100

—U—

Ukrayna, 251, 252
Umurlu, 249
Urfa, 91 n58
Uşak, 102, 104, 157 n19
Uşakizade Muammer Bey, 52, 218

—Ü—

Üsküdar, 108

—V—

Vafiyadis, 10
Vahdettin, 34, 53, 61, 69
Vakit, 140 n22
Van, 14, 90, 233, 245
Vartekis Efendi, 202
Vasıf Bey, 12, 17, 25, 65, 220
Venedik 117
Venedik Konferansı, 154
Venizelos, 17, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 35, 36, 37, 52, 71, 72, 101, 113 n19, 164, 230, 232, 254
Vilayet-i Sitte, 14, 177
Vima 24, 107, 109, 111, 113, 113 n19
Vitalis, 19

—W—

Wilson, 230, 233
Wilson İlkeleri, 15, 18, 19, 30, 31, 36, 37, 94, 180, 200, 222, 225, 231

—Y—

Yakub Cemil, 207, 208
Yeni Gün, 103, 122
Yeni İzmir, 10
Yıldız Sarayı, 207
Yunan basını, 27, 28
Yunanistan, 7, 11, 12, 18, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 41, 52, 55, 69, 77, 105, 105 n79, 107, 109, 110, 113, 116, 117, 121, 123, 124, 125, 128, 139, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 156, 159, 164, 168, 172, 212, 232, 234, 236, 237, 243, 251, 259, 260, 262
Yunan Milli Bankası, 163
Yusuf Kemal Bey, 114, 116, 120, 123, 235 n4
Yüzellilikler, 7 n9

—Z—

Zafiriyu, 77, 237, 238, 241, 242
Zaman, 175
Ziya Bey, 87 n47
Zohrab Efendi, 202

İÇİNDEKİLER

Giriş 5-12

Birinci Bölüm 13-39

Mondros Mütarekesi ve İzmir Basını
Rum Taşkınlıkları ve Yunan İddiaları
Türk-Rum Gazetecileri Cemiyeti mi?
İzmir'in Yunanlılara Verileceği Söylentileri

İkinci Bölüm: Basının Kendi İçinde Çatışması 40-68

İttihat ve Terakki Düşmanlığı
İttihatçıların Tutuklanması ve Basın
İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ve Basın

Üçüncü Bölüm: İşgalin İlk Günleri 69-94

İzmir'in İşgali ve Sonuçları
İşgalin İlk Günlerinde Ahenk
Mustafa Kemal Paşa Hareketinin "Mahiyeti"
Seçimler ve Kuva-yı Milliye

Dördüncü Bölüm: Ankara Hükûmeti ve İzmir Basını 95-106

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk Günleri
Cephelerin Durumu
Ankara-İstanbul İlişkileri
Sevr Antlaşması ve İzmir

Beşinci Bölüm: Rumca Basının Saldırıları 107-115

Rumca Gazetelerin Mustafa Kemal Aleyhindeki Yazıları
Rumca Basının Kaygıları
Fransız Basınına Saldırı
Bir Tartışma
Savaş Kışkırtıcılığı
Türk Ortodoksları
Yeni Ankara Hükûmeti

Altıncı Bölüm: Sakarya Zaferi'nden Sonra 116-133

Barış Önerileri ve İzmir Basını
Darülfünun Olayları ve İzmir
Yunan "Tekzib-i Resmî"leri
Tahkik Heyeti Sorunu

Yedinci Bölüm: Barış Umutları ve İyonya Devleti'ne Doğru ... 134-153
Yine Barış Tartışmaları
Lloyd George'un Söylevi'nin Yankıları
İyonya Devleti Tasarısı
Hıyanet Belgeleri
Sekizinci Bölüm: Kurtuluşa Doğru Basın 154-169
Büyük Taarruzun İlk Günleri
İzmir'de Telâş ve Heyecan
Rumca Basının Telâşı
Şer'iye Mahkemesi'nde Toplantı ve "Beyanname"
Son Saatler
Sonuç ve Değerlendirme 170-174
Ekler 175-266
Kaynakça 267-270
Dizin 271-281